

**MILJÖÖSUHTEET JA KERTOMUS KEHITYKSESTÄ –
Ympäristökasvatuksen ulottuvuudet kulttuurihistoriallisen
museon perusnäyttelyssä**

Kirsi Hannele Hänninen

**Etnologian lisensiaatintyö
Kevät 2000
Etnologian laitos
Jyväskylän yliopisto**

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO.....	1
1.1	Tutkimuskohde.....	1
1.2	Ympäristötietoisuuden kasvu museoissa.....	9
1.3	Virallinen ja vapaamuotoinen ympäristökasvatus.....	13
1.4	Ulkomaiset museotutkimukset.....	18
2	KENTTÄTYÖ- JA ANALYYSIMENETELMÄT.....	26
2.1	Esitutkimus.....	26
2.2	Kenttätyön kuvaus.....	31
2.3	Menetelmien luotettavuudesta.....	37
2.4	Fenomenologinen lähestymistapa ja kysymyksenasettelu.....	40
2.5	Tutkijan vaikutus tutkimukseen.....	46
3	TEOREETTINEN VIITEKEHYS.....	49
3.1	Positio viestinnällisessä rituaalissa.....	49
3.2	Tutkitut positiotyypit.....	54
3.3	Narratiivi.....	57
4	AIKATILAINEN MUSEO.....	60
4.1	Kymenlaakson maakuntamuseo.....	60
4.2	Perusnäyttelyn sisällön analyysi.....	66
4.2.1	Esihistoriallinen osasto.....	69
4.2.2	Saaristolaishuone.....	74
4.2.3	Sankt Nikolai -tila.....	79
4.2.4	Koti Kotkassa -huone.....	83
4.2.5	Kotka-huone.....	87
4.3	Yhteenveto perusnäyttelyn sisällöstä.....	92
5	PERUSNÄYTTELY SUHDEJÄRJESTELMÄNÄ.....	94
5.1	Esineistä kulttuurikritiikkiin – esihistoriasta vaihtoehtoja kerskakulutukselle.....	94
5.2	Esineiden ja miljööön suhde.....	98
5.3	Tekstit ja aidot esineet kertovat elämän rajallisuudestaan	102
5.4	Harmonian rakentuminen suhteista – arki on kaunista ja tavara ei tee tyytyväiseksi.....	105
5.5	Yksilö yhteisössä – ihminen ajassa ja paikassa.....	110
5.6	Tutkijoiden näkemys ympäristön esittelystä.....	114

6	MUSEOKÄYNTI RITUAALINA.....	118
6.1	Vaeltavat ja syventyvät kävijät.....	118
6.2	Omaehtoiset informantit.....	122
6.3	Siirtyminen menneen ajan arkeen ja miljööseen.....	128
6.4	Menetetyn miljöön ja esineistön rituaali – muistikulttuurin aktivoituminen.....	134
6.5	Ympäristöhuoli ja nykyajan elämäntavan kritiikki.....	140
6.6	Lukiolaisinformantit ja opettajat.....	146
6.7	Historiallinen narratiivi.....	149
7	PERUSNÄYTTELYN VÄLITTÄMÄ KUVA MENNEISYYDESTÄ.....	157
7.1	Lukiolaisten muodostama ympäristökuva.....	157
7.2	Luonnon kokeminen.....	166
7.3	Ihmiskuva ja kuvaus niukasta elämäntavasta.....	169
7.4	Kotkan ja ulkosaariston menneisyyden heijastuminen.....	175
8	AJALLISIA MILJÖÖSUHTEITA.....	179
8.1	Miljöö ja aika suhdejärjestelmässä.....	179
8.2	Kohti sosiokulttuurista järjestystä.....	187
8.3	Kulttuurihistoriallinen perusnäyttely ympäristökasvattajana.....	192
9	YMPÄRISTÖKASVATUKSEN LAAJENTAMISEN MAHDOLLISUUS.....	197
	LÄHTEET.....	201
	LIITTEET.....	216
	Liite 1. Esitutkimuksessa käytetty kysely.....	216
	Liite 2. Havainnointikehys.....	221
	Liite 3. Haastattelun kysymysaihio näyttelyn tekijöille.....	223
	Liite 4. Näyttelyn tekijän taustatiedot.....	224
	Liite 5. Haastattelupöytäkirja.....	225
	Liite 6. Haastattelukysymysten teemat ja aihiot omaehtoisille informanteille.....	226
	Liite 7. Omaehtoisten ja lukiota käyvien informanttien taustatiedot.....	228
	Liite 8. Kirjoitelman ohjeet.....	230
	Liite 9. Omaehtoisten informanttien rituaali taulukoituna.....	231

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuskohde

Olen valinnut tutkimuskohteekseni museon perusnäyttelyn. Rajaukseni perustuu aikaisempaan työssä ja opiskelussa heränneeseen mielenkiintoon sitä kohtaan. Museot tarjoavat ympäristökasvatusta tosin muillakin tavoillaan, esimerkiksi järjestämällä retkiä rakennettuun ympäristöön ja pitämällä luentoja. Koen kuitenkin perusnäyttelyn sellaiseksi suhteellisen pysyväksi viestintävälineeksi, jota on mahdollista perusteellisesti analysoida. Tosin kävijät viettävät näyttelyssä lyhyehkön ajan ja siksi käyntiä leimaa ohikiitävyys.

Päädyin tutkimaan Kymenlaakson maakuntamuseon perusnäyttelyä, koska halusin tutkia kulttuurihistoriallista ja alueellista näyttelyä. Valintani kohdistui tuohon merelliseen, osittain kaupungistuneeseen ja teollistuneeseen ympäristöön ensinnäkin siksi, että alue oli minulle aikaisemmasta kokemuksesta tuntematon. Kulttuurinen erilaisuus saaristolaisuuden ja teollisuuden välillä viittasi siihen, että siellä käsiteltäisiin sekä luonnon- että kulttuuriympäristöä. Alueella on pitkä teollisuushistoria ja oletin, että siitä aiheutuvista ympäristöongelmista kerrotaisiin perusnäyttelyssä¹, vaikka tiesinkin museonjohtajan kanssa käytyjen keskustelujen perusteella, ettei ympäristökasvatus ole ollut näyttelyä ohjaavana punaisena lankana.

Ympäristön nykyinen tila Kymenlaaksossa on historiallisen kehityksen tulosta. Laaja-alaisin muutos on ollut peltojen raivaus ja kaskenpoltto. Toinen maakuntaa voimakkaasti muuttanut tapahtumasarja oli teollistuminen ja siitä seurannut kaupungistuminen. Teollistuminen alkoi runsaat sata vuotta sitten ja tapahtui aikaisemmin ja voimakkaammin kuin muualla

¹ Kymijoen saastumisen historiasta on enemmän Ossi Seppovaaran kirjassa. 1980-luvulla esimerkiksi Kymin paperiteollisuus Oy oli 10 Suomen suurimman vedenpilaajan joukossa vuonna 1989, Kuusankosken simpukoista on mitattu rasvan huomattavia kloorifenolipitoisuuksia 1980-luvulla, Itämeren suuri ravinnekuormitus on vakava ongelma. Wahlström ym. 1992, 159, 226 ja 303.

Suomessa. Kymenlaaksoon syntyi lyhyessä ajassa maan suurimpiin kuuluva metsäteollisuuden keskittymä. Kaupungistuminen voimistui muun Suomen tapaan sotien jälkeen. Varhain teollistuneeseen Kymenlaaksoon kohdistui runsaasti ympäristömuutoksia. Kemiallinen puunjalostusteollisuus kuormitti Kymijoen vettä haitallisesti, samoin teollisuuden yhteyteen kasvaneet suuret yhdyskunnat kuormittivat jätevesillään Kymijokea. Ympäristön heikko tila alettiin tiedostaa 1970-luvulla, jolloin rakennettiin vedenpuhdistamoita. Vaikka Kymijoen veden laatu on kohentunut, silti monet siihen liittyvät ympäristöongelmat ovat edelleen ratkaisematta. Kymijoen pohjaan on jäänyt myrkyllisten aineiden kerrostumia.¹

Saastekuormitukset heikentävät Kymenlaakson ilman laatua. Ne tulevat maakunnan omasta teollisuudesta ja energiantuotannosta sekä kaukokulkeutumisena Keski-Euroopasta ja naapurimaista. Ilman kuormitus vaurioittaa mantereen ja vesistöjen eliöyhteisöjä. Maakunnan omat päästölähteet kuormittavat voimakkaasti Kymijoen edustan merialuetta. Lisäksi laivaliikenne ja satamat aiheuttavat päästöjä. Laivoista päästetään tahallisestikin haitallisia aineita mereen. Suomenlahden rehevöitymisaste lisääntyy itään päin mentäessä johtuen Pietarin ja Viipurin suuresta kuormituksesta.²

Otin kohteekseni kulttuurihistoriallisen museon, vaikka luonnontieteellinen museo onkin ekologista ympäristökasvatusta lähempänä. Tein näin siitä syystä, että tunnen parhaiten kulttuurihistoriallisen museon, koska olen tehnyt pro gradu – tutkielman kulttuurihistoriallisen maakuntamuseon perusnäyttelystä viestintäsysteminä ja työskennellyt enemmän kulttuurihistoriallisissa kuin luonnontieteellisissä museoissa. Lisäksi katsoin, että koulutukseni ja tutkimuksen tekeminen etnologian laitokselle olen lähempänä humanistista kuin luonnontieteellistä kenttää.

Tutkimukseni merkityksellisyyden lisäämiseksi minun olisi syytä myöhemmin tutkia vertailevasti luonnontieteellistä museota. Humanistinen, ihmis-

¹ Kymenlaakson ympäristön tila 1995, 1-2, 10.

² Kymenlaakson ympäristön tila 1995, 11-12.

keskeinen näkemys ja luonnontieteellinen, luontokeskeisempi näkemys voisivat tuoda hedelmällistä pohjaa ympäristökasvatuksen muunnelmille erilaisissa museoissa. Olen kirjoittanut tutkimukseni ensimmäisen osion lisensointityöksi ennen sen laajentamista väitöskirjaksi.

Kulttuurihistoriallinen ja luonnontieteellinen museo ovat perustaltaan ja sisällöltään erilaisia, vaikka niille on yhteistä tietyt museaaliset periaatteet. Kulttuurihistorialliselle museolle on tyypillistä sidos ihmisen elämään esi-historiallisena ja historiallisena aikana. Luonnontieteellinen museo käsittelee myös aikaa ilman ja ennen ihmistä. Se voi käsitellä luontoa itseisarvolisena omana subjektinaan. Kulttuurihistoriallisessa museossa ihminen on subjekti, kun taas esineet ja ympäristö ovat objekteja. Siellä ympäristö on rakentunut ihmisen toiminnan tuloksena.

Työni käsitteistön muotoutumiseen on vaikuttanut museotilalla tekemäni esitutkimus, jossa nousivat esiin jaottelut sosio- ja biokulttuuriseen. Ennen sitä olin jo jossain määrin sitoutunut näkemään museokäynnin rituaalina, mikä taas johtui etnologiassa ja antropologiassa vallinneesta aiheen ajankohtaisuudesta¹ ja keskusteluissa saaduista ideoista. Myöhemmin löysin rituaaliajatuksen myös museoita koskevasta kirjallisuudesta².

Näkökulmani valintaan vaikutti myös se, että minulla oli halu kiinnittyä oman alani tutkimusperinteeseen edes käsitteellisesti, koska tunsin aiheeni kallistuvan häiritsevästi museologian ja ympäristökasvatuksen puolelle. Toivon, että voisin antaa jotain myös etnologialle. Työn monitieteisyys on aina jossain määrin ongelmallista, koska se on vaikeaa saada eri tieteiden vaatimusten mukaiseksi.

Museologian professori Janne Vilkkunan mukaan museologia on tiede, joka tarkastelee sitä, kuinka yksilö ja yhteisö hahmottaa ja hallitsee ajallista ja alueellista ympäristöään ottamalla haltuunsa menneisyyden ja nykyisyyden

¹ esim. Selänniemi 1996

² esim. Duncan 1995, IX

todistuskappaleita. Ympäristöön sisältyy aineellinen ja aineeton eli henkinen ympäristö. Ihminen ottaa haltuunsa valikoimalla ja rajaamalla osia todellisuudesta ja muuntaa niitä kulttuuriseksi todellisuudeksi.¹ Myös etnologiassa tutkitaan ihmisen ja ympäristön suhdetta².

Tarkastelen museon perusnäyttelyä useiden eri osapuolien kannalta. Olen analysoinut näyttelyä, haastatellut sen tekijöitä ja kerännyt informaatiota kävijöistä. Olen pyrkinyt saamaan kokonaisvaltaisen käsityksen perusnäyttelystä, joten käsittelen sen antia kokonaisuudessaan, vaikka erityinen huomioni kohdistuu sen tarjoamaan ympäristökasvatukseen.

Näkemykseni museosta ympäristökasvattajana on luomani tiivistys museon aistein havaittavasta ja ihanteellisesta tehtävästä. Näyttelyn tekijät eivät tietoisesti pyrkineet tuottamaan ympäristökasvatusta. He eivät ajatelleet työtään sen termin valossa.³

Museologian perusteella perusnäyttelyllä on kasvattava ja opettava tehtävä. Näyttelyn tekijöiden tietoiset ja tiedostamattomat valinnat heijastuvat sen sisältöön ja tavoitteisiin⁴. Sisällön valinta ja jäsentäminen, opastusmenetelmien valinta ja museon toiminnan järjestäminen tietyllä tavalla vaikuttavat sen tarjoamaan kasvatukseen. Näyttelytyöryhmä vaikuttaa sisällön perusteluun ja teemojen valitsemiseen⁵. Siitä syystä olen haastatteluissa kysynyt näyttelylle asetettuja tavoitteita ja näkemyksiä ympäristökasvatuksesta.

¹ Vilkuna 1999.

² Ks. Räsänen & Räsänen 1982, 39-47

³ Näyttelyn tekijöiden haastattelut HKH1-5, nauhat n:o 1-5; erityisesti HKH1, nauha n:o 1, 39.

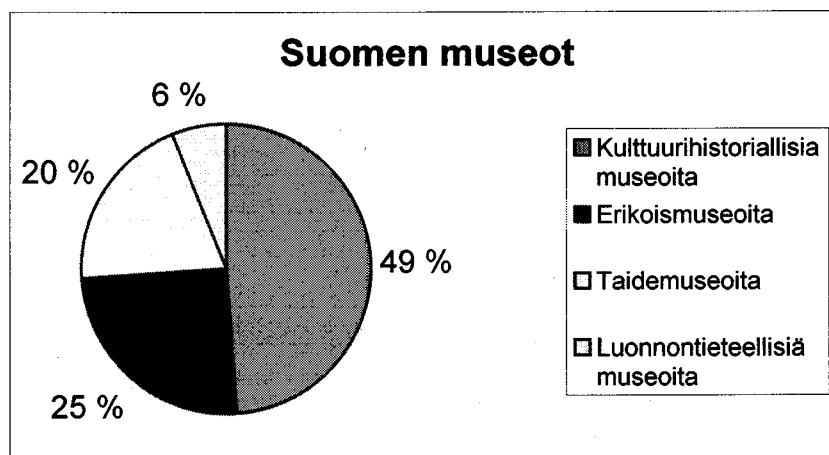
⁴ Vrt. Peltonen & Heikkinen 1995, 191-196

⁵ Hänninen 1994, 55-58

Toinen ympäristökasvatuksen esille ottamiseen vaikuttava seikka on museon eettinen luonne kulttuuriperinnöstä vastaavana instituutiona. Sillä on laissa ja ICOM:n määritelmässä annettu vastuu suojella ja varjella todistusaineistoa ihmisestä ja ympäristöstä.¹

Vuonna 1996 hyväksyttiin museolain muuttaminen. Sen mukaan "museotoiminnan tavoitteena on ylläpitää kansalaisten tietoutta kulttuuristaan, historiastaan ja ympäristöstään. Museoiden tulee harjoittaa ja edistää alan tutkimusta, opetusta ja tiedonvälitystä tallentamalla, tutkimalla, säilyttämällä ja asettamalla näytteille esineitä ja muuta aineistoa *ihmisestä ja hänen ympäristöstään*." ²

Museot on jaettu valtakunnallisiin keskusmuseoihin, maakuntamuseoihin, aluetaidemuseoihin, valtakunnallisiin erikoismuseoihin ja paikallismuseoihin³. Tapauskohteenani on maakuntamuseo. Sillä on alueellisena instituutiona vastuu huolehtia alueensa kulttuuriperinnön säilymisestä⁴. Se antaa tiedollisia elämyksiä ihmisestä alueellisesti rajatussa ympäristössään.



Kuvio 1.

Museoiden kokonaismäärästä maassamme on eniten kulttuurihistoriallisia museoita. Suomessa on 139 kulttuurihistoriallista museota (49 %), 70

¹ Museolaki 3.8.1992/729; ICOM Statutes 1990, 3.

² Lainmuutos n:o 1166 Laki museolain muuttamisesta.

³ Huopainen 1997, 39

⁴ Museoasetus 11.12.1992/1312

erikoismuseota (49 %), 58 taidemuseota (20 %) ja 17 luonnontieteellistä museota (6 %). Ammatillisesti hoidettuja museoita on 146, jotka vastaavat yhteensä 284:n museokohteen hoidosta.¹

Näkisin, että ympäristökasvatus-termillä on työssäni hieman erilainen merkitys kuin museon ulkopuolisessa kentässä. Käytän sitä humanistisesta näkökulmasta ja erilaisien käsitteiden avulla kuin mihin kasvatustieteen piiriin kuuluvassa ympäristökasvatuksessa on yleensä totuttu. Tällöin ihmiskeskeinen näkökulma tulee voimakkaammin esiin kuin luontokeskeinen. Käyttämäni ympäristö-käsitteeseen sisältyvät luonto, sosiaalinen, henkinen ja rakennettu ympäristö.

Yleisesti ympäristökasvatuksessa korostetaan ekologisuutta, niin myös peruskoulun opetussuunnitelmassa². Ympäristökasvatuksesta alettiin puhua kouluopetuksessa 1970-luvulla³, mutta vasta viime vuosina se on saanut enemmän jalansijaa kouluopetuksessa. Läheskään kaikki museon kävijät eivät ole saaneet kouluaikoinaan tietoista ympäristökasvatusta.

Kasvatus on luonteeltaan vuorovaikutteista. Ympäristökasvatus ei toteudu museonäyttelyssä, ellei sitä ole rakennettu näyttelyn sisään ja ellei kävijällä ole sen vastaanottamiseen sopivaa positiota. Perusnäyttely on hyvin moniulotteinen kokonaisuus ja sillä on useita funktioita. Niistä vain yksi on historiallisesti suuntautuneen ympäristötietouden lisääminen. Myös kävijät käyttävät näyttelyä muihinkin päämääriin kuin ympäristötietouden lisäämiseen.

Tutkielmani avainkäsitteitä ovat positio, rituaali ja narratiivi. Positio on kävijän mielessä muodostuva sijainti. Se on tarkastelukulma, josta hän lähestyy näyttelyä. Rituaalilla tarkoitan museokäyntiä ja narratiiveiksi kutsun opastavien henkilöiden ja kävijöiden luomia kertomuksia.

¹ Kaukonen, Matsson & Tapio 1998, 1.

² Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 1994, 1996, 38

³ Selvitys ympäristökasvatuksen tilasta Suomessa 1992, 17

Käsitteitä sitoo yhteen teoreettinen viitekehys. Hahmotan museonäyttelyn suhdejärjestelmänä, joka koostuu suhteista. Näyttely on kulttuurinen konstruktio eli rakennelma. Se on tekijöidensä tulkinta ihmisestä, aineellisesta todistusaineistosta ja ympäristöstä. Kävijät muodostavat siitä oman tulkintansa. Opastavien tutkijoiden ja kävijöiden antamille tulkinnoille on ominaista muuntuvuus eri tilanteissa. Kun narratiivia tai positiota vaihdetaan, muuntuu kokemuskin näyttelystä.

Rituaalissa on olennaista kävijän position ja miljöön välinen suhde. Usein miljöö näyttäytyi elettyinä, toisinaan historiallisena ja harvoissa tapauksissa luontona. Kävijät tarkastelivat positiostaan ihmisten elämää ja menneisyyttä enemmän kuin luontoa. Näyttely antoi ihmiskeskeisen kuvan.

Työni pohjavirtana ympäristökasvatukseen niveltyy ihmisenä olemisen merkityksiin. Se paljastanee miten ihminen paikantuu kulttuuriin ja ympäristöön. Ympäristökasvatuksessa välitetään tietoja, taitoja ja esteettisyyttä. Siihen sisältyy oletuksia ihmisen suhteesta ympäristöön ja arvojen opettamista. Museoinstituution tarjoama opetus on myös arvokasvatusta.

Virallisessa ympäristökasvatuksessa on painotettu ympäristöongelmien pohdiskelua¹. Kohdemuseossa ristiriitoja ei esitelty. Siellä ihmiset, esineet, arvot ja ympäristö ovat keskenään sopusoinnussa, vaikka sosiaalinen hierarkia on selvä ja erotteleva.

Omaehtoiset kävijät suorittivat museossa useimmiten miljöörituaalin, jonka yksi funktio on juuri sen tarjoama harmonia. Miljöörituaalissa voidaan jopa paeta hetkeksi nykyajan ympäristöongelmista menneisyyden turvalliseen ja sopusointuiseen järjestykseen. Se eheyttää ja luo vastapainoa nykyajan ongelmalliselle arjelle tarjoamalla kriittisen vertailemisen mahdollisuuden. Museokäynnin jälkeen kävijät arvostelivat nykyistä elämäntapaa.

¹ Ympäristökasvatuksen toimikunnan mietintö 1978, 2

Miljöörirituaali järjestää ihmisen suhdetta arkeen ja ympäristöön. Se toi esille rakennetun ympäristön säilyttämisen arvon ja korosti työn merkitystä. Rituaalissa voidaan nähdä eri vaiheita. Ensin se vieraannutti nykyisestä ympäristöstä menneisyyteen. Kävijät löysivät *ajallisia positioita*, jolloin he liukuivat ajassa taaksepäin. Käynnin kuluessa oli myös *pohtivia positioita*, jolloin he miettivät esimerkiksi elämän laatua ja vertailivat nyky-aikaa menneisyyteen. Jälkeenpäin he arvostelivat ympäristön muuttumista.

Avaintemaksi miljöörirituaalissa osoittautui puhtauden hyveellisyys. Menneisyys nähtiin ympäristöongelmista lähes vapaaksi. Silloin luonto oli puhtaampaa ja kädentaidot kukoistivat. Näin ollen museonäyttely kertoi luontoa säästävän elämäntavan vaihtoehdosta. Kävijät pitivät luonnonmukaisena elämäntapana lähinnä esihistorian ja saaristolaisuuden esittämiä elämän piirteitä.

Muutamit omaehtoisista kävijöistä suorittivat historiarituaalin. Sen aikana he keskittyivät historiaan ja historiallisiin merkityksiin. He tulkitsevat näyttelyssä kuvattua menneisyyden kehityskertomuksensa ja nykyajan olevan jatkoa menneisyydelle. Myös historiarituaaliin saattoi yhdistyä ympäristökasvatuksellisuutta ja miljöön aidon tunnelman kokemista. Useimmat koululaiset osallistuivat historiarituaaliin, koska heitä ohjattiin tulkitsemaan näyttelyä historian näkökulmasta.

Museonäyttelyä voidaan käyttää ympäristökasvatukseen, mikäli opastava henkilö tai kävijä antaa sille kyseisen tulkinnan. Sen avulla on mahdollista pohtia erilaisia teemoja, esimerkiksi ihmisen lähiympäristöä kuten kotia, kulutusta, Itämeren saastumista, hylkeiden vähenemistä ja saastumista.¹ Teemat voidaan yhdistää opiskeltavaan aiheeseen.

¹ HKH1, nauha n:o 1, 28-29, 34; HKH2, nauha n:o 2, 123-126; HKH3, nauha n:o 3, 86; HKH4, nauha n:o 4, 59, 61-62; HKH5, nauha n:o 5, 149, 151.

1.2 Ympäristötietoisuuden kasvu museoissa

Tulevaisuuden museossa ympäristökasvatus on vakavasti otettava haaste. Vielä ei voi tietää, pystyvätkö museot tarttumaan uusiin mahdollisuuksiin, joita henkisten arvojen, ympäristötietoisuuden ja ympäristöharrastusten korostuminen luovat. Miten ne vastaavat ekologisten kysymysten korostumisen tuomiin haasteisiin?¹ Luonnontieteellisissä museoissa yhteiskunnassa kasvaneet ympäristötietoisuuden ja ympäristönsuojelun vaatimukset edellyttävät toiminnan linjan tarkistamista ja valintoja². Todennäköisesti myös kulttuurihistoriallisten museoiden on tarkistettava suhtautumistaan ympäristöön liittyviin kysymyksiin.

1980- ja 1990-luku on ollut kulttuurihistoriallisissa museoissa varsinaista ympäristökysymyksiin heräämisen aikaa. Ruotsissa ja Norjassa ekologinen haaste on kohdistunut myös kulttuurihistoriallisiin museoihin. Niissä on pyritty yhdistämään kulttuuri- ja luonnonhistoriaa. Ruotsissa toteutettiin 1980-luvun lopulla ekologisen tiedon levittämiseen tähtäävä projekti läänimuseoissa ja Skansenilla. Norjassa on järjestetty kokonaisvaltaisia näyttelyitä.³

Suomessa luonnontieteellisillä museopäivillä vuonna 1992 keskusteltiin kokonaisvaltaisesta museosta. Puheenvuoroissa tuotiin esille, että Lapin maakuntamuseossa on pyritty esittelemään luontoa ja ihmistä samassa näyttelyssä. Kuralan Kylänmäessä kerrotaan kulttuurihistoriasta ja luonnontieteestä. Yhteistyötä luonnontieteellisten ja kulttuurihistoriallisten museoiden välillä pidettiin tärkeänä.⁴ Nykyisin museologian professorina toimiva Janne Vilkuna toi esille, että museoiden näyttelyissä ei enää mitenkään voida sivuuttaa ekologista näkökulmaa. Luontoa ja kulttuuria ei pitäisi erottaa toisistaan.⁵

¹ Huopainen 1997, 30.

² Huopainen 1997, 22

³ Brown 1994, 6; Rosén 1988a & 1988b.

⁴ Kostet & Haahtela 1997.

⁵ Vilkuna 1997a, 58.

Kokonaisvaltaisen museon idea on alullaan Pohjoismaissa. Sen toteutuminen muuttaisi näyttelyiden taustalla vallitsevaa paradigmaa. Se voisi paremmin toteuttaa kokonaisvaltaista ympäristökasvatusta esitellessään ihmisen ja ympäristön vuorovaikutusta. Kun kulttuurihistoriallisiin museoihin on vaadittu luonnon ja muun ympäristön esittelyä, niin luonnontieteellisiin museoihin on kaivattu ihmisen vuorovaikutuksen näkyväksi tekemistä.

Vaikka kokonaisvaltaisesta museosta on puhuttu erityisesti 1990-luvulla, niin idean toi esille meritiiteen professori ja amerikkalaisen luonnonhistoriallisen museon johtaja A. E. Parr jo 1950-luvulla. Hän piti tärkeänä, että luonnonhistorialliset museot liittäisivät luonnontieteet etnografiaan, jotta ne voisivat kertoa yleisölle tarinan ihmisestä ja hänen luonnonympäristöstään. Ne olivat ottaneet liian vähän huomioon yhteiskunnan kasvavia ongelmia ja ekologisia muutoksia kuten väheneviä metsä- ja vesiresursseja.¹

Luonnontieteellisissä museoissa työskentelevät heräsivät ajattelemaan ympäristökysymyksiä erityisesti environmentalismin eli ympäristönsuojeluaatteen² vaikutuksesta 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa³. Suojeluetiikka ja ympäristönsuojeluaate heijastuivat museoiden filosofiaan ja toimintaan⁴. Vuonna 1969 Tukholmassa pidetyssä symposiumissa keskusteltiin luonnonhistoriallisten museoiden roolista ympäristökysymysten tulkitsijoina näyttely- ja opetustoiminnassa. Museoiden yhteiskunnalliseen rooliin kuuluu, että ne tulkitsevat ajankohtaisia tieteen tuloksia yleisölle.⁵

Vuonna 1992 Québecissä pidetyssä ICOM:n luonnonhistoriallisten museoiden symposiumissa vaadittiin aktiivista osallistumista ympäristökeskuste-

¹ Parr 1959, 33-36; Parr 1950. Professori A. E. Parr tuli tunnetuksi museoalan lehdissä julkaistuista artikkeleista, joita on myöhemmin koottu kirjaksi.

² Vilkka 1993, 35

³ Vrt. Davis 1996, 5

⁴ Davis 1996, 6

⁵ Dorst 1973 19-25; Squires 1973, 9-18.

luun. Ekologisen tietoisuuden nousu oli tuonut luonnon monimuotoisuuden suojelun ja muut ympäristöongelmat polttopisteeseen.¹ Suojelua ja keskustelua voitaisiin edistää näyttelyissä ja ympäristökasvatustohjelmilla. Intialainen, New Delhin museon johtaja S. M. Nair esitteli luonnonhistoriallisen museon ympäristökasvatusta, johon kuuluivat kouluopetuksen rikastuttaminen kenttätyöllä, oppimislaboratoriot, kiertonäyttelyt, filmit ja teinikäisille suunnatut luontokävelyt, tutustuminen urbaanin ympäristön ongelmiin ja vuorovaikutus näyttelyissä.²

Ympäristökasvatus on orastavalla alullaan suomalaisissa museoissa. Aina-kin Pirkanmaan maakuntamuseon tavoitteena on ympäristökasvatuksen harjoittaminen. Siihen liittyi Tampereen Vapriikissa vuonna 1998 järjestetty Samaanit-näyttely. Siperian luonnonkansojen elinympäristö ja samalla kokonaiset kansat ja kulttuurit ovat uhattuina. Samanismista ja samaaneilta odotetaan edelleen vastauksia elämän peruskysymyksiin.³ Turussa museon ja koulun yhteiseen projektiin sisällytettiin historiaa ja ympäristökasvatusta. Arkeologis-historiallisen Aboa et Vetus Nova - museon perinneluokkaprojektissa ympäristökasvatus toteutettiin leirikouluissa, mutta se nivottiin myös museokäyntien historiaan tutustumiseen.⁴ Näyttelykäyntiin voidaan siis liittää maastossa tapahtuvaa toimintaa. Luontotalo Arkki Porissa aloitti toimintansa tänä vuonna. Se tulee olemaan museo, joka ei keskity kokoelmien tallentamiseen vaan yleisönpalveluun, vaikka se on ottanut vastaan lahjoituksena kasvi- ja perhoskokoelmia. Ympäristökasvatusta ohjaa museolehtori.⁵

On huomattava, että näyttelyt ovat vain osa museon opetustoimintaa,

¹ Prescott, de Koninck & Farrar 1993.

² Nair 1993, 35-39.

³ Amanuenssi Marjo-Riitta Saloniemi, henkilökohtainen tiedonanto Tampereella 22.10.1998 ja Samaanit 1998.

⁴ Hautio 1998, 27-28.

⁵ Tutkija Jaana Lampolahti, henkilökohtainen tiedonanto Porissa 20.4.1999.

johon sisältyvät myös julkaisut ja tapahtumat. Toimintaan voi kuulua käytännön työpajoja, luentoja, filmejä, videoita, konsertteja, näytelmiä, liikkuvia busseja tai junia ja paljon muita muotoja, jotka riippuvat siitä millaisille kohderyhmille ne suunnataan.¹

Brittiläisen yliopiston arkeologian laitoksen johtajan ja museologian vanhemman lehtorin Peter Davisin mukaan museoilla tulee olemaan tärkeä tehtävä muodostettaessa kulttuurikäsityksiä yhteisöissä, kun ihmiset kaikkialla tulevat yhä tietoisemmiksi itsestään ja heidän ympäristöstään. Museot ovat nyt uudelleen arvioimassa rooliaan tiedon tallentajina ja ihmisten, ympäristön ja menneisyyden suhteiden esittäjänä.²

Museot pyrkivät kasvattamaan ympäristöeettistä suhtautumista ja herättämään sisäistä rakkautta luontoon. Kuitenkin ne ovat niin keskittyneet kokoelmiensa ympärille ja tieteelliseen työhönsä, että ne voivat kokea heikkoutta ympäristön tulkinnassa ja ympäristötietoisuuden lisäämisessä. Niiden kokoelmat edustavat menneisyyttä, ja ovat parhaiten soveltuneet kertomaan menneistä ihmisistä ja heidän suhteestaan ympäristöön. Nämä sanomat ovat luonnollisesti tärkeitä, ja ne voivat kertoa menneisyyden ekologisista ongelmista, mutta huomion kohteena tulisi olla myös nykyisyyden ja tulevaisuuden asiat.³

Museoiden vihertyminen vaikuttaa niiden kehitykseen ja muovaa niiden tehtäviä⁴. Kun aikaisemmin museot ovat keskittyneet yksittäisten aineellisten esineiden tallentamiseen, nyt niillä onkin haasteena tallentaa ja viestiä koko ympäristöä perintönä⁵. Osa taitelijoista on teoksissaan kuvannut ympäristön tilan muutosta ja taidemuseoissa on huomattu ympäristökasvatuksen merkitys, jonka yhtenä osana on esteettinen kasvatus⁶.

¹ Hooper-Greenhill 1994, 141-142.

² Davis 1996, johdanto.

³ Davis 1996, 42.

⁴ Davallon & al. 1992, 21

⁵ Davallon & al. 1992, 26-27

⁶ Kettunen 1990, 4, 15; esim. Alkumeri 1999, 5, 16-17, 30-31

1.3 Virallinen ja vapaamuotoinen ympäristökasvatus

Haluan osoittaa näissä alkuluvuissa kuinka aiheeni kytkeytyy museologiseen ja kasvatustieteelliseen ympäristökasvatukseen. Ympäristökasvatuksesta museoissa alettiin keskustella 1970-luvun alussa. Leicesterin yliopiston lehtori ja luonnonhistoriallisissa museoissa intendenttinä toiminut Geoff Stansfield kirjoitti jo 1960-luvun lopussa, ettei ympäristökasvatus varsinaisesti ole uutta museoissa, sillä ne olivat jo aiemmin harjoittaneet sitä jossain määrin, tosin tiedostamattaan. Kuitenkin suojeluliikkeen voimistuminen Britanniassa vaikutti siihen, että museoiden rooli tällä kentällä tuli näkyvämmäksi. Samanaikaisesti kun kasvatus- ja opetustehtävä lisääntyi, niin havaittiin myös että yleisön ympäristötietoisuutta pitäisi lisätä. Pelkät näyttelyt eivät enää olleet riittävä keino siihen, vaan tarvittiin myös paikan päällä tapahtuvaa opetusta ja tulkintaa. Ainakin niissä tuli enemmän korostaa esineiden, kasvien ja eläinten suhteita sekä ihmisen vaikutusta ympäristöön.¹

Systemaattisten näyttelyiden ja ympäristönäyttelyiden erona on se, että jälkimmäinen rakentaa tarinan lajien ympärille. Ympäristökasvatuksen käsitteeseen sisältyivät niin luonto kuin ihmisen tekemä ympäristö. Museoiden tuli määritellä tehtävänsä ympäristökasvatuksen kentällä. Sen harjoittamisen ongelmaksi Stansfield mainitsee henkilökunnan erikoistumisen, sillä monitieteisen näkemyksen tuomiseen tarvittaisiin poikkitieteellisesti koulutettua henkilökuntaa.²

Museoiden täytyy olla etualalla kasvattamassa ja niiden täytyy ravistella tavallisia lähestymistapojaan kokoelmiin, opetukseen ja tulkintaan siirtymällä asteittain kokoelmien asettamien rajojen yli³. Museoissa tarvitaan muuttumishalukkuutta. Ensin on kuitenkin tunnustettava ympäristönsuo-

¹ Stansfield 1969, 3-6. Hän on ohjannut myös luonnonhistoriallisia museologisia jatko-opintoja.

² Stansfield 1969, 3-6.

³ Davis 1996, 43

jelun tarve ja sitouduttava kestäväan kehitykseen. Luonnonhistoriallisten museoiden tärkeitä tehtäviä ovat ympäristökasvatus ja luonnon monimuotoisuuden suojelu, jotka on yleisesti hyväksyttävä merkittäviksi.¹

Museoiden opetustoimintaan kuuluva ympäristökasvatus on luonteeltaan vapaamuotoista. Sillä ei ole ennalta asetettuja tavoitteita, vaan se on kunkin museon ja käyttäjien määriteltävissä tilanteen mukaan. Se on vapaaehtoista ja satunnaista.² Museaalisten ympäristökasvatuksen ohjeiden puuttuessa käsittelen työni alussa alan kouluopetuksen tavoitteita.

Ympäristökasvatusta toteutetaan maailmanlaajuisesti kouluissa. Sitä harjoitetaan useissa kehitysmaissa ja kehittyneissä maissa.³ Suomen peruskoulun opetussuunnitelman perusteissa mainitaan, että ympäristökasvatuksen tavoitteena on luonnon moninaisuuden vaaliminen ja kestäväan kehityksen edistäminen. Lähtökohtana on luonnon ja kulttuuriympäristöjen herkän elämyksellinen kokeminen. Opiskelun tulisi herättää tahtoa toimia vastuullisesti ja harjaannuttaa ekologiseen elämäntapaan. Ympäristökasvatus ei pyri maalailemaan synkkiä kuvia, vaan antaa aineksia myönteisten tulevaisuuskuvien hahmottumiselle.⁴

Museoissa luonto erotetaan kulttuurista⁵. Elämyksellistä kokemista on

¹ Davis 1996, 272.

² Vrt. Wood 1996, 80.

³ Filho & Hale 1994.

⁴ Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 1994, 1996, 38.

⁵ esim. Arcadius 1997, sivun 100 jälkeen. FT Kerstin Arcadiuksen väitöskirja käsittelee Ruotsin lääninmuseoita vuosina 1850-1939. Museoiden viestinnällisenä tehtävänä on välittää erityisesti aineellista kulttuuriperintöä. Vaikka ne kertovat historiasta ja perinnöstä, ne kohtaavat modernin ajan. Museot muuttuvat, kun kukin aika vaikuttaa niiden esittelemään kulttuuriperinnön sisältöön ja muotoon. Vuoropuhelussa nykyajan kanssa museot voivat säilyttää tuoreutensa ja ajankohtaisuutensa.

korostettu koulun ympäristökasvatuksessa ja museoissa¹. Erona on nimenomaan se, että kouluopetus suuntautuu tulevaisuuteen. Kulttuurihistoriallisissa museoissa katse on luotu menneisyyteen, vaikkakin sitä säilytetään tuleville sukupolville². Vasta äskettäin on ryhdytty miettimään tietoisesti mitä asioita menneisyydestä kannattaisi valita, että tulevaisuudesta tulisi paras mahdollinen. Menneisyyden tulevaisuus on tärkeää varsinkin kulttuurisina murrosaikoina, jolloin etsitään toiminta- ja ajattelutapojen malleja.³

Kasvatustieteilijä Pirjo Alaraudanjoki⁴ ja biologian lehtori Markku Käpylä⁵ ovat ottaneet esille kokonaisvaltaisen ympäristökasvatuksen tarpeen. Alaraudanjoen mukaan kestävään kehitykseen tähtäävän kasvatuksen kannalta ei ole mielekäästä erotella ihmisen- ja luonnontaloutta, eikä luonnon- ja kulttuuriympäristöä. Tällöin jää helposti havaitsematta yhteiskunnallisen ja yksilöllisen ihmistoiminnan yhteys ympäristöongelmien syntymiseen tai niiden yhteyksiä ei tiedosteta kovin syvällisesti.⁶ Alaraudanjoki on ehdottanut, että alkuperäiskansojen ympäristösuhteesta ja perinteistä otettaisiin oppia nykyiseenkin ympäristöön suhtautumiseen. Hänen mielestään aikaisemmin siihen on suhtauduttu säästävämmin ja kunnioittavammin kuin nykyään.⁷

Historiasta tunnetaan myös varoittavia esimerkkejä luontoon suhtautumisesta. Ihmiset ovat käyttäneet luontoa hyväkseen liian voimakkaasti metsästäen ja aiheuttaneet eläinten sukupuuttoja ainakin historiallisena aikana. Esimerkiksi mustaketu hävisi Suomesta metsästyksen seurauksena

¹ Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 1994,1996, 38; Arcadius 1997, sivun 100 jälkeen; Museo 2000, 62

² ICOM Statutes 1990

³ Lindström 1999, 106-109.

⁴ 1997

⁵ 1991

⁶ Alaraudanjoki 1997, 136.

⁷ Alaraudanjoki 1995.

1600-luvulla, ja ristiketutkin pyydettiin sukupuuttoon.¹ Menneisyydestä voidaan oppia vain, jos tunnetaan ympäristön käytön hyviä ja huonoja puolia.

Kouluopetus korostaa elämäntavallista vaikuttamista, niin että oppilaat pohtisivat kulutustaan ja toimintatapojaan. Tärkeänä pidetään myös arvojen pohtimista. Oppilaiden tulisi voida tunnistaa arvokkaita ympäristöjä sekä sitä miten luonto ja rakennettu ympäristö vaikuttavat elämän laatuun ja terveyteen. Heidän tulisi keksiä ratkaisuja ympäristöongelmiin².

Ympäristökasvatus kehittyi alun alkaen luonnonsuojelusta. Suomessa termistön ja kasvatuksen sisältö on muuttunut samanaikaisesti kuin muissakin länsimaissa.³ Ympäristökasvatuksessa on suuntauduttu yhä enemmän ympäristön erilaisten piirteiden havaitsemiseen. Siihen on sisällytetty myös sosiaalinen ja rakennettu ympäristö, josta on tarjottu oppilaille kosketus ympäristöhistoriaan esimerkiksi kaupunkia ja sen arkkitehtuuria kokemalla ja tutkimalla.⁴ Kaupungin rakennettua ympäristöä on tarkasteltu historiallisen näkökulman lisäksi esteettisesti⁵.

Alkujaan luonnontieteisiin painottuneesta ympäristökasvatuksesta on tullut kaikkien oppiaineiden asia⁶. Myös kulttuuriympäristön suojelu ja säilyttäminen vaativat arvokasvatusta ja vastuullisuutta, joita on korostettu ekologisessa ympäristökasvatuksessa. Kaupunkimiljöötä voidaan oppia havainnoimaan aistillisesti herkistyen.⁷ Ympäristön herkän aistimisen on

¹ Uhanalaisten eläinten ja kasvien suojelutoimikunnan mietintö 1986, 22

² Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 1994, 1996, 38

³ Lahti 1997, 123.

⁴ Asunmaa 1997, 193.

⁵ Viitanen 1997, 168

⁶ Käpylä & Wahlström 1997, esipuhe

⁷ Viitanen 1997, 169.

todettu edistävän vastuullista ympäristökäyttäytymistä¹. Oppimisessa otetaan tunteet ja kokemuksellisuus mukaan².

Ympäristökasvatuksessa ajatteleva on tärkeää. Elämän laatua, arvoja ja ympäristöongelmia pyritään pohtimaan, joten niiden olemassaolon pelkkä toteaminen ei riitä. Ongelmakeskeisessä opetuksessa asetetaan jokin ongelma, johon etsitään vastausta.³ Yleensä museokäynnissä taas keskitytään teemaan. Aiheisiin perehdytään ja tiettyä teemaa opiskellaan luentomaista opastusta kuunnellen, tehtäviä tehden tai vapaasti kierrellen.⁴

Museokasvatuksella on ajallinen, tiedollinen ja taidollinen ulottuvuus. Kulttuurihistoriallisten museoiden kasvatukselliset tavoitteet ovat:⁵

Ajallinen ulottuvuus:

- herättää harrastusta yhteiskuntaa ja kulttuuriperintöä kohtaan
- säilyttää ajallinen jatkuvuus menneisyydestä tulevaan
- kertoa ja selittää entistä elämää nykyisyyden taustaksi
- selittää taustailmiöitä ja esitellä kehitysnäkymiä

Tiedollinen ulottuvuus:

- kasvattaa tiedonhalua

Taidollinen ulottuvuus:

- antaa elämyksiä ja kehittää näkemisen taitoa
- kasvattaa havainto- ja oivalluskykyä
- tarjota kulttuurilaitoksena sisältöä vapaa-ajalle

¹ Käpylä 1991, 441-442

² Käpylä 1994, 11

³ Aho 1992, 16-19.

⁴ Hänninen 1994, 79-80 ja KyMM:n havainnoinnit 1997.

⁵ Leimu & Kuhmonen 1987, 24.

Museon päämääränä on kasvattaa lapsista kulttuuriperintöömme vaalivia aikuisia, joilla on kyky säilyttää ja hyödyntää sitä vastuullisesti¹. Yhteistä opetussuunnitelman ja museon tavoitteissa on vastuullisuuden korostaminen. Kulttuurihistorialliset museot painottavat vastuuta kulttuuriperinnöstä, kun taas luonnontieteelliset museot tuntevat ja herättävät vastuuta luonnonperinnöstä. Itse asiassa koulun virallisen ja museon vapaamuotoisen ympäristökasvatuksen päämäärät ovat varsin lähellä toisiaan siinä, että ihmisten tulisi tuntea vastuuta koko ympäristöstä ja siihen kuuluvasta perinnöstä.

1.4 Ulkomaiset museotutkimukset

Ainoa englanninkielinen väitöskirja, jonka olen tähän mennessä tavannut museonäyttelyn ympäristökasvatuksesta, on kasvatustieteessä väitelleen Hisao Iguchin englantilainen tutkimus luonnontieteellisestä museosta "Environmental education through museums: a case study of ecology exhibition in the Natural History Museum." Väitöskirja painottaa ekologista ympäristökasvatusta, jonka päämääränä on planeetan säästäminen. Museoiden tulisi luoda kasvatuksellisesti tehokkaita ekologisia näyttelyitä.²

Iguchin väitöskirja koostuu kolmesta osasta. Hän tarkastelee historiallisessa analyysissa museokasvatusta yleensä. Tapaustutkimus on tehty ekologisesta vaihtuvasta näyttelystä, joka oli esillä Lontoon luonnontieteellisessä museossa. Iguchi on laatinut näyttelyn fyysisen analyysin, tutkinut kävijöitä ja niitäkin lontoalaisia ihmisiä, jotka eivät ole käyneet näyttelyssä.³

Iguchi toteaa, että museot voivat tehdä yleisön tietoiseksi ympäristöongelmista. Ympäristökasvatuksen päämääränä on hänen mukaansa säilyttää niin luonto kuin kulttuuriperintökin, joiden tulkinta on tärkeää museoille ja perinnekeskuksille.⁴ Ekomuseoiden tarkoitus on antaa kävijöille yhtenäinen

¹ Leimu & Kuhmonen 1987, 24

² Iguchi 1995.

³ Iguchi 1995, 3.

⁴ Iguchi 1995, 71.

ymmärrys siitä, että kulttuuri ja erityisen alueen ympäristö kuuluvat yhteen¹.

Iguchin mukaan luonnontieteelliset museot ovat ensisijaisesti niitä, jotka välittävät ympäristökasvatusta². Hän mainitsee kuitenkin, että muillakin museoilla on vastuu lisätä tietoutta ympäristöstä. Esimerkiksi ne voivat esitellä muuttuvaa maisemaa ja antaa tieteellisen lähestymistavan saastumiseen.³ Museot voivat säilyttää kokonaisia ympäristöjä kuten muutamissa englantilaisissa ulkoilmamuseoissa on pyritty tekemään⁴. Usein kuitenkin museot voivat säilyttää vain osia ympäristöistä tai restauroida niitä. Tutkimuksessa on erittäin laaja teoreettinen osa, mutta siinä ei ole konkreettisesti tutkittu miten kulttuurihistoriallinen museo voisi harjoittaa ympäristökasvatusta.

Useissa ulkomaisissa museotutkimuksissa on sivuttu museokävijöiden positiota, jonka englannin- ja ranskankielinen termi on hyvin lähellä Suomeen levinnyttä sanaa. Ranskalainen sosiologi Pierre Bourdieu⁵ ja brittiläinen museologi Nick Merriman⁶ ovat määritelleet sitä sosiaalisena asemana ja brittiläinen arkeologi Kevin Walsh puolestaan historiallisena sijaintina ja paikan tunteena⁷. Ruotsalainen taidehistorioitsija Karen Wonders on määritellyt sen geometriseksi näyttelyn katselupisteeksi luonnonhistoriallisten museoiden dioraamoja käsittelevässä väitöskirjassaan⁸. Kalifornian yliopiston taidehistorian professori Michael Baxandallin mielestä positio viittaa kulttuuriseen taustaan⁹. Termiä on käytetty monessa merkityksessä, joten pyrin erittelemään sen merkitystä tässä yhteydessä ja määrittelemään oman näkemykseni siitä teoreettisessa osassa.

¹ Iguchi 1995, 76

² Iguchi 1995

³ Iguchi 1995, 73.

⁴ Iguchi 1995, 75

⁵ 1969, 102

⁶ 1988, 222

⁷ Walsh 1992, 12, 65, 84-85

⁸ Wonders 1993, 210-211, 220

⁹ Baxandall 1991, 34

Michael Baxandall on todennut, että näyttelyn ja katsojan positiota määrittää kulttuurinen tausta. Toisesta kulttuurista kotoisin oleva katsoja on monikerroksisessa positiossa, varsinkin jos toinen kulttuuri on etäinen maantieteellisesti ja ajallisesti. Katsojan ja näyttelyn lähtökulttuurin ideat, arvot ja tarkoitteet voivat olla hyvinkin erilaiset. Näyttely voi olla latautunut vierailta teoreettisilla ja kulttuurisilla käsitteillä.¹ Museo kuten kaikki muutkin julkiset instituutiot ovat sidoksissa kulttuuriin².

Ajallinen positio on ajallisten ulottuvuuksien vuoropuhelua. Siinä nykyaikaisuus ja perinteisten tunteiden jatkuvuus neuvottelevat keskenään.³ Kevin Walshin mielestä museokäynnin pitäisi antaa kävijälle ajallinen sijainti⁴. Erilaisen ajan ja paikan kokeminen onkin näyttelykokemuksessa varsin keskeistä.

Karen Wonders käyttää positiota konkreettisena terminä tarkoittaen sillä kävijän katselupistettä museossa⁵. Kävijä tekee havaintoja tietyistä pisteistä. Hän on todennut luonnontieteellisten museoiden dioraamojenn maiseman johdattavan ulos luontoon⁶. Katse siirtyy sisältä ulos ja tarkentuu eläimiin. Katsoja näkee kokonaisuuden ja kohdentaa siitä lajeja. Syntynyt vaikutelma on kuvitelmallinen, sillä tilassa voi nähdä enemmän yhdellä kertaa kuin ehkä samanpituisena aikana luonnossa näkisi. Dioraamaan on tiivistetty eläimistöä isolta alalta.⁷ Muidenkin kuin luonnontieteellisten näyttelyiden keinoina ovat tiivistäminen ja illuusioiden luominen. Näyttelyissä luodaan realistisia jäljitelmiä laajentamalla, rajaamalla ja tiivistämällä todellisuutta.

¹ Baxandall 1991, 34.

² Fornäs 1998, 89, 97, 100, 106

³ Harvey 1996, 59.

⁴ Walsh 1992, 84-85 ja 152

⁵ Wonders 1993, 210-211

⁶ Wonders 1993, 227

⁷ Wonders 1993.

Kulttuurisosiologi Pierre Bourdieu pitää museokäyntiä luokkarituaalina¹. Kulttuurin tehtävänä on vahvistaa yhteenkuuluvuuden ja ulkopuolisuuden tunteita. Kulttuurin avulla voidaan pystyttää näkymättömiä rajoja, jotka sulkevat osan ihmisistä pois ja estävät heitä pääsemästä kulttuurin äärelle.² Periaatteessa museo jakaa avoimesti perintöään kaikille, mutta ensisijaisesti se vahvistaa etuoikeutettujen ja hyvässä asemassa olevien ihmisten perintöä³.

Pierre Bourdieu on tutkinut taidemuseoita eri maissa. Hänen mukaan etuoikeutettuja ovat kulttuurista pääomaa omistavat, sillä he osaavat lukea museon koodia. Varsinkin älymystöllä on klassinen, sivistynyt asenne kulttuuriin.⁴ Keskiluokkaiset kävijät kokevat museoissa usein, ettei heillä ole siellä paikkaa⁵. Teorian mukaan luokka-asema johtaa syrjäytymiseen ja siihen, ettei kävijä löydä sopivaa positiota museossa. Bourdieu toteaa, että ihmisillä on koulutukseen tai sosiaaliseen asemaan perustuva positio sosiaalisessa arvojärjestyksessä⁶. Hän pitää sosioekonomista asemaa tärkeimpänä muuttujana. Perheelläkin on yksikkönä kulttuurinen positio⁷.

Bourdieuolaisittain on kyse siitä, että ihmisellä on tietty panos; kulttuurinen kyky ja pääoma sosiaalisella kentällä liikkumiseen. Hän voi käyttää kulttuuria vain sosiaalisen asemansa asettamissa rajoissa. Museonäyttely on sosiaalinen kenttä, kulttuurimaailma. Siellä kiistellään sosiaalisista oikeuksista. Kokemus palkitsee toisia ja sulkee niitä pois, joiden panos ei riitä kentällä selviytymiseen.

Pierre Bourdieun luokkasidonnainen tulkinta on jo vanhentunut monikulttuurisissa yhteiskunnissa. Kulttuurisia eroja on yhä vaikeampi palauttaa

¹ Bourdieu 1969, 131

² Bourdieu 1969, erityisesti s. 165, mutta myös aikaisemmat sivut.

³ Bourdieu 1969, 165

⁴ Bourdieu 1969, 152.

⁵ mt., 139

⁶ mt., 102

⁷ mt., 107

yhteiskuntaluokkiin, koska perinteiset sosiaaliset sidonnaisuudet ovat osin hajonneet, elämäntapojen moninaisuus on kasvanut ja mahdollisia toimintoja on tullut lisää.¹ Klassista Bourdieun teoriaa on arvosteltu suomalaisissa taidemuseoita käsittelevissä tutkimuksissa². Se on kuitenkin vaikuttanut brittiläisen Nick Merrimannin käsityksiin museovierailusta³.

Lontoon museon esihistorian tutkija Nick Merrimanin mukaan ihmiset hyödyntävät museokäyntiä positionsa eli tässä yhteydessä sosiaalisen asemansa oikeuttamiseen uudessa ryhmässä ja kulttuuripääomansa kasaamiseen⁴. Kevin Walsh kutsuu Merrimanin johtopäätöstä porvarilliseksi teesiksi⁵. Bourdieun teoria ei enää pidä paikkaansa taidemuseoissakaan, ja kansankulttuurin esittelyn yhteyteen sitä on vaikea edes soveltaa. Itse haluan välttää luokkasidonnaisen teorian kahletta ja tuoda esille tietoisuuden monia mahdollisuuksia sanoman vastaanottamisessa.

Taidehistorian professori Carol Duncanin mukaan ihmiset samaistuvat sosiaaliseen luokkaan. Museot ovat aatteellisia välineitä sosiaalisten erojen tekemiseen.⁶ Niillä on valtaa määritellä yksilöiden asema yhteisössä. Tämä antaa niille mahdollisuuden muotoilla yksilöiden positioita. Käyntirituaalissa menestyvät parhaiten ne, joiden identiteettejä museo vahvistaa. Kävijät keräävät viitteitä vahvistuakseen.⁷

Duncan kirjoittaa myös kansalaisuudesta. Museossa kansalainen voi kiinnittyä kansalliseen kulttuuriin yksilöllisestä yhteiskunnallisesta positioistaan

¹ Fornäs 1998, 70 ja 128.

² Ks. Ahola 1995, 15, 64; Linko 1994, 23

³ Walsh 1992, 123; Merriman 1988, 1989a, 1989b, 1991

⁴ Merriman 1988, 222

⁵ Walsh 1992, 125

⁶ Duncan 1995, 59.

⁷ Duncan 1995, 8.

huolimatta.¹ Rituaali antaa ainesta kansalaisen julkisen minän määrittelymiseksi poliittisessa yhteisössä, jossa on jaettuja arvoja ja yhteinen historialliseen tausta². Erityisesti taidemuseoissa työstetään yhteisöön samaistavia ja kiinnittäviä arvoja³. Myös kulttuurihistoriallisissa museoissa esitellään kohteita, jotka kiinnittävät kävijöitä paikalliseen yhteisöön ja alueeseen.

Duncan erottelee kasvatukselliset ja esteettiset taidemuseot. *Museorituaalin tehtäviä ovat oppiminen, kontemplaatio, sosiaalinen vahvistaminen ja pako arkipäiväisyydestä*. Museo mahdollistaa esteettisen kontemplaation, jolla tarkoitetaan hiljaista mietiskelyä, keskittymistä ja pääsyä kauneuden lähteille. Kävijät voivat muistella museoissa. Muistelurituaali on riitti, jossa muistelun kohteena voivat olla esimerkiksi esi-isät.⁴ Museossa aktivoituu muistikulttuuria, joka on ollut passiivisesti varastoituneena muistiin⁵.

Duncan taidehistorioitsijana on tutkinut myös vallan estetiikkaa⁶. Hän kuuluu museoteoreetikoihin, jotka korostavat hallitsevien sosiaalisten luokkien valtaa. Kuitenkin hänellä on edellä mainittuja näkökohtia, joista kulttuurihistorian kokemiseen soveltuvat ajatukset museorituaalin funktioista, jaettavista arvoista ja samaistumisesta.

Antropologiassa on viime aikoina kiinnostuttu massa- ja populaarikulttuurista, jonka ilmentyminä myös maailmannäyttelyt ja museot on nähty. Ne ovat arvoin ja uskomuksin latautuneita kuten kulttuurikin⁷. Yhtenä keinona niiden merkitysten purkamiseen sosiaaliantropologian lehtori Penelope Harvey on tarjonnut kulttuurianalyysiä. Kulttuurianalysoijan tehtävänä on paljastaa kulttuurin takana olevat merkitykset.⁸ Ruotsalainen etnologi Billy

¹ Duncan 1995, 26.
² Duncan 1995, 129
³ Duncan 1995, 134
⁴ Duncan 1995, 68-69.
⁵ Honko 1988, 10
⁶ Duncan 1994
⁷ Harvey 1996, 177
⁸ Harvey 1996, 31.

Ehn on kirjoittanut museoista kulttuurianalyysiin tukeutuen¹. Siinä näyttelyn sisältöä käsitellään vertauskuvien avulla. Sen etuna on viitteellisten asioiden näkyväksi tekeminen, mutta toisinaan pelkistäminen johtaa yksinkertaistamiseen.

Antropologian professori ja antropologisen museon johtaja Michael Ames on todennut näyttelyn oikeuttavan ja säätelevän valtaa². Museot asettavat historian ja luonnon lasin taakse, jossa ne on järjestetty yhteiskunnallisen todellisuuden ja valvonnan alaisuuteen³. Näyttely ilmaisee asenteita luontoa kohtaan⁴. Myös historioitsija, professori Simon Schama on korostanut sitä, että näyttelyissä todellisuutta kuten luontoa järjestetään ja säädelään⁵. Tämä kaikki johtaa siihen, että kävijöiden kokemuksista tulee muovattuja. He saavat luonnosta, kulttuurista ja historiasta valikoitua tietoa, koska heille tarjotaan yhteiskunnallisesti hyväksytyjä näkökulmia.

Näyttelyt ovat keino kanavoida ja muokata tietoisuutta⁶. Ne ovat kasvatuksellisia, jos ne voivat tehokkaasti välittää tietoa⁷. Ames kuitenkin on epäillyt, etteivät ne onnistu moraalisesti kasvattamaan yleisöään⁸. Vaikeutena on käynnin lyhytkestoisuus ja se, että ihmiset eivät herkästi muuta ennakoasenteitaan⁹.

Ames valottaa museota valtarakenteena ja instituutiona, joka voi halutesaan hallita kulttuuriperintöä. Se voi luoda tulkintoja tukeakseen tiettyjen ryhmien arvoja ja sulkeakseen esittelyn ulkopuolelle sellaista menneisyyttä, jota se ei halua tunnustaa. Museo antaa yleisölle tulkinnan kehykset ja säätelee siten sen kokemuksia. Kävijät voivat annetuissa puitteissa vastaanottaa tietoa, moraalista kasvatusta ja imeä nostalgiaa. He voivat

¹ Ehn 1986, 10

² Ames 1992, 14 Huom! Ames toimii myös museokonsulttina. Koska Amerikka on etnisesti hyvin monikulttuurinen, siellä kysymys valtakulttuurin voimallisesta esiinpääsystä nousee keskeiseksi.

³ Ames 1992, 23

⁴ Ames 1992, 125

⁵ Schama 1996, 560-570

⁶ Ames 1992, 4

⁷ Ames 1992, 34

⁸ Ames 1992, 104

⁹ Dierking 1996, 25; Macdonald 1996, 67

muovata kulttuurikuvaansa ja elämänhistoriaansa. Ames painottaa, että heillä on vain rajalliset tulkinnan ja kokemuksen säätelyn mahdollisuudet.¹

Yhteiskunnallisesti kantaaottavan taiteilija Hans Haacken mukaan museot ovat hallitsevien luokkien valtakoneiston osa², kuitenkin Suomessakin on runsaasti museoita, jotka eivät esittele valtakulttuuria³. Monien ulkomaisien museoteorioiden ongelma on se, että ne eivät sovellu Suomen museoiden kulttuuriisiin ja historiallisiin oloihin. Kotimaamme on ollut pitkään suhteellisen yhtenäinen talonpoikais- ja teollisuuskulttuuriltaan, tosin viime vuosikymmeninä kulttuurinen erilaisuus on lisääntynyt.

Yhteisö tarvitsee museota itsensä arvostamisen tunteen tukemiseen, jos siellä esitellään omaa paikallishistoriaa ja taitoja⁴. Museon kulttuurinen tehtävä on yhteiskunnan arvojen vahvistaminen⁵. Toisaalta se on paikka herättää menneisyyden nostalgisia muistoja. Sen avulla ihmiset ylläpitävät arvojaan ja säilövät nostalgiaa.⁶

Antropologia tarjoaa näyttelyiden selitykseksi vallan ja arvojen ylläpitämistä. Arvonäkökulmaa en voi kiistää, mutta museoilla voi olla vallan ja yhteiskunnallisen kontrollin sijasta pehmeämpi tehtävä. Näkisin kävijät pätevinä kulttuurinsa kantajina, jotka voivat ilmaista ja vertailla omia arvojaan rituaalissa. He eivät muodosta positiotaan pelkästään luokka-asemansa perusteella, vaan erilaisten tarpeidensa mukaan. Heillä voi olla tarve vahvistaa museossa paljon muutakin kuin sosiaalista asemaansa.

¹ Ames 1992.

² Haacke 1986, 67

³ esimerkiksi saamelaisuutta esittelevä Saamelaismuseo Siida Inarissa, Lenin-museo Tampereella ja lukuisat erikoismuseot

⁴ Ames 1992, 101

⁵ Ames 1992, 112

⁶ Shils 1981, 3-4; Ames 1992, 101-102.

2 KENTTÄTYÖ- JA ANALYYSIMENETELMÄT

2.1 Esitutkimus

Metodien runsaus on ollut välttämätöntä tutkielmani toteuttamiselle. Olen pyrkinyt löytämään sellaisia tutkimusmenetelmiä, joilla voisin ratkaista monitieteisen aiheeni. Olen päätenyt määrällisten menetelmien kokeilusta ensisijaisesti laadullisten menetelmien käyttämiseen.

Esitutkimuksessa käytin kvantitatiivista menetelmää. Keräsin 111 kyselyä Puumalassa Liehtalanniemen museotilalla kesällä 1996. Vastaukset avoimiin kysymyksiin olivat lyhyitä, siksi halusin siirtyä kuvailevampaa materiaalia tuottavaan menetelmään. Aineisto antoi myönteisen kuvan museokokemuksesta, koska kävijöiden ylimääräiset huomautukset eivät tulleet kuuluviin valmiiksi muovattujen kysymysten ja väitteiden vastauksissa.

Esitutkimus tuotti kuitenkin mielenkiintoista aineistoa siitä, minkälaiset arvot museossa koetaan läheisiksi. Se tuotti myös havaintoja rituaalin puhdistavasta merkityksestä. Hylkäsin ensin esitutkimusaineiston, mutta olen palannut siihen muutamia kertoja uudelleen ja huomannut, että se tukee laadullisilla menetelmillä hankkimaani aineistoa.

Ekomuseoissa on yritetty huolehtia perinteisistä kotieläinroduista ja ylläpitää vanhaa teollista tai käsitöiden taitamista ja niihin liittyvää tietoa. Ranskassa ekomuseoissa on suojeltu kotieläinlajeja, maisemaa ja kulttuurista viljelytietämystä. Niissä on käytetty vanhoja viinin ja villan käsittelytekniikoita. Ideana on ollut, että miljöön kaikki elementit ja luontoon sisältyvä monimuotoisuus on suojeltu.¹ Ylevänä päämääränä on ollut saada ihmiset tiedostamaan, että luonnonympäristöt ovat monimutkaisia ja niitä on kohdeltava varovaisesti. Planeettamme ja ympäristön tulevaisuus riippuu jokaisesta ihmisestä.² Edellisestä voisi päätellä, että ekomuseo merkitsee

¹ Maigret 1993, 29-32.

² Maigret 1993, 33.

ekologista museota. Kuitenkaan niin ei varsinaisesti ole, sillä alun perin ekomuseo luotiin yhdistämään luontoa, kulttuuria ja sosiaalista yhteisöä.

Puumalan ekomuseota Liehtalanniemeen toteutettaessa pyrittiin yhdistämään luonnonsuojelualue ja kulttuurirakennukset yhtenäiseksi kokonaisuudeksi. Kuitenkin vaikuttaisi siltä, että kävijät mieltävät ne erillisinä. Luonto ja kulttuuri koettiin lähellä oleviksi, mutta ei yhteenkuuluviksi.¹ Museo- ja luonnonsuojelualueella on erilaisia perinnebiotooppeja kuten entiset kaskimetsät ja hakamaat. Ne liittyvät ympäristöekologian tutkimaan alaan.² Tässä mielessä kohdemuseo on ekologinen museo, eikä niinkään alkuperäistä ajatustaan vastaava ekomuseo.

Liehtalanniemen museotilalla oli pääasiassa kolmenlaisia kävijöitä. Aitoa elämismaailmaa kaipaavat toivoivat, että paikassa asuisi yhä ekologisesti elävä ihminen. He valittelivat lehmän puuttumista, mikä viittaa siihen, että he kaipasivat elämän kokemista ja maalaiselämän keskeisintä symbolia. Tilalla oli suomenlampaita ja maatiaiskanoja. Tila ei vaikuttanut aidolta, koska siellä ei pysyvästi asunut oikea asukas, joka olisi ollut vanhahko mies tai ekologinen nuori.³

Ympäristökuva tuntui puutteelliselta, sillä jäljellä olivat enää rakennukset. Miljööllä oli kulissit, muttei elävää henkeä. Nämä kävijät olivat selvästi tietoisia lavastamisesta, oppaan läsnäolosta ja hiljaisuudesta. Sosiokulttuurinen paikka vaikutti erilliseltä ja puutteelliselta, koska paikan asukasta ja sen mukanaan tuomaa välitöntä ihmiselämää ei enää ollut. Aika koettiin katkokselliseksi ja päättyneen siihen, kun asukas kuoli.⁴ Ihmisen elämänhistoriallinen aika ja uskottavuus puuttuivat⁵.

¹ Liehtalanniemen museotilan kyselyaineisto 1996.

² Vuorisalo 1993, 69.

³ Havainnointi 1996.

⁴ Havainnointi 1996.

⁵ esim. K24N

Museossa oli vain viitteitä aikaisemmin eletystä historiasta, mutta nekään eivät kaikista kävijöistä tuntuneet todellisilta. He eivät voineet osallistua rituaaliin henkisesti tai toiminnallisesti¹ ja jäivät lavastetun näyttämön ulkopuolelle. Varsinkin lapset, osa nuorista ja muutamat keski-ikäiset tunsivat, ettei paikassa ollut kiinnekohtia². Paikka oli yksipuolinen, koska sosiokulttuurinen ulottuvuus ei esittänyt konkreettisella tavalla. Luonto oli alkukesästä rehevöitynyt, joten biokulttuurinen järjestys ei viestinyt silloin ihmistoiminnan tuloksista. Koko kesän ajan aluetta kuitenkin raivattiin.

Kriittiset kävijät eivät ryhtyneet muistelemaan, vaan he tarkkailivat paikan alkuperäisyyttä. Heidän kriittinen positionsa vaikutti siihen, ettei todellisuudesta kertovaa ympäristökuvaa syntynyt. Heillä oli ehkä historiasta, esineistä tai museoista niin paljon tietoa, että he näkivät miljöön vajavaisena.³ He havaitsivat kulttuurikuvan aukollisuuden. Museokokemuksessa positio jäi etäiseksi ja viileäksi, eivätkä he juuri innostuneet. Kriittiset kävijät eivät siirtyneet menneeseen aikaan, sillä se tuntui pysähtyneeltä. Eräs kävijä tiivistä, että "vanhoja tavaroita on kaikissa kotiseutumuseoissa."⁴

Ikä vaikutti aikaulottuvuuteen. Kaikki lapset eivät siirtyneet menneisyyteen mielikuvissaan⁵. 12-vuotias tyttö totesi, ettei hän tunne sen aikaisia toimintatapoja⁶. 11-vuotias poika ei kokenut lainkaan erilaisen ajan tuntua, joten menneen tunnettakaan ei syntynyt⁷. Yläasteella oleva poika siirtyi hiukan ajallisesti⁸. Aikuinen mies ei siirtynyt ajallisesti menneisyyteen, siksi

¹ esim. K23N

² K1P, K2P, K21T, K28P, K100T

³ esim. kulttuurialan ihmiset K23N, K24N.

⁴ K105N.

⁵ K105N

⁶ K21T

⁷ K28P

⁸ K19P

että koki ympäristön vieläkin toimivaksi¹. Osa lapsista kuitenkin liukui ajatuksissaan taaksepäin².

Aikuisen naisen mielestä vierailu tuntui sukellukselta menneisyyteen, mutta siihen ei voinut siirtyä. Hän oli aina asunut kaupungissa³, joten maaseutumaisessa paikassa ei ehkä ollut tuttuuden tunnetta. Kriittinen nainen ei takautunut ajallisesti. Menneisyys tuntui olevan lähellä, mutta paikka ei vastannut historiaa, sillä vain hirret tuntuivat aidoilta. Maisemakin tuntui ahtaalta ja raivaamattomalta⁴, ennen kuin alueella toden teolla kaadettiin puita ja vesottiin pusikoita.

Enemmistö aikuisista informanteista siirtyi ajallisesti⁵, vaikka olenkin alussa kuvaillut siirtymisen esteitä. Keski-ikäinen mies koki kulttuuriperinnön kuuluvan entiselle asukkaalle, muttei oikein itselleen. Hän koki menneisyyden luonnonläheisenä ja kiireettömänä. Aika tuntui pysähtyneeltä, eikä siihen voinut siirtyä.⁶ Lomalainen huomasi matkailukohteen olemuksen pääsymaksuissa. Käynti tuntui myönteiseltä, vaikka ajatuksissa ja mielikuvissa ei siirtynyt menneisyyteen. Se oli silti lähellä.⁷ Toinen lomakemuksen hiljaisuutta, rauhaa ja nautintoa tunteva ei siirtynyt ajallisesti, silti hän vaistosi erilaisen ajan eetoksesta. Tuntui siltä, että "elämä on ollut yksinkertaista ja tiukkaa. Talvet taistelua selviämisestä."⁸

Vaikka esittelin edellä runsaasti kriittisiä huomioita museotilasta, suurin osa informanteista oli tyytyväisiä käyntiinsä. He tunsivat, että luonto, historia, kulttuuriperintö ja perinnetaidot olivat lähellä. Monet kokivat paikan arvokkaaksi kulttuuriperinnöksi.⁹ Osan mielestä paikka voimisti tahtoa suojella rakennuksia, perinnetaitoja, esineitä, tietoja ja ympäristöä. Yksi

¹ K12M

² K44P, K46T, K67T, K72T

³ K39N

⁴ K54N

⁵ 88 % eli 98 informanttia 111:sta.

⁶ K80M

⁷ K88N

⁸ K89M

⁹ 90 % eli 100 /111:sta. Ks. myös liitteen 1 kysymys 11.

informantti kirjoitti: "Mielestäni kaikkea luonnosta esineisiin täytyisi säilöä tulevia sukupolvia varten ja oleville muistoksi siitä että onko se kaupunkilaiselämä sittenkään parempaa." ¹

Tulkitsen museotilalla käynnin olleen puhdistavan rituaalin. Siinä puhdistettiin nykykulttuurin kiireestä, tavarapaljoudesta ja kulutusmaailmasta ja siirryttiin askeettiseen yksinkertaisuuteen. Asketismi merkitsee pidättäytymistä jostakin, joka tavallisesti tyydyttää jotakin inhimillistä tarvetta. Se puhdistaa, jalostaa ja henkistää. Askeettinen ihanne ruumiillistuu näkyvästi tietyissä henkilöissä. Henkilö tai esine herättää tunteita ja mielikuvia niukkuuden ideasta.² Tilalla asunut Liehtalan Jallu näyttäytyi kävijöille askeettisuuden ruumiillistumana. Hän eli niukkuudessa, joka esittyi omaa aikaamme vasten tarkasteltuna jopa kunnioitettavana.

Millaista ympäristökasvatusta museotila tarjosi? Niukkuuden ihanteen ohella luonnonsuojelualueen luontopolulla pystyi tarkkailemaan perinnetäällisyyttä entisine haka- ja kaskimaineen. Piha-alueella kasvoi runsaasti niittykasveja. Alueella pystyi vaistoamaan ympäristönsuojelun merkityksen niin luonnon kuin rakennetun ympäristönkin kannalta. Elinkeinojen sopeutumisen luonnon olosuhteisiin saattoi myös havaita.

Osa kävijöistä koki yhteenkuuluvuutta luontoon³ ja herkistyi ympäristölle. Kuitenkin paikan eristyneisyyden vuoksi siellä etäännyttiin ympäristöongelmista⁴. Se oli rauhan tyyssija, josta ongelmat olivat kaukana. Museoita ja perintöpaikkoja on arvosteltu siitä, että niissä monesti syntyy vaikutelma, että ympäristönsuojelun osalta kaikki on kunnossa. Ympäristökasvatuksen täytyisi olla kriittistä ja vastustaa kuluttamisen eetos.⁵ Museotila selvästi puolustaakin kulutuksen niukentamista, mutta se toimii ristiriitaisesti näyttäessään menneisyyden elämäntavan niin puhtaana mallina, että siellä käyminen jo riittää puhdistamaan kulutuksesta ja sen jälkeen voi

¹ K42N.

² Durkheim 1982, 278-287.

³ 73 % eli 46 informanttia 63:sta. Ks. kysymykset 25 ja 26

⁴ 75 % koki paikan saasteettomana eli 83 informanttia 111:sta.

⁵ Barzel, A. 1991, 61- 62.

taas jatkaa entistä elämäntapaansa. Yli puolet informanteista vastasi, että käynti ei antanut heille innostusta muuttaa omaa elämäntapaansa¹ ympäristöystävällisempään suuntaan.

2.2 Kenttätyön kuvaus

Tein varsinaisen kenttätyöni Kymenlaakson maakuntamuseossa heinäelokuussa 1997. Roolini oli varsin erilainen kuin esitutkimuskohteessa, jossa olin työsuhteessa tilanhoitaja-oppaana. Olin Kotkassa opiskelevan tutkijan roolissa. Tunsin saavani toimia museoammattilaisten joukossa eivätkään ammattia harjoittavana. Koin sen vapauttavan ammattiroolini vaatimuksesta, joten pystyin paneutumaan mahdollisimman objektiivisesti perusnäyttelyn sisältöön. Henkinen ilmapiiri aineiston keräämiselle oli erinomainen, koska henkilökunta suhtautui tekemisiini myönteisesti ja salli hyvin paljon työrauhaa. He olivat ystävällisiä ja kannustavia. Olen kiitollinen heille asiantuntevasta avusta, jota olen saanut vielä puhelimitse ja postitse tutkielmaa kirjoittaessanikin.

Käytin laadullisia menetelmiä. Aloitin havainnoimalla kävijöitä. Heinäelokuu oli vilkasta matkailukautta, jolloin museossa kävi paljon lapsiperheitä. Vaihtuva näyttely, Koiramäen lapset kaupungissa, houkutteli erityisesti lapsia. Jakson aikana vallitsi erittäin helteinen sää.

Haastattelin viittä museon tutkijaa, jotka olivat suunnitelleet näyttelyn sisällön. Nauhoitin ennen jokaista haastattelua tilaesittelyyn, jossa suunnittelija vaikutti kerronnan etenemiseen. Itse tein vain kannustavia huomautuksia, toteamuksia ja kysymyksiä halutessani saada lisätietoja aiheista. En haastatellut visuaalisista ratkaisuista vastannutta arkkitehtiä, koska painotan tutkielmassani sisältösuunnitteluun kuuluvia ympäristöteemoja. Väitöskirjaani varten haluan ehdottomasti haastatella myös arkkitehtiä ja miettiä sitä, miten ympäristö voidaan toteuttaa näyttelyyn graafisen ja arkkitehtonisen suunnittelun keinoin.

¹ 57 % ei halunnut, 21 % ei tiennyt, 16 % halusi ja 4 % tyhjä₃₁

Analysoin perusnäyttelyä omien jaottelujeni mukaan. Painotin niissä luonnon ja kulttuurin yhteyttä yhteiskuntaan, bio- ja sosiokulttuurisuutta. Pohdin näyttelyn tarjoamaa kuvaa ihmisestä ja ympäristöstä. Tein analyysistä muistiinpanoja ottamalla huomioon jaottelut.

Haastattelin teemalistani mukaan *kahtakymmentä kävijää* 13.8.1997 - 24.8.1997. Esitin haastattelupyynnön kaikille niille, joiden näin poistuvan museosta. Kun välillä haastattelin alakerran pimiössä, en voinut kysyä läheskään kaikilta päivän aikana museossa vierailleita. Arkipäivinä torstaina 14.8. haastatteluun suostui 21 % pyydetyistä, perjantaina 15.8. 75 %, lauantaina 16.8. 80 % ja tiistaina 19.8. 100 %. Viikonloppuisin kävijät olivat hyvin auliita osallistumaan haastatteluun.

Omaehtoisiin informantteihin olen laskenut myös ne, jotka vastasivat kirjallisesti, mutta eivät osallistuneet haastatteluun ja yhden haastattelun, jonka nauhoittaminen epäonnistui. Siitä kirjoitin heti muistiinpanoja. Kirjallisesti vastanneita oli 16, joten omaehtoisia informantteja oli yhteensä 36.

Haastattelujakson aikana museossa kävi yhteensä 979 kävijää, joista huomattava osa oli koululaisia. Sain pyytämiäni teemakirjoitelmia peruskoulun kuudesluokkalaisilta ja lukiolaisilta, yhteensä 75 kappaletta. He kirjoittivat kirjoitelman ja vastasivat lomakkeeseen vasta koulussa vuorokauden tai muutaman päivän kuluttua museovierailusta. Näin tapahtui siksi, että heillä ei ollut aikaa kirjoittaa koulussa heti käynnin jälkeen eikä museossakaan olisi ollut siihen sopivaa luokkahuonetta. Omaehtoisia informantteja ja koululaisia oli 111 henkeä, eli 11.3 % kaikista tuona aikana museossa vierailleista henkilöistä. Haastattelu ja kirjoitelmien kirjoittaminen ovat hitaita menetelmiä, joiden avulla saadaan vain osa kokonaisuudesta tutkittua.

Toteutin haastattelut valokuvaajan pimiössä, tosin normaalissa valaistuksessa. Paikka oli hyvin rauhallinen haastattelujen suorittamiseen. Se oli alakerran perimmäinen huone, jonne kukaan ei tullut keskeyttämään.

Viereisessä huoneessa oli pöytiä, joiden äärellä osa informanteista pystyi kirjoittamaan haastattelun aikana. Usein informantit tulivat pieninä ryhminä, jolloin kaikille oli oltava yhtä aikaa tekemistä, ettei turhauttavia odotusaikoja päässyt muodostumaan.

Käytin haastattelujen pohjana teemalistaa. Esitin kysymykset kullekin informantille tilanteeseen luontuvassa järjestyksessä. Näin ollen kysymysten esittämisjärjestys vaihteli tilanteen mukaan. Koin teemahaastattelun eduksi joustavuuden, koska kullekin henkilölle pystyi muotoilemaan kysymyksiä ja esittämään tarvittaessa lisäkysymyksiä.

Toteutin puolistrukturoituja teemahaastatteluja, sillä olin muotoillut valmiiksi teemoihin kysymysaiheita, joiden sanamuotoa vaihtelin tilanteen mukaan. Tutkimuskohteeni on lievästi esineellistynyt ja sitä vastaava tutkimusasetelma on puolistrukturoitu teemahaastattelu. Esineellistymisellä tarkoitan tässä sitä, että näyttely vaikuttaa kävijöiden toimintaan ulkoisena olosuhteena. Se on instituution järjestämää toimintaa, joka säätelee käytäytymistä.

Teemahaastattelun etuna on läheisyys ja henkilökohtaisuus. Kysymykset ovat kullekin informantille osoitettu omakohtainen viesti. Sen haittana on kuitenkin täsmällisyyden puute, sillä jätin esittämättä muutamia kysymyksiä niille informanteille, jotka olivat pienten lasten kanssa, joten oli keskiyttävä tärkeimpiin kysymyksiin ja aiheisiin, joita haastateltava itse nosti esille. Täsmällisyyden puute vaikuttaa luonnollisesti siihen, että tuloksia on katsottava kriittisesti. Ne antavat melko luotettavan kuvan kysytyistä aiheista, mutta jättävät avoimeksi asioita. Toisin sanoen tulisi myös ottaa huomioon sellaisia seikkoja, joista puhutaan vain vähän tai ei ollenkaan.

Luonnosta puhuminen oli haastateltaville vaikeampaa kuin sosiokulttuurisista asioista puhuminen. Yleensä heidän oli suhteellisen helppo puhua näyttelyn välittämästä ihmisten ja elämän kuvauksesta. Muutama haastatteluista jäi pinnalliseksi siksi, että informantit olivat kiertäneet kiireisesti

perusnäyttelyn, koska heidän pääkohteensa oli ollut lapsiperheille suunnattu vaihtuva näyttely.

Keräsin kirjoitelmia omaehtoisilta informanteilta ja koululaisilta. Omaehtoiset informantit liikkuvat museossa ilman opastusta ja muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta omasta mielenkiinnostaan. Vain muutamat heistä olivat saaneet kehotuksen koulusta ja yksi heistä halusi suorittaa käynnin työaikanaan. Koululaiset liikkuvat niin isoissa luokkamuodostelmissa, että heidän haastattelemisensa olisi ollut mahdotonta.

Esitutkimusta aloittaessani minulla ei ollut kovin valmista teoreettista rakennelmaa, mutta sen aikana ja sen jälkeen kypsyi jo ajatuksia teoreettisista käsitteistä. Onkin huomattava, että antropologisen teorian nousun myötä kentälle ei voi enää mennä selvittämättä etukäteen, mitä halutaan tarkastella ja mitkä seikat ovat tutkimuksen kannalta keskeisiä. Itse kenttätöön on kuitenkin voitava muuttaa käsitystä olennaisista seikoista, sillä muutenhan kenttätöön tekeminen olisi tarpeetonta. Ongelmakeskeisyyden vaatimus on klassisen etnografian jälkeen välttämätöntä, kulttuurintutkimusta tulee tehdä suhteessa johonkin ongelmaan ja johonkin teoriaan.¹

Etnografisessa tutkimuksessa on tärkeää, että lähestyy ilmiötä avoimin silmin kenttätöön aikana, jolloin teoriat ja hypoteesit on suljettava hetkeksi pois mielestä. Antropologi Bronislaw Malinowski tarkoittaa tällä sitä, että havaintoja on pyrittävä tekemään myös teorian ulkopuolisista asioista.² Kun havaintoja kerää myös induktiivisesti, saa rikkaan aineiston, jonka pohjalta voi keksiä kokonaan uusia asioita tai teoreettisia ideoita³.

Useiden menetelmien käyttö täydentää aineistoa, jonka vertailemisessa on käytettävä tietoisia keinoja. Apunani on ollut ajatus narratiivista. Haastatteluiden osalta minun oli luotava ja yhdistettävä erillisistä kysymyksistä

¹ Englund 1994, 218.

² Malinowski 1961, 234.

³ Alasuutari 1995, 235

jäntevää narratiivia tekemällä päätelmiä ja yhteenvetoja, kun taas osassa kirjoitelmissa oli narratiivisia rakenteita jo valmiina.

Analyttinen erittely, teoreettisten ajatusten heijastaminen ja synteessin luominen vuorottelevat aineistoni käsittelyssä. Etnologian professori Päivi Suojanen mukaan monien menetelmien käyttäminen tutkimuksessa on haasteellista, sillä se vaatii menetelmien yhdistelyä ja osien kokoamista yhtenäiseksi näkemykseksi. Se voi vähentää tulosten yksipuolistumia ja mahdollistaa vertailevan näkökulman laajentamisen.¹

Tutkimuskohteen valinta perustui harkinnanvaraiseen näytteeseen. Valitsin Kymenlaakson maakuntamuseon perusnäyttelyn kohteeksi vierailtuani useissa suomalaisissa maakuntamuseoiden perusnäyttelyissä. Kokeellisen psykologian alalta väitelleen tohtori Robert K. Yinin² määritelmän mukaan tapaustutkimus on empiiristä tutkimusta, jossa tutkitaan ilmiötä luonnollisessa ympäristössään käyttäen hyväksi monenlaisia kokemuspohjaisia aineistoja. Ne voivat olla erilaisia sisältäen mm. havainnointia, haastatteluja ja tilastoja. Tapaustutkimuksessa voidaan käyttää laadullisten menetelmien täydentäjänä määrällistä informaatiota. Sitä voidaan käyttää etsinnällisiin, kuvaileviin ja selittäviin ongelmiin³.

Valitsemani tapaus edustaa teoriani kannalta kriittistä tapausta⁴, koska näyttelyn käsikirjoitusta ohjaavana ajatuksena ei ole ollut tietoisesti ympäristökasvatus. Tutkielmani teoria ja kuvaileva osa täydentyivät uusilla huomionarvoisilla piirteillä siitä, minkälaista melko tyypillisen kulttuurihistoriallisen museon ympäristökasvatus nykyisellään on.

Kohteen tekee melko tyypilliseksi museotyyppinsä edustajaksi se, että se on kunnan omistama kuten suurin osa Suomen päätoimisesti hoidetuista

¹ Suojanen 1996, 11.

² 1989, 23

³ Uusitalo 1991, 76

⁴ Uusitalo 1991, 76

museoista on. Keskimääräiset kulut museota kohden vuonna 1998 olivat vähän alle neljä miljoonaa markkaa, Kymenlaakson maakuntamuseossa ne olivat hieman yli neljä miljoonaa markkaa. Maakuntamuseoissa työskenteli keskimäärin 14 vakinaista työntekijää ja näistä kuusi oli museoammattillisesti koulutettuja. Tapauskohteessani työskenteli 15 vakinaista ja heistä 9 oli museoammattillisesti koulutettuja.¹

Museot olivat avoinna yleisölle keskimäärin 1258 tuntia vuodessa eli 24 tuntia viikossa. Tapauskohde oli avoinna 3016 tuntia vuodessa, mutta on huomattava, että lukuun sisältyvät myös tutkimukseeni kuulumattomat Jäänmurtaja Tarmo ja Museovenehalli. Kävijöistä oli koululaisia keskimäärin 9,2 %. Kymenlaakson maakuntamuseossa koululaisia oli noin neljäsosa kävijöistä. Kun museoiden keskimääräinen kävijämäärä oli 15 830 kävijää museoyksikköä kohden, niin Kymenlaakson maakuntamuseon pääraهنuksessa kävi 6247 kävijää. Jos Jäänmurtaja Tarmo ja Museovenehalli laskettaisiin mukaan, kävijämäärä vastaisi keskimääräistä kävijämäärää.²

Tapaustutkimus pyrkii analyyttiseen yleistämiseen ja edustavuuteen. Teoreettisilla tai analyyttisillä yleistyksillä pitäisi olla pätevyyttä koskemaan muitakin perusnäyttelyitä ja niiden kävijäkokemuksia.³ Kyseinen tutkimuskohde edustaa muiden kulttuurihistoriallisten maakuntamuseoiden perusnäyttelyiden joukkoa.

¹ Kaukonen, Matsson & Tapio 1998, 2-7, 16.

² Kaukonen & Matsson & Tapio 1998, 5, 16.

³ Vrt. Yin 1989; Uusitalo 1991, 78.

2.3 Menetelmien luotettavuudesta

Validiteetti tarkoittaa analyysin pätevyyttä mitata niitä seikkoja, jotka tutkimuksen teoriassa on asetettu tavoitteeksi. Sisältöanalyttisessä kirjallisuudessa on erotettu toisistaan empiirinen eli ulkoinen validiteetti ja teoreettinen eli sisäinen validiteetti.¹ Empiirisellä validiteetilla tarkoitetaan analyysisysteemin kykyä mitata tutkittavia ilmiöitä ja teoreettisella validiteetilla käsitteiden ja niiden operationaalisten määritelmien kykyä ilmaista tai vastata tutkimuskohteena olevia ilmiöitä².

Etnologista aineistoa analysoitaessa mittauksen pätevyys riippuu kahdesta toisistaan erillään pidettävästä seikasta: analyysisysteemin ja aineiston validisuudesta. Analyysisysteemin käsitteiden on oltava loogisesti ja merkityksellisesti vastaavia todellisuudessa esiintyvien ilmiöiden kanssa. Aineiston osalta on pohdittava, mitä aineistosta voidaan objektiivisesti mitata ja huolehtia, että tutkittavat ilmiöt voidaan todentaa. Aineiston on sovellettava tutkimuksen yleisiin teoreettisiin päämääriin.³

Tutkijasta johtuvat tekijät vaikuttavat aineiston pätevyyteen. Näitä olen koettanut arvioida tutkijan rooleja käsittelevässä luvussa. Lisäksi informanttien persoonallisuus saattaa heijastua aineistoon esimerkiksi siten, että informantti korostaa voimakkaasti esteettistä suuntautumistaan tai että hän on haluton erittelemään kokemustaan.

Käsitteiden onnistunut valinta on osa validiteettia eli sitä miten hyvin ne mittaavat todellisuutta. Pyrin purkamaan teoreettisia käsitteitä analysoimalla ja löytämään niiden havainnolliset vastaavuudet aineistosta. Käsitteiden määrittelystä esteetikko Jyri Vuorinen on todennut, että käsitteen rajaaminen voidaan ajatella toimintana, joka koostuu erittelystä ja ehdotuksesta. Erittelyssä selvitetään, millaisia käsitteitä johonkin sanaan

¹ Sarmela 1970, 101.

² esim. Borg 1968, 27

³ Sarmela 1970, 103.

on liitetty. Ehdotuksessa pohditaan, millä tavalla käsite olisi järkevää rajata.¹ Käsitteiden on sovelluttava omaan teoriaan ja niiden on oltava keskenään yhteensopivia.

Teemahaastattelun luotettavuuteen vaikuttaa teoriasta johdettujen käsitteiden validiteetti. Aiempiin tutkimuksiin ja aiheen käsitteistöön on syytä perehtyä hyvin, jotta voisi onnistua. Tärkeää on myös ongelmanasettelu ja haastattelurungon suunnittelu.²

Teemahaastatteluun on suhtauduttava lähdekriittisesti. Informantti voi jälkeinpäin kertoa enemmän kuin mitä hänen välittömässä tietoisuudessaan näyttelyssä tapahtui. Haastattelutilanteessa tuotettu puhe on keskustelua, jossa asiat voivat lisääntyä ja pelkistyä. Todellisuuden muuntuminen vaikuttaa validiteettiin ja reliabiliteettiin.

Haastattelutilanteessa informantti voi todistella ja asettaa sanojaan haastattelijan kysymyksiin. Tuolloin hän muuntaa kertoessaan oman todellisuutensa vastaamaan kysyttyä.³ Puhdasta todellisuutta ei sinänsä voi olla haastattelututkimuksessa, koska kysymykset ja niiden muotoilu saattavat ohjata informantin tajuntaa ja kokemuksen kuvaamista. Ongelmana on juuri se, että informantti kenties koettaa täyttää haastattelijan odotuksia. Tämä tekijä vaikutti omaehtoisten informanttien ja näyttelyn sisällön suunnitteleiden tutkijoiden vastauksiin.

Kieli ilmaisee vain osan kokemuksista. Kielen avulla ei tavoiteta koko todellisuutta haastattelu- ja kirjoitustilanteessa. Fenomenologisena ongelmana on, miten ihmisten kokemuksesta voidaan saada tietoja. Toiseksi voidaan ko positioista saada luotettavaa tietoa ihmisten sanallisten vastausten perusteella. Lisäksi positiot on määriteltävä toisensa poissulkevasti.

¹ Vuorinen 1993, 15. Positio-käsitteen erittelyn olen tehnyt luvussa 1.4. ja ehdotuksen teen teoreettisessa osassa.

² Hirsjärvi & Hurme 1985, 129.

³ Haastattelupöytäkirjat. Ks. erityisesti INF7N.

Havainnointi ei ole riittävä menetelmä kertomaan ihmisten kokemuksista. Yleisen kirjallisuustieteen ja estetiikan apulaisprofessori Aarne Kinnusen mielestä esteettistä elämystä ei voida määrittää havainnoinnin perusteella, mutta sen uskottavaan ilmenemiseen riittää, kun henkilö kertoo sen koke-neensa¹. Sanallinen ilmaus todistaa elämyksen olemassaolosta. Positioista ei saada havainnoimalla riittäviä todisteita.

Pidän itse informanttien sanallista kerrontaa teemahaastatteluissa ja kirjoitelmissa suuntaa antavana. Kysyin heiltä muun muassa, mitä he pohtivat ja kokivatko he kauneuselämyksiä. Tällöin he itse pääsivät osallistu-maan ja ilmaisemaan ajatuksiaan. Kukin ymmärsi ärsykesanat luonnol-lisesti omalla tavallaan: toiselle kauneuden kokeminen ja pohtiminen mer-kitsevät syvällisyyttä, toiselle ne voivat merkitä ohimeneviä huomioita.

Tutkimukseni luotettavuuteen vaikuttaa siis se, kuinka rehellisiä informan-tit ovat ja miten täsmällisesti he pystyvät ajatuksiaan ja kokemustaan ilmaisemaan. Havaintoaineistoni täydentää haastattelemalla saatua ai-neistoa. Havainnoidessa pystyi tarkkailemaan kävijöiden keskittymistä ja suuntautumista kohteisiin. Haastatteluaineisto antoi kuitenkin rikkaamman kuvan ja osoittaa, että kävijät ajattelivat hiljaa mielessään paljon enem-män kuin mitä sanoivat näyttelytiloissa ääneen.

Etnografisen aineiston analysoinnissa on otettava huomioon, että se on saatu havainnoimalla ihmistoimintaa luonnollisessa vuorovaikutuksessa, joten se on moniulotteista². Aineistoa voi tarkastella eri ulottuvuuksista samalla kertaa³. Kun tiedonhankinnassa käytetään useita menetelmiä, saatavat tiedot voivat olla keskenään ristiriitaisia⁴. On kuitenkin pystyttävä pääättelemään, millä menetelmällä hankittu tieto on luotettavinta ja ana-

¹ Kinnunen 1969, 46-47

² Fienberg 1977, 50

³ Fienberg 1977, 55

⁴ Sarmela 1970, 96

lysoitava, mikä mahdolliset erot aiheuttaa. Eri menetelmät voivat myös vahvistaa toinen toisiaan, silloin kun niillä saadaan yhteneviä tuloksia.

Aineiston selkeys, yksityiskohtaisuus ja riittävyys vaikuttavat mittauksen tarkkuuteen eli reliabiliteettiin¹. Omassa aineistossani varsinkin haastattelut ovat yksityiskohtaisia verrattuna näyttelykäynnin lyhyehköön kestoajaan. Teemakirjoitelmat ovat selkeitä, mutta niiden tarkkuudessa olisi toivomisen varaa. Niiden avulla saadaan helposti yleispiirteisiä vastauksia. Koululaisista olen kirjoittanut tästäkin syystä vähemmän kuin omaehtoisista informanteista. Heistä saadun tiedon luotettavuutta lisää kuitenkin se, että olen havainnoinut heitä ja saanut opettajilta kyselyvastauksia. Sen perusteella olen todennut, että opastuksessa tuotettu narratiivi ja käynnin liittyminen historiaan ohjaavat heidän ajatteluaan.

2.4 Fenomenologinen lähestymistapa ja kysymyksenasettelu

Fenomenologisen lähestymistavan mukaan paljastetaan kohteen rakenne, jonka kerrostumat ja osat tehdään näkyväksi. Aluksi pyrin analysoimalla paljastamaan perusnäyttelyssä vallitsevan järjestyksen. Toiseksi pyrin näyttelyn suunnittelijoita haastatteleamalla saaman selville ne suhteet, jotka vaikuttivat järjestyksen muodostumiseen. Vallitsevasta järjestyksestä tarjoutuu kävijöille positioita, joita tutkin haastatteleamalla. Rituaalissa kävijät osallistuvat järjestykseen, joten minun on paljastettava rituaalin laatu ja funktio. Kun olen purkanut kohteen edellä mainittuihin osiin, pyrin lopuksi päättelemään, onko ympäristökasvatus mahdollista ja löytyikö ympäristötietoisia positioita. Koko tutkimukseni tähtää perusnäyttelyn rakenteen paljastamiseen. Vasta tämän rakenteellisen analyysin jälkeen päästään lopputulokseen.

Kysymyksenasetteluni seuraa edellä kuvattua reittiä moniportaisesti:

¹ Suojanen 1996, 11

1. Minkälainen järjestys näyttelyssä vallitsee? – Onko järjestys sellainen, että se mahdollistaisi ympäristökasvatuksen?
2. Mitä suhteita näyttelyn tuottajat ovat järjestykseen luoneet? – Suhteet vaikuttavat siihen, onko näyttely ihmis- vai ympäristökeskeinen.
3. Minkälaisia positioita kävijöillä on näyttelyssä? – Ilmeneekö ympäristötietoisia positioita?
4. Mikä on rituaalin funktio ja laatu? – Saavatko kävijät museossa vieraillessaan kosketuksen ympäristöön?
5. Tarjoaako näyttely ympäristökasvatusta?

Tutkimukseni lähestymistavassa ja metodissa on fenomenologisia piirteitä. Ilmiö, jota tutkin, on museon perusnäyttely ympäristökasvattajana. Pyrin avaamaan kohdettani käsitteillä, joita ei ole tyypillisesti yhdistetty ympäristökasvatukseen. Valitsemani käsitteet etnologinen rituaali, folkloristinen narratiivi ja sosiologinen positio kuvastavat tieteiden välistä raja-aitojen ylittämistä termistön käytössä. Termit lainautuvat lähialoilta toiselle. Käsitteistäni positio ja miljöö ovat fenomenologisia, koska niissä korostuu ihmisen ja kokijan tietoisuus.

Filosofian dosentti, yhteiskuntatieteen tohtori Kari E. Turusen mukaan fenomenologian ydin on käsitteiden muodostaminen ja niiden avulla tutkittavan avaruuden avaaminen. Peruskäsitteillä on oltava yhteys toisiinsa. Pelkistetysti fenomenologia merkitsee todellisuuden perustavaa jäsentämistä ja tutkimusalueen perustamista.¹ Jonkin ilmiöjoukon jäsentämiseksi pyritään löytämään osuvat käsitteet, jotka ovat osa teoreettista viitekehystä². Minä käsitteellistän, annan loogisen muodon ja nimeän tutkimuskohteena olevan näennäisesti objektiivisen ulkoisen todellisuuden ja sen osat. Voidakseni viestiä kielellisesti, minun on käsitteellistettävä ei-käsitteellinen, tehtävä päätelmiä siitä ja annettava muoto ennestään muodottomalle kohteelle³.

¹ Turunen 1995, 123-124, 127.

² Turunen 1995, 136

³ Kersten 1989, 59

Aineiston käsittelyssä olen käyttänyt Immanuel Kantin¹ ja Edmund Husserlin fenomenologista reduktiota, jonka mukaan subjekti löydetään pelkistämällä ja luokittelemalla. Kun ylimääräiset tekijät poistetaan, jäljelle jää subjekti². Työssäni subjektiksi nousee ihminen ja keskeiseksi sosiokulttuurinen järjestys, joka pelkistyy esiin luonnon loitontuessa taustalle. Tutkimuskohteen olen jakanut ulottuvuuksiksi, kuten aikaan ja miljööseen. Niiden erottelemista olen jatkanut alateemoiksi. On siis kyse fenomenologisten jäännösten erottelemista yhä yksityiskohtaisempiin osiin. Aluksi tutkimuskohteen ominaisuuksista poimitaan olennaisuudet, joita käsitellään itsenään. Toiseksi niiden ilmenemistä tutkitaan kävijöiden tietoisuudessa.³ Vaikka kohteena on yksi, näennäisesti samalta näyttävä aikatilainen näyttely, se välittyy monella tavalla kävijöille, koska heillä on erilaisia positioita⁴.

Olen jakanut aineistoni kiinnostukseni mukaisesti olennaiseen ja epäolennaiseen. Ennako-oletukseni ovat vaikuttaneet aineiston puhdistamiseen.⁵ Olen puhdistanut aineistoani perustaviin elementteihin⁶, joita ovat olleet muun muassa tieto, kauneus ja arvot. Käyttämäni fenomenologisen reduktion avulla pyrin selvittämään kohteen ontologiaa⁷. Kohteen ajatellaan olevan muodostelma, jonka kerrostumat paljastetaan pelkistämällä. Käytetyt menetelmät on tehtävä näkyviksi.⁸ Operationaalsiin käsitteisiin perustuvat erittelytaulukoni ovat tutkielman lopussa liitteenä.

Metodini on siinä mielessä fenomenologinen, että olen etsinyt perustustasille, mitä museonäyttelyssä välittyvä ympäristökasvatus on? Analysoitaessa on osattava kyseenalaistaa ja purkaa tutkimuskohde perustuksiinsa⁹. Fenomenologia on perustava logiikka, joka tutkii kuinka totuus avautuu meille ja ilmenee kokemuksessa. Looginen totuus löytyy päättelijän eli

¹ Kant 1997, 156-157

² Kersten 1989, 70

³ Kersten 1989, 70, 90-91.

⁴ vrt. Kersten 1989, 325

⁵ Vrt. Juntunen 1986, 79.

⁶ Juntunen 1986, 83

⁷ Kersten 1989, 7

⁸ Kersten 1989, 47.

⁹ Vrt. Juntunen 1986, 84

tutkijan kokemuksesta.¹ Riittävä aineiston perusteella tehty kokemuksen kuvaus muodostaa merkityksen.

Kohteesta ei tarvitse etukäteen olla kuin tieteellisesti todennäköisinä pidettäviä ennakko-oletuksia. Sitä ei ole tarvinnut määritellä etukäteen, vaan määrittely syntyy tutkimuksen kuluessa.² Omat ennakkokäsitykseni olivat, että perusnäyttelyn ulottuvuudet ovat tilallisuus, ajallisuus ja aineellisuus³. Kohteen tarkempi olemus on selvinnyt tutkimuksen aikana. Tässä tapaus-tutkimuksessa en pyri vertailemaan esitutkimuksen ja varsinaisen tutkimuksen kohdetta.

Yksittäisiä ilmiöitä ei fenomenologian mukaan voi pelkistää toiseen ilmiöön⁴, vaan siitä voi paljastaa sen oman rakenteen tai `minuuden'. Pysin paljastamaan ontologisen perustan. Tutkimuskohteeni sisältää kokonaisen ilmiökentän, joka jakautuu useisiin ilmiöihin. Niitä puhdistan edelleen pienempiin osiin. Todelliset osia vastaavat käsitteetkin ovat suhteessa toisiinsa. Narratiivi esimerkiksi vaikuttaa rituaaliin, koska oppaan tai kävijän rakentama kertomus vaikuttaa kokemukseen.

Näkisin, että suhteiden ilmeneminen ei tarkoita sitä, että ilmiöt pelkistyvät toisiinsa. Siis narratiivia ei voi selittää rituaalilla, vaan ilmiöt on pystyttävä selittämään myös itsenäisinä osina. Testataanpa seuraava väite: opastetun narratiivin laatu ei johdu rituaalista, kun taas opastetusta narratiivista kyllä voi seurata, että muodostuu historiarituaali. Siis rituaalin tyyppiä tai laatua voi selittää narratiivilla, mutta sitä ei voi pelkistää ja puhdistaa narratiiviksi, vaan se pysyy omana ilmiönään. Rituaali voi siis toteutua jonkinlaisena ilman narratiiviakin. Käsitteeni eivät välttämättä edellytä toisiaan, vaikka ne ovat suhteessa toisiinsa.

¹ Lyotard 1991, 74.

² Vrt. Lyotard 1991, 100.

³ luonnollisesti jo gradun ja työkokemuksen perusteella tunsin perusnäyttelyä

⁴ Turunen 1995, 114

Pelkistäminen tapahtuu aineistossani seuraavasti. Luon typologioita kunkin avainkäsitteen alle. Poimin siitä avainkäsitteeseen kuuluvia olennaisia kohtia ja poistan epäolennaisia. Näin aineistomassasta erottuu ytimiä, koska käsitteet toimivat jäsenyyksen työkaluina.

Aloitin aineiston käsittelemisen erittelemällä. Annoin myös yllättävien äänten ja ristiriitojen tulla esiin. Kun olin kirjoittanut sen, mitä haastatteluista nousi näkyviin ja tietoisuuteen, tein myös niitä vahvistavia erittelytaulukoita. Niissä merkitsin yksityiskohtaisesti ne tulkinnat, joita tein käyttämällä käsitteitä työkaluina. Taulukointi osoitti, että kävijällä on näyttelyssä useita positioita ja sen, miten ympäristö esittyi kävijöiden mielessä.

Olen edennyt sekä deduktiivisesti että induktiivisesti. Päätelmieni johtamista voisi kutsua puolideduktiiviseksi, jopa abduktioksi. Esitutkimusta tekemään lähtiessäni minulla oli esiteoreettisia oletuksia, jolloin lähdin liikkeelle osittain deduktiivisesti. Löysin kuitenkin esitutkimuksen aikana ja sen jälkeen uusia teoreettisia käsitteitä. Ohjaajani kannusti minua eteneämään induktiivisesti. Otin siis varsinaiseen kenttätööhön lähtiessäni asenteekseni avoimin mielin suhtautumisen. Induktiivisuudesta on osoituksena, että sain aineistosta informanttien puheesta miljöönäkökulman. Abduktiota puolestaan osoittaa, että tulkitseen aineistoani rituaalina ja teen erilaisia luokituksia kävijöiden positioista.

Abduktiolla tarkoitetaan eräänlaista oivallusta eri asioiden tai ilmiöiden välisistä suhteista. Aina kun empiiristen havaintojen tuottama tieto yhdistyy aikaisempaan teoreettiseen tai käytännölliseen tietämykseen siten, että asiat kyetään näkemään jostain uudesta näkökulmasta, on kyseessä abduktiivinen päätelmä.¹ Päätelyketjuani kutsun abduktioksi, koska olen yhdistänyt empiirisiin havaintoihini aiempaa teoreettista tietämystä.

¹ Routila 1979, 14-15.

Primääriaineistoani ovat henkilökunnan ja omaehtoisten kävijöiden haastattelut. Ne ovat olleet rikkainta ja sanallisesti hersyvintä aineistoa, joista olenkin paljon lainannut otteita. Muutamat kävijät kirjoittivat kirjoitelman ja haastattelin heitä myös. Siinä huomasin, että sama informantti tiivistä ajatuksiaan kirjoitelmissa. Kuitenkin kysytyistä asioista saadut vastaukset olivat hyvin samansuuntaisia. Kirjoitelmissa oli vain kolme johdattelevaa kysymystä, kun taas haastattelussa saattoi kysyä huomattavasti useampia kysymyksiä. Koska koululaisilta ja omaehtoisilta informanteilta olen joutunut hankkimaan vastaukset eri menetelmillä, on niiden vertailemisessa oltava varovainen. Tällöin vertailu on suuntaa-antavaa, eikä kaikilta yksityiskohdiltaan täsmällistä.

Koululaisten kirjoitelmista käyttökelpoisimpia olivat lukiolaisten kirjoittamat. Kuudesluokkalaisten aineita käytän vähän, koska ne olivat erittäin lyhyitä ja niukkoja sisällöltään. Olen valinnut runsaasta aineistosta lähdearvoltaan luotettavimmat ja antoisimmat.

Omaehtoisten informanttien ja koululaisten havainnointiaineistoa olen käyttänyt vain muutamissa luvuissa. Ne ovat sekundääriaineistoa kuten henkilökunnan tilaesittelytkin. Havainnointia en pidä kovin luotettavana menetelmänä tilanteessa, jossa kävijät näkevät läsnäoloni ja voivat muuttaa käyttäytymistään. Se antaa sanallisesti niin niukkaa aineistoa, että olen käyttänyt sitä hyvin vähän. Tilaesittelyistä olen ottanut suoriakin lainauksia ja niiden etuna on se, että niissä tuli sellaisia asioita esille, joita en olisi huomannut haastatteluissa kysyä. Omaehtoisten informanttien kirjoitelmat ovat myös toissijaista aineistoa. Ne täydentävät haastatteluaineistoista kirjoittamaani kuvausta vain yhdessä luvussa.

Tutkielmaa kirjoittaessani olen pyrkinyt siihen, että jokainen haastatelluista kävijöistä pääsee ääneen omalla kielellään edes kerran. Muutamien informanttien sanomisia olen lainannut useaankin kertaan, mikäli heidän ajatuksensa ovat vaikuttaneet tärkeiltä ongelmanasetteluni kannalta. Olen käyttänyt lainauksia valikoivasti, koska olen valinnut erityisesti teoreettisen

viitekehyyksen kannalta olennaisia asioita. Kuitenkin olen ottanut huomioon myös sellaisia näkökohtia, jotka eivät tue ympäristökasvatuksen ilmene- mistä kyseisessä kohteessa. Näiden haastateltujen näkökohdista olen koonnut pitkät viittausluettelot. Siten aineistoni on moniäänistä ja myös teorian kanssa ristiriidassa olevat asiat tulevat esiin.

2.5 Tutkijan vaikutus tutkimukseen

Tutkija tekee enemmän tai vähemmän tietoisesti ratkaisuja ottamalla kantaa kohteensa perusluonteeseen. Tämä vaikuttaa erilaisiin aihe- rajauksiin, menetelmien valintoihin, tulosten tulkintoihin ja sovellutuksiin.¹ Antropologian apulaisprofessori Merwyn S. Garbarino kyseenalaistaa antropolo- gian aseman objektiivisena tieteenä². Myöskään etnologia ei voi olla objek- tiivinen tiede, mikäli tarkastellaan tutkijan inhimillistä vaikutusta työhönsä. Tutkimusta harjoittavalla ihmisellä on aina henkilökohtainen ja teoreettinen viitekehyyksensä. Hän on aina jonkin kulttuurin jäsen, sisäistänyt joitakin näkemyksiä tai kutsumuksia, jotka voivat esimerkiksi museoalalla johtaa toimintatutkimuksen toteuttamiseen.

Objektiivisuus kaikissa tieteissä on rajallista useista syistä. Ensiksi havainto suodattuu aina käsitteellisten prosessien kautta. Teoreettinen suuntautu- minen lähtökohtineen ja hypoteeseineen vaikuttaa siihen, millaisia kysy- myksiä asetan. Asettamani kysymykset puolestaan ohjaavat havaintojani. Kohdistan huomioni tiettyihin aineiston osiin ja jätän vähälle huomiolle niitä, jotka eivät sovi yhteen tutkimuksen päämäärien kanssa. Valitsemani menetelmät kuten havainnointi, kyselyt ja haastattelut muokkaavat etsit- tävää aineistoa.³

Olen miettinyt, tulisiko tutkijaopiskelijan tuoda esille oma näkemyksensä ja taustansa tutkielmassaan. Luonnollisesti pyrkimyksenä on tuottaa objektiiv-

¹ Aura, Horelli & Korpela 1997, 17.

² Garbarino 1977, 92

³ Hansen 1979, 42.

vista tietoa, mutta henkilökohtainen viitekehys vaikuttaa jo pelkkään aiheen valintaan ja kysymyksenasetteluun. Tutkimusta ohjaavia lähtökohtia, hypoteeseja ja tuloksia voi katsella erilaisessa valossa silloin, kun tietää mihin kirjoittaja sitoutuu. Tutkimuksen luotettavuutta tukee, jos tiedetään aivan kuin lähdeviitteiden tapaan kirjoittajan viitekehys ja mitä päämääriä hän palvelee. Tällöin poistuvat myös epäilykset, että hän esimerkiksi palvelisi ympäristöaktivistien päämääriä tai sitoutuisi aatetta levittävän julkistajan tehtävään.

Kirjoittajalla on oikeus kirjoittaa itsensä sisään tutkimukseen¹. Sisäänkirjoittamista ei tarvitse kokea elämäntavan tilittämisen velvollisuutena. Sen voi ymmärtää suhteellisesti siten, että se on haaste ottaa kantaa toisten huomioihin sopivassa määrin ja antaa tilaa sisäisen äänen nousemiselle. Tosiasiassa raporttia kirjoittaessa ei nouse vain aineiston oma ääni, vaan tekijän tulkinta siitä, mitä aineisto puhuu. Aineisto puhuu sen, mitä tutkija siitä tulkitsee ja jättää tulkitsematta.

Ympäristöperspektiivistä tekijän sisäänkirjoittaminen on sitä, että on tiedostanut omat arvonsa ja asenteensa. Esimerkiksi olen tietoinen humanistisesti painottuvasta, luonnon- ja kasvatustieteellisestä koulutuksestani ja siitä, että ympäristöön heräämiseni on hidasliikkeinen prosessi. Aiheen valinta on lisännyt omakohtaista kiinnostumista ympäristönsuojeluun. Ympäristöfilosofiaa lukiessani selvästi torjuin radikaaleimpia sentientismin ja vitalismin suuntauksia, mutta kiinnostuin humanistisista ja transsendentaalifilosofisista suuntauksista².

Ympäristöfilosofiassa pohditaan ympäristönsuojeluun liittyviä filosofisia kysymyksiä³. Ympäristöfilosofisten suuntausten kenttä on nykyisin niin laaja, että kaikkia suuntauksia ei ole tarkoituksenmukaista käsitellä etnolo-

¹ Etnologian professori Päivikki Suojasen ohjaava kommentti seminaarissa 9.12.1997

² Ks. esim. Pietarinen 1995, 98-108

³ Vilkka 1999, 10

gisessa tutkimuksessa. Niistä on olemassa tuoreita kokoomateoksia¹ aiheesta kiinnostuneille.

Tutkimuksen tekeminen on vihertänyt ajatteluani ja saanut yhdistämään hyvinkin erilaisten näkemysten arvoja. Omat arvoni perustuvat humanismiin ja osittain vihreyteen. Tutkimista ohjaavat järki ja tunteen kuuliaisuus. Sille on ominaista pyrkimys myös oman tiedonjanon ja ihmisen henkistä kasvua rakentavien ihanteiden täyttämiseen. Luonnollisesti haluan myös palvella yhteiskuntaa sekä edistää ympäristökasvatusta. Olen valinnut kuvailevan otteen, ja välttänyt soveltavan ja ohjeita antavan tutkimuksen tekoa, jotta voisin olla mahdollisimman objektiivinen. Tosin lopussa esitän muutamia käytäntöön sovellettavia näkökohtia.

¹ Esim. Oksanen & Rauhala-Hayes 1997

3 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

3.1 Positio viestinnällisessä rituaalissa

Teoreettinen viitekehyseni perustuu osittain humanististen tieteiden professori ja historioitsija Simon Schaman¹ ja kulttuurien tutkimuksen professori Tony Bennettin näkemykseen siitä, että näyttelyssä on tuotettu järjestys ja kävijällä on positio suhteessa siihen². Näihin ennakkonäkemyksiin olen lisännyt sen empiriasta ja keskusteluissa nousseen havainnon, että näyttely on suhdejärjestelmä³ ja kävijät osallistuvat rituaaliin.

Haluan tähdentää erityisesti sitä, että kyseessä on ihmisestä ja ympäristöstä ajallisessa näkökulmassa kertova *viestinnällinen* suhdejärjestelmä⁴. Museon työntekijät ovat sanoman lähettäjiä tehdessään näyttelyä ja opastaessaan sitä. Kertovuuden aspekti korostuu siinä, että näyttelyä opastava tutkija luo narratiivia. Rituaaliin osallistuvat kävijät ovat sanoman vastaanottajia. Kokonaisuuden löytämisen vuoksi olen tutkinut sekä työntekijöitä että kävijöitä.

Määrittelen näyttelyn viestinnälliseksi suhdejärjestelmäksi, jossa on tuotettu järjestys. Kävijät osallistuvat positioistaan käyntirituaalinsa aikana kulttuuriseen järjestykseen.

Keskityn niihin piirteisiin suhdejärjestelmässä, jotka tuottavat ihmisen ja ympäristön suhteen välistä järjestystä. Empiriasta nousevia teemojani ovat näyttelyn ihmiskeskeisyys, ympäristön muutos ja kulttuurisen järjestyksen muuttuminen.

¹ Schama 1996, 560-570

² Bennett 1994, 126-133

³ Etnologian professori Bo Lönnqvistin kommentti, 9.12.1997

⁴ Stránský 1995, 52; Hänninen 1994

Valitsemani positio-käsite ilmentää fenomenologista lähestymistapaa, joka painottaa tietoisuuden merkitystä kokemisessa. Objektit ilmenevät tietoisuudelle merkitysten ja positioiden kautta.¹ Filosofi Edmund Husserlin teorian mukaan tietoisuus asettaa maailman järjestykseen². Positioiden edellytyksenä on kokijan tietoisuus, joten niiden tutkiminen vaatii fenomenologista otetta.

Ihminen voi suuntautua vaihtamalla positiotaan³. Hän voi suuntautua myös ajallisesti, koska havainto tekee kohteesta ajallisen ja se yhdistyy ajalliseen sijaintiin⁴. Ihmisen havaitessa jotakin tilallista havainto ohjaa tilalliseen sijaintiin⁵.

Positionaalisella hetkellä kokija uskoo kokemuksessaan tarkoituksellisen kohteen läsnäoloon, siten sillä hetkellä menneisyydenkin kohteesta tulee todellinen⁶. Mielikuvitus vaikuttaa tarkastelukulmasta riippuvaan esittäytymiseen⁷. Kokija on tietoinen esittäytyvästä ajasta. Aika koetaan erilaisessa ajallisessa sijainnissa, joka on suhteessa varsinaiseen nykyhetkeen⁸. Myös muisto asemoi kokijaa ajallisesti ja tuo kokemuksen uudestaan mieleen, vaikkei se olekaan läsnä⁹. Ajalliset kohteet saavat tuntemaan oman olemassaolon yhdistyvän niihin ja siten voidaan kokea ajallinen sijainti¹⁰.

Kävijä sijoittuu tilaan positionsa välityksellä. Kävijän on otettava jokin positio voidakseen kokea näyttelyssä oleelliset ajan ja tilan. Positio on siis tarkastelukulma, josta kävijä havaitsee näyttelytilaan rakennettuja suhteita kuten miljöötä, kauneutta tai arkea. Hän asemoituu tuotettuun järjestyk-

¹ Husserl 1982, 340-341.

² McKenna 1982, 40

³ Husserl 1982, 237

⁴ McKenna 1982, 62

⁵ McKenna 1982, 67

⁶ vrt. McKenna 1982, 107

⁷ vrt. Husserl 1982, 260

⁸ McKenna 1982, 109

⁹ McKenna 1982, 111

¹⁰ McKenna 1982, 112

seen, koska hänellä on henkisiä positioita. Ne auttavat kävijää osallistumaan näyttelyyn.

Kävijä kokee ja havaitsee kohteen omasta tarkastelukulmastaan. Tarkastelun kohteet voivat olla tarkkaan rajaamattomia, jopa epäselviä. Koettu ympäristö on useiden yksiköiden summa, josta toiset kohteet nousevat tajuntaan toisia selvemmin, ennen kaikkea ne, joilla on miellelyhtymällistä tai vertauskuvallista arvoa.¹

Esteetikko Inari Arjaksen mukaan positio on ihmisen määritelmä omasta asemastaan. Hän painottaa subjekti-näkökulmaa, joten tarkastelija on 'sisällä' positiossaan. Kohde on hänen kokemaansa todellisuutta.² Itse näkisin positio teoreettisen analyysin apuvälineenä. Se on joustavasti muuntuva ja sitä voidaan ulkoapäin luokitella tyypeihin. Kävijät eivät itse määrittele positiotaan, vaan sen tekee tutkija. Arjas ei tyypittele sen eri muunnelmia. Hänen mielestään positioon sisältyy ihmisen esteettinen ja eettinen asema, joten se sulkee sisäänsä monta merkitystä.

Kielitieteellisessä mielessä positio on sidoksissa tekstin kokonaisuuteen. Se on tietty piste, joka jakaa kokonaisuuden jaksoihin. Se on pistemäinen näkökulma, josta asioita katsellaan ja arvioidaan.³ Positio on yhteydessä tilaan asettumiseen eli se on lähtökohta, josta tilallinen läsnäolo ja haltuunotto voivat tapahtua. Kävijän positio vaikuttaa siihen, miten hän voi tuntea todellisen ympäristön läsnäolon ja ottaa sen haltuun.

Museokäynti on sinällään mahdollisuus 'lukea näyttelyn positionaalista suhdejärjestelmää'⁴ ja luoda siihen viitteitä sekä rinnastuksia omasta positioistaan. Näyttelyn sisään on kirjoitettu jo positioita, joihin kävijä voi samaistua. Se ei ole tekijöistään riippumaton, vaan siinä on piilomerkityksiä.

¹ Arjas 1996, 31.

² Arjas 1996, 38.

³ Derrida 1988, 47.

⁴ vrt. Coxall 1994, 132-138

Kävijä voi osallistua käyntirituaalissa ainakin kolmesta positiosta näyttelyn järjestykseen: pohtivasta, ajallisesta ja ympäristötietoisesta. Pohtiva positio asemoi kävijän ajatukset järjestykseen. Hän oivaltaa elämän laadullisia kysymyksiä ja ohjeena olevia arvoja. Hän avaa sosiokulttuurista järjestystä pohdiskelemalla.

Ajallinen positio paikantaa kävijän ajallisesti. Hän käy vuoropuhelua menneisyyden ja nykyajan välillä vertailemalla niitä, joten aika jakautuu kahtia. Kulttuurihistoriallisissa näyttelyissä tyypillistä on, että kävijä ei tarkastele tulevaisuutta. Hän laskeutuu hetkellisesti menneisyyteen, mutta ei ole täysin poissa nykyajasta. Menneisyyden heijastumat näyttäytyvät jonkin asteisina todisteina siitä minkälainen ympäristö aikoinaan oli.

Ympäristötietoinen positio avaa näkymiä ympäristön arvottamiseen ja oivaltamiseen, joten kävijä voi osallistua bio- tai sosiokulttuuriseen järjestykseen. Menneisyyden luonto tai kulttuuriympäristö voivat olla läsnä.

Positio on kävijän mielen sijainti näyttelyssä. Se on kohta, jossa menneisyys ilmenee hänelle tietystä näkökulmasta. Ihminen ja ympäristö esittyvät ajallisina mielikuvina ja ne todentuvat pohtimalla. Ihmisen ongelmallinen suhde ympäristöön voi avautua, kun kävijä pohtii aikamme ympäristöongelmia ja vertailee niitä menneisyyteen.

Positiostaan kävijä näkee, kokee, aistii ja ajattelee. Positio huipentuu pisteinä, josta avautuu näköala. Käyntirituaalin aikana kävijällä on erilaisia näköaloja. Näyttelyssä käynti ei ole pelkästään ihmisen ja ympäristön ajallisen suhteen tiedostamista, vaan se on ymmärtämistä, että itsekin kuuluu kulttuuriseen järjestykseen. Nykyajan kulttuurinen järjestys on toisenlainen kuin menneisyyden, siten ihmisen ja ympäristönkin suhde on erilainen.

Antropologi ja New Yorkin yliopiston museo-opintojen johtaja Flora E. S. Kaplanin mukaan näyttelyt ja niissä käyminen ovat moraalisen yhteisön

rituaaleja, joihin kävijät aktiivisesti osallistuvat. Kävijä voi osallistua rituaaliin hyödyntämällä kulttuurista kokemustaan. Kulttuurinkantajat ja ulkopuoliset tarkkailijat kiinnittyvät eri tavoilla asioihin, koska he liittyvät niihin erilaisia merkityksiä.¹ Museokäynti on *rituaali, joka välittää* esimerkiksi historiallista, kulttuurista ja ekologista *sisältöä*². Rituaalin aikana voidaan oppia, joten se voi olla kasvatuksellinen. Tutkiessaan museokäyntiä rituaalina taidehistorian professori Carol Duncan on erottanut kasvatukselliset ja esteettiset taidemuseot. Muisteluriitti painottuu aikaisemman kokemuksen aktivoitumiseen enemmän kuin uuden oppimiseen.³

Aikaisemmin on usein korostettu rituaalin uskonnollista luonnetta⁴. Rituaalit eivät kuitenkaan liity yksinomaan uskonnollisuuteen, vaan niitä suorittavat myös ihmiset ja ryhmät, joilla on maallinen maailmankuva. Rituaalien erilaisuus ja kulttuurinen vaihtelu riippuu niiden tarkoitteesta ja niitä toteuttavasta sosiaalisesta ryhmästä. Ne ovat monimerkityksisiä viestintätapahtumia, koska ne erottuvat muusta viestinnästä ja niiden avulla toimijat voivat erottautua muista ihmisistä. Rituaalissa painopiste on muutoksessa.⁵

Rituaali paikantaa ihmisen perinteen ilmoittamaan olemassaolon ihanteelliseen järjestykseen ja tekee hänestä täydellisen, kokonaisen⁶. Museokäynti voi olla rituaali, joka antaa kävijälle paikan tunteen järjestyksessä ja eheyttää hänen kulttuurista olemassaoloaan. Kävijä saa kosketuksen ihanteisiin ja arvoihin, joita menneisyyden ympäristössä vallitsi. Sijainnin löytämisellä kulttuurin ja ympäristön järjestyksessä on myönteistä merkitystä.

Antropologi, tohtori Roy A. Rappaportin mukaan rituaalissa järjestetään suhdetta ympäristöön⁷. Siinä tapahtuu resurssien vaihtoa ja jakamista,

¹ Kaplan 1995, 37-46.

² Lundberg & Ågren 1995-6, 118, 124

³ Duncan 1995, 68-69.

⁴ Vilkuna 1992, 28-29

⁵ Apo & Kinnunen 1998, 49.

⁶ Anttonen 1995, 93; Douglas 1988, 51-54; Eliade 1959, 187

⁷ Rappaport 1979, 34

joilla säädellään ympäristön ja ihmisen välisiä suhteita¹. Rituaali on ympäristön hallintakeino, koska sen avulla voidaan säädellä minän ja ympäristön suhdetta. Kävijällä on mahdollisuus jäsentää museokäynnin aikana ympäristösuhdettaan.

Rituaalin osallistujat eli museokävijät eivät välttämättä tiedosta toimintansa luonnetta ja päämääriä, siksi ne ovat pitkälti tutkijan luomia tulkintoja. Museokävijät ilmaisevat kulttuurisia arvoja². Rituaali sisältää arvojen kohtaamista, koska myös *näyttely viestii arvoja*.

Kaikki rituaalit kantavat tietoa osallistujien asemasta³. Ihmiset merkitsevät niihin järjestyksensä ja suhteensa ympäristön kokonaisuuteen. Museokävijä asemoituu annettuun järjestykseen erilaisista positioistaan. Yleensä rituaalilla on rakenne⁴, joka saattaa rakentua tietyn ytimen, kulttuurin keskeisajatuksen tai arvojärjestelmän ympärille.

Rituaali antaa osallistujille mahdollisuuden tunnistaa uudelleen asemansa. He voivat rakentaa identiteettiään ja muokata asemaansa.⁵ Rituaali vaikuttaa siihen osallistuviin, jos sen symbolit koskettavat heidän elämäänsä ja esittävät tärkeitä näkökohtia siitä⁶. Se voi koskettaa kävijöiden taitoja ja arvoja, niin että he voivat niiden avulla jäsentää elämäänsä. Museokäynti antaa heille mahdollisuuden säädellä sijaintiaan kulttuurissa.

3.2 Tutkitut positiotyypit

Ajallisessa positiossa ihmisen olemassaolon kokeminen muuttuu. Hän pystyy siirtymään omaa minuuttaan laajemmalle alueelle. Aikataso ja paikan kokeminen voivat muuttua näyttelytilassa. Se on ulkoinen ympä-

¹ Rappaport 1979, 29

² vrt. Rappaport 1979, 174-175

³ Rappaport 1979, 182

⁴ Bird 1980, 19

⁵ Bird 1980, 21, 23.

⁶ Bird 1980, 26

ristö, jossa voi tapahtua sisäistä itsensä ylittämistä¹. Käyntirituaalin osallistujilla on mahdollisuus sijoittua erilaisiin historiallisiin jaksoihin².

Kulttuurinen tilanne mahdollistaa yksilöille tilan, jossa he voivat paeta jokapäiväisen elämän sosiaalisia suhteita ja nähdä itsensä maailmassa hiukan erilaisina ja erilaisin tuntein³. Museossa minuuden laajentaminen on mahdollista, vaikka sitä ei aina tapahtuisikaan. Yksilöt voivat saavuttaa siirtymäriitin rajallisen välivaiheen kokemuksen ja muuttaa olemassaolonsa sisältöä ajattomaan tai ajallisesti laajempaan näkökulmaan⁴. Ajallisessa siirtymisessä voi avautua uusi näkökulma.

Menneisyyden ymmärtäminen vaatii tietoisuutta ihmisten ja asioiden ajallisesta sijainnista⁵. Se ei välttämättä vaadi ajallista siirtymistä, mutta niin muistelussa kuin menneisyyden ajattelussakin ihminen kiinnittää merkityksiä menneisyyteen⁶.

Tarkoitan pohtivalla positiolla sitä, että kävijä keskittyy ajattelemaan kohdetta syventyneesti ja tarkastelevasti. Hän ei vain sivuuta sitä ohimenevästi. Kontemplaatio yhtenä pohtimisen muotona tarkoittaa tajunnan sisäistä katselua. Esimerkiksi esteettisessä kokemuksessa ihminen tarkastelee kohdetta kontemplatiivisesti, omassa tajunnassaan.⁷ Mietiskelevässä

¹ Vrt. Veikkola 1992, 122

² Bruner 1986, 25-26

³ Ks. Deegan, 7-12

⁴ Duncan 1995, 12

⁵ Lowenthal 1988, 224

⁶ Lowenthal 1988, 193

⁷ Tuomikoski 1987, 198-199. Kontemplatiivisuudella tarkoitetaan pyyteetöntä kohteen tarkastelua (Kinnunen 1969, 20-61). Platon ja Plotinos tarkoittavat teorioissaan kontemplaatiolla jonkinlaista mietiskelyä, jossa tietoisuus kohdistuu välittömästi johonkin epäaistilliseen ilmiön olemukseen, esimerkiksi kauneuteen tai muotoon. Sanalla on myös toinen merkitys, jonka mukaan se on järkähtämätöntä huomion kohdistamista johonkin kohteeseen. Tässä merkityksessä sen kohde voi olla myös aistien havaittava objekti. Useimmat modernit esteettiset teoriat viittaavat keskittyneeseen aistilliseen havaitsemiseen. (Dickie 1981, 14.)

ajattelussa vallitsee tila, jolloin mieli on aukaistu todellisuuden sisään virtaamista varten¹.

Nykyisen ympäristökasvatuksen päämääränä on lisätä ympäristötietoisuutta². Ympäristötietoisuus merkitsee arvojen oivaltamista, vastuullista käyttäytymistä ja ympäristöongelmien tiedostamista³. Ympäristötietoinen ihminen tuntee vastuuta luonnon- ja kulttuuriympäristöstä, koska ne liittyvät usein toisiinsa⁴. Ihmisen olemassaolo liittyy luontoon kaksinaisena: toisaalta hän on luonnon osa ja sen muovaama, mutta toisaalta hän ohjaa ja muovaa luontoa⁵. Ihminen siirtyy mielessään luontoon tuntiessaan olevansa osa sitä ja kokiessaan luonnon osaksi itseään⁶. Luonnosta vieraantuminen vaikeuttaa samaistumista⁷.

Ympäristötietoisuuteen kuuluu aina sekä tiedollinen että tunneperäinen tekijä, siis tieto ympäristöongelmista ja osittain tunneperäiset asenteet⁸. Siihen kuuluu myös toiminta; se miten ihmiset konkreettisessa tilanteessa toimivat⁹.

Ympäristötietoisuus voidaan mieltää ekologisten ongelmien ja muutosten tunnistamiseksi ja ymmärtämiseksi siten, että tiedostetaan niiden johtuvan ihmisestä ja että niihin voi käyttäytymisellään vaikuttaa korjaavasti. Ympäristötietoisuuteen kuuluu, että ihminen ymmärtää kuuluvansa luonnon ekojärjestelmään ja vaikuttavansa siihen toiminnallaan.¹⁰

¹ Heidegger 1991, 37 ja Varto 1993, 6

² Zoller 1991b, 77

³ Zoller 1991a, 11-22

⁴ Barzel 1991, 53-62

⁵ Veikkola 1992, 192-195

⁶ Veikkola 1992, 191.

⁷ Veikkola 1992, 122

⁸ Kantola & Konttinen 1994, 32

⁹ Rannikko 1995, 68

¹⁰ Oksanen 1997, 11.

Itsensä näkeminen vain yhtenä luonnon osana tarkoittaa itsensä ja maailman näkemistä tietyistä näkökulmista¹. Tällöin ihminen oivaltaessaan paikkansa biokulttuurisessa kokonaisuudessa ja luonnonjärjestyksessä voi suhtautua luontoon suojelevasti².

Sosiologi, filosofian tohtori Pertti Rannikon mukaan nykyään lähes kaikki suomalaiset ovat jossain määrin tietoisia ympäristöongelmista ja haluavat ainakin asennetasolla tukea ympäristöarvoja³. Tiedotusvälineet ovat ratkaisevasti vaikuttaneet ympäristötietoisuuden lisääntymiseen⁴.

Ympäristötietoisuuden määrittelyissä korostetaan luontoa koskevaa tietoisuutta ja jätetään vähemmälle huomiolle sosiaalinen ja kulttuurinen ympäristö. Oman näkemykseni mukaan ympäristötietoinen positio merkitsee sitä, että kävijä tiedostaa sosio- tai biokulttuurisen ympäristön. Hän voi havahtua esimerkiksi rakennetun ympäristön kysymyksistä tai ihmisen luontosuhteen historiallisesta kehityksestä. Haluan laajentaa ympäristötietoisuuden merkitystä kulttuurin suuntaan.

3.3 Narratiivi

Rituaaliin voi liittyä sijainnillinen narratiivi eli kertomusrakenne, jonka opas, opettaja tai kävijä itse tuottavat. Erilaiset narratiivit ovat mahdollisia, sillä tarinat voidaan rakentaa bio- tai sosiokulttuurisesti, jolloin kertomukselle muodostuu erilainen rakenne. Sanallisessa kertomuksessa on sijainteja⁵, koska siinä on lyhytkestoisia aikatiloja. Ne syntyvät kävijän tietoisuudessa, kerronnassa ja näyttelytiloissa.

¹ Hill Jr. 1997, 289

² Vrt. Hill Jr. 1997, 287

³ Rannikko 1995, 74-75

⁴ Rannikko 1995, 74-75

⁵ vrt. Kovala 1997, 148 Hänen mukaan vastaanottajan kokemus muotoutuu neuvottelussa tekstistä tarjoutuvien positioiden kautta.

Narratiivi voidaan ymmärtää esittämisen muotona¹. Kertomus on suullisen esityksen lajityyppi, joka on muodollisen kertomusrakenteen mukaisesti jäsentynyt kuvaus tapahtumasarjasta². Kertomus on usein tapahtumien kuvausta, mutta se voi olla myös esimerkkinä moraalisesti opettava³. Historialliset kertomukset oikein käytettynä helpottavat historiallisten tietojen ja käsitteiden muistamista ja ymmärtämistä⁴. Sen lisäksi ne voivat motivoida ja toimia johdantona aiheeseen⁵.

Narratiivi sisältää teeman johdonmukaisuuden, joka voi perustua näyttelyesineiden järjestelyyn tilassa ja niiden fyysisiin, älyllisiin tai esteettisiin yhteyksiin⁶. Aika ja tila muodostavat järjestyksen kehityksen ja lähtökohdan⁷. Ne toimivat myös kertomuksen ulottuvuuksina. Näyttelystä voidaan kertoa erilaisia kertomuksia: esimerkiksi kronologisia, joissa aika etenee vanhemmasta uudempaan. Siitä voidaan tuottaa teemoiltaan erilaisia kertomuksia teemojen vaihdellessa teollisuushistoriasta esihistoriaan. Opastava henkilö valitsee kerronnassaan sen miten hän painottaa ihmisen ja ympäristön suhdetta. Tarina sinänsä rakentuneen usein humanistisen maailmankuvan mukaan, jos näyttely itsessään perustuu sen ihmiskäsitykseen. Kävijä voi seurata narratiivia tai luoda uudelleen sen. Kävijät kävelevät tarinoiden läpi museossa⁸. Kerrottu narratiivi vaikuttaa siihen, mistä näkökulmasta näyttelyä lähestytään.

Narratiivi voi vahvistaa tietynlaisia positioita. Sen tematiikka vaikuttaa siihen minkälaisista positioista tuetaan. Kronologinen narratiivi tukee ajallista positioita, kun taas teemakeskeinen kertomus ja keskustelu suuntaavat pohtivaan positioon. Narratiivin pitäisi rakentua ympäristöteeman mukaan, mikäli haluttaisiin lisätä ympäristötietoisuutta.

¹ Arola 1992, 9-13

² Apo 1990, 62-63

³ Kinnunen 1991, 82

⁴ Kemppinen 1994, 15

⁵ Arola 1992, 14

⁶ Silverstone 1994, 170

⁷ Silverstone 1994, 162

⁸ de Certeau 1984; Silverstone 1994, 167

Narratiivissa tulee esille tilallisia jaksoja, jos se kerrotaan yhdessä tai useammassa näyttelytilassa. Silloin luodaan hetkellisiä sijainteja, viivähtämiä aikatilassa. Narratiivi saa rituaalin rakentumaan kokonaisuudeksi, kun kävijä tietoisuudessaan yhdistää eri aikatilaiset jaksot sarjaksi. Kävijän on vastaanotettava oppaan kertoma kertomus tai muodostettava se itse mielessään. Kertomus saa rituaalin jäsentymään sanallisesti, koska se antaa avainteemoja ymmärtämisen helpottamiseksi.

4 AIKATILAINEN MUSEO

4.1 Kymenlaakson maakuntamuseo

Kymenlaakson maakuntamuseo toimii maakunnallisena keskusmuseona. Sen alaisuuteen Kotkassa kuuluvat keskustassa sijaitseva Kotkankatu 13, museojäänmurtaja Tarmo, länsivaraston museovenehalli, työläiskoti Näkin mökki Karhulassa ja ahtausmuseo¹. Keskustan museorakennus on vuonna 1911 valmistunut jugend-tyylinen Kotkan entinen kauppaoppilaitos, jonka on suunnitellut arkkitehti Kauno S. Kallio. Hänen piirrostensa pohjalta on rakennettu useita kirkkoja ja uudistettu niitä². Museorakennuksen torni viittaakin juhlatiivoliin kirkkoihin.

Rakennuksen peruskorjaus valmistui vuonna 1980. Siinä sijaitsevat perusnäyttely ja 126 m²:n tila vaihtuville näyttelyille, joita museo itse tekee tai lainaa muista museoista. Perusnäyttelyiden pinta-ala oli vuonna 1997 tutkimusta tehdessäni 419 m², mutta tila lisääntyi noin 80:lla m²:lla, kun vuonna 1999 yläkerran aulaan pystytettiin linnoituksia kuvaava osa.³

Kymenlaakson museon perustamispäivänä pidetään marraskuun kuudetta vuonna 1927, jolloin herraseurue päätti perustaa Kymenlaakson museo-seuran. Seuran tarkoituksena oli omistaa ja ylläpitää Kotkassa Kymenlaakson museo -nimistä museota.⁴ Perustavan kokouksen kaikista osanottajista ei ole pöytäkirjassa nimiä, mutta paikalla olivat ainakin toimitaja, konsuli Heikki Lehmus, maisteri A. Nygren, tohtori Gösta Winterbäck, tuomari K. Fr. Öhman, johtaja W. Cajander, lehtori Ilmari Peitsalo,

¹ Kymenlaakson maakuntamuseon toimintakertomus 1997, 22

² Suomen korkeakouluinsinöörit ja arkkitehdit 1956, 316

³ Koho & Salmijärvi 1991, 26; Leimu & Jaatinen 1982, 252
Karppinen Eira, henkilökohtainen tiedonanto 12.11.1999.

⁴ Karppinen 1997, 1.

konsuli A. Dromberg ja asiamies G. E. Wiren. Yhdistyksen säännöissä mainittiin, että kokoelmien tuli kuvastaa etupäässä Kymenlaakson luonnon ja kulttuurin *kehitystä*.¹

Museon toiminta aloitettiin Katriinan torilla sijainneessa ns. Heinävaa'an kivirakennuksessa, josta museo sai käyttöönsä noin 20 m² tilaa. Museo oli kauan ilman kunnollisia näyttelytiloja. Vuonna 1939 se sai käyttöönsä Palotorninvuorella sijaitsevan kaupungin omistaman huvilan. Puisessa kaksikerroksisessa rakennuksessa oli näyttelytiloja yhteensä 105 m²:tä. Näyttelyä suunnittelemaan ja rakentamaan palkattiin maisteri Hulda Konturi Helsingistä. Rakennus palveli näyttely- ja varastotilana vuoteen 1967 saakka, jonka jälkeen huonokuntoinen rakennus purettiin.²

Kymenlaakson maakuntamuseon perustava johtosääntö on vuodelta 1966. Tuolloin sen perustaminen nähtiin tärkeäksi, jotta tutkijat, koululuokat, opintoretkeläiset ja matkailijat saisivat kokonaiskuvan alueen menneisyydestä ja kulttuurista. Maakunta oli sen aikaisista maakunnista ainoa, josta alueellinen museo puuttui. Edeltävinä vuosikymmeninä oli tehty monipuolista maakuntaan ja sen historiaan kohdistuvaa tutkimusta ja erityisesti 1950-luvun alusta lähtien oli vilkkaasti perustettu paikallismuseoita ja esinekokoelmia. Kotka katsottiin maakunnalliselle museolle sopivaksi sijaintipaikaksi.³

Kotkan museoon oli kerätty esineistöä pääasiassa kaupungista ja sen lähiseuduilta, mutta myös maakunnallisesti merkittäviä esineitä oli kerätty. Saaristolaiselämää ja kalastuselinkeinoa valaiseva kokoelmaa oli täydennetty vuonna 1964 Haapasaaresta kerätyllä esineistöllä. Muissa kunnissa talletettua esineistöä ajateltiin lisätä kokoelmiin, jotta saataisiin aikaiseksi opetukselliset, tieteelliset ja matkailulliset vaatimukset täyttävä maakuntamuseo. Kokoelmien ja huoneiston ei katsottu riittävän elinkelpoisen

¹ Mertanen 1997, 2-3.

² Mertanen 1997, 5-6.

³ Kotkan kaupunginvaltuuston kokouksen esityslista n:o 8, 25.8.1966.

maakuntamuseon edellytyksiksi, vaan niille tarvittiin historiallista taustaa. Kymenlaakson historiaan liittyvien merkittävien tapahtumien näyttämönä oli ollut Kymijoen suisto, josta muodostuisi sopiva ympäristö taustaksi. Tämä alue oli myös yhtymäkohtana mantereen elämän ja entiset elämänmuotonsa menettäneen saariston välillä.¹

Teollistumisen nopean läpimurron museaalista esittämistä pidettiin Kymenlaakson museon tärkeänä tehtävänä. Tukinuitto, sahateollisuuden räjähdysmäinen alku, kemiallisen puuteollisuuden synty ja kasvu, satamatoiminnan nousu siihen liittyvine sosiaalisine muutoksineen katsottiin tärkeäksi tallettaa jälkipolville muussakin kuin vain kirjallisessa muodossa.²

Museorakennukseksi ajateltiin kahta vaihtoehtoa, joko rakennettaisiin uusi toimitalo tai sitten sen toiminta keskitettäisiin vanhaan rakennukseen. Lausunnoissaan Suomen museoliitto, Kymenlaakson Maakuntaliiton tieteellinen toimikunta ja Kymenlaakson Osakunnan kotiseututoimikunta suosittelivat Kyminlinnan maalinnoitusta maakuntamuseon sijoituspaikaksi. Linnoitusalue monine rakennuksineen olisi tarjonnut mahdollisuuden sijoittaa alueelle kansatieteellisen museon lisäksi taidemuseo ja luonnontieteellinen museo, jota varten aineistoa oli koottu jo vuosikymmeniä Kotkassa.³

Kotkan kaupungin museotoimen vuoden 1980 johtosäännön mukaan kaupungin museoiden kokoelmia on kartutettava ja esineistö järjestettävä siten, että erityisesti Kymenlaakson maakunnan *kansatieteellinen ja arkeologinen kehitys* ja kulttuurihistoria valottuvat. Näin järjestetyistä kokoelmista käytetään nimitystä maakuntamuseo. Sen toiminta-alueena on Kotkan kaupunki, mutta se voi harjoittaa maakunnallista museotoimintaa Kymenlaakson alueella. Kokoelmien täydentämiseksi ja tunnetuksi tekemiseksi on harjoitettavat tutkimusta, järjestettävä näyttelyitä ja toimitettava

¹ Kotkan kaupunginvaltuuston kokouksen esityslista n:o 8, 25.8.1966.

² Kotkan kaup.valtuuston kokouksen esityslista n:o 8, 25.8.1966.

³ Kotkan kaup.valtuuston kokouksen esityslista n:o 8, 25.8.1966.

julkaisuja. Koulujen ja muiden opetus- ja kulttuurilaitosten kanssa on pyrittävä yhteistyöhön, silloin kun se on tarkoituksenmukaista.¹ Tässä johtosäännön kohdassa viitataan verkostoitumisen mahdollisuuteen muiden instituutioiden kanssa.

Kymenlaakso on maakuntana historiallisesti varsin nuori käsite, sillä se syntyi vasta 1800 -luvun lopulla kansanvalistustyön piirissä. Kansanvalistustyö kiinnittyi teollisuusyhdyksuntien ja kartanoläänien Kymenlaaksossa sen ajan nykyhetkeen ja tulevaisuuteen. Alue on idän ja lännen rajamaata, jossa valtakuntien rajat muuttuivat vuosisatojen ajan ja kulttuurisia vaihteita tuli monelta suunnalta.²

Kymenlaakson maakuntamuseo tallentaa, tutkii ja *esittelee aineellista kulttuuriperintöä*. Se pyrkii edistämään *paikallistuntemusta ja perinteellisen käsityötaidon harrastusta*.³ Tutkimustoiminnan painopisteitä ovat arkeologia, merihistoria ja rakennustutkimus⁴. Koko historiansa ajan museo on painiskellut toimintatilojen puutteesta, henkilökunnan vähyydestä ja vähäisistä määrärahoista johtuvien ongelmien kanssa⁵.

Perusnäyttelyn uudistaminen ja ihmisten kasvanut kiinnostus rakennettua ympäristöä kohtaan on vaikuttanut kävijämäärien kasvuun⁶. Vuonna 1997 maakuntamuseon Kotkankadun näyttelyissä kävi 8385 henkeä, joista koululaisia oli 2108⁷. Kotkassa on asukkaita 56 009⁸. Kävijämäärään sisältyy vieraspaikkakuntalaisia, joten kaupunkilaisten aktiivisuus näyttää edellisen luvun valossa laimealta. Kuitenkin maakuntamuseon alaisissa Kotkan museoissa kävi vuonna 1997 yhteensä 18 893 henkeä⁹.

¹ Kotkan kaupungin museotoimen johtosääntö 1980

² Mertanen 1997, 4.

³ Kymenlaakson maakuntamuseon toimintasuunnitelma vuosiksi 1996-2000, 2.

⁴ Kymenlaakson maakuntamuseon toimintakertomus vuodelta 1993, 2

⁵ Karppinen 1997, 1

⁶ Kymenlaakson maakuntamuseon toimintakertomus vuodelta 1993,

⁷ Kymenlaakson maakuntamuseon toimintakertomus 1997, 22

⁸ Kotkan kaupungin kunnalliskertomus vuodelta 1996, 4

⁹ Kymenlaakson maakuntamuseon toimintakertomus 1997, 21-22

Kymenlaakson maakuntamuseossa on 15 vakituista työntekijää¹. Perusnäyttelyn tekemiseen osallistuneista viidestä tutkitusta henkilöstä kaksi oli osallistunut Museoliiton kursseihin, joilla opeteltiin näyttelyn tekemistä². Kolme näyttelyntekijää oli opiskellut museologiaa. Kaikilla oli humanistinen pääaine ja sivuaineet olivat humanistisia, yhteiskunta- ja kasvatustieteellisiä.³ Perusnäyttelyiden visuaalisesta suunnittelusta vastasi graafinen muotoilija ja näyttelyarkkitehti Seppo Korkeila, joka on tullut tunnetuksi useiden muidenkin museonäyttelyiden arkkitehtuurista vastaavana. Hän on Tampereella toimivan museokeskus Vapriikin edellisten näyttelyiden arkkitehti ja Kuopion luonnontieteellisen museon näyttelykielen uudistaja.⁴

Perusnäyttelyn tekemistä saneli lama-ajan taloudellinen pakko uudistaa yksi näyttelyhuone vuodessa. Teemoiltaan näyttelyt seurasivat museon historiassa hyväksi havaittua peruslinjaa, mutta sisällöltään, ulkoisesti ja teknisesti ne uudistettiin perusteellisesti. Sisällön suunnittelusta vastasivat museon tutkijat kukin vuorollaan.⁵ Museotyöntekijöiden resursseista menee hyvin paljon neuvontaan ja muihin tehtäviin, joten näyttelyiden tekemiseen pelkästään ei voida keskittyä. Vuoden 1997 aikana puhelimitse tai paikan päällä käymällä neuvottiin noin 2200:ssa tapauksessa.⁶

¹ Kaukonen, Matsson & Tapio 1998, 7; Kymenlaakson maakuntamuseon toimintakertomus 1997, 3

² HKH3:n kirjallinen tieto 1999

³ HKH1-5:n taustatiedot.

⁴ Korkeila, ansioluettelo.

⁵ Mertanen 1997, 20.

⁶ Kymenlaakson maakuntamuseon toimintakertomus 1997, 28; Karppinen, Eira, henkilökohtainen tiedonanto joulukuussa 1999.



Kuva 1. Kymenlaakson maakuntamuseo ulkoapäin nähtynä. Kuvannut Mikko Bly. Kymenlaakson maakuntamuseon kuva-arkisto.



Kuva 2. Esihistoriasta historialliseen aikaan ulottuva aikasuora ja kivikauden ihmisten luontosuhteesta ja uskomuksista kertova Verlan kalliomaalaus-jäljenne. Kuvannut tekijä.

4.2 Perusnäyttelyn sisällön analyysi

Kymenlaakson maakuntamuseon perusnäyttely jakautuu teemojen mukaan viiteen eri tilaan, jotka ovat esihistoria, saaristolaisuus, Sankt Nikolai, Koti Kotkassa ja Kotka. Yläkerran aulaan avattiin vuonna 1999 Ruotsinsalmen linnoituskaupungista kertova osuus. Perusnäyttelyä on rakennettu vähitellen tila kerrallaan. Saaristolaishuone valmistui v. 1993 maaliskuussa, esihistorian osa v. 1993 joulukuussa¹, Kotkan historiaa esittelevä osa v. 1994 joulukuussa², Sankt Nikolai -huone v. 1995 joulukuussa³ ja Koti Kotkassa -osasto v. 1996 joulukuussa⁴.

Olen analysoinut luonnon, historian ja elämän esiintymistä näyttelyssä. Tämä kolmijako on sovellettu venäläisen filosofi Nikolai Berdjajevin ajan käsityksestä. Hän näkee ajan jakautuvan kosmiseen eli luonnon aikaan, historialliseen ja eksistentiaaliseen eli ihmisen elämän aikaan.⁵ Joudun laajentamaan Berdjajevin luonnon käsitettä totunnaiseen suuntaan, sillä Berdjajevin ajattelusta myöhemmin väitelleen Veikko Tajakan mukaan hän ei tarkoita sillä eläimiä, kasveja ja mineraaleja. Niillä kaikilla on hänen mukaansa oma sisäinen olemassaolonsa, jolloin ne lukeutuisivat eksistentiaaliseen maailmaan⁶ eli käyttämäni elämän käsitteeseen. Berdjajeville luonto ei ole kulttuurin vastakohta, mutta se on vastaväite vapaudelle⁷. Hänen mukaan kosminen eli luonnon aika on yhteydessä vuorokauden, kuukauden ja vuoden aikarytmiin. Se on luonnon elämän aikaa, ja ihminen on sidoksissa tähän kiertoliikkeeseen aikaan.⁸

¹ Kymenlaakson maakuntamuseon toimintakertomus vuodelta 1993

² Kymenlaakson maakuntamuseon toimintakertomus vuodelta 1994, 3

³ Kymenlaakson maakuntamuseon toimintakertomus vuodelta 1995,

22

⁴ Kymenlaakson maakuntamuseon toimintakertomus 1996, 19

⁵ Berdyaev 1944, 257, 260-261.

⁶ ks. Tajakka 1981, 65

⁷ ks. Tajakka 1981, 65

⁸ ks. Tajakka 1981, 77-78; Tajakka 1990, 153.

Historiallinen aika on eteenpäin suuntautuvaa. Historiassa elämä on toisenlaisen järjestyksen alaista kuin luonnossa. Jokainen historiallinen ajanjakso tuo jotakin uutta. Vaikka historiallinen aika on suuntautunut tulevaisuuteen, on se yhteydessä menneeseen ja perinteeseen, koska se muodostuu niistä.¹

Eksistentiaalinen eli elämän aika ei ole eristettynä luonnon- ja historiallisesta ajasta². Elämä seuraa vuoden kiertokulkua ja muuttuu elämänhistoriaksi. Elettyä aikaa kuvaa piste, sillä se on sisäistä ja koettua aikaa³. Kunakin ihmisen toiminta yhdistyy kolmeen erilaiseen ajan muotoon⁴, mutta niistä eletty aika on selvimmin kokemuksellista aikaa. Historiallista aikaa voidaan tarkastella ulkonaisesti ja jälkeinpäin. Luonnon ajan voidaan ymmärtää vaikuttaneen olosuhteina elettyyn elämään.

Analysoinnissa käytän myös termejä biokulttuurinen ja sosiokulttuurinen. Biokulttuurinen tarkoittaa biologian ja kulttuurin riippuvuutta toisistaan⁵. Se sulkee sisäänsä myös geologisen historian, joka on hyvin merkittävä esihistorian tausta. Kulttuurinen toiminta on yhteydessä elolliseen ja elottomaan luontoon.

Sosiokulttuurinen terminä kuvaa hyvin yhteiskunnan ja kulttuurin riippuvaisuutta toisistaan⁶. Arvot kuuluvat sosiokulttuurisiin systeemeihin ja ne esiintyvät yksilön ja systeemin välisissä suhteissa⁷. Ne ovat usein tilannesidonnaisia, jolloin jossakin sosiokulttuurisessa yhteydessä myönteiseksi

¹ ks. Tajakka 1981, 79-80; Tajakka 1990, 75.

² ks. Tajakka 1981, 84

³ ks. Tajakka 1981, 75; Tajakka 1990, 154 Myös kävijän positio on pistemäinen ja subjektiivinen. Hän on yhteydessä oman elämänsä aikaan ja sitä kautta näyttelyn välittämän aikaan. Ajallisessa positiossa ajat sulautuvat tai ne kohtaavat, sillä kävijä siirtyy näyttelyn esittämään aikaan.

⁴ ks. Tajakka 1981, 77-78

⁵ Lopreato 1984, 18

⁶ Gjessing 1968, 27

⁷ Gjessing 1968, 44-45

mielletty arvo näyttäytyykin toisessa yhteydessä kielteisenä¹. Jokaisella sosiokulttuurisella kentällä on kolme ulottuvuutta: laadullinen, ajallinen ja tilallinen². Näyttelykontekstissa on varsin luonnollista, että laadulliset arvot ilmenevät ajallisesti ja tilallisesti.

Näyttelykohteet ovat semioottisia merkkejä, jotka todentuvat niitä tarkastelevan mielessä. Merkkejä voidaan pitää fenomenologisina luokituksina, koska ne ilmentyvät mielelle ajallisesti läsnäolevina ja niiden oivaltamiseen tarvitaan tietoisuutta³.

Ikoni on merkki, joka esittää kohdettaan kaltaisuuden, yhdennäköisyyden perusteella. Sillä on aina todellisuudessa ilmenevä vastine.⁴ Indeksi tarkoittaa merkkiä, joka perustuu yleisesti tunnettuun syy- ja jatkuvuussuhteeseen merkin ja kohteen välillä. Esimerkiksi jalanjälki toimii indeksinä sen jättäneestä ihmisestä. Indeksi yhdistyy fyysisesti kohteeseensa.⁵ Symboli tarkoittaa sovittua merkkiä kuten kielen sanat. Sen merkitys ja viestivyys perustuvat täysin totuttuun kielen käytäntöön ja miellelyhtymiin.⁶ Monesti symboli viittaa yleisiin ideoihin, jopa abstrakteihin asioihin⁷.

Näyttelyä analysoidessa tarvitaan luokituksia, jotta tiedettäisiin minkä tyyppisiä ilmiöitä siellä esitetään. Semioottiset luokitukset havainnollistavat sen, että näyttelyssä on myös epäsuoria viittaussuhteita. Esineet ja muut kohteet viestivät paljon muustakin kuin itsestään pelkinä esineinä. Esineellistä kieltä on osattava lukea myös tekstimäisesti siihen liittyviä viitteitä yhdistellen, jotta mielessä voi syntyä käsitys kokonaisuudesta.

¹ Gjessing 1968, 48

² Gjessing 1968, 68

³ Peirce 1986, 61, 71, 95

⁴ Peirce 1986, 102

⁵ Peirce 1986, 114.

⁶ Peirce 1986, 112.

⁷ Peirce 1986, 102

4.2.1 Esihistoriallinen osasto

Arkeologisessa tilassa orientoivan paneelin yläpuolella on kalliomaalaus. Se on ikoninen, sillä se muistuttaa oikeaa kalliomaalausta. Se on piirretty oikeisiin mittasuhteisiin¹, mutta erilaiselle materiaalille kuin luonnolliseen kallioon. Kalliomaalaus-jäljenne kertoo pyyntikulttuurista ja metsästysmaagiasta, totemismista ja hedelmällisyyskultista. Tekstissä esitetään jako pyyntikulttuuriin ja maanviljelyyn. Ihmisen ajan käsittelyä ilmaisee toteamus, että arkeologia välittää tietoa *ihmisen menneisyydestä*. Siinä ei ole mainintaa ympäristön menneisyyden käsittelystä. Tietoa välitetään aineellisten jäännösten avulla. Ne ovat indeksejä, jotka todistavat eletystä ihmisten elämästä.

Kivikauden (7500-1500 eKr.) vuotuinen pyyntikierto-tekstissä viitataan luontoon. Siinä kerrotaan, että ihmiset siirtyivät pyyntieläinten mukaan. Biokulttuurisuus tulee esille tekstissä, koska siinä painotetaan eläinten metsästämistä ja kasvien keräilyä. Vitriinin pohjalla on hiekkaa, mikä siinänsä kuuluu luontoon. Sosiokulttuurisuuteen viittaa maininta, että kodassa on asunut kolmen sukupolven muodostama suurperhe.

Elämästä ei ole esillä suoria todisteita, sillä niitä on jäänyt vain vähän jäljelle. Elämän merkkeinä eli indekseinä olevat työkalut kuten metsästysaseet ovat olleet käyttöesineitä. Vasarakirveestä on kopio.

Kivikauden (7500-1500 eKr.) uskonnosta ja taiteesta kerrotaan erillisessä paneelissa. Maininta saaliseläimestä viittaa biokulttuuriseen luontoon. Symboliset ihmiskasvoja esittävät veistokset kertovat ihmisen henkisestä olemassaolosta. Kampakeraaminen punamultahaudan jäljitelmä kertoo ihmisen kuolemasta, hautaustavasta ja uskomuksista. Vainajasta on jäänyt indekseinä jäljelle nuolenkärki ja meripihkakoru. Hautaan laitettu suippo-hamarainen reikäkirves on kopio, joten se ei ole suora todiste.

¹ HKTE2, nauha n:o 2, 92-93

Kivikauden asuinpaikoista kerrottaessa biokulttuurisuutta osoittaa maan eri löytökerroksia esittävä piirros. Kodanpohjat ovat asuinpaikkojen indeksejä, jotka todentavat eletyn. Saviastioiden kopiot ovat jälkeinpäin rakennettuja merkkejä, jotka viittaavat aikaisempien ihmisten olemassaoloon.

Pronssikauden biokulttuurisuudesta kertoo se, että kiviset polttohaudat kasattiin rantakallioille. Sosiokulttuurisuuteen viitataan kertomalla, että hallitalot saattoivat merkitä kiinteää kyläasutusta, jolloin olisi kyse kiinteän talonpoikaiskulttuurin synnystä.

Pronssikaudella oli "ehkä muualta tullutta väestöä", mikä on sosiokulttuurinen oletus. Polttohautojen ja hiidenkiukaiden valokuvat ovat indeksejä elämästä ja sen päättymisestä. Talon pienoismalli on asumisesta kertova ikoni. Mennyttä elämää kuvataan seuraavasti: "Vitriinissä on hallitalon rekonstruktio. Turveseinäisen talon korkeammassa osassa ovat asuneet ihmiset ja matalassa kotieläimet." Samalla osoitetaan, että ihmiset olivat läheisessä yhteydessä biokulttuuriseen.

Rautakauden (500 eKr.-1200 jKr.) talonpoikaiskulttuurista on mm. seuraava katkelma: "Haudasta löytnyt sirpin kärkiosa on osoitus maanviljelyskulttuurista (ohra) tällä alueella." Se on biokulttuurisuuden indeksi. Pyyntitaloudesta siirryttiin maatalouteen.

Rautakauden kohdalla ei ole mainintoja sosiokulttuurisuudesta. Sen kuvaamiseen ei käytetä kuvitteellisesti piirrettyjä tai kirjoitettuja esihistoriallisia ihmisiä, koska lähteet ovat esineellisiä ja aikuisille ei ole tapana sepittää tarinoita esihistoriallisista ihmisistä, joiden ulkonäöstä ja elämäkerroista ei ole jäänyt tieteellisiä todisteita. Kuvien ihmiset ovat oman aikamme arkeologeja tai harrastajakaivajia. Perinteisesti arkeologisen esitystavan luonne perusnäyttelyissä on viitteellinen ja katkelmallinen realistisuus. Esillä on indeksejä haudoista ja kopioita rautakautisista saviastioista. Siten todellisuus ja sen jäljittely tulevat esiin rinnakkain. Johtopäätöksien tekemisessä

tutkija on pyrkinyt tieteellisyyteen ja varovaisuuteen¹, joten kuvitteellisuus ei olisi tieteellisesti perusteltua.

Rautakauden viikinkilaiva oli kulkuväline, mutta se kuvaa myös ihmisen ja välineen materiaalin biokulttuurista suhdetta. Alus oli tehty tammilaudasta ja tilkitty luonnonmateriaaleilla. Sosiokulttuurisuudesta kuten laivan miehistöstä ei esitetä oletuksia. Ihmisen ajasta ei ole välittömiä mainintoja, mutta ihmisen taitoihin viitataan todettaessa, että viikinkilaiva oli laivanrakennustaidon huippusaavutus.

Esihistoriallisen osaston ympäristökasvatus on epäsuoraa. Osasto kertoo yllättävän paljon ihmisen biokulttuurisesta suhteesta. Monien aitojen esinelöytöjen raaka-aine on luonnosta, myös kota-pienoismallin raaka-aineet ovat luonnosta. Sosiokulttuurisuudesta kerrotaan vähemmän, koska siitä ei ole voitu saada varmuutta tutkimuksissa. Esihistoriallisten löytöjen esi-neellisyys ei kytkeydy ympäristökasvatukseen ilman tulkintoja.

Kivikauden uskonto- ja taidetekstissä on viittaus esteettisesti herkkään ympäristön kokemiseen: "Iitin Haukkavuoren laukkaavaa hirveä esittävä kalliomaalaus on esteettisessä taidokkuudessa lähes omaa luokkaansa." Siinä korostetaan kampakeramiikan kaunista muotoilua.

Kivikauden luonto tulee esiin asutusta muokkaavana tekijänä. Asutus noudatti maantieteellisiä oloja:

"Kivikautiset asuinpaikat ovat sijainneet jääkauden jälkeen Itämeren rannoilla ja seuranneet vuosituhansien mittaan alenevaa merenpintaa. Ne sijaitsevat maankohoamisen vuoksi ylempänä ja kauempana nykyisestä merenpinnasta mitä vanhempia ne ovat. Myöhemmin asutus levittäytyi myös sisävesien varsille."²

Kalliomaalaus havainnollistaa ihmisen suhdetta luontoon. Kallio edustaa elotonta luontoa ja maalaus ihmisen toimintaa. Sen yhteys pyyntiin kuvaa ihmisen toiminnallisuutta ja ihmisen uskonnollista asennetta eläimiin.

¹ HKTE2, nauha n:o 2, 109

² Näyttelyteksti.

Vuotuinen pyyntikiertokin kuvastaa ihmisen sidosta luontoon ja luonnon aikaan. Saalistuskohteet vaihtelivat vuodenaikojen mukaan. Pronssikaudesta on osoitettu se tosiseikka, että talojen rakennusaineet olivat luonosta.

Kulttuurin jatkuvuus todetaan rautakauden kuvatekstissä:

"Vehkalahden Tammion Västarissa paljastanut viikinkiaikainen rautakauden hauta osoittaa että on vallinnut katkeamaton kulttuurikehitys."¹

Rautakaudella viikinkilaivat rakennettiin luonnonmateriaaleista. Ihmiset hyödynsivät luontoa ja se oli ihmisille resurssi. Siitä kerrotaan yhdistettynä asutukseen, jonka ilmaistaan levinneen vähitellen Pohjois-Kymenlaakson järviolueelle. *Luonnonhistoria* esitetään yhdistettynä ihmisen toimintaan. Luonto loi edellytyksiä ihmisen toiminnalle.

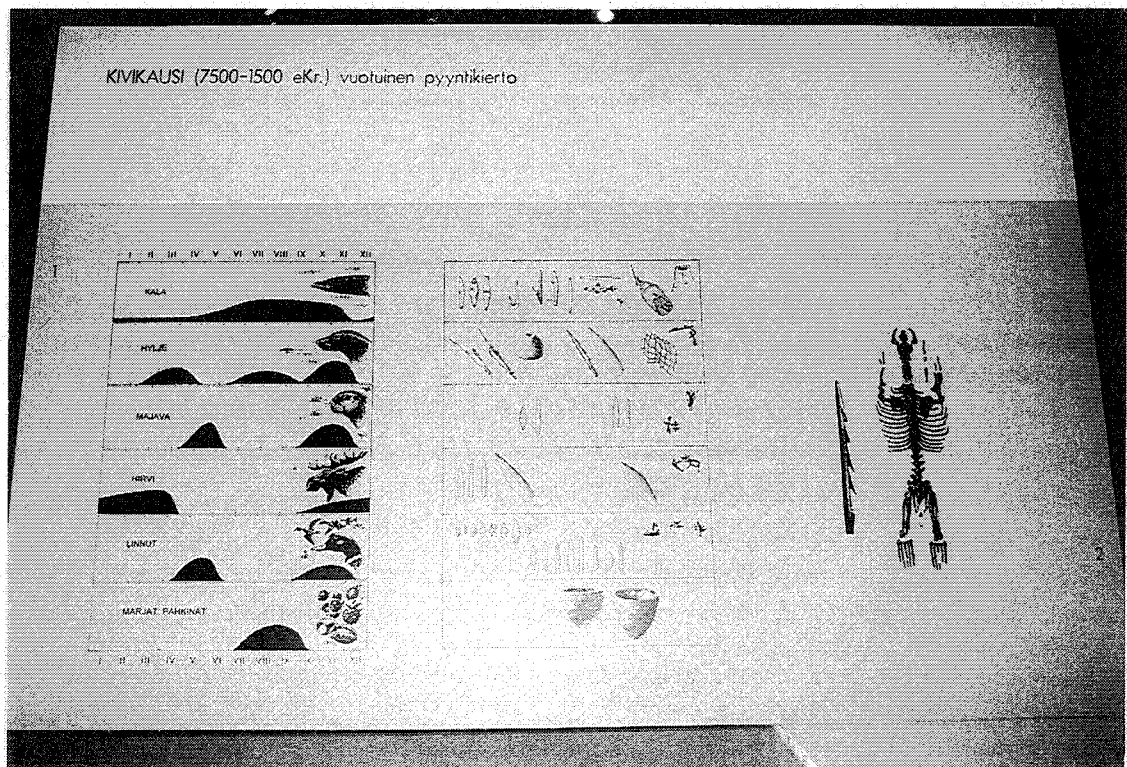
Ajan käsitys on erotteleva. Aika jaetaan tilassa esihistorialliseen ja historialliseen aikaan. Esihistoriallisesta ajasta kerrotaan jaksollinen kolmijako, joka jakautuu vielä lyhyempiin osiin. Kivikaudesta on mainittu myös Suomusjärven kulttuurin aika. Orientoivassa tekstissä perustellaan ajan jaottelu kivi-, pronssi- ja rautakauteen sekä historiaan.

Aikasuora antaa kävijöille ajallisen sijainnin määritellyssä jatkumossa. Sen alla on siihen yhdistyviä esineitä, jotka todistavat indekseinä kustakin ajasta. Tekstissä kulttuuri jaetaan pyyntikulttuuriin ja maanviljelyyn. Esihistoriallisesta ihmisestä ei ole jäänyt näköiskuvaa, ikonia. Ihmisen olemassaolon uskottavuus perustuu esineisiin, pienoismalleihin ja kopioihin. Ihminen on jättänyt hahmotelmiaan kalliomaalauksiin ja savi-idoleihin.

¹ Näyttelyteksti.



Kuva 3. Kivikauden punamultahaudan jäljelmä kertoo ihmisen kuolemasta, hautaustavasta ja uskomuksista. Kuvannut tekijä.



Kuva 4. Kivikaudella eri saaliseläimiä hyödynnettiin luonnon ajan mukaisesti. Kuvannut tekijä.

Esihistoriallisessa tilassa valokuvat viestittävät luonnosta, esineet eletystä elämästä ja tekstit bio- ja sosiokulttuurisuudesta. Esitysmuodot tukevat toinen toisiaan. Esineet todistavat ihmisen olleen olemassa, mitä tekstit vahvistavat ja tarkentavat.

Esihistoriallinen osasto kertoo ihmisen ja ympäristön suhteesta. Ympäristö tulee esille teksteissä ja materiaaleissa, vaikkei siitä olekaan rakennettu visuaalista ja tiivistettyä dioraamaa. Kulttuuriin yhdistyvä sosiaalinen ympäristö ja luonto ovat silti ihmisen toiminnallisen menneisyyden kuvauksessa mukana.

4.2.2 Saaristolaishuone

Saaristolaishuoneessa bio- ja sosiokulttuurinen polveilevat rinnakkain. Siinä kerrotaan luonnosta ja yhteisöstä Itäisen Suomenlahden saarissa. Eletty elämä näyttäytyy luonnon kehyksissä, koska luonto vaikutti olosuhteisiin. Saaristolaiselämässä on ollut sosiokulttuurisia tapahtumia, joista esimerkkinä kerrotaan talkoista. Yhteisöllisyys on esillä teksteissä ja suurissa valokuvissa, joissa on kuvattu paljon työvoimaa vaatineita talvinuottausta ja kalanperkausta. Saaristolaisuus ei esity eristäytyneenä elämänä, vaan yhteisöllisenä elämäntapana.

Saaristolaishuoneessa elämä myötäilee luonnon aikaa. Luontaiselinkeinoissa ihmiset olivat sidoksissa vuotuiskiertoon. Luontoa käytettiin hyödykkeiden hankintaan runsaastikin, mutta toisaalta siihen oli sopeuduttava ja elinkeinot oli mukautettava luonnonehtoihin. Työvälineet ja rakennukset tehtiin funktionaalisesti olosuhteisiin sopeutuviksi.

Huoneen ovensuussa on orientoiva karttapaneeli, jossa kerrotaan faktoja Itäisen Suomenlahden saarista kuten Kaunissaaresta ja Kuorsalosta. Siinä esitellään myös ulkosaaret Lavansaari, Seiskari, Suursaari, Haapasaari ja Tytärsaari.

Meren merkitys saariston ihmisille ilmenee useissa kohdissa. Näkökulmas-
sa painotetaan elinkeinoja:

"Meri oli, ja on yhä edelleenkin, saarelaisten elämässä merkittä-
vä tekijä. Se antoi lähes jokaiselle saarelaiselle elannon. Itäisen
Suomenlahden asukkaiden tärkeimmät elinkeinot olivat kalas-
tus, hylkeenpyynti, merenkulku sekä luotsi- ja majakkatoimi."¹

Myös saarten asutushistoriaa ja ulkosaarten luovuttamista Neuvostoliitolle
kuvailaan. Lähellä mannerta olevien saarten asukasmäärät vähenivät
ratkaisevasti 1950-luvulta lähtien. Tekstissä mainitaan niiden väkiluku-
määrät 1990-luvun alussa.

Tilassa saariston elämää käsitellään vuodenvaihteen mukaan. Tekstipanee-
leiden otsikot ovat: talvikalastus, hylkeiden kevätpyynti, hailinkalastus
avoveden aikaan, kalojen käsittely ja seprakauppa. Lisäksi on teksti verk-
kojen paikkauksesta. Seprakauppa Viroon ajoittui kevääseen ja syksyyn.
Kaikkineen saaristolaisuutta käsitellään toiminnallisuuden näkökulmasta.
Esitettävissä aiheissa ja valokuvissa kuvataan työntekoa meren äärellä.

Näyttelytekstissä ja tekstivihossa käsitellään luontoa ja ympäristöongelmia.
Niissä kuvataan hylkeiden muuttumista metsästyskohteista ympä-
ristönsuojelun kohteeksi. Niiden väheneminen tulee esille seuraavasti:

"Koko Itämeren hyljepopulaatio on nykyisin vain noin 3000
yksilöä. Hallikannan alamäki alkoi joskus 1930-luvulla, jolloin
jääpeite useana talvena oli vähäinen ja hylkeitä saatettiin pyy-
tää runsaasti. Pyynnin rajoittaminen tulikin jo 1970-luvulla
ajankohtaiseksi."²

Ympäristöongelmasta mainitaan norpanpyynnin loppumisen yhteydessä:

"Norpan poikapyynti loppui lähes kokonaan toisen maailman-
sodan aikaan, jolloin myös hyljekoirat kuolivat melkein koko-
naan sukupuuttoon. Itämeren norppakannan romahtaminen on
1960-luvulta lähtien johtunut yhä selvemmin lisääntymishäiri-
öistä. ... Erääksi selitykseksi lisääntymishäiriöille on annettu
norpista tavatut korkeat PCB-pitoisuudet. Myös muilla ympäris-

¹ Näyttelyteksti.

² Itäisen Suomenlahden saariston hylkeenpyynnistä, kalastuk-
sesta ja seprakaupasta, 1.

tömyrkyillä saattaa olla osuutta lisääntymistoimintojen häiriintymiseen."¹

Toisessakin tekstivihon kohdassa otetaan kantaa ympäristöongelmiin, jotka ovat vaikuttaneet eläinkannan vähenemiseen:

"Myös hallien sairauksien syyksi epäillään PCB:tä, DDT:tä ja muita ympäristömyrkkijä. Osansa hallikannasta ovat verottaneet kalanpyydykset, joihin ennenkaikkea poikasia on tukehunut. Nykyisin harmaahylje luetaan vaarantuneisiin lajeihin, joiden uudistuvien populaatioiden säilyminen Suomessa on epävarmaa ja joista lähitulevaisuudessa tulee uhanalaisia, jollei uhkatekijöitä poisteta."²

Tekstivihko antaa kuvan, että ihmisen ja ympäristön suhde on ollut aikaisemmin hyötyyn tähtäävää. Luonnon monipuolinen käyttö on ollut ihmisille välttämätöntä. Hylkeestä käytettiin hyväksi kaikki mahdollinen:

"Talvipyyynnissä saaliiksi saaduilta hylkeiltä otettiin talteen nahat rasvakerroksineen... Tapetusta hylkeestä poistettiin tavallisesti heti sisälmykset ja usein lihakin... Lyhyemmiltä pyyntimatkoilta koko saalis tuotiin kotiin ja lihaa käytettiin ruokataloudessakin."³

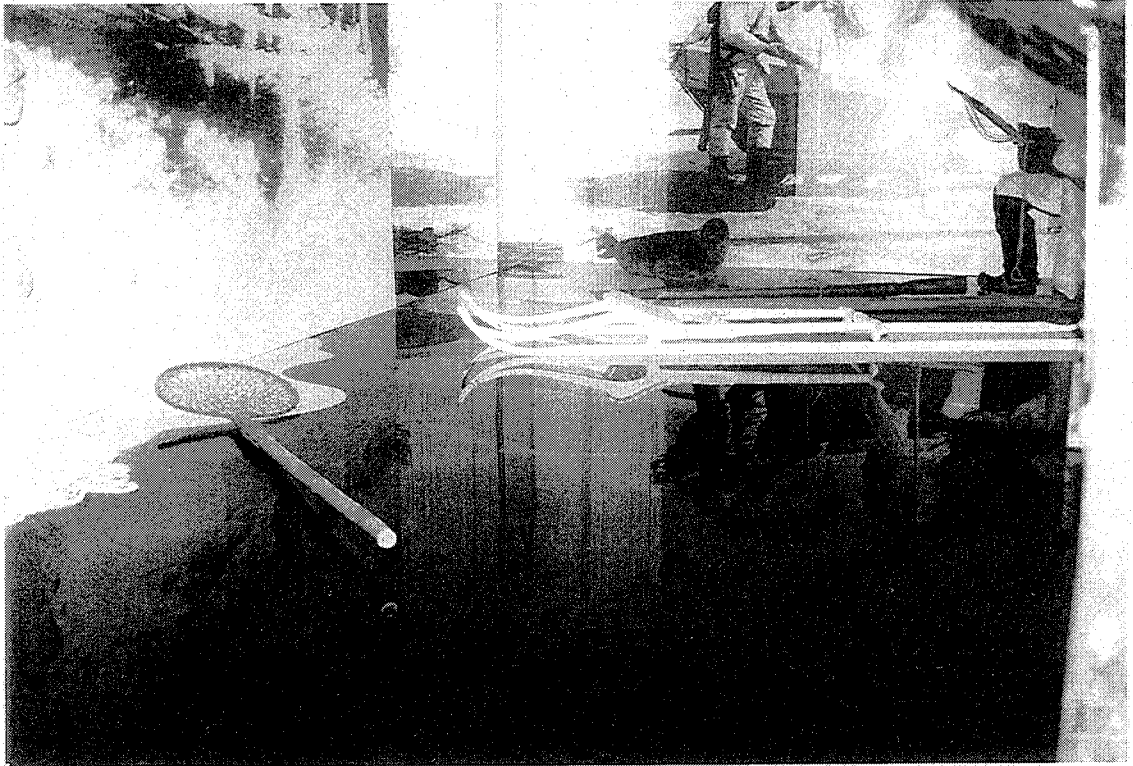
Tekstivihossa kalastusta ja hylkeenpyyntiä kuvataan tärkeinä elinkeinoina Suomenlahdella aina kivikaudesta alkaen 1930-luvulle saakka. 1930-luku ja sotien jälkeinen aika merkitsi kalastuksen vähenemistä, koska rajat mm. Viroon ja Inkerinmaalle sulkeutuivat. Maailmansota autioitti osan saarista ja muuttoliike niistä mantereelle alkoi vilkastua. Kalastuksen tilanteesta kerrotaan 1980 ja -90-lukujen taitteessa, joten kuvaus tulee varsin lähelle nykyaikaa.⁴

¹ Itäisen Suomenlahden saariston hylkeenpyynnistä, kalastuksesta ja seprakaupasta, 5.

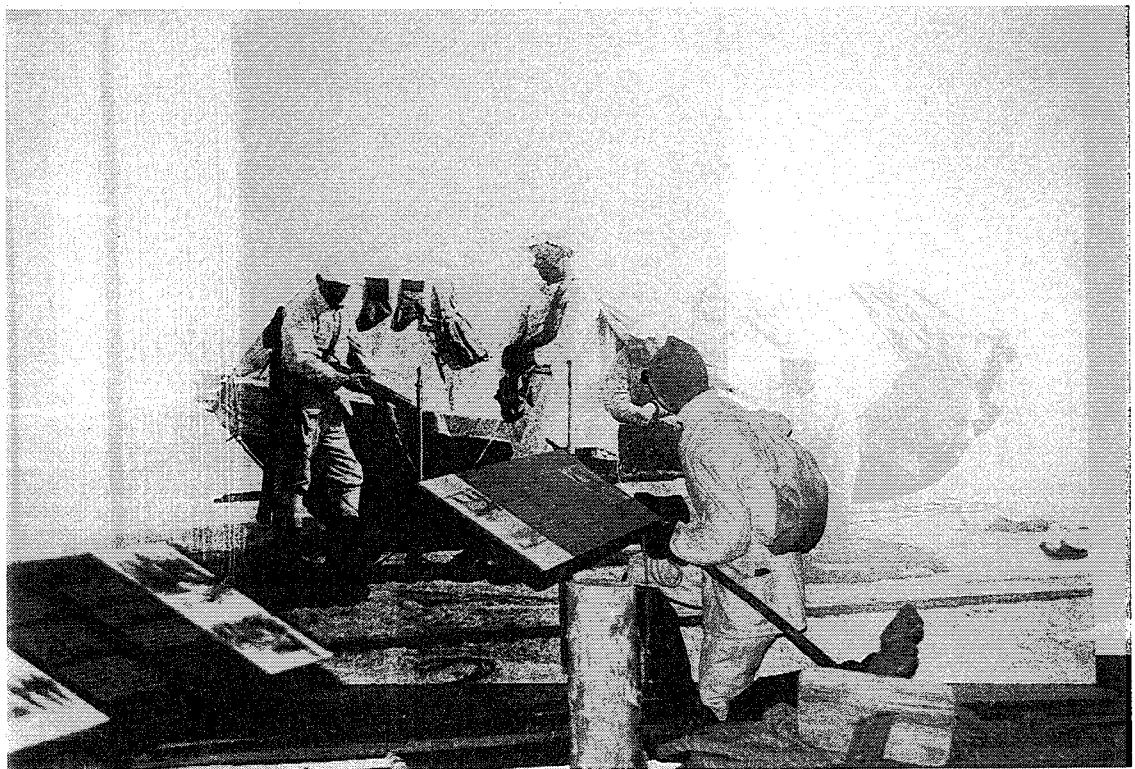
² Itäisen Suomenlahden saariston hylkeenpyynnistä, kalastuksesta ja seprakaupasta, 6.

³ Itäisen Suomenlahden saariston hylkeenpyynnistä, kalastuksesta ja seprakaupasta, 7.

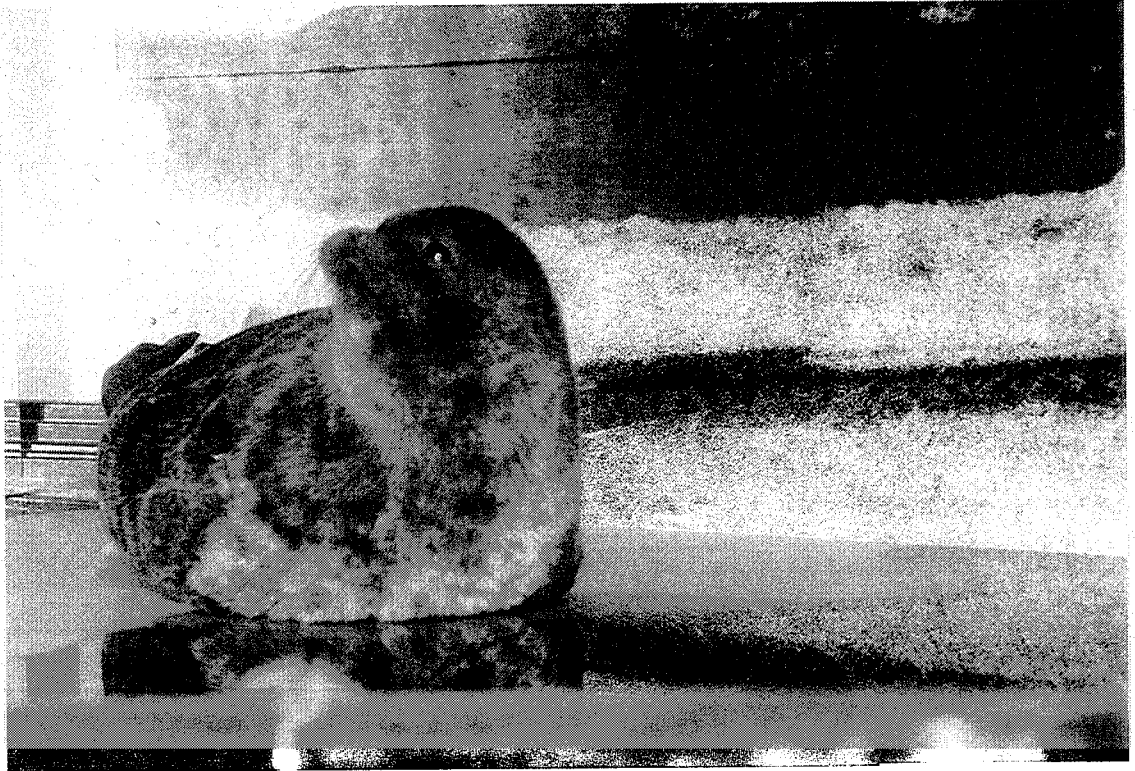
⁴ Itäisen Suomenlahden saariston hylkeenpyynnistä, kalastuksesta ja seprakaupasta, 8-15.



Kuva 5. Saaristolaishuoneessa keskeisenä luontoon viittaavana aineksena on mustana syvyyksiin heijastava meri, jonka ympärille on rakennettu välähdyksiä vuodenaajoista. Kuvannut tekijä.



Kuva 6. Hylkeenpyyntiartteli ankarissa luonnon oloissa Suomenlahdella. Kuvannut tekijä.



Kuva 7. Norpan pyynti oli tavallista Itäisellä Suomenlahdella 1900-luvun alkupuolella. Kuvannut tekijä.



Kuva 8. Öljykangastakkiin pukeutunut kalastaja istumassa purjeellisessa haapiossa. Verkot ovat kuivumassa rannassa. Kuvannut tekijä.

4.2.3 Sankt Nikolai -tila

Sankt Nikolai 1790–tilassa esineet ja tekstit viittaavat elämään sotalaivalla ja vuonna 1790 tapahtuneeseen Ruotsinsalmen meritaisteluun. Ihmisen tuhoava voima heijastuu sotahistoriassa, jossa ei kuitenkaan painoteta koettua ahdistusta.

Ruotsinsalmen taistelujen merkittävyys tulee esille näyttelyteksteissä, joka kytkeytyy esinelöytöihin, venäläisiin ja ruotsalaisiin muistomitaleihin:

"Nykyisen Kotkan kaupungin edustalla käytiin kaksi ns. Ruotsinsalmen meritaistelua. Venäläiset voittivat 24.8.1789 ensimmäisen taistelun. Ruotsinsalmen toisen meritaistelun 9.7.1790 voittivat ruotsalaiset. Vuoden 1790 taistelu oli yksi Euroopan historian suurimpia meritaisteluja: pienellä alueella oli vastakkain noin 500 alusta miehistöineen."¹

Sankt Nikolain hylystä on poimittu rakenteellisia osia kuten kuparinauloja ja saranoita. Esineisiin liittyvässä tekstissä kuvaillaan fregatin kokoa ja rakennetta. Esineiden katkelmat esittävät lähes 40 metriä pitkää laivaa, joten kokonaisuuden kuvaaminen on näennäisesti ristiriitaista.²

Tilan symbolina on Sankt Nikolain puinen keulakuva. Se on suurehko ja luo laivan jyhkeää vaikutelmaa. Sankt Nikolai -fregatista ja Ruotsinsalmen meritaistelusta kertova todistusaineisto on luonteeltaan katkelmallista. Meriarkeologinen aineisto on verrattavissa esihistorialliseen aineistoon, vaikka historiallisen ajan esineistön tukena voidaan käyttää myös kirjallisia lähteitä.

Sankt Nikolai -tilassa sosiokulttuurisuus tulee esille teksteissä ja indekseissä toimivissa meriarkeologisissa esineissä. Laivalla eläminen sisälsi työntekoa ja siellä vallitsi sosiokulttuurinen työnjako:

"Suuren sotalaivan ylläpidossa tarvittiin monenlaisiin tehtäviin kouliintuneita työntekijöitä. Runkoa kunnostivat tilkitsijät ja puusepät, purjeet ja köysistö vahingoittuivat väistämättä tais-

¹ Näyttelyteksti.

² Arkeologisen tiedon luonne on yleensä lähteistä johtuen katkelmallista erityisesti esihistoriallisessa ja meriarkeologiassa. Vrt. esihistoriallisen osaston kuvausta edellä.

teluissa. Metallitöihin tarvittiin seppää, löytyneen esineistön perusteella laivassa oli mukana myös suutari. Miesvoiman ruumiillisesta huollosta vastasi laivan lääkäri ja henkisestä huollosta pappi."¹

Työnteosta kertova teksti liittyy työvälineisiin, joista vitriinissä ovat esimerkiksi härkähöylä, kirveen varsia ja kengän lesti. Kukin yksittäinen esine todistaa edustamansa ammatin esiintymistä laivalla. Esineestä pitää tehdä päätelmä tai lukea teksti, jotta voisi ymmärtää miten ne liittyvät sotalaivaan. Sankt Nikolain paikanmäärittämisessä käytetyistä merenkulkuvälineistä esillä on mm. kaukoputki, kompassin osa ja merenkulkuviivain.

Seuraavassa vitriinissä on Sankt Nikolain keittiön ruokavälineitä. Tekstissä kerrotaan viikon ruokalistasta sekä upseeriston ja sotilaiden eri paikoissa tapahtuneesta ruokailusta. Sosiaalinen arvojärjestys näkyy päällystön hopeisten ja miehistön puisten ruokailuvälineiden vierekkäin asettelussa.

Hylyn pienoismalli kuvaa hylyn kuntoa 1970- ja 1980-lukujen vaihteessa. Hylyn runko oli vuoteen 1948 asti lähes ehjä, mutta sen jälkeen se on hajonnut yliajavien rahtilaivojen potkurivirtausten vuoksi.² Huoneessa on hylyn löytäneen Karl Reijaston sukelluspuku. Se luo viitteen laivan löytöhistoriaan ja yksittäisen ihmisen saavutukseen sen löytäjänä.

Pienoismalli esittää laivan rakennetta. Laivan kaaret ja muut kantavat rakenteet oli tehty tammesta ja ulkolaudoitus lehtikuusesta³. Luonto näytetään tilassa merellisenä sotänäyttämönä ja viitteellisesti laivan rakennusmateriaalina. Yksi vitriineistä sisältää laivan uskonnollista pienoisesineistöä. Ne kertovat ortodoksisesta uskosta ja siitä, että Pyhä Nikolaos oli merenkulkijoiden suojelija. Vitriini luo viitteen henkisiin arvoihin.

¹ Näyttelyteksti.

² Näyttelyteksti.

³ Näyttelyteksti

Fregatti Sankt Nikolain varsinainen sotavarustus näyttäytyy tilassa pienehkössä roolissa. Tutkija ei halunnut korostaa sotatekniikkaa¹, eikä yläkerran kantavuus olisi kestänyt kovin kookkaita tykkejä². Esillä on mm. laivatykin lavetti, pienikaliberinen tykki ja erilaisia ammuksia.

Toisessa vitriinissä on nähtävänä muun muassa ruutimestarin työvälineitä ja piilukkopistoolin tukkeja. Tekstissä kerrotaan ruudin valmistamisesta ja käyttötarkoituksesta. Tässäkin esineet viittaavat toiminnallisuuteen.

Viimeisessä vitriinissä on Sankt Nikolain miehistön ja upseeriston vaatteista säilyneitä yksityiskohtia. Tekstissä viitataan siihen, että sotapalveluksen suorittaminen oli moraalinen velvollisuus:

"Sotapalvelusvelvollisuus oli Venäjällä kaikilla säädyillä ja se oli elinikäinen. Miehistö oli kansallisuudeltaan pääosin venäläistä, 1700-luvulla yleensä maaorjia. Päälystönä oli aatelisia upseereita. Palveluksessa oli myös ulkomaalaisia kuten Sankt Nikolain viimeinen päällikkö englantilainen II luokan kapteeni Marshall."³

Tila ei välitä ongelmakeskeistä ympäristökasvatusta, vaikka se kertoo luonnosta ja sosiokulttuurisesta ympäristöstä. Sen tehtävä on fregatti Sankt Nikolain ja meriarkeologian esittely. Luonnonvoimat ja meri näytettyvät symbolisesti ja ikonisesti. Luonnon aika tulee esille videolla Ruotsinsalmen taistelua kuvaavissa maalauksissa.

Tekstivihko kertoo Ruotsinsalmen meritaisteluun osallistuneiden ruotsalaisen ja venäläisen laivaston varustelusta ja miehistömääristä. Siinä kuvataan fregatti Sankt Nikolain tuho ja hylyn löytyminen v. 1948 Kotkan edustalta. Myös laivan rakennetta ja Ruotsinsalmessa tehtyä meriarkeologista tutkimusta kuvataan. Esineistö on koottu Kymenlaakson maakuntamuseon, Suomen merimuseon ja Suomen kansallismuseon kokoelmista⁴.

¹ HKTE3, nauha n:o 3, 64

² HKTE3, nauha n:o 3, 72

³ Näyttelyteksti.

⁴ Mertanen 1996



Kuva 9. Sankt Nikolai -hylystä nostetut esineet viittaavat sotalaivan kokonaisuuteen ja vuoden 1790 Ruotsinsalmen taisteluihin. Vitriinissä on mm. ruutimestarin työvälineenä käyttämä suppilo, piilukkopistoolien tukkeja ja piikiviä. Kuvannut tekijä.



Kuva 10. Esillä on laivan upseeriston varustuksesta kertovia osia kuten nahkakenkä ja solkia. Kuvannut tekijä.

4.2.4 Koti Kotkassa -huone

Koti Kotkassa -huoneessa kuvaillaan kahdessa interiöörissä sisustusta vuosina 1905 ja 1926. Vitriineissä on kotielämään liittyvää esineistöä. Interiööreihin ja vitriineihin yhdistyvät tekstit on koottu monisteeseen. Tilaan astuessaan kävijä ei yleissilmäyksellään näe muita tekstejä kuin vuosiluvut ja peräseinällä olevat selailutelineet. Lisäksi lokerikossa on esillä eri sosiaaliluokista kertovaa lähdeaineistoa.

Interiööreissä kerrotaan sosiokulttuurisuudesta kuvailemalla tyylikausia sekä ylä- ja keskiluokkaista elämää. Sosiaaliryhmät tulevat esiin ikoneina valokuvissa ja tauluissa sekä indekseinä pukunukeissa. Interiöörit johdattelevat asumiseen, mutta niissä ei kuvastu aikakauden kotkalaisissa työläiskodeissa vallinnut ahtausta eivätkä muut ongelmat.

Interiöörit ovat tyylihuoneita, joiden eetoksena on naisen luoma kodin lämmin henki. Niissä kuvattu koti on "rauhan tyyssija", josta ristiriidat on häivytetty. Interiööreissä vallitsee harmonia ja lähes pyhätunnelma. "Arjen ääni" epäkohtineen kuuluu selvemmin vitriineissä ja teksteissä. Epäkohdista voi lukea myös selailusivuilta perukirjoista muokatuista taulukoista.

Tekstimoniste kertoo Kotkan kaupunkikuvasta¹. Vitriinirakenteet luovat viitteen ulkotilan kivitaloihin, vaikka yhteys ei olekaan sisällön suunnittelijan mukaan tietoista². Ne tuovat mieleen monisteteksteissä kerrotun tiedon, että kaupungissa alettiin rakentaa kerrostaloja 1920-luvulla.

Koti-teema esittäytyy pääasiassa sisätilana. Asumismiljöö havainnollistuu interiööreissä. Tarkoituksena on, että kävijä voi ikään kuin astua interiöörin sisään siten, ettei molempia interiöörejä näe yhtä aikaa³. Hän voi saavut-

¹ Koti Kotkassa- opasmoniste, 1 ja 4

² HKTE1

³ HKTE1, 4

taa sisäpuolisen position aivan konkreettisenä geometrisena sijaintina seisoessaan syvennyksessä, josta hän näkee lasin läpi vuoden 1905 interiöön. Vuoden 1926 interiöön kohdalla ei ole lasia, vaan matala pleksiseinä. Interiöörejä erottaa toisistaan esineitä sisältävä vitriinien seinä. Aikakaudesta toiseen siirrytään vähitellen esineiden silmäilemisen jälkeen.

Esillä on arjen ja pyhän kulttuurihistoriaa¹. Interiöörit välittävät harmoniaa. Ne kuvaavat taloudellisesti hyväosaisten eli vähemmistön elämää, joten ne eivät ole keskiarvoja peruskotkalaisten elämästä. Niiden päätehtävänä on kuvata kotkalaista asumista, mutta vuoden 1905 interiööri sisältää viittauksia myös Kymenlaakson kartanoihin².

Osasto antaa tietoja kulttuurihistoriasta, varsinkin jos syventyy lukemaan tekstejä, katsomaan ja pohtimaan. Teoreettisena viitekehyksenä on familismi, johon kuuluivat kotitalouden yksityisyys ja kodin lämmin henki³.

Osasto kertoo asumisen kehittymisestä Kotkassa valittuina ajankohtina. Tekstimonisteissa kuvaus alkaa vuodesta 1860 ja interiööreissä vuodesta 1905. Lisäteksteissä asuntotilannetta vertaillaan myös Suomen muiden kaupunkien asuntotilanteeseen⁴. Vitriineissä kuvattava aika alkaa 1700-luvun lopulta.

Sosiokulttuurinen jako vaihtelee tekstissä rahvaasta säätyläisiin. Säätyläisistä on paljon mainintoja, sillä kartanot ja säätyläiskodit olivat usein asumisen esikuvia⁵. Sosiaalisesti erotellaan rahvas, vähäväkiset ja por-

¹ HKTE1, 5

² HKTE1, 1

³ HKH1:n perusnäyttelyn suunnittelukansio; HKTE1, 2

⁴ Lokerikon taulukot ja Koti Kotkassa -opasmoniste

⁵ Koti Kotkassa -opasmoniste, mm. 3 ja 9

varisto¹. Tilaan levittäytyy porvariskodin kiehtovuutta², jopa ihanteellisuutta. Vuoden 1905 interiööri kuvaa porvariskotia ja vuoden 1926 sisustus esittelee keskiluokkaista asumista. Osasto viestii sosiaalisista eroista ja luokkarakenteen vaikutuksesta asumiseen. Sosiaalinen asema heijastui myös vaadittuihin käsityötaitoihin, joita siellä on runsaasti esillä:

”Säätyläis- ja porvarisnaisilta edellytettiin hyvää ompelutaitoa. Ompelutaidon opetus aloitettiin varhaisella iällä lapsen kokoon suhteutetuilla työvälillä. Ensimmäinen todellinen taidonnäyte oli useimmilla alle kymmenvuotiailla porvaristytöillä merkkkausliina, joka saatettiin myös kehystä ja ripustaa seinälle. Vuosisadan vaihteessa merkkkausliinat löysivät kansakoululaitoksen ansiosta tiensä myös talonpoikaiskoteihin.”³

Tekstimonisteissa viitataan ympäristöongelmiin, joista oli konkreettista haittaa juomavettä käyttäville asukkaille:

”Vesijohtolaitosta varten esitettiin kaksi suunnitelmaa, joista toinen perustui Laajakosken seudun pohjaveteen ja toinen Langinkoskesta otettavaan veteen. Kaupunginvaltuusto päätyi halvempaan eli Langinkosken vettä käyttävään järjestelmään, vaikka Kymijokeen laskettiin lukuisten puunjalostuslaitosten ja tehdasyhdyskuntien jätevedet. Vesilaitoksen rakentaminen aloitettiin 1913 ja saatiin päätökseen 1921.”⁴

Ympäristökasvatuksen osalta Koti Kotkassa -tilassa kuvaillaan aikakauden kotien esineellistä kulttuuria⁵, joka ilmenee visuaalisesti ja sanallisesti. Teksteissä otetaan ympäristöongelmista esille jätevesien vaikutus juomaveden laatuun. Niissä kerrotaan myös luonnon muuttumisesta rakennetuksi ympäristöksi. Kävijä tai opastava henkilö voi tulkita tilan ja tekstien sosiokulttuurista sanomaa kuten asumistason riippuvuutta sosiaalisesta asemasta ja käden taidoista.

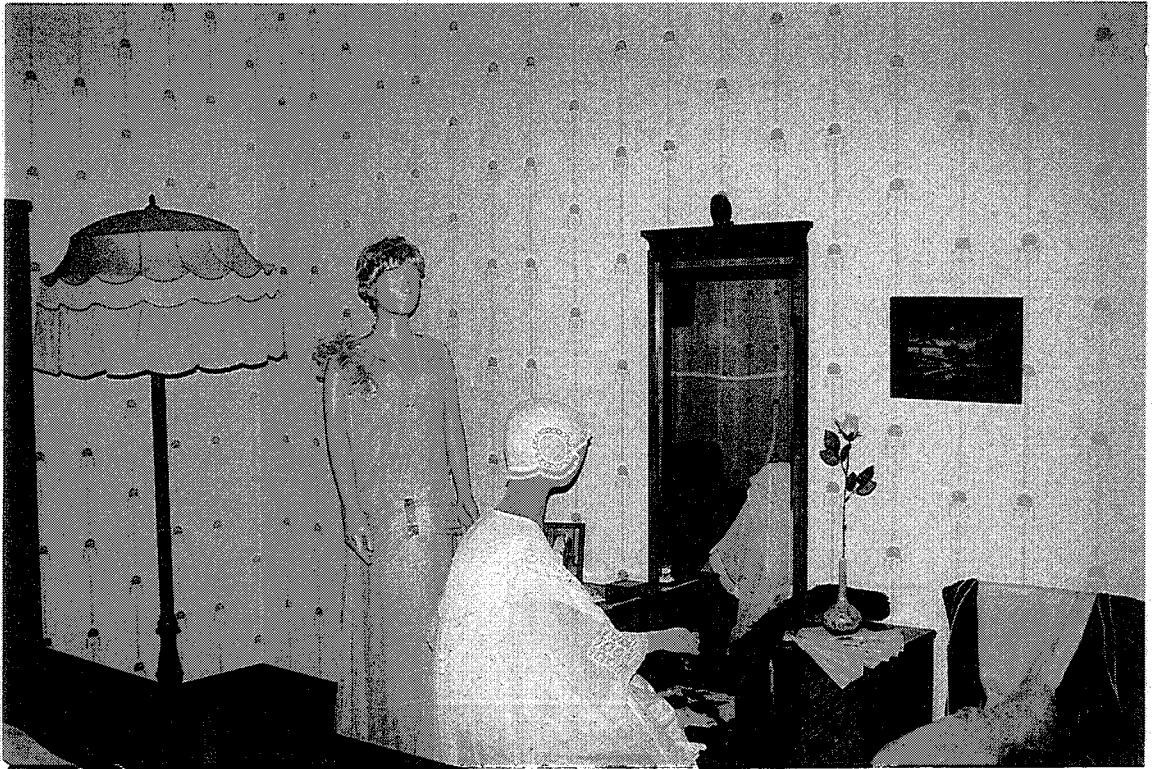
¹ Koti Kotkassa -opasmoniste, 9 ja 11

² HKTE1, 4

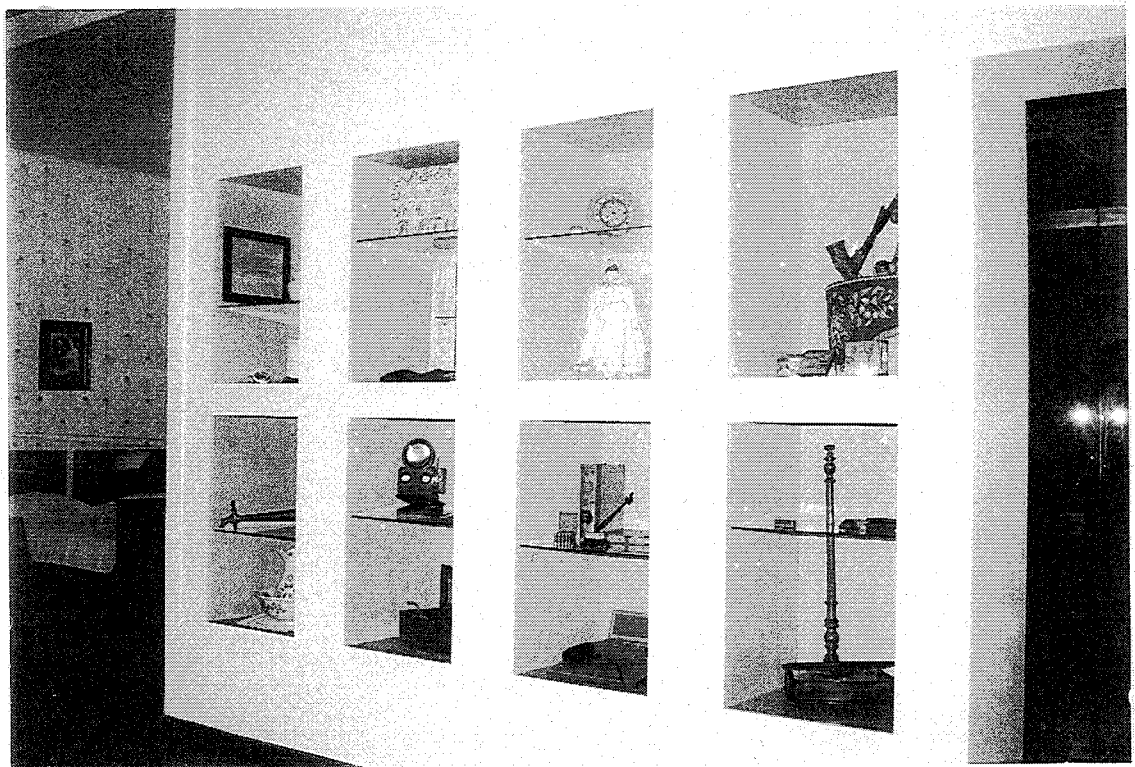
³ Koti Kotkassa -opasmoniste.

⁴ Koti Kotkassa -opasmoniste.

⁵ Vrt. Leimu & Kuhmonen 1987, 38



Kuva 11. Kotkalaisen virkamiesperheen koti vuodelta 1926 heijastaa sosiaalisia eroja verrattuna vaatimattomasti asuneisiin työläisiin. Kuvannut tekijä.



Kuva 12. Vitriinien koriste- ja käyttöesineisiin sisältyy käden taitoja ja esteettisiä arvoja. Kuvannut tekijä.

4.2.5 Kotka-huone

Kotka-huoneessa eletty ja historiallinen aika ovat vahvasti läsnä. Se esittää ihmisen suhteen talouselämään. Ihmisen olemassaolo on vahva, koska se tulee esille valokuvissa ja pukunukkeina. Ihminen on kuvattuna indekseinä esineissä, ikoneina valokuvissa ja symboleina pukunukeissa.

Ympäristö ilmenee indekseinä pienoismalleissa ja valokuvissa. Ihmisen ympäristösuhde noudattaa historiallista aikaa. Lainsäädännöllinen vapauttaminen mahdollisti sahateollisuuden synnyn Kymijoen koskien partaille. Luonto alistettiin ihmisen toimintaan ja puusta tehtiin hyödykettä. Ihmisen ympäristösuhde ilmenee hyötysuhteenä. Toimintaa tukevat reunaehdot satama ja rannikko näkyvät valokuvissa ja pienoismalleissa. Huone kertoo Kotkan kaupungista:

"Nykyinen Kotkan kaupunki perustettiin vuonna 1977. Tuolloin Kymen kunta, Karhulan kauppala ja Kotkan kaupunki liitettiin yhteen. Kotkasta tuli kaupunki, jossa yhdistyvät eteläisten kaupunginosien teollisuus ja pohjoisten kylien maatalous. Kuvassa kymiläisiä heinäntekijöitä kahvitaulla 1930-luvulla."¹

Näyttelyteksti viittaa valokuvaan, joka on ainoa maataloudesta viestivä kuva perusnäyttelyssä. Teollisuus on huomattavasti voimakkaammin esillä kuin maatalous.

Sahateollisuus on Kymenlaaksolle leimaa antavaa. Huone keskittyykin sen esittelyyn. Tekstissä kerrotaan luonnon hyötykäytöstä:

"Vuoden 1861 asetus teki mahdolliseksi hakata metsää rajoittamattomasti. Kotkan kannalta tärkeä oli asetus vuodelta 1868. Se antoi mahdollisuuden teollisuuslaitosten perustamiseen Kotkansaarelle."²

Metsä ei ole esillä valokuvissa. Se on muuntunut puutavaraksi, mihin seinien laajuiset lautataapelimaiset rakenteetkin viittaavat. Metsä mainitaan

¹ Näyttelyteksti.

² Näyttelyteksti.

tekstissä sahojen perustamisen luonnonvarana:

"Kotkansaarelle ja sen lähialueelle perustettiin vuosina 1872-1876 yhdeksän sahaa. Suomen metsävarat houkuttelivat ulkomaalaisiakin yrittäjiä."¹

Lautarakenteisiin on tehty aukkoja, josta voi kurkistella esineistöä ja taustavalokuvia. Yhdestä aukosta näkyy tukinuitossa käytettyjä työvälineitä. Viereisistä aukoista näkyvät raamisahan pienoismalli ja lankkujen kantaminen. Työnteko korostuu kuvauksessa:

"Sahattu lautatavara lajiteltiin ja vietiin lautatarhalle, jossa ne taaplattiin. Lankunkantajat kantoivat puutavaran taapeliin olkapäällä, jonka suojana käytettiin nahasta ja kankaasta valmistettua kattotyynyä. Vaarallisessa työssä olivat hyvät jalkineet tarpeen..."²

Sahateollisuutta kuvataan työntekijöiden, yrittäjien ja materiaalin käytön kannalta. Ympäristönsuojelullista näkökulmaa esittelyssä ei ole, eikä saasteongelmia käsitellä. Jäteongelmiin viitataan hienovaraisesti tekstissä:

"Sahat tuottivat paljon sahausjätettä. Jätettä syntyi niin paljon, että vaikka sitä käytettiin muun muassa laiturien täytteeksi, jouduttiin sitä hävittämään polttamalla. Sahojen ympärillä paloi vuorokauden suuret 'rimahelvetit'. Sahayrittäjät kehittivät ideoita sahausjätteen käytöstä. Perustettiin tiilitehtaita ja lasitehtaita, joissa sahausjätettä voitiin käyttää polttoaineena. Selluloosateollisuus alkoi kehittyä..."³

Itse asiassa jätteen uusiokäyttö kiihdytti teollisuuden laajentamista, joten kuvatut historialliset tosiasiat eivät perustu ympäristöongelmien välttämiseen, vaan lisähyödyn saamiseen. Tässäkin kohden ilmenee ihmisen hyötysuhde raaka-aineeseen.

Huoneessa mainitaan nimiä, jotka vaikuttivat teollisuuden kehittämiseen. Gutzeit-yhtiön palveluksessa toiminut insinööri Alfons Hellström loi innovatiivisina tuotteina metyylialkoholin, mäntyöljyn ja tärpätin.⁴ Teollisuus esiintyy ihmisten saavutuksina. Se oli kunniallista perustajille ja koko Suomen taloushistorialle:

¹ Näyttelyteksti.

² Näyttelyteksti.

³ Näyttelyteksti.

⁴ Näyttelytekstit.

"Kapteeni William Ruth osti Karhulan sahan ja rakensi sen ympärille teollisuuskokonaisuuden, johon kuuluivat sahan lisäksi lasitehdas, puuhiomo, konepaja ja tiilitehdas. Lasitehdas aloitti toimintansa vuonna 1889. Valmistuessaan se oli maan suurin."¹

Taideteollisuuden suunnittelijoiden nimet jäivät historiaan:

"Karhulan tehdas tuotti myös design-lasia. Siellä on valmistettu muun muassa Aino ja Alvar Aallon, Gunnel Nymanin ja Göran Hongellin suunnittelemaa käyttö- ja taidelasia."²

Teollisuus kuvaillaan ihmiskeskeisenä. Suunnittelijat ja perustajat ovat jääneet nimekkäinä henkilöinä historiaan, mutta valokuvissa olevien sahojen työntekijöiden nimet eivät ole säilyneet tai niitä ei ole haluttu merkitä näkyviin. Ihmisten välinen hierarkia tulee siten rivien välistä esille.

Huone kuvailee Kotkan kehityksen aikaa, jolloin asutus ja työpaikat lisääntyivät. Kotkan teollisuuden syntyä edeltäneeseen aikaan on lyhyt viittaus, joka tosin ei kuvaa vallinneita luonnonolosuhteita:

"Sahat perustettiin lähes asumattomalle Kotkan saarelle, jossa oli jäljellä ainoastaan Ruotsinsalmen linnoituskaupungin rakennuksia ja linnoitusrakenteita. Niistäkin osan olivat englantilaiset hävittäneet vuonna 1855. Yhtäkkiä tälle saarelle ja sen lähialueille oli syntynyt sahalaitosten vaikutuksesta arviolta 1200-1500 työpaikkaa. Työväkeä tarvittiin ja sitä virtasikin sahoille. Eniten väkeä tuli lähipeleistä, mutta myös kauempaa, erityisesti Savosta..."³

Kotkaa kuvaavissa teksteissä luonto on häivytetty pois. Biokulttuurisuus tulee viitteellisesti esille, kun kerrotaan puusta raaka-aineena. Kotkaa kuvataan enemmän sosiokulttuurisesti kuin biokulttuurisesti. Sen järjestyksen ylläpidosta, liikenteestä ja katukuvasta kerrotaan. Katukuva oli Kotkan varhaishistoriassa vielä biokulttuurinen:

"Ensimmäisinä vuosikymmeninä kuuluivat katukuvaan hevosajurit eli vossikat, entisajan taksit".⁴

¹ Näyttelyteksti.

² Näyttelyteksti.

³ Näyttelyteksti.

⁴ Näyttelytekstit.

Toinen maininta luonnosta on näyttelytekstissä:

"Kotka sai kaduilleen kivipäälysteen, ensin pyöreää kenttäkiveä ja myöhemmin suorakulmaista nupukiveä. Kauppatori, joka oli suomaata ja lammikkoinen kivettiin vuosina 1894-1896. Kivimiehen työkalu oli vasaramainen moska."¹

Näiden harvojen luontomainintojen jälkeen kuvaus jatkuu sosiokulttuurisena. Esillä on ensimmäinen lääkäri, koulut, kaupat sekä kapakat. Meri ja metsä olivat välttämättömiä elinkeinojen muodostumiselle ja ne näyttäytyvät elinkeinojen taustana. Luonnonkiertoon perustuva aika määritteli merenkulkua sen alkuvuosina:

"Ennen jäänmurtajien aikaa oli laivauskausi lyhyt. Kun kevät koitti ja jäät väistyivät kerääntyi Rankin saaren lähistölle kymmenittäin purjealuksia. Ne odottivat jäiden sulamista. Kun reitti avautui ja laivat pääsivät Kotkan satamaan juhlittiin laivauskauden alkua kotkalaiseen tapaan. Vuoden 1889 lastauskauden aikana kävi Kotkassa 344 ulkomaan liikenteen laivaa. Tuona vuonna laivauskausi kesti toukokuun 15. päivästä joulukuun 6. päivään."²

Teollisuusyhteisössä harrastettiin myös kulttuuria. Työn keskeisyydestä huolimatta vapaa-aikaakin esitellään.

"Sahanomistaja Hans Gutzeit teki vuonna 1875 aloitteen torvisoittokunnan perustamisesta. Soittokunta saavutti suosiota ja harrastus levisi. Kaupunkiin perustettiin torviseitsikko ja vapaa-palokunnan torvisoittokunta. Myös esimerkiksi Hallan sahalla oli oma soittokuntansa."³

Vapaa-ajanviettoon liittyviä aiheita ovat Harmony Sisters -lauluyhtye ja kirjailija Toivo Pekkanen. Työväen liikunta ja kilpaurheilu saavat sijansa esittelyssä. Kulttuurista ja urheilusta mainitaan kuuluisia ihmisiä. Tekstit tarjoavat ihmiskeskeisen näkökulman niin työhön kuin vapaa-aikaankin.

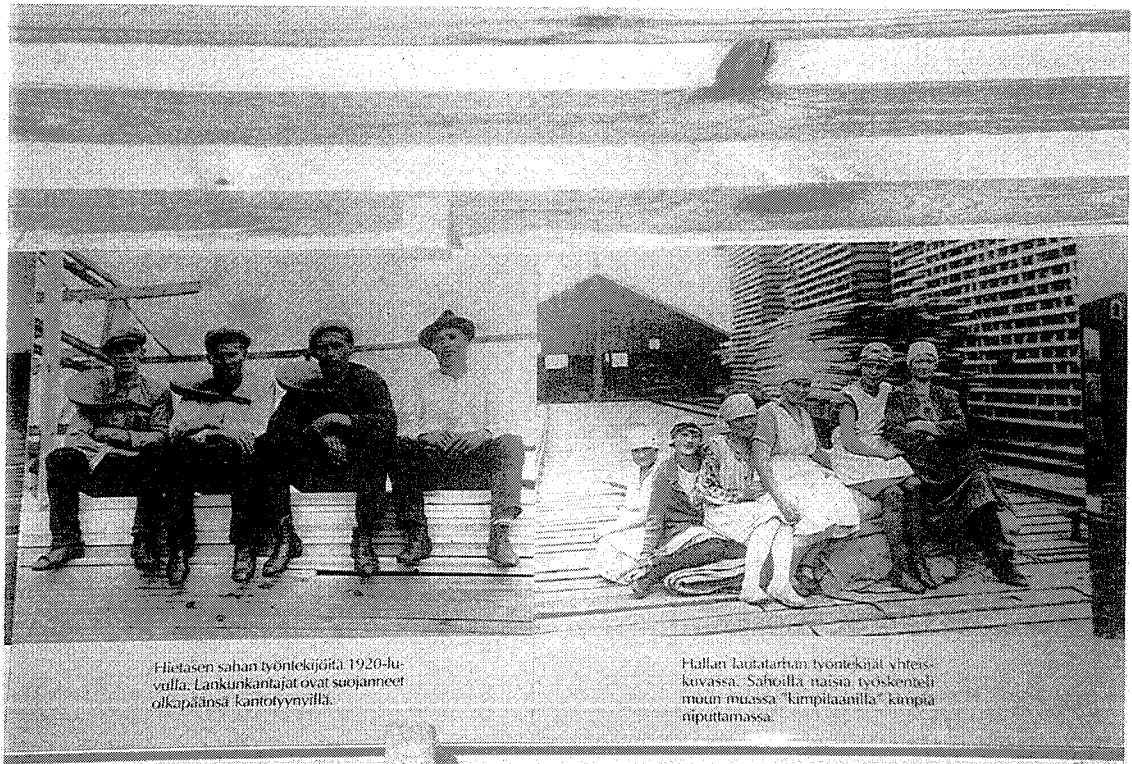
Vuoden 1918 kansalaissodan ja toisen maailmansodan vaikutuksia Kotkaan kuvaillaan. Suuri osa kaupunkilaisista pakeni sotaa maaseudulle ja Kotkassa tuhoutui tai vaurioitui 271 rakennusta vuoteen 1941 mennessä. Näyttelyteksteissä mainitaan 1910-1940 -lukujen sosiokulttuurisia epäkohtia.⁴

¹ Näyttelyteksti.

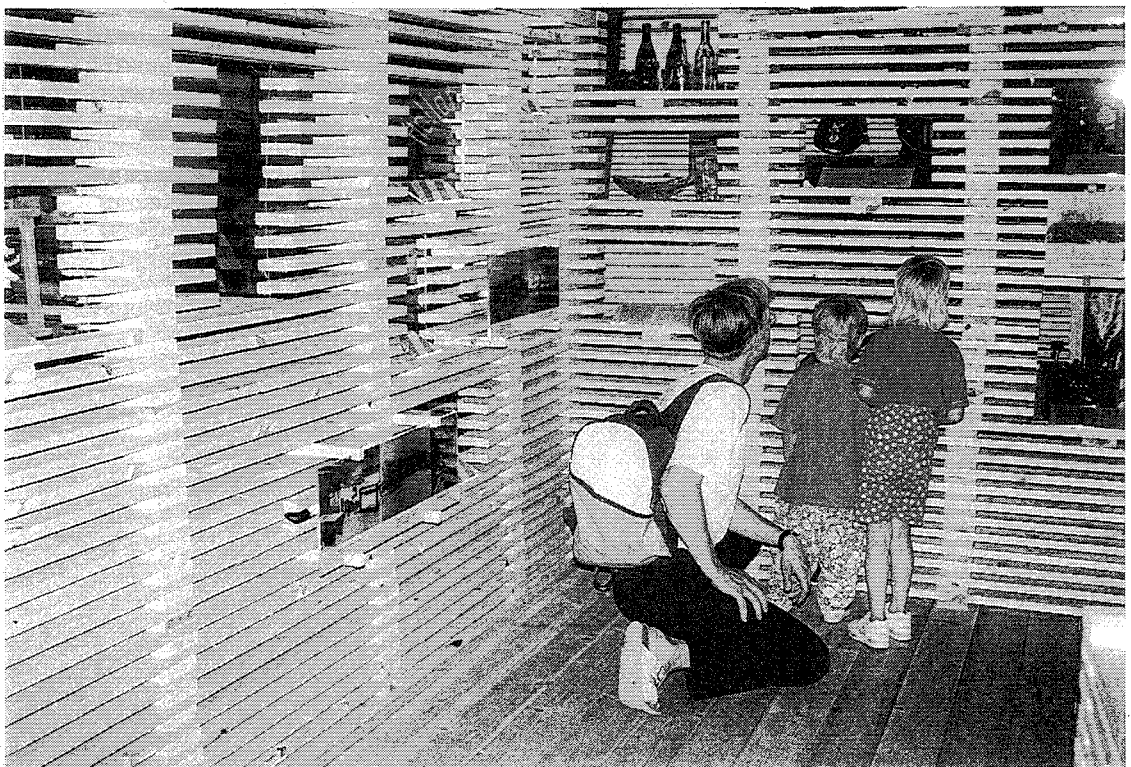
² Näyttelyteksti.

³ Näyttelyteksti.

⁴ Näyttelytekstit; kuten pulaa, säännöstelyä ja työttömyyttä



Kuva 13. Kotka-huoneessa on runsaasti ihmisläheisiä työläisistä otettuja valokuvia, jotka kuuluvat Kymenlaakson maakuntamuseon kokoelmiin. Kuvannut tekijä.



Kuva 14. Kotka-huoneeseen on luotu vaikutelma lautataapelin sisällä olemisesta. Kuvannut tekijä.

4.3 Yhteenveto perusnäyttelyn sisällöstä

Perusnäyttely korostaa ihmiskeskeistä näkökulmaa, jossa ympäristö on taustatekijä. Ihmisen esittely on läsnä kaikkien tilojen sosiokulttuurisessa järjestyksessä. Ihmisestä kerrotaan osana yhteisöä saaristolaisuudessa, Sankt Nikolai -tilassa, Kotka-huoneessa ja osana perhettä Koti Kotkassa – huoneessa. Näyttely antaa sosiaalisen ihmiskuvan, että ihminen on kuulunut aina johonkin itseään laajempaan kokonaisuuteen.

Luonnon ja kulttuurin välinen suhde tulee selvimmän esille esihistorian ja saaristolaisuuden kuvauksissa. Luonto on vaikuttanut elinkeinojen muotoutumiseen. Siten se näyttäytyy työnteon viitekehyksenä ja työn miljööna.

Kotkalaiseen kotielämään luonto ei näyttelyssä kytkeydy muutoin kuin juomavesiongelmaksi. Kotkan kaupunkihistorian muovautumiseen luonto on vaikuttanut taustatekijänä. Kaupungin historia on sosiokulttuurisen teollisuusyhteisön kuvausta, jossa luonto on raaka-aineiden lähde.

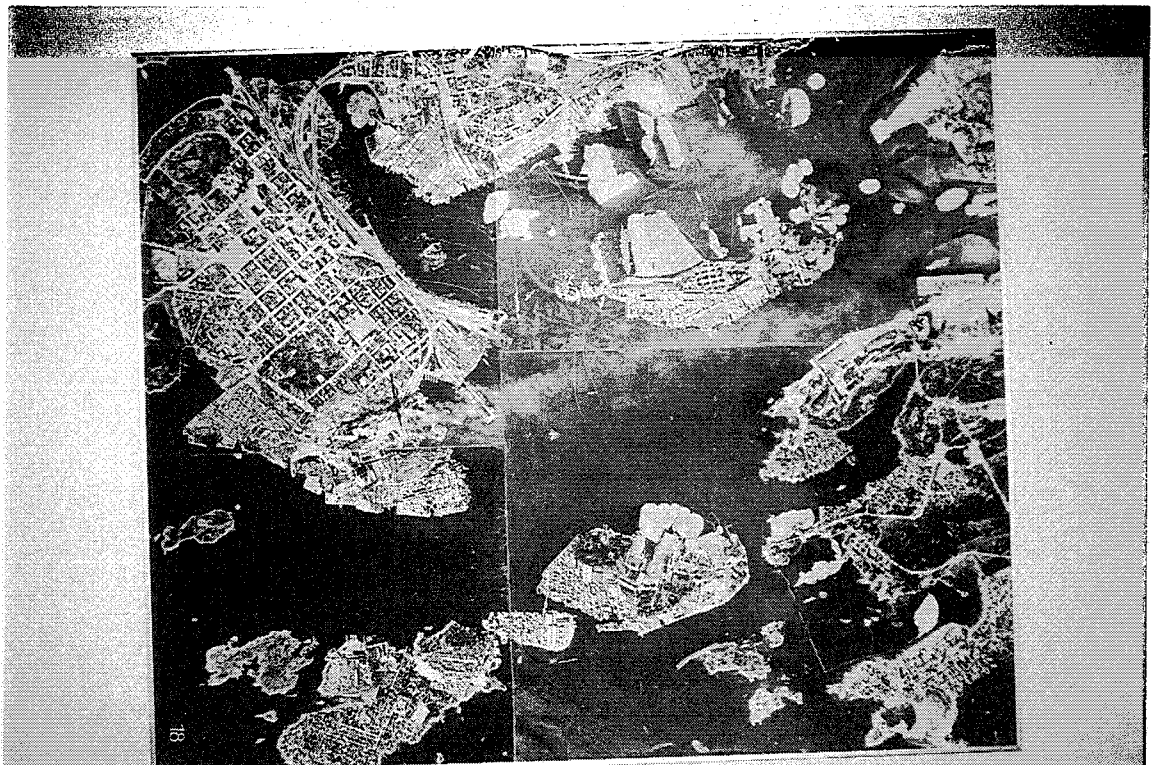
Esihistorian teksteissä luonto ja kulttuuri nivoutuvat toisiinsa, mutta esi-neellisellä tasolla kulttuuri kulkee omia polkujaan, vaikka luonto tulee mukaan symbolisena viitteenä somistusmateriaaleissa.

Sankt Nikolai -tilassa luonto on historiallisen tapahtumisen näyttämö. Koti Kotkassa -osastolla luonto on enää teksteissä ja ilmavalokuvissa se esiin-tyy varsin muokattuna, sillä Kotkansaari rantoineen on niissä tiuhaan ra-kennettu. Kotka-huoneessa luonnon alkutila on menetetty, sillä huoneessa esitellään rakennettua ympäristöä.

Ajallisessa tilasarjassa alkutilainen luonto häipyy yhä kauemmaksi ho-risonttiin ja lopulta se menetetään. Alussa luonto ja kulttuuri ovat tasapai-noisesti toisiinsa yhdistyneinä. Ne eriytyvät toisistaan, jolloin luonto jää vain tapahtumisen näyttämöksi. Lopulta luonto valloitetaan ja kulttuuri

voittaa sen. Näyttelyn "loppuhuipentumassa" kaupunkilaisuuden kuvauksen sankariksi jää ihmisen toiminta. Ihminen saavuttaa luonnon yliherruuden käyttäen sitä asumisen ja teollisuuden tarpeisiin.

Esimerkkinä ollut kulttuurihistoriallinen museo kertoo paljon ihmisen suhteesta ympäristöön. Se kuvaa luonnon muuttumista rakennetuksi ympäristöksi. Sosiokulttuurinen ja rakennettu ympäristö saavat pysyvän aseman, kun taas luonto häipyä taustalle.



Kuva 15. Koti Kotkassa -huoneen ilmakuvista näkyy, että Kotkan saarista on tullut rakennettua ympäristöä. Ilmakuvat on reponnut Kymenlaakson maakuntamuseon kokoelmiin Mikko Bly. Kuvannut tekijä.

5 PERUSNÄYTTELY SUHDEJÄRJESTELMÄNÄ

5.1 Esineistä kulttuurikritiikkiin - esihistoriasta vaihtoehtoja kerskakulttukselle

Kaikille haastatelluille näyttelyntekijöille esineet ovat näyttelyn kulmakivi. Esihistorian tutkija korosti esineiden merkitystä:

"... ihmiset voivat sitten nähdä, että minkälaisia esimerkiksi esineet todella oli Suomusjärven kulttuurin aikana, kuinka, kuinka primitiivisiä ne oli verrattuna kivikauden loppujaksoon. Esineet ovat olleet luokitusten lähtökohtana ja vasta rautakaudella jaottelu noudattaa yleiseurooppalaista kulttuurihistoriallista kehitystä."¹

Antikvaarisissa tieteissä kuten arkeologiassa esineet ovat tärkeitä dokumentteja. Ne eivät kuitenkaan yhdessä hauta- ja asuinpaikkojen kanssa kerro paljon yhteiskunnan rakenteista, yhteisöistä ja muusta sosiaalisesta ympäristöstä. Esihistorialliset lähteet ovat arkeologin mielestä yksipuolisia:

"...mutta ne sitten kertovat tota ihmisen, niinkun kuolemaan liittyvistä rituaaleista, tavoista ja uskomuksista. Asuinpaikat taas sitten kertoo ihmisen arkipäivästä ja elämästä, lähinnä sen kaikkein käytännöllisemmässä muodossa, lähinnä elinkeinoista, aterioinnista ja muusta tällaisesta. Että meillä on erittäin vähän tietoa esimerkiksi rautakautisen yhteiskunnan struktuureista ja meillä on tavattoman vaikea sanoa, että mikä on esimes joku kalmiston ja sen rakentaneen populaation välinen suhde."²

Tutkija painotti ympäristön merkitystä esihistoriallisten kulttuurien taustana. Luonto vaikutti elinkeinomuotoihin, jotka loivat kulttuurin hahmon:

"Ne olivat sitä voimakkaammin sidoksissa luontoon ja luonnon tapahtumiin ja ja luonnon tarjoamiin alkuperäisiin elinkeinoihin, mitä varhemmasta kulttuurivaiheesta oli kysymys."³

¹ HKTE2, nauha n:o 6, 94.

² HKH2, nauha n:o 2, 132.

³ HKTE2, nauha n:o 6, 95.

Tutkija halusi kuvata kulttuurimuutosta, jossa ihminen on siirtynyt käsityö-kulttuureista abstrakteihin kulttuureihin. Esihistoriassa ihminen teki käsin kaikki tuotteensa, kun taas nykyisin vallitsee abstrakti konekulttuuri. Hän havainnollisti muutosta aikasuoralla,¹ jonka alussa on saviastioiden paloja ja lopussa tietokoneen osa.

Tutkijan mielestä museo voi toteuttaa arvokasvatusta välittämällä esteettisiä arvoja ja ympäristöarvoja:

"Ja ja sitten ... eräänlaista arvokasvatusta on sekin että, että yritän tuoda esiin sitten tämän niinku vertailumielessä asettaa rinnakkain esihistoriallisen ja nykyajan kulttuurin. Tuon esille tämän ekologisen näkökulman ja sillä tavalla kohdistan niinkun ekologista kulttuurista kritiikkiä nykyaikaan."²

Opastaessaan tutkija voi esittää kriittisen näkökulman³, joka ei kuitenkaan tarkoita propagandistista otetta⁴. Hän voi valaista, että kerskakulutus ympäristöuhkineen ei ole ainoa vaihtoehto. Aikaisemmin on elänyt kulttuureja, jotka ovat olleet ekologisesti tasapainossa luonnon kanssa eivätkä ole saastuttaneet luontoa. Tarkoituksena on saada opastettavat asennoitumaan suhteellisuudentajuisesti ja kriittisesti omaan kulttuuriinsa.⁵

On myös esimerkkejä, että esihistorialliset ihmiset käyttivät luontoa voimakkaasti kuluttavalla tavalla, mikä saattoi horjuttaa sen tasapainoa. Tutkija haluaa osoittaa senkin, että muutamia eläimiä metsästettiin liikaa.

"Niin, kyllä se tota, kyllä se tietysti se luontosidonnaisuus pyyntikulttuurin aikana, niin sehän on tietysti se näkyy tuossa kaiken aikaa, aikaa, mutta sitten nämä ongelmat, jotka ilmeisesti jo silloin, silloin tulivat osittain esille ja ehkä aiheuttivat jopa jonkinlaisen pienen ekokatastrofin, kun tossa puhuttiin äsken grönlanninhylkeen ja hirven kohdalla, ne on kyllä pakko sitten tuoda, tuoda näyttelyn esittelyn yhteydessä suullisesti esille. Ne ei näy tossa näyttelyssä millään tavalla, sitä ei, siinä ei oo tilaa tämmösten ongelmien esittelyyn."⁶

¹ HKH2, nauha n:o 2, 131.

² HKH2, nauha n:o 2, 124.

³ HKH2, nauha n:o 2, 124

⁴ HKH2, nauha n:o 2, 130

⁵ HKH2, nauha n:o 2, 124.

⁶ HKH2, nauha n:o 2, 135.

Tutkijat ovat eri mieltä esihistoriallisten ihmisten luontosuhteesta. Paleontologisen eläintieteen tutkijan Pirkko Ukkosen mukaan nykyisen Suomen alueella asuva väestö oli niin pieni lukumäärältään, ettei se pystynyt käyttämään kaikkia luonnonvaroja loppuun. Jos jokin resurssi ehtyi, niin ryhdyttiin käyttämään toista ravintolähdettä. Hänen mukaan grönlanninhylkeen ja hirven sukupuuttoon kuolemista ei ole riittäviä todisteita.¹

Esihistoriallisen osaston sisällön luoneen tutkijan mukaan kivikauden ihminen käytti luonnon ylijäämää yleensä niin, ettei se horjuttanut luonnon tasapainoa:

"--- Se kivikauden ihmisen perusasenne luontoon, että kaikki saatiin luonnosta ja oltiin kokonaisuudessaan luonnon varassa, siis ei tehty mitään sellasia, voi sanoa, että tehty mitään sellasia muutoksia luontoon, jotka ois esimes parantanu ihmisen elinkeinoelämän edellytyksiä, niinku sitten pronssikaudella alettiin raivata laitumia ja peltoja ja kyll' se tietysti näkyy tästä perusnäyttelystä hyvin selvästi, ett' ihminen oli ninkun saavana, vastaanottavana puolena silloin, --- täysin, että ihminen, ihminen käytti, käytti enimmäkseen hyvinkin järkevästi ilmeisesti luontoa ja niiden ylijäämää..."²

Arkeologian yhteys luonnontieteeseen ja tutkijan aktiivisuus ympäristöasioissa vaikuttavat ympäristötietoiseen positioon:

"...mää niinkun arkeologina näen nykyisen kulttuuritilanteen hyvin samalla tavalla vakavana, vaarallisena tai jopa tuhoisana niinkun joku biologi tai evoluutiotutkija tai paleontologi"³.

Esihistoriaan keskittyvällä kulttuurintutkijalla on pitkä aikaulottuvuus ja hän tietää useita vertailukohtia nykykulttuurille. Hän piti nykyistä kulttuuria energiaa tuhlaavana elintaso- ja kerskakulutuksena. Hän luonnehti itseään aktiiviseksi ympäristönsuojelijaksi. Tämän hän katsoi johtuvan enimmäkseen siitä, että hän on ammattinsa puolesta nähnyt nykykulttuurin elementtien olevan tuhoisampia kuin esihistorian.⁴

¹ Ukkonen 1993, 249-264.

² HKH2, nauha n:o 2, 135.

³ HKH2, nauha n:o 2, 124

⁴ HKH2, nauha n:o 2, 124-125.

Tutkijan mielestä teksti- ja kuvapaneelien täytyy sisältää tietoa ja olla visuaalisesti kauniita, jotta niistä tulisi sopusointuisia kokonaisuuksia¹. Näyttelyn visualisoinnin ytimeksi muodostui tiedon ja kauneuden tasapainoinen suhde. Se yhdistyy tekijän henkilökohtaiseen näkemykseen maakuntamuseon tehtävästä:

”...yleensäkin tämmöinen informoiva, kasvattava ja jopa elämyksiä antava funktio, mutta, mutta tietysti erityisen suurta huolta kyllä tunnen ja vastuuta siitä, että, että meidän maakuntamuseoiden, tän tyyppisten museoiden tärkein kävijäryhmä koululaiset voisivat saada tämän perusnäyttelyn avulla ja minun, minun tuota opastamanani ja muun täydennyksen, --- niin edes jonkinlaisen kuvan Kymenlaakson esihistoriallisesta kehityksestä ja sen rikkaudesta ...”²

Tutkijalle esineet ja ympäristö ovat suhteessa toisiinsa. Esineiden yhdistämisestä fyysiseen ympäristöön rajoitti ennen kaikkea tilanpuute. Jos tilaa olisi enemmän, voitaisiin rakentaa muinaismaisemia esittäviä dioraamoja. Ne avaisivat katsojalle fyysisen ympäristön ja ihmisen luoman kulttuurikompleksin yhteyden. Nykyisellään esineet jäävät hänen mielestään irrallisiksi sellaiselle katsojalle, jolla ei ole tietoa esihistoriallisista kokonaisuuksista. Ilman ympäristön esittelyä ongelmana on tiedon pirstoutuminen palasiksi.³ Hän pohti esihistoriallisen ympäristön luovaa esittämistä:

”...että meillä juuri ehkä voi sanoa ennen kaikkea tilanpuutteen vuoksi ei oo mahdollisuutta tuoda esiin sitä fyysistä ympäristöä, joka on aina oleellinen osa tätä esihistoriallista kulttuuria, joka itse asiassa on luonut sen kulttuurin niinkun, niinkun kokonaisuuden. Tässä tarkotan, tarkotan sitä, että meillä pitäis’ olla mahdollisuus laatia esimes tämmösiä dioraamoja esihistorialliseen näyttelyyn, jossa olis’ fyysinen ympäristö, se muinaismaisema, joka jo, joka on aina oleellinen osa tämmöstä muinaisjäännöstä, mutta jos nyt aatellaan tätäkin pientä aulatilaa niin yhtäkään tämmöstä konstruktiota tai dioraamaa ei tähän ois’ voinu sijoittaa.”⁴

¹ HKTE2, nauha n:o 6, 118

² HKH2, nauha n:o 2, 119-120.

³ HKTE2, nauha n:o 6, 115.

⁴ HKTE2, nauha n:o 6, 115.

Dioraaman luominen viittaisi luonnontieteellisten ja ulkomaisten museoiden näyttelykieleen. Ympäristöllinen esitys yhdistäisi esineet kokonaisuuteen:

”Ja sanoisin, että esimes’ Tukholman historiallisessa museossa niin, niin katsoo sitä esihistorian osastoa niin siellähän on todella upeita rekonstruktioita, jotka, jotka yhdellä silmäyksellä avaa katsojalle, katsojalle tota fyysisen ympäristön ja ihmisen luoman kulttuurikompleksin välisen yhteyden, antaa niinkun mahdollisuuden todella luoda silmäys siihen, siihen esihistorialliseen kulttuurikokonaisuuteen.”¹

Ympäristökasvatuksen on tapahduttava tutkijan kriittisyydellä, harkinnalla ja moraalilla, joten propagandistinen ympäristökasvatus ei kuulu museon tehtäviin. Museo on tutkimuslaitos, jonka tulee tuoda esiin punnittuja näkemyksiä ja tarkkoja tutkimustietoja.²

5.2 Esineiden ja miljööön suhde

Saaristolaishuoneen sisällön suunnitelleen tutkijan lähtökohtina olivat esineet ja meri. Ne olivat saaristolaiskulttuurin osia, joista oli tärkeää luoda tunnelmallinen kokonaisuus, miljöö. Meri yhdisti saaristolaisten elämän yhdeksi kokonaisuudeksi.³ Suunnittelun alussa mielessä väikkyi edellinen saaristolaisnäyttely, jossa oli esitelty hylkeenpyyntiä, kirkollista elämää ja interiööriä. Tutkija halusi välttää sen toisinnon tekemistä.

Hän valitsi uudeksi näkökulmaksi meren, joka antoi toimeentulon ja vaati uhrinsa. Hän halusi esittää saaristolaisten yhteyksiä toisiin saariin, manteereeseen ja Viroon, koska ne olivat elinehto sekä suuri elämän ja kulttuurin rikastuttaja. Naisten osa oli vaativa raskaine töineen ja merellä olevien perheen jäsenten odottamisineen.⁴

¹ HKTE2, nauha n:o 6, 115.

² HKH2, nauha n:o 2, 130.

³ HKTE 4, nauha n:o 4, 42-43; HKH4, nauha n:o 4, 58-59.

⁴ HKTE4, nauha n:o 4, HKH4, nauha n:o 4; Kymenlaakson maakuntamuseon saaristolaisosasto.

Miljöössä esitellään elämäntapaa, joka on ollut alueellisesti tyypillinen, mutta on sittemmin kadonnut. Esittelyn taustana on elämänmuodon ja sitä harjoittaneiden ihmisten kunnioittaminen. Valokuvien tehtävänä on kertoa työnteosta ja esitellä miten pyynti on tapahtunut.¹ Ihanteena oli esittää kulttuuria ja saaristolaisuutta mahdollisimman monipuolisesti. Käytettävissä oleva esinevalikoima tosin rajoitti sitä. Elävän miljöön ideana on saada esineet näyttämään toimivilta.²

Tutkija korosti, että aitous on museon valttikortti. Meri, laiturit, verkkoteline ja talon seinä ovat varta vasten rakennettuja, mutta muut esineet ovat aitoja. Asumis- ja pyyntiteeman valintaan vaikuttivat aidot esineet, joista hän halusi luoda yhtenäisen ja aidon miljöön.³ Häntä voi luonnehtia kansatieteilijäksi, joka osaa elollistaa menneen todelliseksi still-tapahtumaksi. Hänen roolinsa on lähellä elokuvan ohjaajaa.

Kulttuurihistoriallisessa museossa esineet ovat keskeisempiä kuin ympäristöasiat:

"Meillä se kulttuurihistoria niinku esinemielessä on tärkeempää kun sitte taas ajatellaan luonnontieteellisiä museoita, joille sitten, heille nää ympäristöasiat ois' tärkeempiä."⁴

Silti luonto kuuluu hänen mielestään myös kulttuurihistoriallisen museon tehtäväkenttään, koska se yhdistyy kulttuuriin:

"Meiän kulttuuri, siihenhän liittyy kaikki, ei oo pelkästään niinku joku tietty asia, vaan siihen liittyy koko meiän elämäkirjo, luonto, ympäristö ja ne, mut' tosiaan osana."⁵

Erityisesti saaristolaiskulttuurissa luonto on olennainen osa. Suhde luontoon oli kaksinainen. Sen ehdoilla jouduttiin elämään, mutta sitä myös

¹ HKTE4, nauha n:o 4, 56-57.

² HKH4, nauha n:o 4, 58-59.

³ HKTE4, nauha n:o 4, 45.

⁴ HKH4, nauha n:o 4, 62.

⁵ HKH4, nauha n:o 4, 62.

käytettiin hyväksi. Luonto määritteli elinolosuhteita ja vuotuisrytmejä, jotka vaikuttivat elinkeinojen harjoittamiseen.¹

Tilanneyhteys vaikuttaa ympäristön esille tulemiseen. Esimerkiksi pikkulapsille tutkija ei kerro julmista hylkeenpyyntitavoista, mutta vanhemmille hän kertoo niistä. Yleensä opastettavat ovat lapsia, jolloin historiallisen elämäntavan osittain raakakin luonnon hyväksikäyttö jää kertomatta. Hän ei tarjoa valmiita eettisiä näkökohtia siitä, miten luontoon on suhtauduttu tai pitäisi suhtautua.² Kuitenkin hän ympäristötietoisesti selostaa ympäristömyrkyjen vaikutusta hylkeisiin esitevihkossa³.

Tutkija tuo esille, että Itäisen Suomenlahden saaristolaisten historiallinen luontosuhde oli käytännöllinen, sillä hylkeellekin oli keksitty monta käyttöä:

"Ja hylkeitähän pyydettiin monesta syystä eli oli se nahka, siitä saatiin, saatiin vaatteita, taljoja ja muuta ja sitten pyydettiin sen rasvan takia eli rasvaa käytettiin venetervan seassa, saapasvoiteen seassa, talomaalin seassa eli vettä hylkimään ja sitten myös tän' tapporahan takia eli kalastus kun oli pääelinkeinona."⁴

Luonnon käytössä oli kyse hyötysuhteesta ja jopa hyödyn maksimoinnista:

"Kalastajat niinkun nykyisetkin kalastajat ne pitää hylkeitä vahinkoeläiminä eli ne tuhoo heidän verkkosa ja noi nuottansa ja syö heidän kalansa, niin sen takia valtio makso tapporahaa ja suomessa ja Ruotsissa oli jossakin vaiheessa tällöinen erilainen käytäntö eli Suomessa sai jostain toisesta hylkeenosasta tapporahan ja Ruotsissa jostain toisesta ja sit nää ovelat hylkeenpyytäjät vei sen toisen osan Ruotsiin ja sit sai molemmista tapporahat, kunnes sitte viranomaiset vihdoin tajus' sen ja sitte molemmissa maissa sai samasta osasta sen rahan."⁵

¹ HKH4, nauha n:o4, 62-63.

² HKTE4, nauha n:o 4, 48-50.

³ Itäisen Suomenlahden saariston hylkeenpyynnistä, kalastuksesta ja seprakaupasta

⁴ HKTE4, nauha n:o 4, 51.

⁵ HKTE4, nauha n:o 451-52.

Tutkija etenee opastaessaan vuodenaikojen mukaan. Luovutettujen saari-
en historiallinen elämä lienee museossa ensimmäistä kertaa käyville lap-
sille ennestään vierasta.

”Tää menee hirveen silleen niinku lapsien kannalta, koska yleensä ne opastettavat on lapsia. Ett’ hirveen vähän meillä on aikuisryhmiä. Ett’ se on aika jännä havainto. Eli sit’ lähetään kiertämään tätä vuodenaikojen vaihtelua eli tässä on tää talvi ja talvikalastus. Ja talvikalastusta harjoitettiin kaikilla saarilla, tosin Suursaassa ja Tytärsaassa tää oli vähän harvinaisempaa, koska ne sijaitsi siellä keskellä merta, ja tää jäättilanne oli usein hyvin vaikee eli jäät saatto pettää, jäät vei mennessään tai tuli railoja ja tällasta eli se oli pyydyksille tuhoisaa ja se saatto viedä miehenkin.”¹

Hän kertoo pyyntivälineistä ja siitä, kuinka pyyntiin osallistui paljon miehiä.

Siten saaristolaisuuden sosiaalisuus tulee esille:

Ja sit’ mää yleensä kerron näistä pyyntivälineistä eli pääpyynti-
välineet, siellä oli toi nuotta ja verkko ja lapsille täytyy tietysti
hirveesti selittää miten nuotalla kalastetaan. Verkkokalastus
yleensä niinku on selvempi, toi nuottakalastus ei oo. Ja nuotta-
kalastukseen kuului useita miehiä eli he muodosti tällasen
nuottakunnan eli arttelin...”²

Ammattikalastajia on kyseisellä alueella yhä pieni ihmisryhmä, mutta
kulttuuri on jatkuessaankin muuttunut ja pyyntivälineet ovat kehittyneet.

Niinpä tutkija opastaessaan mainitsee myös nykyisestä tilanteesta:

”...että pääasiallinen pyyntikala oli tää silakka ja sitten vähän
tuonu tätä niinku nykypäivään eli silloin oli kalastajia, se oli se
pääelinkeino, joka perheestä kalastettiin ja nykyisin tällä samalla
alueella on noin sata ammattikalastajaa ja tuhatviis’sataa har-
rastelijakalastajaa ja pyyntivälineet on ihan toiset, ett’ on nää
rysät ja troolit ja kalatki muuttuu, enää ei oo se silakka, vaan on
taimen ja lohi, ett’ vähän on tätä muutosta, koska ei mun mie-
lestä niinkun museon ei välttämättä tarvi pysähtyä siihen men-
neeseen, ett’ sitä voi tuoda ihan tänne nykypäiväänkin.”³

Tutkijan näkemys ympäristökasvatuksesta on, että opittaisiin ymmärtä-
mään ja kunnioittamaan ympäristöä kokonaisuutena. Saaristolaisuus

¹ HKTE4, nauha n:o 4, 48.

² HKTE4, nauha n:o 4, 48.

³ HKTE4, nauha n:o 4, 53.

voisi tarjota ympäristökasvatusta luonnon kunnioittamiseen ja ympäristön ymmärtämiseen. Kasvatus tulee viitteellisesti sivutuotteena, sillä hän ei ole sitä tietoisesti tavoitellut.¹ Hänen mielestään ympäristöongelmista ja -arvoista kertominen ei ole museon pääasiallinen tehtävä. Niistä kerrotaan silloin, kun ne luonnollisesti liittyvät asiayhteyteen.²

5.3 Tekstit ja aidot esineet kertovat elämän rajallisuudestakin

Sankt Nikolai -osaston sisällön suunnitelleen tutkijan mielestä esineet ovat museotoiminnan kivijalka. Esineet liittyvät merenkulkuun ja laivaa kuvaavaan tunnelmaan. Osaston luomisen tavoitteina olivat tieto, mielenkiintoisesti esitetyt esineet ja tunnelma.

"Pähkinänkuoressa ne oli ehkä se, että ihminen saa sieltä tietoa ja ja ne esineet, jotka tietoa jakavat ovat laitettu esille myös niin, että ne näyttävät mielenkiintoisilta ja niinku tieto ja toisaalta tämmönen aa, näköhavainnon kautta tuleva fiilis, ett' ehkä se on pähkinänkuori."³

Tutkijan mukaan tieto ja kauneus ovat kohtalaisen hyvin tasapainossa. Kumpikaan niistä ei pääse hallitsemaan. Hän on tyytyväinen esteettiseen lopputulokseen.⁴ Hänellä on sisällön asiantuntijana dramaturgin rooli saada esineet henkimään tunnelmaa. Merenpohjan tunnelma on tärkeä:

"vähän semmosta tunnelmaa, melkein niinku sukeltajan taskulampulla pohjassa joku esine olis' valaistu"⁵.

Hänelle aitous on merkittävä ihanne. Esille asetetut esineet ovat lähes sataprosenttisesti aitoja meriarkeologisia löytöjä.⁶ Muutamat niistä ovat

¹ HKH4, nauha n:o 4, 59-60.

² HKH4, nauha n:o 4, 61.

³ HKH3, nauha n:o 3, 84.

⁴ HKTE3, nauha n:o 3, 65.

⁵ HKTE3, nauha n:o 3, 79

⁶ HKTE3, nauha n:o 3, 69.

kokonaisten esineiden osia, joten ne tarvitsevat selitystä¹. Osien tai esineiden avulla ei voida esittää kaikkia laivaelämän puolia, mutta niistä kerrotaan esitevihossa. Esineet eivät sellaisenaan kerro elämästä, vaan ne vaativat kontekstietoja. Niihin liitetään arkisen elämän yhteys:

"Oikeastaan sen esittäminen mitä todennäköisesti eläminen laivalla, sotalaivalla kaks' sataa vuotta sitte on, se on erittäin hankala asia niinkun oikeestaan sen kurjuuden ja ankeuden esittäminen esineiden kautta, ett' se sitten pitää yrittää selvittää, joko käsiohjelmassa, jossa kerrotaan kurinpidosta ja kaikista ankarista taudeista ja kuinka sodassa kuoltiin enemmän tauteihin kun taistelussa saatuihin vammoihin tai kuinka nää kaikki laivalla olleet suurin piirtein kuolivat..."²

Elämän lisäksi tarvitaan elämän rajallisuuden ja kuoleman kuvausta. Kuoleman kuvaukseen yhdistyy sakraalia otetta. Tutkija halusi käsitellä kuolemaa hienotunteisesti ja kunnioittavasti. Siihen liittyy arvokkuutta:

"...joku hylky, joka on hauta, ett' sieltä nostetut esineet on tässä, ehkä siinä on vähän semmosta sakraalia otettakin, ett' jos sitten kun katsoja rupee ajattelemaan, niin kyll' mää niinkun luulen, että sen tason asioita pitäs' päähän syntyä. Yks' juttu mikä liittyy tähän kuolemaan ja ihmisen katoavaisuuteen on se, että alussa sanoin, että tuolla oli semmonen asetelma, joka tätä elämän lyhyttä ja turhuutta kuvaa, niin siinä mietittiin aika pitkään, että niinku jos ois' tehty tämmönen taidehistoriallinen juttu, niin siinä ois' pitäny olla vielä pääkallo... Ett' se oli yks' tämmönen, eettinen, moraalinen asia, jota pitkään mietittiin ja sitten tultiin siihen tulokseen, että ei me niinku lähdetä mitään sellaista tekemään, joka saattaisi ihmisiä loukata."³

Tutkija jätti tietoisesti sotastrategioiden kuten taistelulinjojen esittelyn pois. Esittely tähtää enemmän rauhankasvatukseen kuin sodan ihailuun:

"...pystyy tuomaan tällasia itseasiassa niinkun kannanottoja rauhan ja ihmisyyden puolesta sen kummemmin alleviivamatta, ett' siinä ne esineet ja asiat puhuu niin kovaa kieltä puolestaan, että niillä pystyy vaikuttamaan aika paljon mun käsittääkseni katsojiin."⁴

¹ HKTE3, nauha n:o 3, 72

² HKTE3, nauha n:o 3, 79-80.

³ HKTE3, nauha n:o 3, 80.

⁴ HKTE3, nauha n:o 3, 81.

Arvot kuuluvat näyttelyn sisältöön. Esimerkiksi se, että sota on kielteinen asia, on tutkijan mukaan niin itsestään selvää, että sitä ei tarvitse tietoisesti kertoa. Aiheen yhteydessä nousee esille elämän kunnioitusta ja sitä, että elämä on varsin rajallinen jakso aikajanalla.¹ Kuoleman teemaa on käsitelty alussa symbolisesti, kun tiimalasin aika on loppuun kulumassa ja niissä kohdissa, joissa kerrotaan taistelussa kuolleista ihmisistä².

Itsestään selvää oli, että Ruotsinsalmen taistelut ja meriarkeologiset löydöt laitetaan esille. Tutkija halusi muuttaa edellisen näyttelyn asetelmaa päinvastaiseksi, koska silloin esineet jäivät sivurooliin ja sotahistoria oli pääroolissa.³ Sotahistoriaa voimakkaampana näkökulmana tulee esiin meriarkeologia, jolloin painottuvat esineet, laivan hylky ja vedenalaisuus⁴.

"Ehkä se, no meriarkeologia korostuu ehkä sillä tavalla niinkun yli muiden, että ett' se on niinku mistä nää, hylky on niinku se mistä nää esineet on tullu ja hylky, pinnan alaiset asiat ja sukeltaminen ja muu on se, joka niinku kiehtoo ihmisiä ja herättää niinku ne villedimmät ajatukset, että sen jälkeen sit' ruvetaan ajatteleen jotain näitä laivan toimintoja ja sotahistoriaa"⁵.

Tutkija on jättänyt myös vallan korostamisen sivujuonteeksi. Ruotsin ja Venäjän väliset suhteet sekä niiden hallintovalta ovat tausta-asioita. Esineistä voi tilanteen mukaan vetää yhteyksiä yhteiskuntaan ja muihin erilaisiin ympäristöihin⁶. Narratiivia voi vaihdella tilanteen ja kohderyhmän mukaan. Tutkijan mielestä ympäristökasvatus -teeman voi opastaessa ottaa esille esimerkiksi kun kertoo muinaismuistolakiin kuuluvasta hylkyjen suojelusta ja miten saastuva meri tuhoaa vedessä olevia esineitä. Yhteydet on luotava suullisesti, sillä niitä ei ole kirjoitettu teksteihin.⁷

¹ HKH3, nauha n:o 3, 85.

² HKTE3, nauha n:o 3, 67

³ HKTE3, nauha n:o 3, 64.

⁴ HKTE3, nauha n:o 3, 81-82

⁵ HKTE3, nauha n:o 3, 82

⁶ HKH3, nauha n:o 3, 81-82, 84-85

⁷ HKH3, nauha n:o 3, 86.

5.4 Harmonian rakentuminen suhteista - arki on kaunista ja tavara ei tee tyytyväiseksi

Asumisteeman valintaan vaikutti Koti Kotkassa –huoneen sisällön suunnitelleen tutkijan näkemys, että kulttuurihistoriallisen museon pitää esittää asumista¹. Ilmeisesti asuminen mielletään elämän peruselementeiksi työn ohella. Tutkija pyrki todellisuuden kuvaamiseen ajallisesti ja paikallisesti. Hän halusi esittää elävien ihmisten todellisuutta myyttisen ajan sijasta².

Tutkija lähestyi todellisuutta valitsemalla ja kokoamalla aidoista esineistä interiöörin. Siten pystyi välttämään teatterikulissien rakentamisen.³ Esitettävä kokonaisuus perustuu kokoelmien todellisuuteen, jotka heijastavat keruupolitiikkaa⁴. Ne eivät suoraan kerro fyysisestä ympäristöstä, vaan esineistä oli luotava kotiympäristöä esittävä kokonaisuus. Tutkijan mukaan "asioilla on konteksti. Ei mikään ole ilman suhteita ympäristössään"⁵.

Arki ja kauneus ovat toisiinsa yhteydessä olevia ympäristön suhteita. Tutkija palautti arjen äänen ja elämän maun tekstisitaattien avulla⁶. Kauneus tulee arkiesineistä ja tulkitsijan ajallisesta näkemyksestä:

"Esineiden kauneus, on ollut ennen vanhaan kaunista. Yhtaikaa esine on ollut kaunis ja käyttöesine. Samanaikaisesti se voi kertoa arjesta."⁷

Tutkija esteetikkona ja tiedon välittäjänä tavoitteli kauneuden ja tiedon suhteen tasapainoa koti-teeman kuvaamisessa. Tieto ei hallitse kauneutta: "Tottakai on oltava järki ja idea, mutta estetiikka ei ole alisteinen järjelle"⁸. Hän antoi kuvaamalleen kotiaiheelle myönteisiä piirteitä. Hän kertoi, että

¹ HKTE1, 1

² HKH1, nauha n:o 1, 23

³ HKH1, nauha n:o 1, 10.

⁴ HKH1, nauha n:o 1, 11-12

⁵ HKTE1, 6

⁶ HKTE1, 6

⁷ HKTE1, 5.

⁸ HKTE1, 4

valoilla ja äänitehosteiden puuttumisella on pyritty rauhan vaikutelmaan. Porvariston hillitty charmi välittyy tilaan¹, jonka viitekehys perustuu kulttuurihistorialliseen familismiin. Sen mukaan ydinperhe ei ollut sama kuin nykyään. Vuosisadan vaihde oli familismin kulta-aikaa, jolloin koti oli rauhan tyyssija ja linnoitus rahamaailmaa vastaan.² Tilan harmonian voi purkaa seuraaviin ulottuvuuksiin:

NÄYTTELYTILA	
Vältettävää	Pyrkimyksenä
myyttinen aika	eletty aika
melu	rauha
ristiriidat	kauneus ja tieto
lavastus	aito interiööri

Taulukko 1. Näyttelytila sisällön suunnitelleen tutkijan näkökulmasta.

Harmonian ulottuvuuksina ovat eletty aika ja arki, kauneus, tieto ja aitous. Tutkija lähestyi elettyä elämää ensinnäkin kokoelmista käsin, historiallisena todellisuutena perukirjalähteiden avulla ja arkisena elettyinä toimintana, josta on sekä tietoa että dokumentteja. Hänen oli palautettava elämän maku, arjen ääni sekä tiedon ja kauneuden suhde. Hän kokosi todisteet eletystä elämästä kertovista lähteistä.

Tutkijan mukaan osasto kertoo fyysisten olosuhteiden lisäksi henkisestä ympäristöstä ja elämäntavasta. Kotona lapsia kasvatettiin pienestä pitäen tekemään töitä, esimerkiksi käsitöitä. Tilassa kerrotaan pieniä piirtoja elämäntavasta siten, että esineille annetaan interiööreissä elämänläheinen konteksti.³

¹ HKTE1, 4

² HKH1, nauha n:o 1, 18.

³ HKH1, nauha n:o 1, 18-19.

Ympäristön esittämisen ongelmana on se, että se pitää rakentaa uudelleen. Sitä ei ole tallennettu kokonaisuuksina. Tutkija pyrki välttämään keinotekoisia rakennelmia, joten hän loi sellaisia interiöörejä kun kokoelmien perusteella pystyi rakentamaan.

Kokoelmista vastaavana tutkijana hän pitää museon perustehtävänä aineellisen perinnön säilyttämistä ja keräämistä. Sen yhteyteen kytkeytyvä muu toiminta on oheistoimintaa.¹ Ympäristökasvatuksellakin on oheistoiminnan ja sivutuotteen rooli.

Ympäristökasvatus on kätkeytyäsi ilmaistua ja tiedostamatonta. Esitettävää tietoa voi jälkikäteen perustella ja opastaa ympäristönäkökulmasta:

"Mie haluan myös niinku kertoo ... myös hätkähdyttää hiukan tätä kulutuksessa rypeviä ihmisiä niinku havahtuun siihen, että kuinka vajaa sataa vuotta sitte, siis sanotaan seittämänkymmentä vuotta sitte, niin miten vähän ihmisill' oli tavaraa. Kuitenkin niinku eli, eli niinku monta kertaa tuntu niinku tyytyväisempii niinku nää kerskakuluttajat, että sen mie niinku jokaiselle koululaisryhmällekin varmaan kerron..."²

Ympäristökasvatus on välillistä, eikä tutkija ole sitä näyttelyä tehdessään miettinyt. Opastaessaan hän mielellään korostaa, ettei kukaan voi tehdä juuri mitään vaikuttamatta muihin ihmisiin. Ympäristö on yhteisvastuullinen asia, joten muut ihmiset pitää ottaa huomioon.³

Ympäristökasvatusta ei ole kirjoitettu käsikirjoitukseen, vaan se tulee osana opastettavaa kertomusta.

"Mie en oo niinku ikinä ajatellu niitä asioita niinku jonku tällasen otsikon ympäristökasvatus alle, vaan ne niinku tulee sieltä, sieltä jotenkin niinku osana sitä juttua, osana sitä kertomusta, mikä on se koti Kotkassa vuosikymmenten saatossa."⁴

¹ HKH1, nauha n:o 1, 7.

² HKH1, nauha n:o 1, 15.

³ HKH1, nauha n:o 1, 34.

⁴ HKH1, nauha n:o 1, 39.

Kasvattavana näkökulmana voi ottaa esille suhtautumisen kulutukseen ja omistamiseen. Tutkija kertoo opastaessaan, että tavara ei tee ihmistä tyytyväiseksi. Hän ei halua kasvattaa koululaisia omistamiseen perustuvaan eriarvoisuuteen. Hän ei kuitenkaan miellä asennettaan kulutus-kriittisyydeksi, koska hän ei julistavasti saarnaa kulutusta vastaan. Asenne nousee luonnostaan kun hän selittää perukirjoja.¹

Arvokasvatus toteutuu esimerkiksi siten, että opastaessaan hän keskustelee koululaisten kanssa siitä mitä koti on ja mitä se merkitsee. Tuolloin voidaan syventyä teemaan, kun oppilaat innostuvat pohtimaan sitä ja ilmaisemaan ajatuksiaan. He saavat kosketuspintaa omien kokemuksiansa kautta kodin arvoon ja historialliseen merkitykseen. Tämä voi olla ympäristön kokemista henkilökohtaisella tasolla ja omassa viitekehyksessä, jopa herkistämistä aistimaan mitä koti on nykyisin ja mitä se on aikaisemmin ollut. Samalla voidaan keskustella ihanteista. Vanhempien oppilaiden kanssa syvennetään historiallisista merkityksistä esimerkiksi sitä, että sahateollisuuden työntekijät joutuivat asumaan ahtaasti. Sali-interiööriäkin katsottaessa puhutaan myös työläisten ahtaudesta, jolloin havainnollistamisen keinona käytetään vastakohtien ja erojen osoittamista.²

Arvomaailma ei ole pelkästään tutkijan valitsema, vaan se kertoo myös aikaisemman museohenkilökunnan arvoista ja esineitä käyttäneiden sosiaaliryhmien arvoista. Osittain mukaan tulee tutkijan arvoja. Koti ja asuminen koskettavat hänenkin elämäänsä, joten näyttelyn tekemisessä ei voinut olla tieteellisessä mielessä objektiivinen. Koulutus, oma tausta ja asumisen omakohtaisuus vaikuttivat tutkijan arvoihin.³

Tutkijan ympäristötietoisuus tulee esille, kun hän viittaa ympäristöongelmiin:

"Vesi on ollut aina tärkeä asia. Kilometrien päästä on kannettu huonolaatuista vettä. Esimerkiksi otetaanko Kymijoen rannalta,

¹ HKH1, nauha n:o 1, 23-25.

² HKH1, nauha n:o 1, 28-30.

³ HKH1, nauha n:o 1, 19-22.

jolloin vesiä ei puhdistettu. Sellutehtaiden vesi tuli halvemmaksi. Nyt pohjavesi tulee Pohjois-Kymenlaaksosta."¹

Ympäristöongelmia ei osastolla esitellä enempää, koska ne eivät tutkijan mukaan kytkeydy luonnostaan kaikkiin kodin ja asumisen elementteihin. Humanistisen koulutuksen saanut tutkija käsittelee asioita ensisijaisesti historiallisesta näkökulmasta, sillä biologiset faktat eivät ole yhtä tuttuja.²

"... mie en oo mikään biologi, ett' en mie niinku uskalla ottaa kantaa..."³

Hän tiivistää näkemyksensä museosta ympäristökasvattajana seuraavasti:

"Ihmisen ikäänkuin niinsanotust' luonnostaan pitää olla jotenkin vastuullinen ympäristöstään, eikä se jos tajuu niinku paikkansa jossain historiallisess' jatkumoss', niin eihän se silloin voi niinku, silloin se aattelee myös tulevaisuutta, ja silloin sen pitäs' nyt niinkun tuntea vastuuta kaikin tavoin ympäristöstään."⁴

Kun ihminen oivaltaa historiallisen sijaintinsa, hän pystyy ajattelemaan myös tulevaisuutta. Ymmärtäessään ajallisen paikkansa, voi tuntea myös vastuullisuutta teoistaan ja nähdä niiden vaikuttavan tulevien sukupolvien ympäristöön.⁵ Siten pitkä aikaperspektiivi menneisyydestä nykyisyyteen voi saada ihmisen ajattelemaan myös tulevaisuutta.

Kaiken kaikkiaan ympäristökasvatus on osastolla sanallista: kirjoitettua ja kerrottua. Se on arvojen välittämistä ja pohdintaa kodin merkityksestä. Se ei lähde suoraan esineistä ja dokumenteista, vaan nousee vasta niiden tulkitsemisen jälkeen. Opastettaessa voi luoda ympäristökasvatuksellisen narratiivin tai ainakin ottaa ympäristöteemoja esille.

¹ HKTE1, 5.

² HKH1, nauha n:o 1, 28, 36 ja taustatiedot.

³ HKH1, nauha n:o 1, 28

⁴ HKH1, nauha n:o 1, 38.

⁵ HKH1, nauha n:o 1, 38.

5.5 Yksilö yhteisössä – ihminen ajassa ja paikassa

Tutkijan johtoajatuksena oli luodessaan Kotkan kaupunkia koskevaa näyttelyn osaa, että puu laitetaan esille lautataapelina, koska Kotka syntyi puun ympärille.

”Mie halusin, että ihmiset ikään kuin tulevat lautataapelin sisään ja mää toivon, että tämä vaikutelma on tästä sitten tullut. ...yhtenä lähtökohtana oli myös tämä, että ihmiset kurkistelevat Kotkan historiaan. Eli kuitenkin Kotkan historia, kaupunkihan syntyy 1870-luvulla, on niin pitkälinen, että sieltä ei kaikkea millään voi kertoa, niin sen sijaan lähdin tällaiseen kurkisteluideaan, lautataapeliin ja kurkistellaan historiaan. Siinä oli niinkun se johtoajatus mulla.”¹

Tutkija lähti toteuttamaan näyttelyä nimenomaan historian näkökulmasta². Hänellä on humanistis-yhteiskuntatieteellinen koulutus³, joten hän valitsi luontevasti sen mukaisen tarkastelutavan. Kotka-huoneessa hän kuvaa kronologisesti kaupungin syntyyn vaikuttaneen puuteollisuuden muodostumista. Siinä hän kertoo myös yhteiskunnallisten rakenteiden synnystä kuten järjestysvallasta ja palveluista.⁴ Tiedonmuodostus näyttelyä suunniteltaessa ja sitä esiteltäessä rakentui siten, että hän valitsi saatavilla olevat esineet ja kuvat, joihin hän liitti historiallisia faktoja ja tarinoita. Kaikki esineet ovat pienoismallia lukuun ottamatta aitoja. Esillä on myös historiallinen asiakirja, mutta se on vain sivuosassa, eikä siihen tutkija viittaa opastaessakaan.⁵

Tutkija kuvasi kaupungin yhteiskunnallisten olojen kehittymistä hitaaksi prosessiksi. Muodostettu tieto on luonteeltaan prosessuaalista, koska se etenee ajallisesti ja kehityksen suuntana on edetä kohti parempaa. Tutkija näki kaupunkihistorian kehityskertomuksena, jossa levottomista oloista on edetty järjestyneeseen yhteisöön ja yhteiskuntaan. Näyttelyssä kuvataan sosiokulttuurista prosessia, joka edistyi kohti järjestystä. Tutkijan puhees-

¹ HKTE5, nauha n:o 7, 137.

² HKTE5, nauha n:o 7, 137, 139-140; HKH5, nauha n:o 5, 146

³ HKH5:n taustatiedot

⁴ HKTE5, nauha n:o 7, 138.

⁵ HKH5, nauha n:o 5, 141-142.

sa tuli esille järjestyksen kehittyminen.¹ Kun perusnäyttely jo itsessään on suhteiden välille luotua järjestystä, niin siellä vallitsee kaksinkertainen järjestys. Suhdejärjestelmän sisällä kuvataan yhteiskunnallista järjestystä.

"...nääh kaikki sahalaitokset tyhjästä voi sanoa, perustettiin tänne. Valtava määrä työvoimaa tarvittiin yhtä äkkiä, niin niille Ruotsinsalmen linnoituskaupungin raunioille, jotka täällä sijaitsevat alkoi yhtä äkkiä kasvaa aivan valtavan suuri yhdyskunta. Niin ei mitenkään voitu olettaa, että kaikki niin sanotut yhteiskunnan palvelut ja muut olis' saatu, saatu ajan tasalle --- Mutta tämä prosessi, että saatiin nämä perusedellytykset yhteiskunnan, tän yhteisön toiminnalle, se kävi aika, kuitenkin hitaasti."²

Kaksinkertaisuuden paradoksi esiintyy myös opastetussa narratiivissa, joka sisältää tarinoita tarinan sisässä. Tarinat viittaavat näyttelyn sisältöön, joten muotoutuu sisäkkäisiä viittaussuhteita. Näyttelyä esiteltäessä siitä tulee kerrottu tapahtuma.³ Kun Kotka-huone on rakentunut kolmitasoisesti⁴, niin narratiivissa viitataan näihin eri tasoihin: on esineiden takaisia tarinoita, kuvien takaisia tarinoita ja teksteihin liittyviä tarinoita. Ympäristö on kerrottuna aiheena vain yksi esineiden ja kuvien takainen tarina. Sen voi vetää tarvittaessa esille, mutta tavallisemmin opastava henkilö käyttää Kotkan historiaan suuntautuvaa näkökulmaa.⁵

Opastetussa narratiivissa ympäristö saa korkeintaan taustajuonteen merkityksen, mutta siitä ei muodostu kehystä. Tutkijan mukaan Kotka-huoneen opastuksen yhteydessä voi käsitellä ympäristöongelmia:

"...niin vaikka määh varmaan olen joskus sen tavallaan niikun sielt' takaa nostanut esiin ihan niinku niitä kertomuksia, just' mihin aikasemmin viittasin, niin määh saatan aivan hyvin ottaakin sen mukaan, enkä pidä sitä mitenkään niikun, määh pidän sitä rikastuttavana perusnäyttelyn esittelyssä, jos määh tuon jo-

¹ HKTE5, nauha n:o 7, 138.

² HKTE5, nauha n:o 7, 138.

³ HKH5, nauha n:o 5, 148.

⁴ HKTE5, nauha n:o 7, 142 ja oma analyysi

⁵ HKH5, nauha n:o 5, 148, 151.

takin faktoja esiin. Sanotaan nyt vaikka, vaikka hajuhaitat tai jotain tämmöstä.”¹

Tutkijan mukaan ympäristöasiat eivät olleet esillä näyttelyä suunniteltaessa, koska hän valitsi lähtökohdaksi ihmisten elämän ja yksilökeskeisen näkemyksen². Hänen mukaansa tuon ajan teollisuustyöläiset eivät välittäneet vesien likaantumisesta teollisuuden vuoksi, koska heidän ympäristötietoisuutensa ei ollut nykyajan tasoa vastaavaa³.

Kotka-huoneessa kuvaillaan sahateollisuuden alkuvaihetta, jolloin haittoja ei vielä tunnettu. Edesmennyt vesistönsuojeluakin tutkinut tohtori Ossi Seppovaara on todennut, että Kymenlaakson sahateollisuuden alkuvaiheessa sahojen haittoina tuskin tunnettiin muuta kuin puujätteen aiheuttama vesistön madaltuminen ja patoaminen. Vasta 1930-luvulla tehtyjen ammattilaisten johtamien Kymijoen vesistötutkimusten myötä saatiin tietoa haittavaikutuksista ja käynnistettiin oikeudellisia valitusprosesseja.⁴

Tutkija korosti yksilön asemaa teollisuusyhteisössä. Hän halusi tuoda esille ihmisen ja työn arvot.⁵ Ne näyttäisivät jopa kytkeytyvän toisiinsa. Näyttelyssä kerrotaan ihmisestä ajallisesti Kotkassa⁶, siis ihmisestä kaupunki- ja teollisuusympäristössä. Ympäristö ei ollut valituissa arvoissa mukana ja se jää taka-alalle toiminnalliseksi resurssiksi, koska tutkija halusi painottaa ihmisten tekemää työtä vallinneissa olosuhteissa.

Kotka-huoneessa ei nouse esille ekologinen ympäristö, mutta siellä piirtyy näkymä sosiaaliseen ja henkiseen ympäristöön. Huone sisältää voimakasta yhteisöllisyyden kuvausta ja sen ytimenä oleva Hietasen sahasaaren pienoismalli kuvaa sahayhteisöä. Tutkijan mukaan siinä näkyy yhteisön tiiviys, kuinka ihminen eli koko elämänsä yhteisössä. Siellä olivat yhteistä henkeä

¹ HKH5, nauha n:o 5, 151.

² HKTE5, nauha n:o 7, 142

³ HKH5, nauha n:o 5, 152

⁴ Seppovaara 1988, 365-366, 371-374.

⁵ HKH5, nauha n:o 5, 147.

⁶ HKH5, nauha n:o 5, 152

lisäävät yhteissaunat, pesutuvat, koulu jne. Henkisestä ympäristöstä taas kertovat seinustoilla esitellyt työläisten harrastukset urheilusta musiikkiin.¹

Ympäristö on näkökulma, joka tulee esille vain tulkinnan kautta näyttelystä tai jos se liitetään taustajuonteena opastettuun narratiiviin. Kotka-huonetta luonnehtii kuvaus ihmisestä teollistumisen aikana kotkalaisessa sahayhteisössä. Tutkija on noudattanut klassista kansatieteellistä kolmijakoa ajasta, paikasta ja sosiaalisuudesta joko tiedostamattomasti tai tietoisesti. Luonnontieteellinen ja ekologinen paradigma on tässä yhteydessä hyvin vierasta, sillä kyse on kulttuurin ja historian esittelystä tyypillisesti omista lähtökohdistaan käsin.

Tutkija näki runsaasti mahdollisuuksia Kotka-huoneen esittelyyn ympäristönäkökulmasta ja sen käyttöön ympäristökasvatuksessa. Hän teki ajatuskokeen, että ottaisi esille rakennetun ympäristön suojelun, teollisuuden jättämät jäljet ympäristössä ja saastevaikutukset.² Hänen mielestään asiallisesti esitetty tieto ei haavoittaisi teollisuusjohtajiakaan eikä vähentäisi kävijämääriä. Hän uskoi, että ollaan jo niin valistuneita, että tosiasiat pitää myöntää.³

Ympäristötieto museossa voi olla `hiljaista`, viitteellisesti ilmaistua tietoa. Museoalalla työskentelevä on oppinut arvostamaan ympäristöä koulutuksessaan ja työssään:

”Mää nään sen lähinnä sillä lailla, että koska mä työkentelen museoalalla, niin mulla niinkun automaattisesti rakennettuun ympäristöön (on) sellanen perussuhtautuminen, että se on arvokasta, että sitä pitää säilyttää ja ja sitte mä nään sitten myöskin luonnossa arvot tärkeinä, vaikka en toimi missään ympäristöaktiivisena, mutta se on mulla niinkun perusvirityksenä ja mä uskon, että se, tää niinkun jotenkin mun työssä näkyy, mutta mä en tiedä miten se näkyy sitte.”⁴

¹ HKTE5, nauha n:o 7, 140-141; HKH5, nauha n:o 5, 153-154.

² HKH5, nauha n:o 5, 149, 152.

³ HKH5, nauha n:o 5, 150, 152.

⁴ HKH5, nauha n:o 5, 150.

Humanistinen ja yhteiskuntatieteellinen koulutus vaikuttavat ihmiskeskeiseen näkökulmaan¹. Monet humanistiset aineet korostavat ihmisen arvoa niin voimakkaasti, että työskennellessä se voittaa ympäristön arvon. Näyttelyssä elämä näyttäytyy ympäristöä voimakkaampana:

"Nyt määhän mietin, että kun määhän opastan, että kuinka paljon siinä tulee tää, kuinka paljon määhän puhun näistä saastehaitoista. Hyvin vähän, ne tuu sillä lailla siitä esiin, pikemminkin se yksilön, se ihmisen elämän ankaruus ja ne ahtaat asumisolot ja tällaiset kumpuaa sieltä enemmän kuin ympäristöhaitat. Näin on. Näin se muuten on, nyt kun sitä ite tässä mietin, niin enemmän mulla tulee aina se yksilön elämänsä ankaruus."²

5.6 Tutkijoiden näkemys ympäristön esittelystä

Näyttelyn tehneiden tutkijoiden puheissa tuli esille ihmiskeskeisyys. He tunnustivat esineiden tärkeyden ja korostivat puolustavansa niitä. Itse asiassa he tulkitsevat ja suojelevat ensisijaisesti ihmisyyttä kulttuurin osana, ja osittain tiedostamattomasti myös ympäristöä.

Tutkijoille oli tärkeää ihmisen luoma esineellinen kulttuuri, jonka kehukseksi pyrittiin rakentamaan miljöö. He ajattelivat ympäristön yhdistyvän esineisiin ja ihmisiin.³

"... halus' kertoo siitä kulttuurista mitä tää esittää eli tuoda saarelaisuutta mahdollisimman monipuolisesti esille, mikä nyt välttämättä sitte ei tosiaan toteutunut tän esinevalikoiman ollessa se mikä se on. Mut' se että, siitä sais' irti, että se ei oo, että se ois semmonen elävä miljöö, joka kiinnostas' pikkulapsesta vanhukseen. Elävä miljöökokonaisuus, ei semmonen, että laatikossa olevia esineitä, että ne on niinku ne olis' oikeesti siellä."⁴

¹ HKH5:n taustatiedot; HKH5, 151

² HKH5; nauha n:o 5, 150-151.

³ HKTE1, 5; HKTE3, nauha n:o 3, 64-65; HKH4, nauha n:o 4, 58-59; HKTE5, nauha n:o 7, 137.

⁴ HKH4, nauha n:o 4, 58-59.

Kaikkien perusnäyttelyn osastojen lähtökohtina tai kulmakivinä olivat esi-
neet¹. Niiden kautta luodaan yhteyksiä yhteiskuntaan ja muuhun sosiaali-
seen ympäristöön². Esineet ja historiallinen tieto vaikuttavat siihen, min-
kälaisiin ympäristöihin ne liittyvät ja millaisiin yhteyksiin ne asetetaan.

Tutkijat totesivat, etteivät henkilökunta- ja tilaresurssit riitä luonnon esit-
tämiseen³. Yhden tutkijan mielestä hyvässä perusnäyttelyssä olisi esiteltä-
vä luonnontieteelliset tutkimusmenetelmät kuten radiohiiliajoitus ja siite-
pölyanalyysi⁴. Kulttuuri esinemielessä on tärkeämpi, kun taas ympäristö-
asiat kuuluvat luonnontieteellisille museoille ja ympäristökeskuksille⁵.

Tutkijoiden mielestä luonto ja kulttuuri eivät ole toisensa poissulkevia,
vaan niillä on keskinäisiä yhteyksiä⁶. Luonto on kuitenkin kulttuurin ja
elämän osa:

"...saaristolaiskulttuurissa se luonto on olennainen osa niitten
elämää, että se on niinku pyritty nivomaan mahdollisimman
niinku tiiviisti tuoda, tähän meri on haluttu tuoda keskeisenä
elementtinä esiin ja sitä, se on niinku se keskeinen lähtökohta,
jossa tästä lähettiin, haluttiin meren merkitys tuoda⁷."

Luonnon ja muunlaisen ympäristön katsottiin liittyvän museon toimialaan
vain kulttuurin osana, ei erillisenä teemana⁸. Rakennettu ympäristö ja

¹ HKH5, nauha n:o 5, 141-142; HKTE4; nauha n:o 4, 42; HKTE3,
nauha n:o 3, 64; HKTE2, nauha n:o 6, 94; HKTE1, 1

² HKH3, nauha n:o 3, 89-90

³ HKH1, nauha n:o 1, 39; HKH2; nauha n:o 2, 127; HKTE2, nauha
n:o 6, 115; HKH4, nauha n:o 4, 60; HKH5, nauha n:o 5, 153

⁴ HKH2, nauha n:o 2, 133-134

⁵ HKH4, nauha n:o 4, 60-62

HKH2, nauha n:o 2, 129-130; HKH5, nauha n:o 5, 153

⁶ HKH2, nauha n:o 2, 131; HKH3, nauha n:o 3, 88-89; HKH4, nauha
n:o 4, 62-63; HKH5; nauha n:o , 152-153

⁷ HKH4; nauha n:o 4, 62-63

⁸ Esim. HKH4, nauha n:o 4, 61

kulttuurimaisemat kuuluvat museon vastualueeseen, mutta luonnonympäristö kuuluu ympäristökeskuksen toimialaan¹.

"No, rakennettu ympäristöhän niinku ilman muuta kuuluu meille, mutta en mäa sitten niinku, sitt' niinku tämmösenä luontoympäristönä, tietysti näa kulttuurimaisemat, nehän kuuluu olennaisena osana maakuntamuseon niinku reviiriin, mut' sitten tää niinku luontona, tavallisena luontona, niin se on jo vaikeempaa ja sit' eihän meidän resurssit riitä sellaseen, ett' kyllä jotkut ympäristökeskukset ennemminkin, mun mielestä se ois' niitten tehtävä."²

Luonnon esittelyn katsottiin sopivan paremmin opastukseen³, oheismateriaaliin⁴ ja vaihtuviin näyttelyihin⁵ kuin perusnäyttelyn valmiiseen sisältöön, jossa on muutenkin jo runsaasti välttämättömiä aiheita asumisesta kaupunkihistoriaan. Kymenlaakson maakuntamuseo on järjestänyt ja tulee jatkossakin järjestämään luonnonhistoriallisia vaihtuvia näyttelyitä⁶. Kaikkien tutkijoiden mielestä kulttuurihistoriallinen museo voi ja sen pitääkin periaatteessa esitellä myös luontoa⁷.

"Kyllä, kyllä ainakin näin meillä kun me ollaan, meillähän ei oo Kotkassa siis ei oo taidemuseota eikä luonnontieteellistä museota, niin ihan perusteena tai siis monta kertaa ollaan esitelty myös luonnonhistoriallisia vaihtuvia näyttelyitä. Enkä mäa näa sitä mitenkään pahana, vaikka meillä nyt perusnäyttelyssäkin olis' sitä luonnontieteellistä puolta, ei vain mahdu oikein minnekään. Että, että tällanen meidänkin museon tilanne on se, että kyllä meidän täytyy sitä luonnontieteellistä lippuakin heiluttaa..."⁸

¹ HKH4, nauha n:o 4, 60

² HKH4, nauha n:o 4, 60.

³ HKH3, nauha n:o 3, 86

⁴ HKH1, nauha n:o 1, 40

⁵ HKH2, nauha n:o 2, 129-130; HKH3, nauha n:o 3, 88-89; HKH5, nauha n:o 5, 153

⁶ HKH5, nauha n:o 5, 153

⁷ HKH1, nauha n:o 1, 39; HKH2, nauha n:o 2, 125-126; HKH3, nauha n:o , 86; HKH4, nauha n:o 4, 62; HKH5, nauha n:o 5, 153

⁸ HKH5, nauha n:o 5, 153.

Ympäristöongelmien esittely merkitsisi kriittistä luonnonkäytön esittelyä. Haastattelujen mukaan ympäristöongelmia ei käsitellä seuraavista syistä näyttelyn sisällössä:

1. Jos ne eivät liity luontevasti aiheeseen¹.
2. Tutkijalla ei ole luonnontieteellistä, esimerkiksi biologin koulutusta².
3. Niitä ei näyttelyä tehtäessä ajateltu³ tai tiedostettu⁴.
4. Luonnonhistoria on katsottu omaksi alueeksi, eikä sillä ole ollut mitään tekemistä kulttuurihistoriallisten museoiden näyttelyiden kanssa. Ympäristökasvatuksen ekologisessa mielessä on katsottu liittyvän luonnonhistoriaan.⁵
5. Ympäristöongelmat ovat ajankohtaisia ja käytännöllisiä, joten niiden esittely onnistuu paremmin vaihtuvien näyttelyiden kuin historiallisesti etenevän perusnäyttelyn yhteydessä⁶.

¹ HKH1, nauha n:o 1, 35-36; HKH4, nauha n:o 4, 61; HKH5, nauha n:o 5, 151

² HKH1; nauha n:o 1, 28

³ HKH1, nauha n:o 1, 34; HKH3, nauha n:o 3, 89; HKH5, nauha n:o 5, 150

⁴ HKH1, nauha n:o 1, 36-37, 39

⁵ HKH2, nauha n:o 2, 125.

⁶ HKH2, nauha n:o 2, 129; HKH3, nauha n:o 3, 88-89

6 MUSEOKÄYNTI RITUAALINA

6.1 Vaeltavat ja syventyvät kävijät

Nimitän kävijöiden vaeltavaa ja lyhytjaksoista liikkumista näyttelytilassa lomarituaaliksi. Heillä oli "on nähty" -tyyppinen asenne tilassa piipahtamiseen¹. Monilla heistä oli suoritusmentaliteetti. He tyytyivät katsomaan kunkin näyttelytilan, jonka nähtyään he poistuivat melko pikaisesti. Heille riitti pelkkä visuaalinen näkeminen, joten pohtimista ei ilmennyt. He ottivat näyttelyn suhdejärjestelmän haltuun liukuvalla tai valikoivalla katseella, jonka tarkkailukulma muuttui.² He liikkuivat vain osassa tilaa, jolloin jäi paljon kohteita, joihin ei kohdistunut havaittavaa keskittymistä³. Haastateltu kuvaili, että pikaisen käynnin aikana ei ehtinyt pohtimaan:

"Se nyt tuli käytyä niin äkkiä läpi, että siihen ei syventynyt ei niinku ollu tarkoitus käydä oikeen sitä, kun oli juuri tää, että lapsen pienen kans' kävelee niin on kiire, ei hän jaksa keskittyä. -- - Nyt tää tulee kyll' liian pieneltä, ei tässä nyt oikeestaan siinä mielessä oo, kun just' kävelee sen läpi. Ei jää niinku semmonen pohtimis', pohtimiselle jäänyt aikaa." ⁴

Lomarituaalia suorittaneiden oli todennäköisesti vaikeaa saavuttaa ajallista sijaintia näyttelyssä⁵. Ulkomaalaisten oli ilmeisen hankalaa keskittyä näyttelyyn silloin, kun he eivät käyttäneet vieraskielisiä tekstimonisteita⁶. Yhdessä tapauksessa vierasmaalaisen perheen mies selosti lapsille kohteista, jonka jälkeen he osasivat kiinnittää niihin huomiota⁷.

Museon yläkerrassa liittyi Koiramäki-näyttelyyn leikkimielinen kangashiirien laskemiskilpailu. Se vaikutti lapsien mielestä hauskalta, mutta se suuntasi

¹ esim. HAV49M, HAV64M, HAV132L, HAV137N, HAV138M, HAV140P, HAV141T, HAV150N, HAV151N

² Esim. HAV1N, HAV4L, HAV27N, HAV168N, HAV169N, HAV176N, HAV177M, HAV182N.

³ Esim. HAV2N, HAV3N, HAV4L, HAV5L, HAV6L, HAV32T, HAV33T, HAV39T, HAV64M, HAV108N, HAV109P, HAV110T, HAV111N

⁴ INF24N, nauha n:o 13, 78.

⁵ HAV126N, HAV127P

⁶ HAV100M, HAV101P, HAV102P, HAV125M, HAV126N, HAV127P

⁷ HAV24M, HAV25P, HAV26P

heidän huomionsa hiirien laskemiseen pois näyttelykohteista¹. Jotkut lapset villiintyivät rauhattomiksi etsiessään hiiriä². Joissakin tapauksissa vaeltavilta ryhmiltä puuttui kiinteys kun kukin ryhmän jäsenistä vilkaisi eri asioita, eikä keskustellut kohteista³.

Osa kävijöistä tarkasteli näyttelyä syventyneesti. He lukivat tekstejä ja näyttivät ajattelevan näkemäänsä ja lukemaansa. He näyttivät siltä, että heillä olisi ollut pohtivia positioita⁴. Näiden ryhmien kiinteys oli hyvä. Yksi ryhmän jäsenistä otti opettavan roolin selittämällä kohteista lapsille⁵. Kun ryhmä toimi ainakin ajoittain kiinteästi, vaikutti siltä, että kyse oli yhteisestä rituaalista. Käynti yhdisti perhettä toisiinsa. Nainen ohjasi arvostamaan kohteiden ikää. Ihailu, viihteellisyys ja oppiminen saattoivat yhdistyä käynnissä. Ainakin pienoismallin luona pyrittiin oppimaan.⁶

Varsinkin sahayhteisöä esittävä pienoismalli sai kävijät pysähtymään ja tarkastelemaan sitä mieltävästi⁷. Myös Sankt Nikolai -hylvyn pienoismallien kohdalla kävijät vaikuttivat pohtivilta⁸. Pienoismallit herättivät keskustelua⁹. Muutamat kävijät olivat kertauskäynnillä. Lapsiaan opastava nainen tarkisti, mitä lapset muistivat edellisestä kerrasta¹⁰.

¹ HAV 94T, HAV95T, HAV 116N, HAV117P, HAV118P, HAV178N, HAV179P, HAV184N, HAV185N, HAV186P, HAV87T

² HAV 116N, HAV117P, HAV118P

³ HAV137N, HAV138M, HAV140P, HAV141T

⁴ Esim. HAV45N, HAV77M, HAV82T, HAV93M, HAV123N, HAV174N, HAV113N, HAV114P, HAV115P

⁵ HAV40M, HAV41N, HAV42P, HAV43P, HAV133M, HAV134N, HAV135P, HAV136T

⁶ HAV18M, HAV19N, HAV20T, HAV21P.

⁷ HAV82T, HAV98N

⁸ HAV72M, HAV73M, HAV113N, HAV114P, HAV115P

⁹ HAV66N, HAV68P, HAV69P, HAV72M, HAV73M, HAV99N, HAV100P, HAV101P

¹⁰ INF29N, INF30P, INF31P



Kuva 16. Kotka-huoneessa olevan Hietasen sahasaaren pienoismallin kohdalla voitiin pohtia esimerkiksi teollisuusyhteisöä. Kuvannut tekijä.



Kuva 17. Ryhmän kiinteys vaikuttaa oppimiseen kuten tässä saaristolaihuoneen tilanteessa. Kuvannut tekijä.

Syventyvät kävijät saattoivat kokea paikan tunteen. He suuntautuivat paikallisesti esimerkiksi Kymi-Karhula -viitan kohdalla, minkä kuuli kävijän puheesta kun hän mainitsi Kymistä, Kotkasta, Hallasta ja Hietasesta¹. Saaristolaisuuteen kartta auttoi orientoitumaan, koska sen avulla oli helppo havainnollistaa itselleen² ja lapsille³ kohdealue.

Tarkkaavainen kävijä "luki" katseellaan kolmea tasoa. Ensin hän katsoi otsikot, silmäili tekstit ja tutkaili sitten vuorotellen pyyntitapahtumia. Hänen katselustrategiansa oli kolmivaiheinen muissakin kohdissa, koska se kohdistui vuorotellen tekstiin, kuviin ja tapahtumiin. Kartasta hän katsoi ennen kaikkea saaria, joten hän ilmeisesti löysi paikallisen sijainnin. Hän tarkkaili terävällä, kohdistuneella katseellaan kokonaisuuden välisiä suhteita.⁴ Seurasin kiinteästi häntä, joten ilmeisesti hän oli tietoinen havaintojen tekemisestä. On mahdotonta tietää, miten hän olisi toiminut, jos en olisi ollut näkyvässä.

Havainnointien perusteella ei juuri ilmennyt ajallisia positioita. Ajallisesta siirtymisestä tai arvoista kävijät eivät juuri keskustelleet. Vaikka kaksin tai ryhmässä kulkevat kävijät eivät aina keskustelleetkaan keskenään, ilmeni silti, että keskittyneesti näyttelyyn perehtyvillä oli oppimisasenne⁵. Esimerkiksi aikasuoraa he katsoivat tarkasti, joten vaikutti siltä, että he sen avulla suuntautuivat ajallisesti⁶. En voinut kuitenkaan varmistua, oliko kyseessä ajallinen positio.

Ympäristötietoisia positioita oli erittäin vähän havainnointieni perusteella. Kävijöiden keskustelut viittasivat sosiaaliseen⁷ ja rakennettuun ympäris-

¹ HAV58N, HAV59M

² HAV35M, HAV36M

³ HAV40M, HAV41N, HAV42P, HAV43P

⁴ INF34M.

⁵ HAV90, HAV91N, HAV93M, HAV161N, HAV162N

⁶ HAV154N, HAV155N, HAV161N, HAV162N

⁷ HAV58N, HAV167N, HAV178N, HAV194N

töön¹. He eivät juuri keskustelleet luonnosta. Vaeltavat, lomarituaalia suorittaneet kävijät käyttivät näyttelyn visuaalista pintatasoa silmäilemällä näkyvien osien suhteita². Pohtivan position omanneet käyttivät myös syvempää, tekstuaalista³ ja suullista tasoa seuraamalla videota⁴ ja pienoismalliin liittyvää selostusta⁵.

Olen luokitellut positioita lähinnä haastatteluaineiston valossa, sillä teoreettisia käsitteitä ei voi havainnoida⁶. Kirjoitelmistakaan ei voi tehdä suoria johtopäätöksiä positioista, mutta ne antavat suuntaa koululaisten pohittamisen ja ympäristötietoisuuden tasosta. Erilaiset aineistot tuottivat tietoa näyttelyn tarjoamasta ympäristö- ja ihmiskuvasta.

6.2 Omaehtoiset informantit

Omaehtoiseihin informantteihin olen laskenut 20 haastatteluihin osallistunutta ja 16 kirjallisesti vastannutta Kymenlaakson maakuntamuseon kävijää, joten heitä oli yhteensä 36 henkeä. Omaehtoiset informantit valitsivat kyselylomakkeen valmiista vaihtoehdoista sopivimman kuvaamaan heidän taustaansa. Seuraavat jaottelut perustuvat niistä laskettuihin tuloksiin. Omaehtoiset informantit olivat pääasiassa lähiseudulta. Heistä 62 % oli tullut museoon alle 50:n kilometrin etäisyydeltä. 19 % oli tullut 50-150:n kilometrin ja 19 % yli 150:n kilometrin etäisyydeltä. Kymenlaaksossa asuvia oli 72 % ja Kymenlaakson ulkopuolella asuvia 28 %.

¹ esim. HAV35M, HAV36N, HAV58N, HAV98N, HAV131N, HAV154N, HAV172N, HAV173N, HAV178T, HAV179T

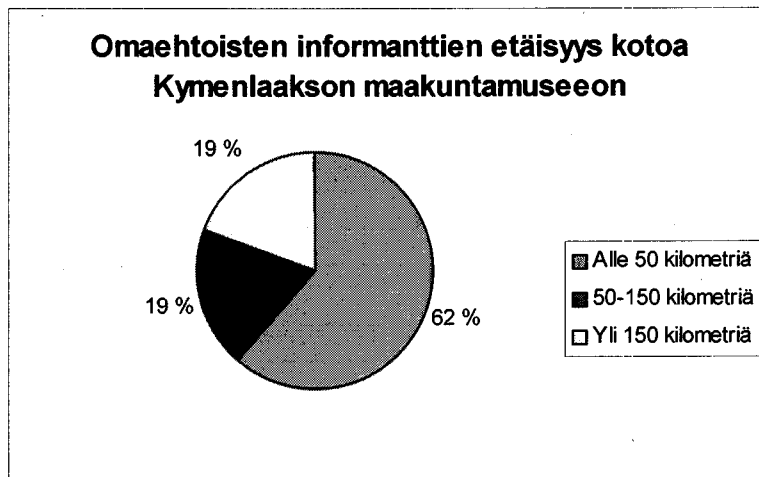
² esim. HAV9N, HAV32T, HAV33T, HAV39T, HAV54N, HAV55T, HAV182N

³ esim. HAV35M, HAV36N, HAV93M

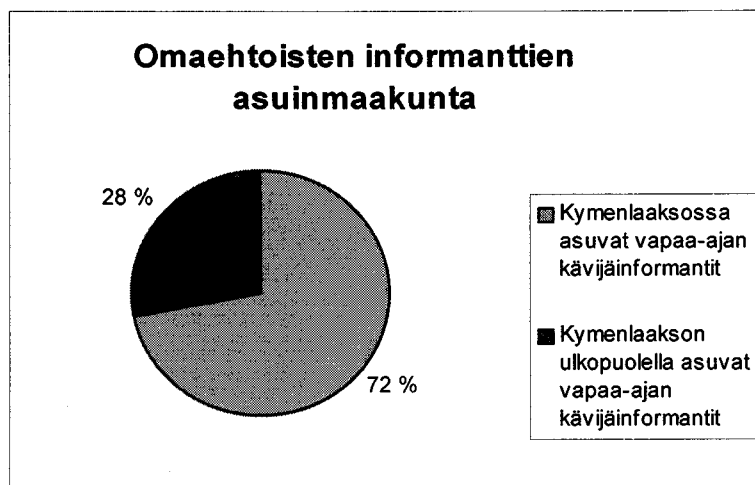
⁴ esim. HAV72M, HAV93M

⁵ esim. HAV90N-91N ja ryhmään kuuluva mieshenkilö HAV90M

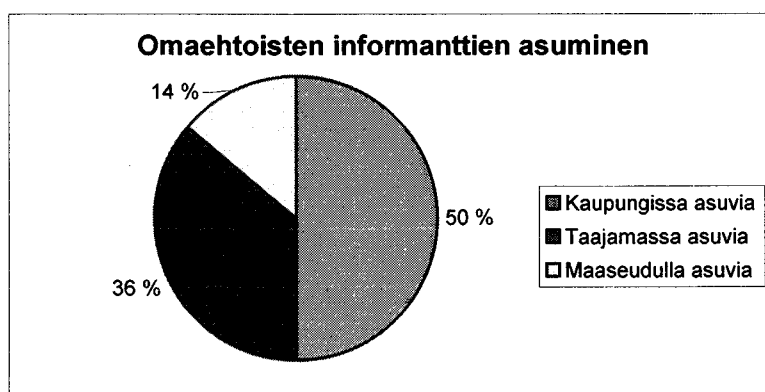
⁶ Pirttilä 1979, 28



Kuvio 2.



Kuvio 3.

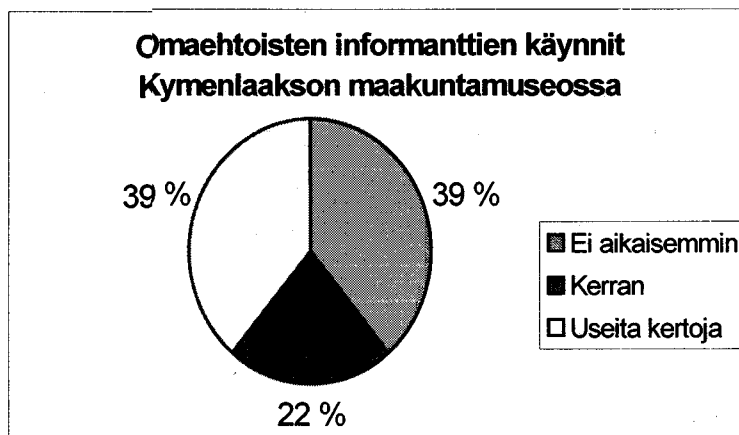


Kuvio 4.

Informanteista asuu kaupungissa 50 %, taajamassa 36 % ja maaseudulla 14 %. Kymenlaaksolaisia omaehtoisia informantteja oli 24 henkeä. 84 %

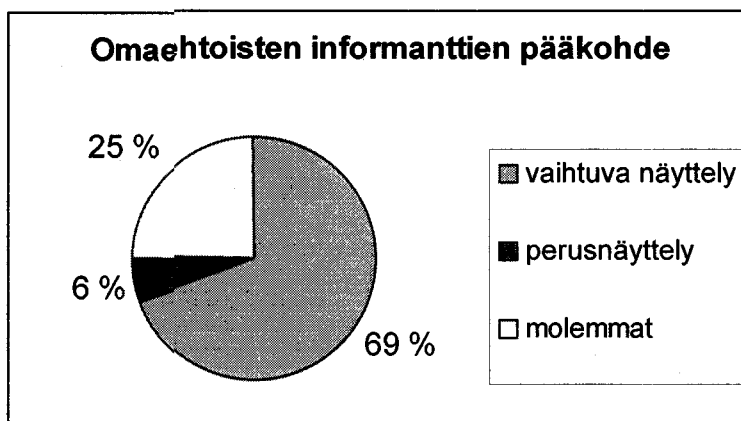
heistä oli asunut Kymenlaaksossa yli 11 vuotta. Useimmat olivat asuneet siellä lähes koko ikänsä. 8 % oli asunut maakunnassa 10-15 vuotta, 8 % 5-10 vuotta ja 8 % alle viisi vuotta.

Omaehtoisista informanteista 39 % oli ensimmäistä kertaa Kymenlaakson maakuntamuseossa. Heille siis näyttelykokemus oli täysin tuore. 22 % oli käynyt yhden kerran aikaisemmin kyseisessä museossa ja 39 % oli käynyt siellä useita kertoja.



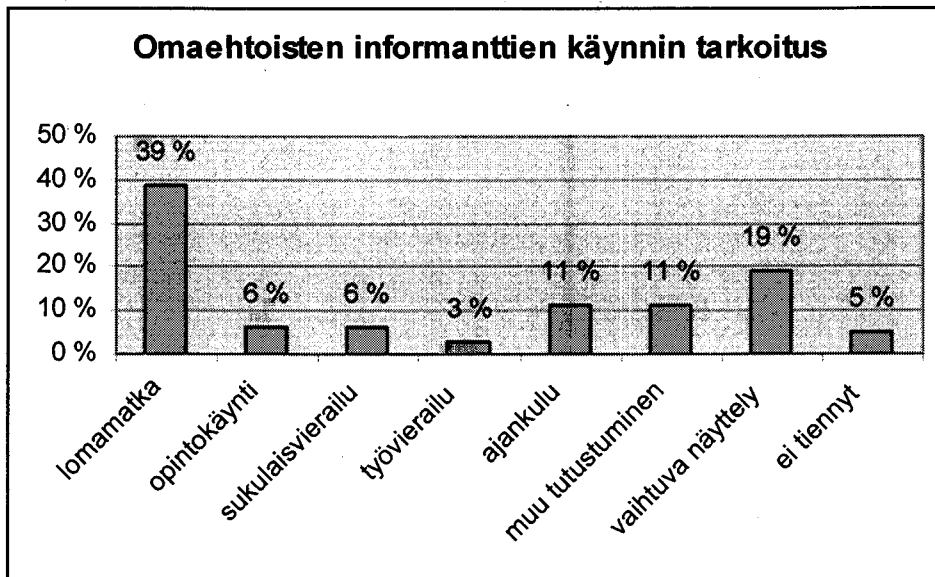
Kuvio 5.

Useimpien informanttien pääkohteena oli vaihtuva näyttely. 69 % informanteista ilmoitti käyntinsä päämääräksi vaihtuvan näyttelyn ja 6 % perusnäyttelyn. 25 % informanteista totesi, että päämääränä olivat sekä perusnäyttely että vaihtuva näyttely.



Kuvio 6.

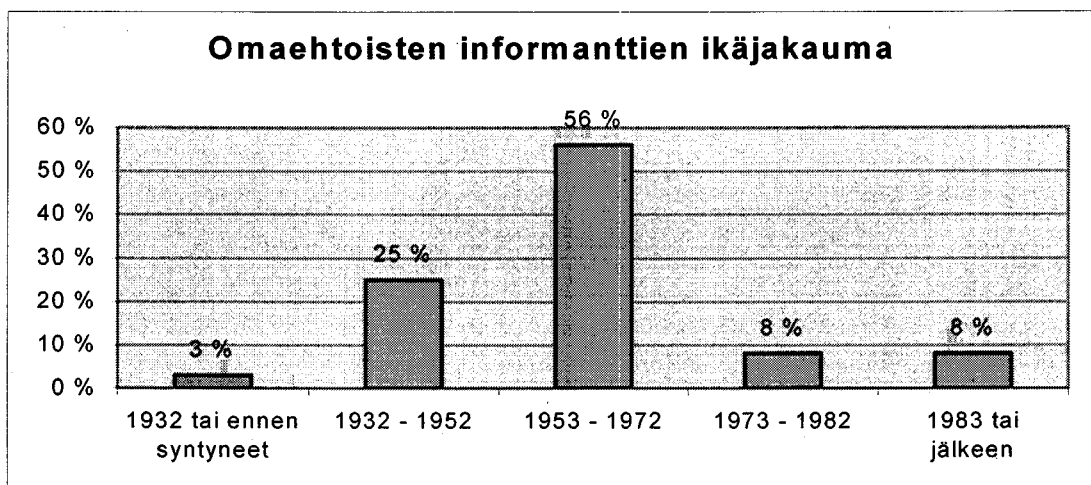
Informanttien käynnin tarkoituksena oli lomamatka, opintokäynti tai tutustuminen museoon. 39 % informanteista oli lomamatkalla ja 6 % opintokäynnillä. 6 % teki käynnin sukulaisvierailunsa yhteydessä ja 3 % työaikansa puitteissa. 11 % tuli museoon ajankuluksi ja 11 % tuli muuten tutustumaan museoon. 19 % ilmoitti käyntinsä syyksi Koiramäen lapset kaupungissa -näyttelyn. 5 % ei osannut perustella käyntinsä tarkoitusta.

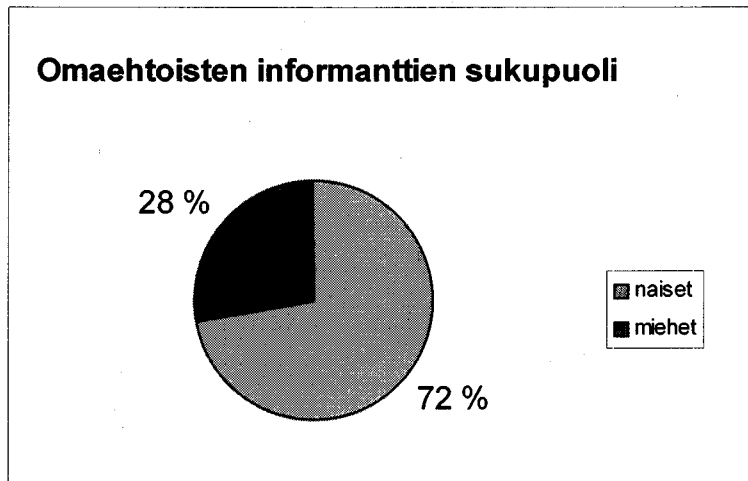


Kuvio 7.

Ikäjakaumaltaan enemmistö informanteista on nuoria aikuisia ja keski-ikäisiä. Varsinaisessa eläkeiässä olevia ja lapsia on vähemmistö. V. 1932 tai ennen syntyneitä on 3 %, vuosina 1933-1952 syntyneitä 25 %, vuosina 1953-1972 syntyneitä 56 %, vuosina 1973-1982 syntyneitä 8 % ja vuonna 1983 tai sen jälkeen syntyneitä 8 %.

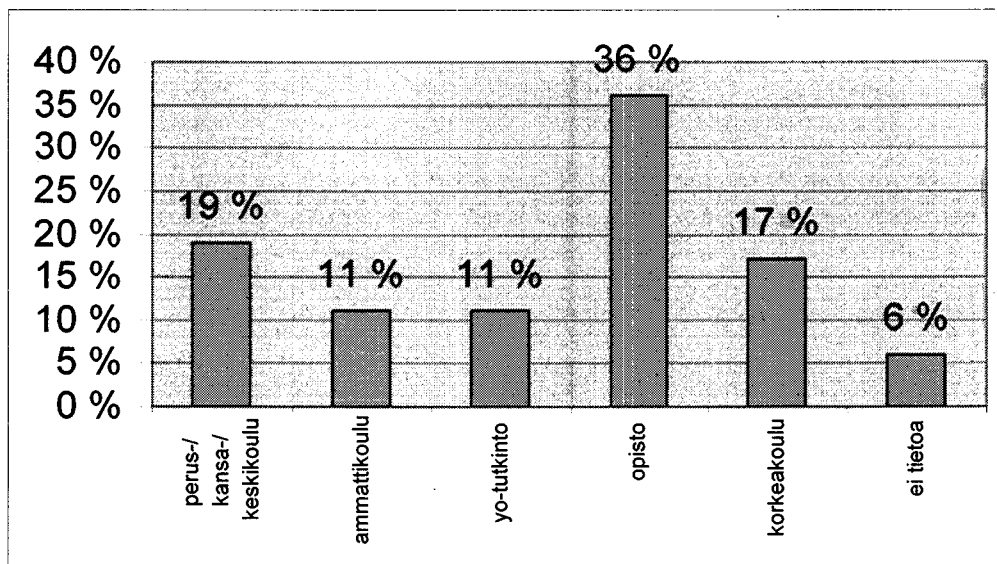
Kuvio 8.





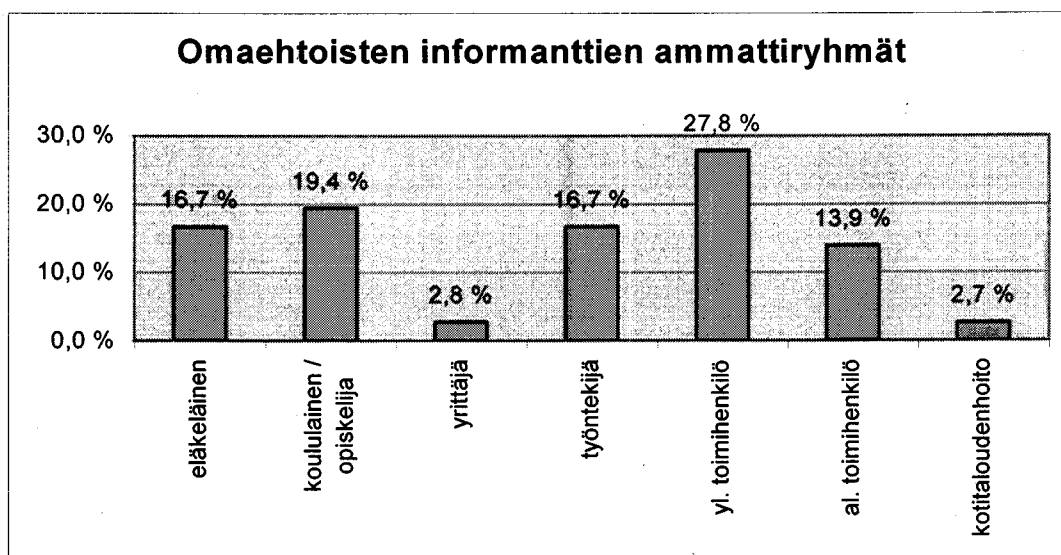
Kuvio 9.

72 % vastaajista on naispuolisia ja 28 % miespuolisia. Informanttien koulutus vaihtelee peruskoulua käyvistä korkeakoulututkinnon suorittaneisiin. Kansa-, keski- tai peruskoulupohjaisia heistä oli 19 %. Informanteista 11 % oli ammattikoulun käyneitä, 11 % ylioppilastutkintoon asti suorittaneita, 36 % opistotasaisen tutkinnon hankkineita ja 17 % korkeakoulututkinnon omaavia. 6 % ei ilmoittanut tarkemmin koulutustaan.



Kuvio 10. Omaehtoisten informanttien koulutus.

Informanteista 16.7 % on eläkeläisiä, 19.4 % koululaisia tai opiskelijoita, 2.8 % yrittäjiä, 16.7 % työntekijöitä, 27.8 % ylempiä toimihenkilöitä, 13.9 % alempia toimihenkilöitä ja 2.7 % kotitaloutta hoitavia.



Kuvio 11.

Otos poikkeaa hieman valtakunnallisesti tutkitusta maakuntamuseoiden kävijärakenteesta. Vuoden 1992 tutkimuksen mukaan maakuntamuseoissa kävi heinäkuussa 60 % naisia, kun tässä otoksessa heidän osuus on 72 %. Kyseisen tutkimuksen mukaan toimihenkilöitä ja opiskelijoita oli molempia noin 35 %. Otoksessani on toimihenkilöitä yhteensä 41,7 % ja opiskelijoita vähemmän eli 19,4 %. Korkeakoulutettuja oli hieman vähemmän, 17 % kun heitä valtakunnallisesti oli hieman alle neljäsosa. Informanteista 62 % oli Kotkan lähiseudulta ja 19 % yli 150 km:n päästä, mutta koko maan museotutkimuksessa kaukaisempia heinäkuun vierailijoita oli hieman yli puolet.¹ Informantit tulivat siis kesän kävijöiksi poikkeuksellisen läheltä, eikä heidän joukossaan ollut ulkomaalaisia. Aineistoa tulkitessa onkin otettava huomioon, että useat kävijät tunsivat ennestään Kotkaa.

¹ Saresto 1992, 30-31.

6.3 Siirtyminen menneen ajan arkeen ja miljööseen

Museokävijät siirtyivät menneisyyteen ajatuksissaan. Ainakin muutamissa näyttelyn kohdissa heillä oli ajallisia positioita¹. Kävijät siirtyivät luokittelujeni mukaan elettyyn ja historialliseen aikaan, enimmäkseen 1900-luvun alkuun². Heistä vain harvat löysivät näyttelystä luonnon ajan³, joten siihen ei yleensä siirrytty. Lapsien mukanaolo ja museovierailu työaikana häiritsivät muutaman kävijän keskittymistä niin, etteivät he voineet kokea ajallista siirtymää⁴. Monet kokivat siirtyvänsä pois normaalista ympäristöstä ainakin hetkellisesti tai joksikin aikaa⁵. Museo koettiin normaalista ympäristöstä poikkeavaksi⁶, koska siellä pystyi siirtymään toiseen aikaan ja paikkaan. Normaalilla ympäristöllä tarkoitan esimerkiksi työpaikkaa, kauppa ja kotia.

Museon oma tunnelma tempaisi kävijän mukaansa:

”No kieltämättä nää museot on semmonen oma miljöönsä, missä on niinkun pakko mennä sen aiheen mukana, että eipä siinä paljon ajattele, tuota ulkopuolen liikennettä tai hyörinää, se vie niinkun mennessään.”⁷

¹ INF1N, nauha n:o 8, 6-7; INF5N, nauha n:o 8, 14-15; INF6M, nauha n:o 9, 20; INF7N, nauha n:o 9, 27; INF9N, nauha n:o 10, 29, 33; INF12M, nauha n:o 10, 37; INF14N, nauha n:o 10, 46; INF17N, nauha n:o 10, 51; INF20M, nauha n:o 22, 65; INF23N, nauha n:o 12, 73; INF26N, nauha n:o 14, 89-90; INF28N, nauha 15, 104-105; INF30N, nauha n:o 15, 112; INF31N, 119; INF34M, nauha 16, 142-143

² Katso tutkielman lopussa liitteenä oleva taulukko

⁴ esim. 32N, nauha n:o 16, 122-123

⁵ INF1N, nauha n:o 8, 6; INF5N, nauha n:o 8, 14, 16; INF6M, nauha 9, 20; INF9N, nauha n:o 10, 33; INF12M, nauha n:o 10, 37; INF14N, nauha n:o 10, 46; INF19N, nauha 11, 56-57; INF20M, nauha n:o 11, 65; INF23N, nauha n:o 12, 74; INF24N, nauha n:o 13, 82; INF26N, nauha n:o 14, 89-90; INF28N, nauha n:o 15, 104-105; INF31N, 119; INF33M, nauha n:o 17, 135; INF34M, nauha n:o 17, 142-143

⁶ edellisistä esim. INF6M, nauha n:o 9, 20; INF19N, nauha n:o 11, 57; INF31N, 119

⁷ INF14N, nauha n:o 10, 46

Kävijät kokivat museon rauhalliseksi¹ ja esteettiseksi, sillä he saivat sieltä kauneuselämyksiä² Koti Kotkassa -huoneen puvuista³, käsitöistä⁴, sisustuksesta⁵ ja Kotka-huoneesta⁶. Museossa vallitsi harmoninen järjestys, joka muodostui rauhallisuudesta, esteettisyydestä ja esiteltujen ihmisten välisestä riidattomuudesta⁷. Informantti kuvaili paikan rauhaisaa henkeä:

"Semmonen rauhallinen, jotenkin semmonen tasapainoinen..., kaikki ammattikunnat ois keskenään sovussa, niinku monipuolinen ja semmonen rauhallinen jäi."⁸

Rituaalissa saatiin kosketus elämään ja oivallettiin sen laadullisuutta. Kävijät mielsivät näyttelyn kertovan ihmisistä ja heidän elämästään⁹. Useiden mielestä varsinkin saaristolaisten ja työläisten elämä oli niukkaa, ankaraa¹⁰

¹ INF1N, nauha n:o 8, 5; INF5N, nauha n:o 8, 14; INF12M, nauha n:o 10, 38-39; INF19N, nauha n:o 11, 57; INF23N, nauha n:o 12, 73; INF33M, nauha n:o 16, 135; INF34M, nauha 17, 143

² Huom! Kysymystä en esittänyt kaikille. Ne, joilta kysyin, vastasivat myöntävästi. INF1N, nauha n:o 8, 9-10; INF5N, nauha n:o 8, 13; INF19N, nauha n:o 11, 55-56; INF27N, nauha n:o 14, 98; INF26N, nauha n:o 14, 90; INF30N, nauha n:o 15, 111; INF31N, 118

³ INF1N, nauha n:o 8, 9; INF5N, nauha n:o 8, 13; INF19N, nauha n:o 11, 55-56; INF27N, nauha n:o 14, 98

⁴ INF1N, nauha n:o 8, 9; INF5N, nauha n:o 8, 13; INF19N, nauha n:o 11, 55-56; INF30N, nauha n:o 15, 111

⁵ INF1N, nauha n:o 8, 9; INF5N, nauha n:o 8, 13

⁶ INF27N, nauha n:o 14, 98; INF31N, 117

⁷ Tasapainoisuuden tunnetta lisäsi ilmeisesti myös kerskakulutuksen puuttuminen ja tasapainoinen suhde ympäristöön

⁸ INF5N, nauha n:o 8, 14.

⁹ INF1N, nauha n:o 8, 2; INF5N, nauha n:o 8, 12; INF6M, nauha n:o 9, 18; INF7N, nauha n:o 9, 25; INF9N, nauha n:o 10, 30; INF12M, nauha n:o 10, 36; INF14N, nauha n:o 10, 42-43; INF17N, nauha n:o 10, 49; INF20M, nauha n:o 11, 61; INF23N, nauha n:o 12, 69-70; INF24N, nauha n:o 13, 78, 80; INF26N, nauha n:o 14, 84; INF30N, nauha n:o 15, 108; INF31N, 115-116; INF32N, nauha n:o 16, 121-122; INF33M, nauha n:o 16, 131; INF34M, nauha n:o 16, 141

¹⁰ INF5N, nauha n:o 8, 12; INF9N, nauha n:o 10, 30; 36; INF14N, nauha n:o 10, 42; INF17N, nauha n:o 10, 49; INF23N, nauha n:o 12, 69-70; INF24N, nauha n:o 13, 78; INF26N, nauha n:o 14, 86-87; INF27N, nauha n:o 14, 96; INF28N, nauha n:o 15, 101; INF30N, nauha n:o 15, 108; INF32N, nauha n:o 16, 121

ja työntäyteistä¹. Siten rituaali yhdisti kävijät niukkaan elämäntapaan, jossa kulutettiin vähän valmiita hyödykkeitä ja tehtiin paljon itse. Kuitenkin kävijät huomasivat sosiaaliset erot ja niistä seuranneet erilaiset elämäntavat. Historiarituaaliin osallistunut kävijä kuvaili:

”Se kertoo sen, että siellähän on sitten vähintään kahden kerroksen väkeä, että sahatyöläiset kantanu niillä lankkuja satamassa ja sitte taas porvaris-porvarisporukka ollu jossain muualla vähän toiseen malliin, vähän paremmin ehkä eläny sitte. Kyllä siinä kerrotaan myös se, että ei se elo aina silloinkaan niin helppoo ollut, köyhyyttä ja muuta on luonnollisesti ollu, jos kohta myös hyvinvointia ja vaurautta.”²

Omaehtoisista informanteista viiden käyntiä luonnehtivat historiarituaalin tunnusmerkit³, joita ovat taipumus hahmottaa näyttely historiallisena kertomuksena, historiallisen tiedon merkityksen korostaminen ja esitetyn mieltäminen nimenomaan historiana⁴.

Kosketus ihmisten jättämiin jälkiin loi kävijöille vaikutelman menneisyydessä tehdystä työstä ja eletystä elämästä. Heillä oli positioita eletyssä miljöössä. Siellä he saivat suhteen arkiseen elämään, jota tosin pehmensivät vallitseva rauhallisuus, ristiriitojen puuttuminen, kauneus ja aidontuntuiset arvot. Kävijät tunsivat koskettavansa kaunista ja hyvää arkea, vaikkakin sillä oli myös niukka ja ankara puolensa. *Rituaali merkitsi hetkellistä irtautumista normaalista ympäristöstä, käyntiä toisen ajan arjessa.*

Kävijät sijoittuivat museotilan sosiokulttuuriseen järjestykseen nähdessään eletyn elämän jälkiä. He siirtyivät ajallisiin⁵, pohtiviin⁶ ja ympäristötietoiisiin⁷ positioihin näyttelytiloissa, jolloin he kohtasivat yksityisessä tietoisuudessaan näyttelyn sosiokulttuurisuuden. He kiinnittyivät itseään kollektiivisempaan järjestykseen.

¹ INF12M, nauha n:o 10

² INF20M, nauha n:o 11, 61.

³ INF1N, INF6M, INF9N, INF20M, INF23N

⁴ Ks. tutkielman lopussa liitteenä olevaa taulukkoa

⁵ ks. tämän luvun alussa olevat viitteet

⁶ esim. INF31N, 178-179; INF 34M, nauha n:o 16, 140

⁷ esim. INF1N, nauha n:o 8, 1 ja 7; INF30N, nauha n:o 15, 110

Museokävijöiden silmin menneisyyden arkea määritti työ, jota tehtiin käsin ilman teknisesti kehittyneitä välineitä. Ihmisten elämä ympäristössä esittyi nimenomaan työn miljöönä. Miljöö puhutteli kävijää siksi, että se sisälsi vaikuttavia esineitä ja hän saattoi yhdistää haaveitaan niihin¹. Miljöö irrotti normaalista ympäristöstä, koska sen avulla pystyi siirtymään toiseen aikaan ja käyttämään mielikuvitustaan. Museo poikkesi kävijöiden tavanomaisesta ympäristöstä niin paljon, että se unohtui.²

Asuinmiljöötä pystyi myös vertailemaan nykyaikaan, jolloin se yhdisti ajallisesti³. Miljööllä on ajallinen ulottuvuus: "No tää kotihan oli tän vuos'sadan alun miljöötä."⁴ Kävijät kuvasivat, että miljöössä pystyi aistimaan vanhan ajan⁵ ja muutoksen⁶. Ajan henki tuli lähemmäksi ja mielikuvat alkoivat pulputa:

"...miljöötä, missä on eletty, tavallaan niinku sitä ajan henkeä kuvaavia jollain lailla. Mitkä asiat on ollut tärkeitä, mikä on ollu semmonen elämä siihen aikaan, ett' ei varmaan mitään semmosia eksakteja tietoja, mutt' semmosia mielikuvia tulee."⁷

Miljöön tärkeä piirre on eletty elämä. Se on ihmisten elämänkuvausta heidän omassa ympäristössään. Miljöö koettiin todeksi kahdella tasolla: ensinnäkin se tuntui konkreettiselta ja siinä oli aikaisemmin eläneiden ihmisten jäljet. Sen pystyi uskomaan todeksi myös siksi, että itse oli tilassa mukana. Kävijät pääsivät todistamaan tapahtunutta melkein kuin alkuperäiselle tapahtumapaikalle. Miljöö esitti toisten ihmisten elämää, mutta se tuli myös itse koettua eläytymisen keinoin. Osa kävijöistä eläytyi miljöö-

¹ INF1N, nauha n:o 8, 4

² Esim. INF14N, nauha n:o 10, 46.

³ INF1N, nauha n:o 8, 6

⁴ INF14N, nauha n:o 10, 41.

⁵ INF1N, nauha n:o 8, 6; INF14N, nauha n:o 10, 45

⁶ INF14N, nauha n:o 10, 42

⁷ INF27N, nauha n:o 14, 95.

seen¹, vertaili sitä omaan aikaansa² ja siirtyi ajassa taaksepäin³. He siirtyivät oman aikansa arjen miljööstä menneisyyden miljööseen.

Kävijät kokivat ajallisen ja eletyn miljöön rajatussa ja rakennetussa tilassa, joten se sai kokemuksellisen ulottuvuuden. Miljöö on tilaan siirrettyä ihmisen toiminnan kuvausta. Se sisältää ympäristössä elettyä elämää. Miljöötermille on ominaista juuri inhimillinen ulottuvuus. Etymologisesti se tarkoittaa paikan keskellä olemista⁴.

Sosiaaliseen miljööseen kuuluu esineitä ja ihmisiä. Ranskalainen sosiologi Durkheim korosti, että "aktiiviseksi tekijäksi jää siis varsinainen inhimillinen miljöö"⁵. Sosiologisen näkemyksen mukaan miljöö muodostuu sosiaalisista suhteista, jotka kohdistuvat pienryhmiin, instituutioihin, työ- ja ammattiyhteisöihin. Yksilöt toimivat noiden yhteiskunnallisten suhteiden piirissä⁶.

Kirjallisuudentutkimuksessa miljöö käsitetään henkilöiden toimintaa ja käyttäytymistä kehystävänä ympäristönä. Sillä tarkoitetaan henkistä lähikehystä. Henkilöt saavat rooliaseman tietyssä ympäristössä.⁷ Kävijöiden kokema miljöö oli juuri edellä kuvatun kaltainen lähikehyys. He jäsensivät ihmisen harjoittaneen elinkeinoaan paikallisessa ja historiallisessa miljöössä.

Nyky-suomen sanakirjassa miljööllä tarkoitetaan luonnon tai sosiaalisten olojen muodostamaa ympäristöä, jossa joku jatkuvasti elää ja toimii. Miljöö

¹ esim. INF17N, nauha n:o 10, 51; INF27N, nauha n:o 14, 94-95; INF28N, nauha n:o 15, 105

² INF26N, nauha n:o 14, 85; INF28N; nauha n:o 15, 103, 106

³ esim. INF6M, nauha n:o 9, 20; INF26N, nauha n:o 14, 89-90

⁴ Mäkinen 1993, 22 Miljöö tarkoittaa paikan eli lokuksen keskellä olemista. Lokus-käsite voidaan siten ymmärtää tilana, jossa ihmisellä on paikallinen sijainti. Silloin kokija on tietoisuutensa ja positionsa välityksellä siinä läsnä.

⁵ Durkheim 1982, 122; Järvikoski 1995, 25

⁶ Karkama 1979, 43

⁷ Karkama 1979, 46.

on henkilökohtaisesti koettava elämänkehä ja elämänpiiri.¹ Miljöö-termi korostaa ihmisen aikaansaannoksia, kulttuurisia toimia ympäristössä². Termin käyttämisellä on haluttu painottaa ihmisen muokkaavaa otetta kulttuurissa. Se johdattaa ajatuksen tarkastelemaan ihmisen vaikutuksia historian jatkumossa muuttuvaan ympäristöön³.

Miljöössä voidaan kokea sijainti. Kävijät asemoituivat näyttelyssä luotuun elämisen ja työnteon muodostamaan sosiokulttuuriseen järjestykseen.

Miljöö viestitti elämästä ja työstä:

"No, esimerkiksi kyllä tää Hietanen on sinne tuotu niin hyvin esille, tämä tehdas ja teollisuus ja elämä siinä ympäristössä, must' se oli." "Mun mielestä just se työ, kovasti tehty työtä, ei oo mikään helppoo, se työ on se mitä mä arvostan siinä tehdasmiljöössä."⁴

Miljöö vaikutti eletyltä todellisuudelta. Se oli kooste myös arvoista, joista keskeinen oli työnteke. "Varmaan ainakin näin kalastamisesta, ilmapiiristä aika hyvän, koska siinä on työvälineitä näytillä. On se aika toden tuntainen."⁵ Miljöössä tuli muutos esiin:

"...kalastajakylämiljöössä tuli mieleen nää kaikki pyydystys- ja kalastus- ja metsästystavat, että nekin on muuttunu aikojen saatossa..."⁶

Miljööt tuottivat kauneuselämyksiä pohtivasta positioista kokevalle kävijälle:

"Koti ja ne miljööt oli esteettisiä. Samoin ne Kunnaksen sekä sahuhuone oli kauniisti laitettu. Mää oon suuri ihailija. Ihailen yleensä estetiikkaa. Mun mielestä joka paikassa mihin Suomessa oon menny, on osattu laittaa. ... Ne huoneet oli kauniit. Se kauneus jäi mieleen, just' se miten mä koin sen miljöön. Se ei ollu mulle lapsuudesta tuttu. Mää en ois' tykänny asua, mutta silti tykkäsin. Nää miljööt vaikuttavat kokonaisvaltaisesti."⁷

¹ Sadeniemi 1992, 488.

² Numminen 1993, 7

³ Mäkinen 1993, 22

⁴ INF7N, nauha n:o 9, 24.

⁵ INF12M, nauha n:o 10, 39.

⁶ INF14N, nauha n:o 10, 42

⁷ INF31N, 117-118.

Ympäristö ajankohtaistui kävijöille toiminnallisena paikallisena miljöönä. Siihen vaikuttivat toisaalta muistetut ja mielikuvina koetut kokemukset, toisaalta konkreettinen museossa nähty miljöö.¹ Koettu miljöö on sisäisen tietoisuuden ja ulkoisen todellisuuden yhteistulosta.

6.4 Menetetyn miljöön ja esineistön rituaali - muistikulttuurin aktivoituminen

Kävijöiden mielenkiinto kohdistui johonkin kadotettuun paikkaan. Kotkalainen informantti oli kiinnostunut sahasta, koska hän oli käynyt sillä alueella. Samalla kun kohde pysäytti näyttelyssä, niin hän siirtyi ajallisesti taaksepäin. Kun hän pysähtyi miettimään kohdetta, myös ympäristöhuoli puretuista rakennuksista heräsi. Hän tarkasteli tuttua kohdetta ajallisesti, pohitivasti ja ympäristötietoisesti. Hänellä oli useita positioita suhteellisen lyhyenä aikana. Niihin vaikutti paikkakunnan tuttuus, koska hän oli asunut lähes koko ikänsä eli melkein 30 vuotta paikkakunnalla. Hänellä oli jo ennestään paikallistuntemusta ja hän oli käynyt museossa useita kertoja aikaisemmin, joten hän ei kokenut saaneensa uusia tietoja historiasta. Käynti vaikutti menetetyn miljöön rituaalilta.²

Pohtivassa positiossa kävijä jäi miettimään:

"No, se oli se Hallan saha semmonen, mikä niinkun. Ett' se pysäytti ja sitä kateltiin kauemmin aikaa. Mutt' en mie muuten, muuten aika silleen ylimalkaisesti." "Noo, jotenkin se oli vaan kiinnostava, ett' mitenkä se on ollu iso tehdas, kuitenkin oon siell' nyt käyny ja mitenkä siell' on ollu aika paljon toimintaa sill' saarella, minkälainen se on nytte, aika paljon erilainen. Ett' se siin' lähinnä kiinnosti."³

Hän koki siirtymistä menneisyyteen ajallisessa positiossa:

"Kyll' siin' Hallan sahan kohalla, kyll' siin pystyi aika hyvin, katelti sitä ja ajatteli ja katto mitä rakennuksia vois' olla vielä pys-

¹ Esim. INF17N, nauha n:o 10, 45; INF23N, nauha n:o 12, 74.

² INF34M, nauha n:o 16, 139-142, nauha n:o 17, 142-144.

³ INF34M, nauha n:o 16, 140.

tyss' niin, kyll' siin pysty aika hyvin." "No, se oli lähinnä sitä, sitä ett' miten iso se on ollu sillo joskus aikoinaan ja mitä siit' nyt on jälell'. Siinä se on."¹

Ympäristötietoisessa positiossa heräsi suojelunhalua:

"Kyll' ehkä tietyll' laill, että ois' voinu jotain ehkä säästääkin, että ei ois' kaikkee tarvinnu purkaa pois." "No, sielt' saha-alueeltakin jotain rakennuksiakin ois' varmaan voinu säästää."²

Informantti, jonka vanhemmat olivat asuneet Kotkassa, yhdisti näyttelyyn heidän kertomuksiaan siitä, että Kotkassa oli ennen ollut kauniita vanhoja puutaloja ja satama oli ollut tärkeä. Näyttely tuntui vastaavan suullisia kertomuksia. Sen kuvailema menneisyys näytti onnellisemmalta kuin nykyaika, koska ihmisillä on ollut aikaa.³

Edellä mainittu kävijä huomasi pohtivasta positiostaan kauneutta, yhteistyötä ja jonkinlaista idylliä, joskin elämä saaristossa vaikutti askeettiselta. Näyttely kuvasi hänen mielestään mennyttä 1900-luvun alkupuolen elämää, eikä enää oman ajan elämää. Se toi kyllä muutamia lapsuuden muistoja mieleen, esimerkiksi Kotkan kauppahallista. Purettu rakennus symboloi sitä, että Kotkansaarella on ollut jotain vanhaa ja arvokasta. Hän tunsu huolta rakennetun ympäristön kohtalosta ja toivoi, että vanhoja puutaloja säilytettäisiin, joten hänellä oli myös ympäristötietoinen positio.⁴ Käynti vaikutti *menetetyn miljöön rituaalilta*. Miljöörituaaleiksi olen luokitellut useimpien haastateltujen informanttien käynnit⁵.

Aina kävijä ei kaivannut kokonaista menetettyä miljöötä tai rakennuksia, vaan kaipuu saattoi kohdistua miljöön yksittäisiin esineisiin. Esineetkin ovat miljöön osa. Käynti vahvisti esineiden säilyttämisen arvoa ja sai harmittelemaan hävitettyjä esineitä.⁶

" Kaipa se on nää esineet, eipä niitä juuri muualla nää kuin

¹ INF34M, nauha n:o 16, 142.

² INF34M, nauha n:o 16, 143-144.

³ INF30N, nauha n:o 15, 107-113.

⁴ INF30N, nauha n:o 15, 107-113.

⁵ INF7N, INF12M, INF14N, INF17N, INF19N, INF24N, INF26N, INF27N, INF28N, INF30N, INF31N, INF32N, INF34M, mutta INF5N ja INF33M eivät luokitettu kovin selvästi miljöörituaaleiksi, mutta eivät myöskään ole historiarituaaleja. Ks. liitteen taulukot.

⁶ esim. INF14N, nauha n:o 10, 45; INF17N, nauha n:o 10, 47

museoissa, että ihmiset on hävittänyt paljon vanhoja tavaroita, kun ei osattu arvostaa niitä, että. Se on kuitenkin niin paljon konkreettisempaa tajuta se mennyt aika, kun näkee jotain vanhoja esineitä kuin pelkän mielikuvan avulla..."¹

Esineet tekevät menneen ajan todellisemmaksi, koska ne ovat todiste eletystä ajasta. Ne voivat antaa kävijälle ajallisen sijainnin ja herättää kaipuuta kadotettuun. Esineet viittaavat kontekstiinsa, esimerkiksi kotiin. Kävijä muisteli museossa omaa ja isovanhempiensa kotia, että siellä oli ollut vastaavia astioita. Nyt niillä olisi ollut arvoa muistoesineinä. Kävijä vahvisti ja oikeutti oman lapsuuskotinsa ja mummolansa esineiden arvoa huomattessaan, että samanlaisille esineille on annettu museaalinen status.

"Sit' silleen harmitti, että miten aikoinaan on tullu kaikkee vanhaa tavaraa hävitettyä niinku kotoontakin."²

Muisteleva kävijä tarkasteli pohtivasta positiosta esineitä, joiden hän koki kohoavan arvoonsa museossa. Ne muistuttivat omasta tai sukulaisten historiasta, josta tuli tunnustettua ja arvokasta museokäynnin aikana. Hän muisti isovanhempiensa taitoja ja kertomuksia ulkosaaristosta. Ne toivat mieleen välähdyksiä sukulaisten todeksi kokemasta ympäristöstä. Museossa pystyi oikeuttamaan saaristolaiset sukujuurensa ja vahvistamaan ulkosaariston arvostusta ympäristönä. Arvostus oli lisääntynyt isovanhempien menetyksen jälkeen. Tämä osoittaa, että ihminen voi alkaa arvostaa jotain kohdetta sen jälkeen kun hän huomaa sen kadonneeksi tai uhanalaiseksi.

"Sillee jäi vähän harmittamaan, ettei sitä lapsena oikeen osannu arvostaa mitään, että jostain ulkosaaresta ollaan tänne muutettu. Eikä sitä silleen ajatellu, ett' vasta kun ei niitä enää oo, näit' isovanhempii, miettiin niitten elämää ja sit' huomaa, että paljon semmosta mitä ne on saassa tehny, niin ne toi niitä tapojaan sitte tänne."³

Näyttelyssä nähdyt esineet liittyivät kävijän arkeen, koska ne olivat ennestään tuttuja ja hän oli säilyttänyt vastaavan ajan esineitä itsellään:

¹ INF14N, nauha n:o 10, 45.

² INF17N, nauha n:o 10, 47.

³ INF17N, nauha n:o 10, 50. Syntynyt Kotkassa. Isovanhemmat asuneet Lavansaassa.

"No aika monella tapaa kyllä, joo. Kyllä ne kuvat ja esineet oli sellaisia, jotka on mulle vielä tuttuja, vaikkei nyt esineitä nykyään enää käytä, semmosia esineitä. Mulla on karstat, mut' en mää enää käytä karstoja, rukki on, mummulta peräisin, mutta en käytä sitäkään."¹

Kävijä koki näyttelyn liittyvän arkeensa keräilyharrastuksensa vuoksi:

"Mie keräilen hirveesti vanhoja esineitä, ett' koko meiän asunto on kalustettu vanhoilla tavaroilla ja kunnostettu, ett' sillein tietysti ne huonekalut ja nää kaikki pisti silmään, vitriinit ja sängyt ja peilikaapit. Että vitriinit tosissaan, ett' se tuli niinkun mieleen, ett' ne sieltä ainakin huomas', ett' olipa hienoja. Mut' en mää ite niitä oo kunnostanu, ett' en mää niist' ite ymmärrä, muuta ku vaan katselen ja ihastelen."²

Näyttely ajankohtaisti perinteiden arvoa ja se antoi virikettä omaan keräilyharrastukseen. Nämä ovat henkilökohtaisia kiinnekohtia näyttelyn sisältöön. Keräilyä harrastava katseli ihastellen huonekaluja ja lasiesineitä. Hän kertoi haluavansa kasvattaa lapsia arvostamaan vanhoja perinteitä ja asioita:

"No kokonaisuutena muutenkin vanhan arvostaminen ja vanhojen perinteiden ja kaikkien vanhojen asioiden niinkun miettiminen, ett' mitä on ollu ennen mitä on nyt, ett' opittais' arvostamaan mitä meill' nyt on. Ennen ei oo asiat ollu näin hyvin kaikiss' asioissa." "No, ihan varsinaisesti niinku keräilen semmosta --- vanhaa violettii lasia, mitä on joskus täällä valmistettu. Ja tosissaan kaikki huonekalut on pyritty ostamaan antiikki-liikkeistä ja kirppareilta tai kunnostettu vanhan oloisiksi."³

Käsitöitä ja antiikkiesineitä harrastavat kävijät tarkastelivat kohteita pohtivasta positiosta, koska heillä oli niihin omakohtainen kosketus⁴. Perinteiden ja käsitöiden säilyttäminen vaikutti tärkeältä, niinpä yläkerrassa olevien käsitöiden ääreen oli myös pysähdytty:

"Kiinnostaa, koska mää ite tykkään säilyttää niitä. Ett' mulla on itellä semmosia perinnekäsitöitä, joita vaalitaan kotona, jotka on

¹ INF23N, nauha n:o 12, 73.

² INF32N, nauha n:o 16, 123-124.

³ INF32N, nauha n:o 16, 124.

⁴ esim. INF5N, nauha n:o 8, 15; INF27N, nauha n:o 14, 97

tullu sukupolvelta toiselle, että mun mielestä ne on sellasia mitä kannattaa vaalia. ---Kai ne perinteet on, mitä tahtois´vaalia ja säilyttää ja siirtää myöskin seuraavalle. Ja varmaan myöskin se tausta, mistä ollaan tultu, ett´ tää aika ei oo irrallinen mistään, ettei tää oo syntynyt mistään yks´kaks´ tai ett´ tää on jatkumoo jollekin muulle, ett´ on kehittynyt jostain ja tästä eteenpäin taas kehitytään johonkin.”¹

Keräilyä harrastava kotkalaiskävijä oli huolestunut esineiden säilymisestä. Hän ei tuntenut juuri huolta oman ympäristönsä säilyttämisestä, koska hän asuu lähellä uudisasuntoja ja historiallisia rakennuksia on vain vähän jäljellä. Hänen mielestään mennyt on kadotettua, eikä se enää herättänyt kaipuuta. Hän koki Kotkan kehityksen edenneen hyvään suuntaan ja ajatteli, ettei siellä oltu hajotettu mitään merkittäviä rakennuksia. Näyttely antoi hänen mielestään kuvan kaupungista ja rakennuksista. Hän arvosti rakennustaitoa ja mietti, miten itse olisi toteuttanut rakennuksen. Hän katseli rakennuksia ajallisesta positiosta.²

Keräilijä piti kuitenkin tärkeänä, että Kotkan historialliset nähtävyydet säilytettäisiin ja kunnostettaisiin. Hänen pohtiva positionsa kohdistui Sankt Nikolai -laivaan. Hän sanoi ihmetelleensä, että laivan annettiin hajota kappaleiksi meren pohjassa. Se, että menneestä ajasta oli jäänyt runsaasti muuta tavaraa, osoitti ajan olleen "aika hyvää aikaa". Hänelle esineiden säilyttäminen oli arvo. Hän kiinnitti huomiota esineisiin, joiden kaltaisia suvunkin keräilijöillä oli ollut:

”No, sillä tavalla just´, että koska minun suvussakin on noit´ keräilijöi ollu, kun mie näin siellä määrätyn kappaleen, niin heti sillä tavalla tuli mieleen, että tollanen on ollu sillä, sillä sukulaisella, että mie olen siellä nähny sen ensimmäisen kerran. Pojall´ tuli just´ sama juttu, ku täällä oli semmonen vanhan ajan piippu, ennen puhuttiin noin niinku intiaanipiipuista, nii tässä vähän

¹ INF27N, nauha n:o 14, 97.

² INF33M, nauha n:o 16, 127-139.

aika sitte nii eno ois´ just´ pojalle antanu, mutt´ se ei löytäny sitä piippua mistään...”¹

Keräilijän mielestä museossa vallitsi todellisuuden pyhätunnelmaksi tekevä järjestys. Saaristolaisasunnossa oli hänen mielestään liian siistiä ja saahuoneen lautataapelit olivat ehkä täsmällisempiä kuin mitä todellisuudessa.²

Antropologi Mary Douglasin mukaan lika on olennaisesti epäjärjestyä ja se on olemassa katselijan silmissä³. Näyttelyn pääosin arkisessa työnteon ja vain paikoittain pyhätunnelman miljöössä ei kävijöiden puheita tulkiten koettu juuri epäjärjestyksen ja saastumisen tuomaa likaa. Kun näyttelyssä vallitsee suhteellinen puhtaus, se voi lisätä järjestyksen vaikutelmaa.

Puhdistumisriitit voivat poistaa saastuttavan laadun⁴. Omaehtoisten informanttien museokäyntiä voi pitää puhdistumisriittinä, koska siinä karistettiin pois hetkellisesti nykyajan kuonaa. Käynti sinällään vakuutti kävijöille, että museossa esitelty menneisyys oli puhtaampi ympäristöongelmista kuin nykyaika. Toiseksi puhdistumisriitit voivat merkitä eroamista aikaisemmasta ympäristöstä ja niihin voi kuulua liittymistä erilaiseen ympäristöön⁵. Käynnin aikana kävijät erkanivat normaalista ympäristöstään ja liittyivät perusnäyttelyn miljööisiin.

¹ INF33M, nauha n:o 16, 134.

² INF33M, nauha n:o 16, 136-137.

³ Douglas 1988, 2

⁴ van Gennep 1960, 12

⁵ van Gennep 1960, 20

6.5 Ympäristöhuoli ja nykyajan elämäntavan kritiikki

Näyttely sai osan kävijöistä tuntemaan ympäristöhuolta rakennetun ympäristön purkamisesta¹. Hietasen sahasaari oli kohta, jossa huoli rakennetusta ympäristöstä ajankohtaistui². Osa kävijöistä koki, etteivät kulttuurin katoamiseen liittyvät ympäristöhuolet varsinaisesti tulleet käynnin aikana mieleen³.

"No, eii, eii. Mm, ehkä se Hietasen sahasaari oli silleen jännä, että se oli aika kaunis ja aika jännä paikka ollu, että kun ajattelee mikä se on nyt, että suursatama vaan ja mihin isot laivat tulee niin, oishan se ollu aika jännä vielä nykyaikanakin semmoinen, ett' tota kaikki kaunis tavallaan tuhotaan, että kaikki pitää olla niin nykyaikaista ja toimivaa."⁴

Kävijä koki, että Hietasen sahayhteisön rakennusten purkamisen vuoksi oli menetetty myös kauneutta. Hän ei ollut huolestunut rakennetun ympäristön nykyisyydestä eikä tulevaisuudesta, mutta hän oli pahoillaan siihen liittyneen esteettisen arvon menettämisestä.⁵

Toisen kävijän ympäristöhuoli koski rakennettua ympäristöä. Sen hävittäminen tuntui peruskotkalaisuuden ja kauneuden kadottamiselta. Saha-kulttuuri vaikutti menetetyltä, koska siitä ei ollut jäänyt "elävää historiaa" Kotkaan.⁶

Näyttelyä katsoessaan kotkalaissyntyinen kävijä muisti puretun Kotkan kauppahallin ja se muistutti siitä, että Kotkansaarella oli ollut "jotain vanhaa ja arvokasta". Hän oli huolissaan vanhojen puutalojen purkamisesta, sillä vain osa niistä on korjattu. Entisen asuinpaikan purkaminen kosketti

¹ INF27N, nauha n:o 14, 94, 98-99; INF30N, nauha n:o 15, 110; INF34M, nauha n:o 16, 140, 142, nauha n:o 17, 143

² esim. INF1N, nauha n:o 8, 7; INF19N, nauha n:o 11, 58; INF27N, nauha n:o 14, 93, 98-99; INF30N, nauha n:o 15, 110, 112-113

³ INF17N, nauha n:o 10, 52; INF19N, nauha n:o 11, 53, 57; INF20M, nauha n:o 11, 62, 65-66; INF23N, nauha n:o 12, 71, 74-75; INF24N, nauha n:o 13, 79, 82; INF33M, nauha n:o 16, 129

⁴ INF19N, nauha n:o 11, 58.

⁵ INF19N, nauha n:o 11, 58.

⁶ INF27N, nauha n:o 14, 94.

näyttelyn kohdassa, jossa esiteltiin kyseisiä purettuja saha-alueita.¹

Kymenlaaksolaiset asuvat keskimääräistä yleisemmin taajamissa. Heistä 84.4 % asuu taajamissa, kun koko maassa keskiarvo on 80.2 %.² Niin myös useimmat informantit asuivat kaupungeissa³, joten valtaosalle heistäkin taajaan rakennettu ympäristö on lähin elinympäristö. Voimakkaan uudisrakentamisen yhteydessä on Kymenlaaksossakin tuhoutunut kulttuurihistoriallisesti arvokasta ympäristöä, josta yksittäisenä esimerkkinä on Kotkan kauppahalli. Silti jäljellä on vielä arvokasta rakennettua ympäristöä, kuten Kotkan ja Haminan keskusta-alueet, Kotkan Puistola, Kuusankosken Tähtee ja teollisuusympäristöistä esimerkiksi Alvar Aallon toimiston suunnittelemat Sunilan ja Inkeröisten asuinalueet.⁴ Rakennetusta ympäristöstä huolestunut kotkalaiskävijä kiinnittikin erityisesti huomiota, että Kotka-huoneessa mainittiin Alvar Aalto. Se oli hänelle ennestään tuttua.⁵

Luonnosta huolestuminen tuli esille hylkeenpyynnin ja kalastuksen yhteydessä⁶. Yksi kävijöistä oli huolissaan nykyisten kalojen myrkyllisyydestä⁷. Toinen kävijä sanoi miettineensä nykyajan hylkeiden oloja Saimaalla sekä saastuttavia sahoja siitä huolimatta, vaikkei saastumista sinänsä näyttelyssä käsitelty⁸.

"No, joo just' se hylkeenpyytäjä, mulle tuli jotenkin Saimaa mieleen. Se sahan tuli vaan mieleen, että on se varmaan saastuttanu, mutt' ei se siinä niinkun nävy --- ollenkaan."⁹

¹ INF30N, nauha n:o 15, 110.

² Kymenlaakson ympäristön tila 1995, 1996, 20.

³ Informanttien taustatiedot 1997

⁴ Kymenlaakson ympäristön tila 1995, 1996, 20-21.

⁵ INF34M, nauha n:o 16, 140.

⁶ INF1N, nauha n:o 8, 1; INF7N, nauha n:o 9, 25-26, 29; INF8N, INF29N

⁷ INF7N, nauha n:o 9, 29

⁸ INF28N taustatiedot ja nauha n:o 15, 105-106

⁹ INF28N, nauha n:o 15, 106.

Yhdelle kävijälle huoli tehtaiden aiheuttamasta ympäristön rasittamisesta nousi vasta haastattelun aikana mieleen¹. Huoli ajankohtaistui, kun ympäristöasioista tuli puhe ja kävijä siirtyi pois museonäyttelystä.

Luontoihmiseksi itsensä määritellyt kävijä pohti ympäristökysymyksiä käyntinsä aikana. Hän kertoi lukeneensa tekstit tarkkaan ja totesi näyttelyn käsitelleen luonnon hyödyntämistä. Hänellä oli pohtivia ja ympäristötietoisia positioita näyttelyssä:

"No, tuli tietysti sit' ne tuli omissa ajatuksissa niin kun mäe tos' aikasemmin sanoin kun vertas' nykyaikaa ja aiempia aikoja, niin tuntu silleen, ett' nykysin saastutetaan paljon enemmän ja ett' kun vertaa siihen miten paljon vähemmälle ennen on pärjätty ja kuitenkin ihmiset on eläny ja syöny joka päivä."²

Luonnon ja rakennetun ympäristön ongelmat vaikuttivat piileviltä näyttelyssä. Ongelmia ei esitelty suoraan, mutta niiden olemassaolon pystyi tulkitsemaan. Huoli ympäristöstä ajankohtaistui niille kävijöille, joilla oli ympäristötietoisia positioita näyttelyssä.³

Kävijät olivat suurimmaksi osaksi lomalaisia⁴, joiden tarkoituksena oli nauttia eikä olla huolissaan. Ensimmäistä kertaa museossa vierailleet saivat uuden kokemuksen ja käyntiään uusineet syvensivät tietoaan⁵. Kysyttäessä lähes kaikki olivat joistakin ympäristöongelmista huolissaan. Niistä oli saatu tietoa muista lähteistä jo ennen käyntiä, joten huolestuneisuus ei syntynyt pelkästään näyttelyn perusteella. Informanttien mielestä ympäristöongelmia ei esitelty näyttelytiloissa.⁶ Vaikka *ongelmakeskeistä ympäristökasvatusta ei ollut*, niin käynnin jälkeen kävijät pystyivät pohtimaan suhdettaan näyttelyssä esiteltyyn ympäristöön⁷. Siten historia- ja miljöörityöaloihin sisältyi kuvailevaa ympäristökasvatusta.

¹ INF23N, nauha n:o 12, 75

² INF26N, nauha n:o 14, 91.

³ esim. INF1N, nauha n:o 8, 7; INF26N, nauha n:o 14, 91.

⁴ omaehtoisten informanttien taustatiedot

⁵ omaehtoisten informanttien taustatiedot ja haastattelut

⁶ omaehtoisten informanttien taustatiedot.

⁷ esim. INF26N, nauha n:o 14, 91; INF27N, nauha n:o 14, 98; INF30N, nauha n:o 15, 113; INF31N, 119

Taustatiedoissa kysyin huolestuneisuutta ympäristöongelmista, joten kysymyksen asettelu saattoi ohjata huomiota julkisessa keskustelussa sellaisiksi leimautuneisiin. Rakennetun ympäristön tuhoamista ei monesti mielletä ympäristöongelmaksi¹, mutta huoleksi kylläkin. Kysymys ei siis anna täyttä varmuutta siitä, kuinka huolestuneita kävijät olivat rakennetun ympäristön purkamisesta jo ennen käyntiä ja sen jälkeen.

Ympäristöongelmat voidaan hallintotieteen lisensiaatti Sauli Rouhisen mukaan jakaa globaaleihin, alueellisiin, kansallisiin ja paikallisiin. Alueellisia ongelmia ovat erityisesti maaperän ja vesien happamoituminen, rannikoiden ja vesistöjen pilaantuminen. Kansallisia ongelmia ovat teollisuuden, yhdyskuntien ja kiinteistöjen päästöt ilmaan, maaperään ja vesiin. Samoin liikenne, kemikaalien käsittely ja liian tehokas maa- ja metsätalous aiheuttavat ongelmia.² Paikallisista ympäristöongelmista on muodostunut erilaisia eturistiriitoja ja terveyshaittoja. Ristiriitoja voivat aiheuttaa luonnonsuojelun ja maanomistajien etujen yhteen törmääminen. Terveyshaittoja puolestaan voivat aiheuttaa mm. melu ja erilaiset päästöt.³ Kaikki edellä mainitut ympäristöongelmat koskevat luontoa ja ihmistä. Teollisuus ja liikenne nousevat paikallisten ympäristöongelmien syyllisiksi.

Kävijöiden aikaisempiin tietoihin kuuluivat ainakin luontoa koskevat ympäristöongelmat, joten he olisivat voineet tunnistaa niiden käsittelyn näytteilyssä. He eivät olleet lukeneet opasvihkoja, joissa ongelmia oli sivuttu.⁴ Kävijät vastasivat käynnin jälkeen, että he olivat huolestuneita luonnon saastumisesta⁵, erityisesti vesistöjen⁶ ja ilman pilaantumisesta⁷.

¹ esim. Rouhinen 1991, 221

² Rouhinen 1991, 221; Suomen ympäristöpolitiikka 1989, 24, 167, 206, 256-257.

³ Rouhinen 1991, 222.

⁴ Omaehtoisten informanttien ja lukiolaisten taustatiedot. Kukaan ei maininnut opasvihkosissa ja hylkeidenpyynti -näytteilytekstissä käsitellyistä ympäristöongelmista.

⁵ esim. INF12M, INF27N, INF34M haastattelut.

⁶ INF12M, INF14N, INF17N, INF19N, INF24N, INF26N, INF27N, INF30N, INF32N, INF33N, INF35N, INF36N

⁷ INF12M, INF14N, INF19N, INF26N, INF29N, INF30N, INF32N, INF34N, INF36N

Osa haastatelluista arvosteli nykyajan elämäntapoja¹. Yksi informantti totesi, että luonnon hyväksikäyttö on liiallista nykyisin ja se oli ollut ennen tarkoituksenmukaisempaa². Toisen mielestä nykyisessä elämäntavassa käytetään materiaaleja enemmän kuin on välttämätöntä ja jätteiden tuottamisella pilataan ympäristöä:

"No, tietysti jos kauheen radikaalisti vertaa oikeen vanhaa ja nykyaikaa, niin kyllä tavallaan, että nykyisinhän ihminen pilaa hirveesti ympäristöä ja näin, että tulee mieleen, että millä sen vois' pysäyttää, kun ennen varmaan on niin tarpeeseen kaikki tehty ja se on käytetty loppuun. Nykysin jää niin paljon käyttämättä siitä mitä tarvii ruokaankin, kaikki käärepaperit sun muut, niin siit' jää hirveen, enemmän melkeen jätettä kun mitä se on itse asia. Tämmösiin törmää näissä sit' hetken aina."³

Kävijän ympäristötietoinen positio heräsi kivikauden kohdalla ja 1900-luvun alun koteja katsoessa. Niissä hän vertaili varhaisempia aikoja nykyaikaan ja koki, että "aikaisemmat vuodet voittaa nykyajan systeemit. Ennenkin on pärjätty vähemmällä".⁴

Lapsien kanssa vierailut nainen kertoi haluavansa opettaa heille näyttelyssä kuvatusta koneellistumattomasta entisajasta. Hän ajatteli nykyaikaisen viihdetekniikan vähentävän sosiaalista kanssakäymistä, siksi hän piti entisajan lasten kasvatusta ja vuorovaikutusta hyveellisenä:

"Että on ollu erilainen aika, kun ne varmaan luulee, että aina on ollu tällast', että ennen vanhaan ei oo ollu tietokoneit' eikä telkkareita ja puhelimet oli tosi erilaisii, nää ensimmäiset ja se, että lapset on ollu erilaisessa asemassa ennen, mitä nyt on nää vanhemmat ihmiset puhunu, ett' ne on pietty ehkä enemmän kuriss' kuin nykypäivänä." "Pikkasen kade-kadehdin sitä, koska mun mielest' nykypäivän' on paljon kaikkee turhaa, sellast' aineellist', ett' välill' tuntuu, että yhdess' oloaikkaa ei jää, kun yks' halua kattoo jonkun ohjelman ja toinen halua kattoo jonkun toisen ja se telkkari on nykypäivänä yks' suur' vitsaus tällasiss' lapsiperheiss' ainakin, ett' se vie hirveesti aikaa ja videot toinen ja tietokone kolmas sitte, että ja ne kuitenkin on melkein jokaisella."⁵

¹ INF1N, nauha n:o 8, 2, 7-8; INF9N, nauha n:o 10, 34

² INF34M, nauha n:o 17, 144

³ INF26N, nauha n:o 14, 90-91.

⁴ INF26N, nauha n:o 14, 91.

⁵ INF30N, nauha n:o 15, 111-112.

Tein hänelle tarkistuskysymyksen, että tuliko näyttelyssä nykyaika ylipäättään mieleen. Siihen hän vastasi kieltävästi, joten kritiikki nykyaikaa kohtaan heräsi hänen mielessään vasta näyttelyn jälkeen.¹

Osa kävijöistä oli huolestuneita nykyajan elämäntavasta. Sen saastumiseen viittasivat huomautukset viitseliäisyyden vähenemisestä, mukavuudenhalusta ja juppiutumisesta². Teollisuusajan ympäristöongelmien koettiin kyllä vähentyneen siitä, mitä ne olivat pahimmillaan³, mutta paluuta "vanhan ajan" kultakauteen ei enää ollut. Kymijoen saastuneisuus kosketti arkipäivän tasolla siksi, että siitä saaduissa kaloissa on ollut myrkkijä⁴.

Vaikutti siltä, etteivät haastatellut informantit olleet voimakkaasti ekologisen elämäntavan kannattajia tai muuten ympäristöaktivisteja. He eivät kuulu ympäristöliikkeisiin⁵. Monet vastasivat, ettei heillä ole ympäristönsuojeluun liittyviä harrastuksia⁶, joita taas osa ajatteli olevan kierrättäminen⁷, kompostointi⁸, jätteiden lajittelu⁹, ympäristöystävällisten tuotteiden käyttö¹⁰, kuntoilu ja metsässä retkeily¹¹ ja kirpputoreille ajaminen¹².

¹ INF30N, nauha n:o 15, 112.

² INF9N, nauha n:o 10, 34; INF1N, nauha n:o 8, 7-8

³ INF9N, nauha n:o 10, 34; INF20M, nauha n:o 11, 67

⁴ INF9N, nauha n:o 10, 34

⁵ Kysytty INF1N, INF14N, INF17N, INF19N, INF20M, INF21N, INF22M, INF23N, INF24N, INF25M tyhjä, INF26N, INF27N, INF28N, INF29N, INF30N, INF31N puuttuu, INF32N, INF33M, INF34M, INF35N, INF36N

⁶ INF17N, INF19N, INF20M, INF21N, INF22M, INF23N, INF24N, INF25M tyhjä, INF26N, INF27N, INF28N tyhjä, INF29N, INF35N

⁷ INF14N, INF34N, INF36N

⁸ INF14N

⁹ INF14N, INF36N

¹⁰ INF30N

¹¹ INF32N

¹² INF33N

Ympäristönsuojelu voidaan jakaa henkilökohtaisessa elämäntavassa ilmenevään ja yhteisöllisesti järjestäytyneeseen toimintaan. Luonnon- ja ympäristönsuojelun maakunnallinen kansalaistoiminta Kymenlaaksossa on järjestynyt, vaikka informantit eivät olleet siihen osallistuneetkaan. Kymenlaakson luonnonsuojelupiiri ry:n alaisuudessa toimii useita paikallisyhdistyksiä. Ne puolustavat toiminnallaan luonnon monimuotoisuutta, kestävä elämäntapaa ja ympäristönsuojelua. Kymenlaakson Luonnon Ystävät ry. edistää tieteellistä luonnontutkimusta ja sen jäsenkunta koostuu maakunnallisista asiantuntijoista ja tutkijoista. Lisäksi ympäristöasiat ovat esillä esimerkiksi partiolaisten ja Marttojen toiminnassa. Näiden lisäksi Kotkan ympäristöseura työskentelee ympäristön- ja luonnonsuojelun hyväksi.¹

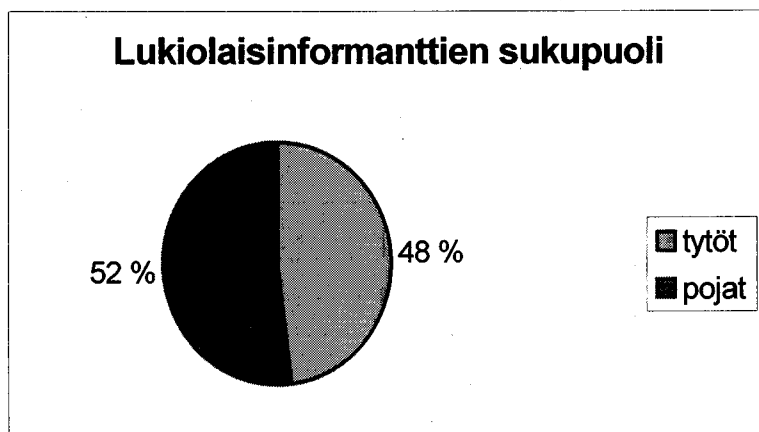
6.6 Lukiolaisinformantit ja opettajat

Tutkimukseen osallistui 23 lukion toisluokkalaisia ja 31 lukion kolmasluokkalaisia. Nämä taustatiedot perustuvat kyselylomakkeisiin, jonka oppilaat täyttivät pyydetyn kirjoitelman yhteydessä. Kaikki koululaisinformantit asuvat Kotkan kunnassa. Lukiolaisinformanteista tyttöjä oli 48 % ja poikia 52 %. Kaksi museossa käynyttä lukion kolmasluokkalaista jätti kirjoitelman tekemättä, koska he eivät ilmeisesti olleet kiinnostuneita tekemään sitä ja yksi siitä syystä, että hän oli ajoharjoittelussa museokäynnin aikana.

Lukion toisluokkalaisten museokäynti liittyi historiaan ja kolmasluokkalaisten yhteiskuntaoppiin. Toisluokkalaisten museokäynnin teemana oli Kotka kotiseutuna. He tutustuivat oppaan johdolla Ruotsinsalmen taisteluihin, sahateollisuuden syntyyn ja kotkalaisiin koteihin. He kiersivät alakerran ilman opasta. Opettaja kertoi olevansa "puhdasoppinen" historian opettaja, eikä hän ole koskaan ajatellut näyttelyn käyttöä ympäristökasvatukseen.²

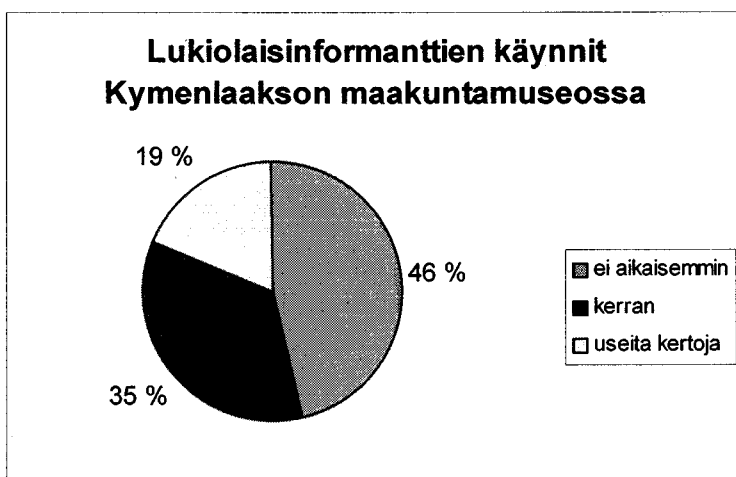
¹ Kymenlaakson ympäristön tila 1995, 1996, 40.

² Opettajan kyselyvastaus.



Kuvio 12.

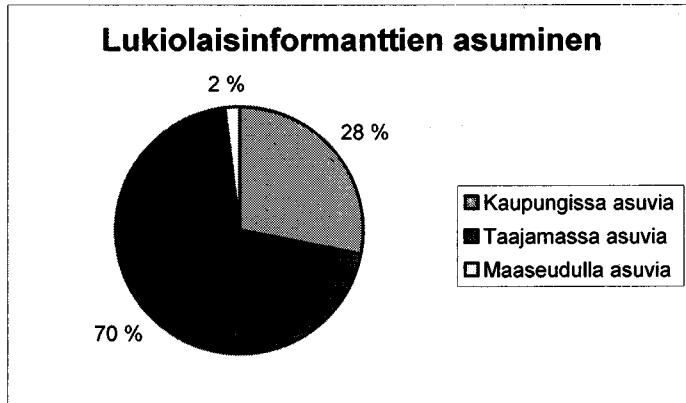
Lukion kolmasluokkalaiset kiersivät koko museon opettajansa kanssa. Opettaja ei ollut käyttänyt näyttelyä ympäristökasvatukseen. Hänen mielestään sen avulla voitaisiin kertoa tehtaasta saastuttajana ja leivän antajana.¹ 46% lukiolaisista oli ensimmäistä kertaa käymässä Kymenlaakson maakuntamuseossa. 35 % heistä oli käynyt kerran aikaisemmin ja 19% oli käynyt useita kertoja.



Kuvio 13.

Lukiolaisista 28 % asuu kaupungissa, 70 % taajamassa ja yksi oppilas asuu maaseudulla. 83 % heistä on asunut koko ikänsä Kotkan kunnassa. Siellä 6 % oli asunut 15-16 vuotta, 2 % 10-14 vuotta ja 9 % 5-9 vuotta. Siten Kotka on heille jo hyvin tuttu kaupunki.

¹ Opettajan kyselyvastaus.



Kuvio 14.

Lukiolaiset ovat hyvin tietoisia ympäristöongelmista. 96 % heistä mainitsi ongelmia, joista he ovat huolestuneet. 4 % jätti vastaamatta kysymykseen, jossa saattoi mainita useita ongelmia. 41 % lukiolaisista on huolestunut ilman saastumisesta tai otsonikadosta ja 33 % on huolissaan vesien saastumisesta. Yleensä saastumisen mainitsi 28 % oppilaista. 22 % otti esille metsien ja sademetsien hakkuut. Muita huolenaiheita olivat mm. ydinongelmat, öljypäästöt, tehtaiden päästöt ja roskaaminen.

Lukiolaisilla on vähän ympäristönsuojeluun liittyviä harrastuksia. 91 % heistä ei harrasta ympäristönsuojelua. 6 % lukiolaisista totesi pyöräilevän sä autoilun vähentämiseksi. 4 % mielsi metsästyksen ja kalastuksen liittyvän ympäristönsuojeluun. Kukaan vastaajista ei kuulunut ympäristöliikkeisiin. Lukiolaisinformanttien suosituin harrastus on liikunta, jota harjoittaa 61 %. Musiikkia harrastaa 31 % ja lukemista 17 %. 11 % harrastaa metsästystä tai kalastusta. 11 % ei maininnut harrastavansa mitään erityistä. Käsitöitä heistä tekee 7 %. Yksittäisiä mainintoja saivat esimerkiksi autoilu, veneily, partio ja taide.

6.7 Historiallinen narratiivi

Havainnoin kolmen luokan museokäyntiä. Historian tunnilla vierailleita Karhulan lukiolaisia opasti museon tutkija. Kyseiseltä luokalta sain kirjoitelmia. Toinen lukioluokka liikkui ilman opastusta yhteiskuntatietouteen liittyvällä tunnillaan, vaikka heidän opettajansa esitti muutamia kommentteja näyttelyssä. Tämäkin luokka osallistui kirjoitelmillaan tutkimuksiin.¹ Kolmas havainnoimani lukioluokka oli käymässä kuvaamataidon oppitunnilla, mutta he eivät halunneet osallistua tutkimukseen².

Informantit L1P – L23T olivat lukion toisluokkalaisia. He kirjoittivat pidempiä vastauksia, koska heille oli annettu enemmän paperia ja ilmeisesti myös siksi, että he liikkuivat oppaan johdolla museossa. Informantit L24P – 54P olivat lukion kolmasluokkalaisia. Lisäksi oli kolme kyseisen luokan oppilasta, jotka eivät kirjoittaneet kirjoitelmää.³

Lukion toisluokkalaiset liikkuivat museon alakerrassa ilman opasta. Heidän kohteenaan oli Kotkan historia, joten he keskittyivät siitä kertovaan yläkertaan. Kuvaan seuraavassa tiivistetysti opastusta museon yläkerran kaikissa kolmessa tilassa. Opastava tutkija johdatti luokan siirtymään ajassa 200 vuotta taaksepäin, Venäjän ja Ruotsin välisiin Ruotsinsalmen taisteluihin. Hän kertoi taistelun merkityksestä Kotkan seudulle, joka oli tuolloin rajaseutua. Oppilaat kuuntelivat kerrontaa, vasta jälkeinpäin osa katsoi ympärilleen.⁴

Kotka-huoneessa tutkija kertoi sahatteollisuuden alkuvaiheessa epäillyn, että koko Suomen metsävaranto olisi sahattu höyrysahoihin. Kiellon kumoamisen jälkeen perustettiin höyrysahoja. Kun sana levisi Kotkan tarjoamista työmahdollisuuksista, alkoi muuttoliike. Myöhemmin raa'an mies-

¹ Lukiolaisten havainnoinnit 1997, 1-8 ja taustatiedot.

² Lukiolaisten havainnoinnit 1997, 1-8

³ Lukiolaisten kirjoitelmat L1P – L23T.

⁴ Lukiolaisten ja oppaan havainnointi 1997, 1-3.

voiman korvasivat koneet. Kun tulijat tulivat Kotkaan, se oli hyvin vetinen saari. Kaupunkiin ryhdyttiin rakentamaan ja sinne laadittiin ruutukaava. Vähitellen Kotka sai kaupunkimaiset muotonsa.¹ Tämän opastuksen funktiona oli kaupungissa tapahtuneesta muutoksesta ja kehityksestä kertominen.

Seuraavaksi tutkija johdatteli lukiolaisia katsomaan millaista asuminen ja elämä oli Kotkassa. Hän kertoi, että Kotka oli Suomen ahtaimmin asuttuja kaupunkeja. Sähkö oli suurimmalla osalla vuonna 1920, mutta vesi piti kantaa kotiin. Tutkija totesi, että "kun tähän päivään on päästy, niin tuntuu, että kehitys menee nopeasti". Lopuksi hän antoi oppilaille luvan kierrellä huoneissa.²

Lukion kolmasluokkalaiset tulivat opettajan johdolla yhteiskuntatietouden tunnillaan. Opettaja oli hyvin niukkasanainen. Hän ei esittänyt yhteiskuntaan suuntautuvaa narratiivia. Oppilaat hajaantuivat ryhminä eri tiloihin, vain vähemmistö tytöistä luki tekstejä Kotka-huoneessa. Useimpien oppilaiden vaeltelu muistutti lomarituaalia, jossa he silmäilivät tilat nopeasti.³

Kuvaamataidon tunnilla käyneille tutkija esitteli eri huoneita kuin historian tunnilla käyneille. Hän kertoi kustakin tilasta hyvin lyhyesti. Varsinaista esteettistä painotusta ei ollut havaittavissa. Kerronnassa tuli esille tiivistettyjä ajatuksia historiasta ja kulttuurista. Historialliset taitekohdat olivat siltoina eri tilojen välillä, ja samalla ikäänkuin siirryttiin historiallisesta vaiheesta toiseen.⁴

Kirjoitelmia kirjoittaneet omaehtoiset kävijät, peruskoululaiset ja lukiolaiset saivat lähtökohdikseen seuraavat kysymykset, joihin tuli vastata kirjallisesti: "Miten näyttely kertoi ympäristöstä? Mitä se kertoi Kotkasta? Mitä se

¹ Lukiolaisten ja oppaan havainnointi 1997, 1-3.

² Lukiolaisten ja oppaan havainnointi 1997, 3-4.

³ Lukiolaisten ja opettajan havainnointi 1997, 5-6.

⁴ Lukiolaisten ja oppaan havainnointi 1997, 5-8.

kertoi Kymenlaaksosta?"¹ Lyhyehköt kirjoitelmat antavat viitteitä siitä, minkälaisen ympäristökuvan näyttely välitti. Niistä voi myös tulkita, miten informantit jäsensivät ympäristöä, paikkakuntaa ja aluetta.²

En viittaa muualla tässä tutkielmassani kuudesluokkalaisilta saatuihin kirjoitelmiin, koska ne liian lyhyinä sisälsivät vain muutaman lauseen. Minun olisi pitänyt koulussa antaa suulliset ohjeet heille, jotta olisin voinut motivoida heitä kirjoittamaan ja, että tehtävä olisi tullut ymmärretyksi. Ympäristö-käsite ei ilmeisesti ollut heille riittävän tuttu. Lisäksi heidän kirjallinen ilmaisukyky on vielä puutteellista tuottamaan luotettavia tuloksia.³

Ala-asteen oppilas kirjoitti seuraavasti: "Näyttely kertoi tosi paljon juttuja Kotkan historiasta. Esimerkiksi Ruotsinsalmen taistelun jutut. Sankt Nikolaiasta on nostettu paljon tavaraa, ja siellä on siisti sukelluspuku. Yhdessä huoneessa oli esittely ihmisistä Lavansaarella ennen aikaa."⁴ Ala-asteen oppilaat huomasivat, että museossa oli paljon vanhoja esineitä⁵. Heille näyttely välitti esineellistä historiaa. Myös pro gradu -tutkielmassani olen tullut tulokseen, että ala-asteen oppilaat suuntautuvat esineisiin⁶.

Lukiolaisille suunnattiin historiallinen narratiivi, joka ohjasi heidän ajatteluun. Näin museokäynti niveltä osaksi historiakulttuuria, jossa kohteille annettiin historialliset merkitykset⁷. Käyntiä voi pitää historiarituaalina, sillä siinä oli selvä edeltä käsin annettu paikallinen orientaatio ja siinä poikettiin hetkellisesti historiallisessa ajassa ja paikassa. Aikatasona oli menneisyys ja paikallisena keskiönä Kotka.⁸

¹ Oppilaille annettu kirjoitelman ohje on tutkielman lopussa liitteenä.

² Koululaisten kirjoitelmat.

³ Kuudesluokkalaisten kirjoitelmavastaukset.

⁴ A6P.

⁵ A1P, A7T, A9T

⁶ Hänninen 1994, 119

⁷ Vrt. Ahonen 1998, 17; Lowenthal 1988

⁸ Lukiolaisten havainnointi 1997, 1-6.

Lukiolaiset eivät maininneet kirjoitelmissaan sanaa miljöö, kuten omaehtoiset kävijät haastatteluissaan. He viittasivat teollistumisen ja kaupungistumisen kehityskulkuun, joten heidän näkökulmansa kiinnittyi prosesseihin ja kronologiseen etenemiseen.¹

Ne, jotka havaitsivat ympäristöstä kerrottavan, mielsivät sen kuitenkin historiallisena kuvauksena. Esimerkiksi lukiolaispojan mukaan "se kertoi ympäristön olevan melko puuttoman sahateollisuuden johdosta ja Kymijoen olevan erittäin tärkeä"². Hän huomasi ympäristön muotoutuneen historiallisen teollistumisprosessin seurauksena. Ympäristöä olivat lukiolaisten mukaan muovanneet asutus³, sodat⁴ ja teollisuus⁵.

Lukiolaisten mielipiteet risteilivät siten, että osan mielestä näyttely kertoi ympäristöstä paljonkin, kun taas osan mielestä se keskittyi historiaan⁶. Lukiolaistyttö kirjoitti, että "näyttely ei kertonut paljoakaan ympäristöstä, se keskittyi pääasiassa historiaan, ja Kotkan kehitykseen⁷."

Käynti lisäsi oppilaiden paikallista historiatietoisuutta, jonka voi sisällyttää ympäristötietoisuuden ajallis-paikalliseksi osa-alueeksi. Historiatietoisuus merkitsee kehitystutkimuksen professori Frank Füredin mukaan ihmisen tunnustamista historian toimijaksi ja olojen tietoiseksi muuttajaksi⁸. Museossa kuvataan ihmistoimintaa, joka muovaa myös ympäristöä. Historianopettaja ja -tutkija Sirkka Ahosen mukaan museot ja rakennettu ympäristö sisältyvät historiakulttuuriin⁹, jolla on mahdollisuus kehittää ihmisen

¹ Lukiolaisten kirjoitelmat.

² L9P

³ L17P, L23T

⁴ L22T

⁵ L9P, L38P

⁶ esim. paljon L2T; L25T; historiasta L4P; L50T

⁷ L13T

⁸ Füredi 1992, 246-256

⁹ Ahonen 1998, 179

historiatietoisuutta¹. Myös uusittu museolaki viittaa siihen, että museon olisi lisättävä kävijöidensä tietoisuutta kulttuurista, historiasta ja ympäristöstä, vaikka siinä käytetään tietoisuuden sijasta sanamuotoa tietous².

Saksalaisen historian professori Jörn Rüsenin mukaan historiatietoisuutta jäsennetään tyypillisesti ajallisen kertomuksen muotoon. Kertomuksilla on alku, keskikohta ja loppu sekä toimija. Historiatietoinen ihminen pystyy rakentamaan kertomuksen.³ Osa lukiolaisista hahmotti Kotkan historiasta muodostuvan kehityskertomuksen, jossa oli tapahtunut edistystä. Ohjatulla museokäynnillä narratiivin rakentamisen pääosassa oli opas, joka oli historian koulutuksen saanut opettaja tai tutkija. Kun opastavalla henkilöllä oli historiatietoisuus, hän välitti sitä myös koululaisille. Kerrottu historiallinen narratiivi heijastui lukiolaisluokan aineissa.⁴

Narratiivi asemoi kuulijoita positioihin. Historiallinen narratiivi ohjasi siirtymään ajallisesti ja pohtimaan⁵. Jos oppilaille olisi kerrottu ympäristön ja miljöön historiaa korostava narratiivi, niin todennäköisesti useampi oppilas olisi omaksunut ympäristötietoisien position. Narratiivilla voidaan vaikuttaa historia- ja ympäristötietoisuuteen. Se on ohjaavassa asemassa.

Haastattellessani yhtä tutkijaa ilmeni, että hän kertoo opastaessaan sellaisia asioita, joiden avulla hän uskoo tulevansa kuulluksi⁶. Hän laittaa opastavaan narratiiviin kiinnostavia aineksia ja tarvittaessa dramaattisia käännteitä. Opastettu narratiivi on sikäli kulttuurinen sopimus, että siinä kerro-

¹ Ahonen 1998, 17

² Vuoden 1995 lainmuutoksen (Laki museolain muuttamisesta n:o 1166) mukaan "museotoiminnan tavoitteena on ylläpitää ja lisätä kansalaisten tietoutta kulttuuristaan, historiastaan ja ympäristöstään." Museon on pyrittävä edistämään opetusta muun muassa asettamalla näytteille esineitä ja muuta aineistoa ihmisestä ja hänen ympäristöstään.

³ Rüsen 1987, 87-97.

⁴ Lukiolaisten havainnointi ja kirjoitelmat.

⁵ lukiolaisten havainnointi

⁶ HKH1, nauha n:o 1, 32-33

taan yhteiskunnallisesti merkittäviksi sovittuja asioita¹. Koska historia sisältyy opetussuunnitelmaan ja näyttelyn sisältöön, se on yhteiskunnallisesti sovittu. Narratiivissa kerrotaan historiaa, jolla on alueellista ja paikallista merkitystä. Siinä tuotetaan tietoutta oppilaiden kotiseudusta, mutta ohjataan heitä myös ymmärtämään suurempia historiallisia kehityslinjoja kuten teollistumis- ja kaupungistumisprosesseja.

Oppilaille suunnattiin historiakasvatusta, jonka voi katsoa ympäristökasvatuksen osaksi². Historiakasvatuksella tarkoitan sitä, että heitä tietoisesti ohjattiin historiallisella narratiivilla ajalliseen ja prosessuaaliseen tarkasteleluun. Historiakasvatuksen ja historian opettamisen erona on se, että museo ei kasvattavana instituutiona pyri pedanttiseen historian opettamiseen. Se ohjaa menneisyyden pariin kansanomaistaessaan ja yhdistäessään arkeologian, kulttuurihistorian, Suomen historian ja kansatieteen tutkimustuloksia. Tätä monimutkaista menneisyyden synteisiin siirtämistä kutsun historiakasvatukseksi, jota se ainakin koululaisille tiedostamattaankin tarjoaa.

Mikä on kerrotun historian merkitys koululaisille? Sen avulla voidaan suuntautua ajallisesti taaksepäin ja syventää paikallista näkymää Kotkaan. Kullekin luokalle voidaan kertoa hieman erilainen kertomus, joka riippuu käytetystä näkökulmasta ja opiskeltavasta aiheesta. Siten ei voida väittää, että kaikille kävijöille välitettäisiin yhtenäistä historiaa. Kuitenkin vaikka kerrotut kertomukset ovat erilaisia, niiden taustalla piilee oletuksia ja arvoja. Kehittymisellä, edistyksellä ja työnteolla on arvonsa, ja niiden myötä muodostuvalla taloudellisella kasvulla. Historiarituaalin piilofunktiona on yhdistää koululaiset sosiokulttuuriseen järjestykseen, johon sisältyy käsitys talouden ja työnteon arvosta. Koululaisille tarjotaan historiaa, joka kertoo kulttuurista ja yhteiskunnasta paikallisesti, ja joka voi *liittää heitä kaupunkiin ja yhteiskuntaan*.

¹ vrt. Lyotard 1985, 38-40

² on huomattava, ettei historiakasvatusta kata kuin pienen osan ympäristökasvatuksesta. Jälkimmäiseen kuuluvat mm. menneisyyden, nykyisen elämäntavan ja tulevaisuuden suhteet.

Lukiolaiset hahmottivat, että puuteollisuudella oli merkitystä Kotkan elinvoimaisuudelle¹. Lukiolainen ajatteli puuteollisuuden ympäristövaikutusta ja kaupungin kehittymistä.

"Silloiset asiantuntijat olivat sitä mieltä, että höyrysahojen käyttö kuluttaisi metsät aivan tyystin, niin kova oli puunsahaustahti. Oli perin 'uhkarohkeaa' tulla Kotkaan yrittämään puuteollisuutta, mutta mielestäni se oli käänteentekevää Kotkalle. Jollei sahaa olisi tullut Kotkaan ja hyviä vienti- ja tuontimahdollisuuksia havaittu, voisi Kotkan tänä päivänä yhdistää kuihtuvaksi kaupungiksi."²

Käynnin antia oli liittyä kotkalaisena kaupungin menneisyyteen. Lukiolainen koki saaneensa uusia tietoja oman kaupunkinsa historiasta.

"Näyttely antoi Kotkasta monipuolisen kuvan, oli kiinnostavaa kuunnella esitelmää, jossa kerrottiin kuinka tässä kaupungissa on eletty kaksisataa vuotta sitten, kuinka paljon on ihmisiä ollut, mitä he ovat tehneet elääkseen, miten he ovat asuneet. Nähtyäni 1800-luvun lopulta peräisin olleen rikkaan kodin salin pystyin vastapainoksi kuvittelemaan rutiköyhän työläisperheen hellahuoneen, jossa asui kuusihenkinen perhe."³

Opastava tutkija oli viitannut luonnon voittamiseen kaupunkia rakennettaessa. Historiaa opiskelleena hän oli painottanut edistystä ja ihmisten vaikutusta kehitykseen:

"Kotkan sahateollisuuden historiasta kertonut esitelmä painottui hieman liikaa historiaan, jolloin ympäristö jäi aika vähälle. Hyvän yleiskuvan sain kuitenkin Kotkasta, joka ennen sahoja oli kalliainen, soinen, lätäkköinen sadan aikuisen ja neljäkymmenen lapsen kaupunki. Kun sahateollisuus alkoi, nosti Kotka päänsä lätäköstä."⁴

Historiakasvatuksessa historiaa käytetään soveltavasti. Sillä on tiedollisen itseisarvonsa lisäksi merkitystä paikkakuntaan ja arvoihin juurruttajana. Historian piilomerkitys on muokata heistä asukkaita, joista myöhemmin tulisi tuottavia työntekijöitä yhteiskuntaan. Ei voi olla sattumaa, että näyttelyssä esitellään sahatyöläisten ympäristöä ja ympäristön muutosta villistä

¹ esim. L19T, L24P, L37T, L48T, L49T, L53P

² L7P.

³ L21T.

⁴ L21T.

luonnosta hallitaksi kaupunkiarkkitehtuuriksi. Lisäksi näyttelyssä heijastuu, että sosiaalinen asema vaikutti asumistasoon. Sahateollisuus merkitsi hyvettä paikkakunnalle. Näiden kaikkien lausumien vaikutuksesta lukiolaiset saatiin vakuuttuneiksi siitä, että talouselämästä tuli hyvinvointia. Siten sosiokulttuurinen järjestys kertoo myös hyvinvoinnin ja ympäristöhallinnan kehittymisestä.

Useat lukiolaisten kirjoitelmat heijastivat historiatietoisuutta siinä mielessä, että niissä esiintyvät ihmiset saateollisuuden toimijoina ja niissä kuvattiin menneisyyttä. On siis hyvin suuri merkitys sillä, minkälainen opastettu kertomus koululaisille kerrotaan tai jätetäänkö se kokonaan kertomatta. Kertomus vaikuttaa siihen, muodostuuko historiatietoisuuteen vaikuttavan sisällön korostukseksi talous, ympäristö, ihmiset vai ne kaikki yhdessä. Näiden yhteyksien analysointi olisi avain museossa tapahtuvaan ympäristökasvatukseen. Koska haluan sisällyttää historiakasvatuksen ympäristökasvatukseen, tulen siihen tulokseen, että koululaisille on mahdollista antaa historiallis-ekologista ympäristökasvatusta. Tutkimani koululuokat saivat mielestäni historiaan painottunutta ympäristökasvatusta, jossa edistyskertomus antoi myönteisen kuvan ympäristön käytön vaikutuksista ja ekologiset seikat jäivät vähälle huomiolle.

7 PERUSNÄYTTELYN VÄLITTÄMÄ KUVA MENNEISYYDESTÄ

7.1 Lukiolaisten muodostama ympäristökuva

Historian tunnilla museossa käyneet lukiolaiset muistivat opastuksessa kerrotun, että ensin Kotkassa oli vetistä ja kivistä¹. Ilman opasta liikkuneet kiinnittivät huomiota teollisuusympäristön esittelyyn².

Lukion kolmasluokkalaisten pojan mielestä näyttely esitteli melko rajatusti vain tehtaiden ympäristöä. Hän jäseni sen kuvaavan koko sahatteollisuuden liittyvää elämää töineen ja harrastuksineen. Ironisessa kommentissa ympäristö tarkoittaa sahatteollisuuden lautataapeleita. Hän kirjoitti kriittiseen sävyyn:

"Ympäristöstä sen verran huomasi, että puunsäilytyshökkeileitä oli joka paikka täynnä, kun taas Kymenlaaksosta ei tule mitään opittua mieleen; ei sillä että tarviskaan."³

Teollisen ja kaupungistuneen miljöön kuvaus koettiin vahvemaksi kuin luonnon kuvaus. Saaristolaisuudessa esitettiin, että saaristolaiset osasivat kalastaa, pyytää hylkeitä ja nyplätä pitsiä. Siellä kuvattiin taitoja.⁴

Lukion kolmasluokkalaisten tyttö oli tyytyväinen näkemäänsä Kotka-huoneessa, jossa kerrottiin työn ympäristöstä ja ihmisten elämästä:

"Näyttely Kotkasta ja sen ympäristöstä oli erittäin havainnollinen. Taapelit olivat todella havainnolliset, kuten myös siitä ja sen aikaisesta työstä satamissa kertovat kuvat. Kuvat muuten luonnehtivat sen aikuista Kotkaa hyvin. Esineet taapeleiden takana puolestaan yhdistivät näyttelyä yhä enemmän entisajan ihmisten elämään. Näyttely kertoi myös Kymenlaakson koko esihistorian. Seinällä ollut luolamaalaus oli vaikuttavan näköinen, ja kokoinen."⁵

¹ lukion toisluokkalaisten havainnointi ja kirjoitelmat

² lukion kolmasluokkalaisten kirjoitelmat

³ L54P.

⁴ L23P.

⁵ L25T.

Esimerkki kuvastaa muidenkin kävijöiden tekemiä tyypillisiä tulkintoja. Kymenlaaksoa kuvataan esihistorian osalta. Esineet, kuvat ja pienoismallit heijastavat entisajan ihmisten elämää, joka kytkeytyy lähinnä satamaan, sahateollisuuteen ja Kotkaan. Työn kuvaus on voimakasta. Ympäristö merkitsee työkeskeisen elämän kehystä. Sen näkyviä elementtejä ovat esimerkiksi urakoinnin tuloksina syntyneet lautataapelit.

Voisikin kysyä onko näyttelyn ympäristökuvaus lähinnä meri- ja työn miljöökuvausta niin saaristolaisuuden kuin teollisuudenkin osalta? Vaikka asumismiljöötäkin esitettiin, siihen vedottiin vastauksissa vähemmän kuin sahateollisuuden työn miljööseen. Tähän vaikutti ilmeisesti kävijöiden tulkinta. Haastatellut vastasivat, että työ oli keskeinen arvo näyttelyssä, mutta myös heille itselleen. Koululaisille taas historiassa ja yhteiskuntaopissa opetetaan elinkeinojen ja talouselämän merkityksestä, joten se niveltyy heidän oppimiinsa asioihin. Ympäristökuva Kotkasta piirtyi saha- ja satamakaupunkina¹, eikä niinkään asuinrakennuksina. Tähän saattoi vaikuttaa koululaisten mielikuva kotipaikkakunnastaan teollisuuskaupunkina ja sekin, ettei sisätiloja mielletty vastauksissa ympäristöksi.

Meri ja sahateollisuus toistuivat lukion kolmasluokkalaisten tulkinnoissa². Lukiolaispoika totesi niiden olleen kotkalaisille hyvin tärkeä tulonlähde³. Molempien ympäristöjen esittyminen kytkeytyy elinkeinoihin. Meri tulee esille biokulttuurisena elementtinä, mutta metsä verhoutuu sosiokulttuurisen teollisuustyön taakse. Näyttelyssä ei enää ole luontoa puhtaimmillaan, vaan se on muokattua ja rahaan sitoutunutta raaka-ainetta.

Näyttely viestitti työympäristöstä ja meren merkityksestä. Meri kokonaisvaltaisuudessaan liittyi esineisiin ja valokuviin.

"Meri on ollut kotkalaisille aina tärkeä systeemi. Tämän asian saattoi huomata näyttelyssä hyvin, jos katseli hieman ympäril-

¹ esim. L26P; L31P

² esim. L24P

³ L24P

leen. Kaikkialla museossa oli näytillä tavaroita, ja kuvia, jotka tavalla tai toisella liittyivät tähän elämän valtavaan lähteeseen..."¹

Osa lukiolaisista oli sitä mieltä, että näyttely kertoi hyvin² ja monipuolisesti³ ympäristöstä. Ympäristö-käsite paikallistui Kotkaan⁴. Kriittiset lukiolaiset olivat sitä mieltä, että se kertoi Kotkan ja Kymenlaakson historiasta melko kapea-alaisesti⁵. Kysymyksen yleistävyyttä arvostellut lukiolaispoika totesi, ettei näyttely kertonut hänelle mitään ympäristöstä, mutta se kertoi Kotkansaaren elämästä sata vuotta sitten paljonkin⁶. Näiden ääripäiden väliin mahtui oppilaita, joiden mielestä se antoi jonkinlaisen kuvan menneestä ympäristöstä, muttei kuitenkaan kovin tarkkaa kuvaa⁷.

Valtaosan mielestä näyttely kertoi nimenomaan Kotkasta⁸. Siinä keskityttiin erityisesti sahan ja tehtaiden ympäristöön⁹, joka kuvasi työn miljöötä. Se kertoi Kotkan kaupungin syntyneen sahateollisuuden ympärille¹⁰ 1800-luvun puolivälin jälkeen¹¹. Nuori kävijä samaistui asuinpaikkansa historiaan ja sai tietoa kotkalaisten elämään vaikuttaneista elinkeinoista:

"Kotkalaisille meri ja kalastus on ollut ainakin tärkeä osa elämää. Näyttely kertoi mielestäni hyvin myös sen ajan elämästä muutenkin. Sain paljon uutta tietoa paikkakuntani historiasta."¹²

Kaupungin historiallinen merkitys vahvistui sahateollisuuden, taisteluiden ja työläisperinteiden vuoksi¹³. Ihmiskuva tulkittiin yhteisöllisenä, sillä

¹ L33P.
² L24P, L25T, L45P
³ esim. L27T
⁴ esim. L27T
⁵ L30P
⁶ L32P
⁷ esim. L34P
⁸ esim. L35T, 36T, L47T
⁹ L36T, L45P, L53P
¹⁰ L43P, L49T, L53P
¹¹ L37T
¹² L52P
¹³ L28P, L29P

näyttelyn miellettiin kertovan suuresta työväestöstä¹, työläisperinteistä² ja kotkalaisista yleensä³.

Lukiolaiset huomasivat ympäristön muuttuneen. Kotka oli kehittynyt historiallisesti ja Kymenlaakso esihistoriallisesti⁴. He mielsivät tapahtuneita prosesseja. Siihen vaikutti ehkä historian oppiaineessa opittu ajatusmalli pitkistä kehityskuluista sekä opastus, joka myös painotti enemmän historiallista ajattelutapaa kuin ympäristön käsittelyä.

Lukiolaiset tulkitsivat ympäristön muutosta sekä kehityskertomuksena⁵ että metsävarojen kuluttamisena⁶. Useimmiten kehitys vaikutti edistyksestä, kun taas omaehtoiset informantit kokivat kehityksen tuoneen myös menetyksiä. Nuoret kirjoittivat siitä, mitä menneisyydessä oli tai mitä oltiin vailla: työtä oli, mutta asuinolot olivat huonoja⁷.

Ainakin yksi poika kirjoitti kirjoitelmansa ympäristötietoisesta positiosta:

"Ympäristön tilan huononeminen oli selvästi esillä näyttelyssä. Valtaisat lautamäärät viestivät massiivisista puujoukkomurhista, jotka oli tehty 'edistyksen' nimissä. Hieno sahan pienoismalli antoi selvän kuvan siitä kuinka valtavat määrät luonnonvaroja on uhrattu kaupunkimme kehittämiseen."⁸

Hän ei mieltänyt sahojen merkinneen vain kehitystä, vaan myös luonnonvarojen tuhlausta. Hän kutsui sahaa 'puunsurmaajasahaksi'. Myös metsästäystä hän arvosteli voimakkaasti viittaamalla häijyyn mieheen, joka oli aikeissa tappa viattoman norpanpoikasen. Taustakysymysten vastauksista ilmenee, että kyseinen informantti oli huolestunut energiantuotanto-ongelmista, mutta ei omannut ympäristönsuojeluun liittyviä harrastuksia.⁹

¹ L31P

² L29P

³ L33P

⁴ esim. L51T

⁵ esim. L37T esim. L38P

⁶ esim. L38P

⁷ esim. L38P

⁸ L38P.

⁹ L38P:n kirjoitelma ja taustatiedot. Hän ei kuulu ympäristöliikkeisiin, mutta viittaa epäsuorasti metsien suojeluun.

Yhden lukiolaispojan mielestä ympäristöä ei esitelty luonnon kannalta¹, toisen mielestä se osoitti, että ihminen on muokannut paljon luontoa². Se kertoi luonnosta ihmisen toiminnan näkökulmasta. Vain kaksi lukiolaista mainitsi esteettisen näkemyksensä Kotkasta, että se on hyvin kaunis paikka niin luonnoltaan kuin arkkitehtuuriltaan³ ja maisemat ovat kauniita⁴. Lukiolaiset eivät siis yleensä keskittyneet kauneuden kokemiseen pohtivassaan positiossaan.

Yhteiskuntaopin tunnilla käyneet lukiolaiset ajattelivat Kotkan kaupunkia taloudellisesta näkökulmasta, jossa sahatteollisuus oli merkittävä⁵ ja meri osoittautui taloudelliseksi ja kansainvälisiä yhteyksiä helpottavaksi resursiksi. Satamat avasivat yhteyden muualle maailmaan⁶. Meriympäristöä kuvattiin hyödyntämisen näkökulmasta⁷. Se oli merkittävä toimeentulon lähde:

"Näyttelyssä oli paljon esillä meri ja sahatteollisuus, jotka ovatkin olleet kotkalaisille hyvin tärkeä tulonlähde."⁸

Lukiolaiset jäsensivät näyttelyä luokitteluihin: esineet, historia, taidot, elämä ja ympäristö. Näistä muut jäsenykset paitsi ympäristö nousivat heidän omista positioistaan, koska ympäristön olin maininnut ärsykesanana kysymyksissä. He katsoivat esineitä ja valokuvia, tulkitsivat historiaa, saivat tuntumaa elämään ja pystyivät tekemään johtopäätöksiä ympäristön kehityksestä. Monipuolisimmillaan sama lukiolainen käytti näitä kaikkia jäsenyksiä, yleensä kuitenkin he käyttivät valikoivasti joitakin näistä. Osa heistä havaitsi jäsenysten kuten esineiden ja historian välisiä suhteita.⁹

¹ L40P

² L41P

³ L28P

⁴ L46T

⁵ L53P

⁶ L46T

⁷ L48T; L24P

⁸ L24P.

⁹ Lukiolaisten kirjoitelmat.

Esineiden ulottuvuuksiksi koettiin kotkalaisuus ja arki, kun taas historiaan liitettiin ajallisuus ja paikallisuus. Elämän aspekteina tulivat esille sosiaaliset erot. Ympäristöstä kerrottiin, että luontoa oli muokattu kaupungistumis- ja teollistumisvaiheessa.¹

Muutamia lukiolaisia häiritsi, että näyttelyn osat olivat liian pienissä tiloissa² ja pintapuolisuuden vaikutelma, koska heidän luokkansa liikkui ilman opasta³. Käynnin suhteellisen lyhyt kesto ja motivaation puute todennäköisesti myös vaikuttavat siihen, ettei kaikille synny sisällöstä kokonaiskuvaa ja jää mieleen yksityiskohtia.

Oppilaat jäsensivät näyttelyn kertoneen elämästä Kotkassa⁴ ja sen historiasta, joihin esineet yhdistyivät mielessä tai jäivät irrallisiksi. Ne eivät suoranaisesti yhdistyneet ympäristöön, joka välittyi valokuvista ja kuvateksteistä⁵. Valokuvien voima on niiden sisällössä, joka kuvasi työntekoa ja siitä juontuvaa ominaisuuden määrettä työläisyyttä. Ne viestittivät paikallisuudesta visuaalisella voimallaan:

"Vanhat valokuvat kertoivat myös kaupunkimme eri vaiheista niin rakennusten kuin ihmistenkin avulla. Valokuvien esittämisessä ihmisissä korostui etenkin työläisyys, joka on oleellinen osa Kotkaa."⁶

Kymenlaaksoa käsiteltiin muutamien lukiolaisten mielestä niukasti⁷. Kärjistetyimminkin sen ilmaisi lukiolaispoika todetessaan, että Kymenlaaksosta ei tullut mitään opittua mieleen⁸. Lukiolaistytön mielestä esihistoriallinen osa kertoi paljon Kymenlaakson eri esihistoriallisista kausista⁹. Samoin lukio-

¹ Lukiolaisten kirjoitelmat.

² L34P, L53P

³ L30P; L49T

⁴ L39P

⁵ L36T

⁶ L35T.

⁷ hyvin vähän L34P tai ei lainkaan L31P

⁸ L54P

⁹ L51T

laispoika päätteli näkemiensä esineiden ja kalliomaalauksen perusteella, että Kymenlaaksossa on ollut asukkaita jo monia tuhansia vuosia sitten¹. Historiallinen Kymenlaakso hahmottui keskeisenä teollisuusalueena, jossa on vierailut suurmiehiä². Kotkan paikallinen esittely ei kaikkien oppilaiden mielessä nivoutunut Kymenlaakson historiaan³, vaikka yksi totesi suoraan, että näyttely antoi ymmärtää Kotkan sijaitsevan Kymenlaaksossa⁴.

Lukiolaisilla oli ainakin pohtivia positioita, jolloin he tarkastelivat näyttelyä elämänläheisenä. Osa heistä näki ympäristön historiallisen muutoksen ympäristötietoisesta positioista. Näyttely antoi heille ajallista jatkumoa, sillä huomio siirtyi viime vuosisadalta 1900-luvulle jatkuneeseen kehityskulkuun. He saivat ajallisen sijainnin pohtiessaan menneisyyttä ja mitä oli ollut ennen heitä. Siten kokemus laajensi heidän omaa elämänhistoriallista aikaansa. Kotkalaisuus antoi paikallisen sijainnin. Muutamat lukiolaiset kirjoittivatkin "kotikaupunkimme" -muodossa ja paikansivat itsensä "kotkalaisena".⁵ Näyttely voi auttaa historiallisen ympäristösuhteen muodostumista, koska esineet viittaavat paikallisten asukkaiden elämään:

"Vanhojen esineiden lähellä oleminen auttoi luomaan erilaisia mielikuvia Kotkasta ja se auttoi myös "ymmärtämään" ja samaistumaan 1800-luvun kotkalaiseen. Itseäni kiehtoivat kaikki esineet ja tarinat, joita opas kertoi."⁶

Molempien lukioluokan oppilaille eletyt merkit esineissä viittasivat ajalliseen todellisuuteen. Esineet toimivat ihmisten elämän merkkeinä, mutta niihin liittyviin tietoihin olisi pitänyt syventyä opastuksen tai tekstien avulla.

"Keskellä huonetta ollut pienoismalli oli erittäin valaiseva ja kuvat ja esineet antoivat tietoa sen ajan todellisuudesta. Koska liikuimme ilman opasta, jäi näyttely hieman pintapuolisen tuntuiseksi, sillä kuumuudesta johtuen esineiden taustatietojen lukeminen jäi melko vähälle. --- Kymenlaaksosta on löydetty melko paljon merkkejä ja esineistöä jo hyvin varhaisilta ajoilta."⁷

¹ L24P

² L41P

³ L30P

⁴ L42P

⁵ Lukiolaisten kirjoitelmat.

⁶ L20T.

⁷ L49T

Opastus ja käynnin yhteys historian kouluopetukseen luonnollisesti vaikuttivat ajallisen kehityksen havaitsemiseen. Usean opastusta kuunnelleen lukiolaisen mukaan näyttely oli ikäänkuin kehityskertomusta johonkin päätymiseen¹. Se kertoi Kotkan kehittymisen teollisuus- ja satamakaupungiksi. Kaupunkikuvan koettiin muuttuneen villistä järjestäytyneeksi:

"Elämä Kotkassa oli muutenkin vähän jälkijunassa verrattuna muuhun Eurooppaan. Ympäristö oli aika karua 100 v. sitten. Rakennukset olivat pieniä ja elämä vaatimatonta. Kotka oli aika järjestäytymätön ja esim. rakennuskaavan mukaan alettiin rakentamaan vasta myöhäisessä vaiheessa."²

Lukion toisluokkalaisten historiallisen narratiivin pääjuonteena oli ympäristön muuttuminen luonnosta rakennetuksi. Ympäristöön oli kerrostunut kolme aikakerrostumaa: aika ennen ihmisiä, asutettu eli eletty aika ja teollistumisprosessin historiallinen aika. Luonnon aika oli historiallisen ja eletyn ajan alkutilana.

"Näyttely kertoi millainen ympäristö on ollut Kotkan historian eri vaiheissa: Ensin oli vapaa luonto, sitten tuli asutus ja sitten tulivat tehtaot, jotka teollistivat Kotkan."³

Lukiolainen mielsi historian joksikin tulemisen ja päätymisen tilana. Kahden sadan vuoden kehitysprosessin tuloksena muotoutui tärkeä satamakaupunki. Kymenlaakson eletty todellisuus ilmeni hänelle sen asutuksessa. Alue muovautui ajan kuluessa.⁴ Asutus lisääntyi ja ympäristö muuttui historiallisen kehityksen tuloksena kun Kotkaan perustettiin sahoja⁵. Kahden lukiolaisen mielestä näyttelystä sai kuvan, että Kotkan kehitys ja kaupungistuminen olisi kulkenut erityisen nopeasti⁶. Näkemys saattoi johtua siitä, että pienehköihin tiloihin on tiivistetty paljon asiaa, ja toisaalta myös

¹ L1P; L2T; L3T; L5P; L7P; L10T; L16T; L21T; L23T

² L16T.

³ L3T.

⁴ L3T.

⁵ L23T

⁶ L7P; L12T

siitä tosiasiaista, että Kotkan teollistuminen oli Suomessa poikkeuksellisen nopeaa¹.

"Kotkaan nousi lyhyessä ajassa muita sahoja jotka toivat lisää väkeä kaupunkiin [ja] joka pakotti kaupungin rakentamaan lisää taloja ja näin Kotka laajentui. Oli varmasti kovan työn takana rakentaa taloja ja teitä, koska Kotka oli kivikkoista ja vetistä seutua, mutta sisulla selvittiin siitäkin."²

Luonto muuttui kulttuuriseksi kehityksessä, koska sitä muokattiin. Ympäristö oli aluksi kivistä ja vetistä. Ihminen otti sen valtaan teollistumisprosessissa. Lähes alkutilaisesta luonnosta päädyttiin historialliseen aikaan.³ Aluksi teollisuus ja luonnontilaista muistuttava, orastava kaupunki olivat rinnakkaisia. Vähitellen katuverkosto ja liikenne kehittyivät.

"Näyttely kertoi Kotkan ympäristöstä, että siihen aikaan oli maa kovin soista ja kivistä. Vettä oli paljon. Vain rikkaat asuivat ylellisesti, mutta talot olivat pieniä ja huonoja. Kaikilla ihmisillä ei edes ollut kattoa päänsä päällä. Alkuvuosina Kotkassa ei ollut mitään vasta hieman myöhemmin alkoi tulla palveluja esim busseja, kauppoja jne. Rakennettiin katuja ja pystytettiin sahoja eri puolille Kotkaa."⁴

Ympäristö koettiin muuttumisen tilaksi. Soinen maa rakennettiin kaupungistumisen kuluessa.⁵ Sahateollisuuden nähtiin muuttaneen ympäristöä:

"Se kertoi ympäristön olevan melko puuttoman sahatteollisuuden johdosta ja Kymijoen olevan erittäin tärkeä."⁶

Historialliset merkit esineissä, teksteissä ja valokuvissa viestittivät kehityksestä ja muutoksesta. Osa niistä on Kotkassa yhä havaittavissa. Puuteollisuus piirtyi väkevänä mieleen myös siksi, että se vieläkin jatkuu:

"Näyttely kertoi erilaisista rakennuksista ja linnoituksista, joista vieläkin osa jäljellä. Myös sahatteollisuudesta on näkyviä merkkejä yhä Kotkassa."⁷

¹ Kymenlaakson ympäristön tila 1995,2

² L7P.

³ L2T.

⁴ L10T.

⁵ L21T.

⁶ L9P.

⁷ L19T.

Historiallisuuden koettiin osittain jatkuvan yhä, useimmiten kuitenkin kehityksen miellettiin jo muovanneen Kotkasta tietynlaisen kaupungin. Kehitysprosessin jatkumisesta nykyaikaan saakka ei yleensä kirjoitettu ja siitä menneisyyteen painottuva näyttely ei varsinaisesti kertonutkaan.

7.2 Luonnon kokeminen

Perusnäyttelyssä kuvattua miljöötä ei koettu luontona¹, joka ei ikään kuin taivu näyttelytilan järjestykseen. Luonnon "luonnollisuus" tai "luonnontilaisuus" vaikuttaa siihen, että sitä on vaikeaa muotoilla aidosti sisätilaan, joka on rajallista ja suorakulmaista. Tilan rajallisuus erottaa luonnon:

"Kalastajamiljöö... se on ainakin noin visuaalisesti aika mukavasti laitettu esille, että se on varmaan, se varmaan tuo esille sitä oikeeta miljöötä, vaikka ei se nyt varmaan luontoo sillä lailla saa. Mutta just' näe rakennukset ja laiturit, näe jäljittelee sitä oikeaa ympäristöä."---"No, tietenkin kun luontoo yrittää saada neljän seinän sisälle, niin eihän se sillä lailla koskaan kuvaa sitä oikeita olosuhteita..."²

Useat kävijät eivät huomanneet tai ajatelleet luontoa näyttelyssä³ ja osa koki sen jäävän toissijaiseksi tausta-asiaksi⁴ merellisyyden⁵ ja elinkeinojen yhteydessä⁶. Luonnon koettiin liittyvän esihistoriaan⁷ ja saaristolaisten

¹ ks. tämän sivun viite 3

² INF14N, nauha n:o 10, 46.

³ INF5N, nauha n:o 8, 11; INF9N, nauha n:o 10, 30; INF12M, nauha n:o 10, 35; INF23N, nauha n:o 12, 69; INF24N, nauha n:o 13, 80; INF 28N, nauha n:o 15, 102; INF30N, nauha n:o 15, 110; INF32N, nauha n:o 16, 122; INF33M, nauha n:o 16, 129; INF34M, nauha n:o 16, 140

⁴ INF14N, nauha n:o 10, 42, 46; INF20M, nauha n:o 11, 62; INF26N, nauha n:o 14, 26

⁵ INF5N, nauha n:o 8, 11; INF19N, nauha n:o 11, 54; INF27N, nauha n:o 14, 96; INF31N, 115

⁶ INF7N, nauha n:o 9, 25; INF17N, nauha n:o 10, 48; INF31N, 115

⁷ INF5N, nauha n:o 8, 11; INF20M; nauha n:o 16, 62; INF34M, nauha n:o 16, 140

harjoittamaan kalastukseen¹, mutta sitä ei enää ollut perusnäyttelyn yläkerrassa, muutoin kuin teollisuuden hyödyntämisen kohteena².

Ympäristötietoinen kävijä koki ihmisten vieraantuneen luonnosta. Hän mielsi esihistorian ja saaristolaisuuden liittyvän luonnonmukaisuuteen, mutta kaupungissa siitä oli irtaannuttu.³ Hän koki historiallisen ympäristön puhtaampana ja, että ihmiset elivät silloin lähemmässä yhteydessä ympäristöönsä kuin nykyisin. Hän mainitsi, että näyttely kertoi luonnosta ihan alkujuuriltaan ja että luonnonmukaisuus on hänelle arvo:⁴

"Ihan minusta sen alkujuuriltaan, kun kalastus oli kuvattu ihan mitä. Se just se hallipyynti. Miten norppaa pyydetään, kun en oo koskaan nähnyt vaan oon kuullu puhuttavan siitä."⁵

Luonnonmukainen elämäntapa voi olla nykyaikana ihanne. Toiselle kävijälle puhtaan luonnon säilyttäminen oli hyvin tärkeää jälkeinpäin pohties-
sa, vaikkei hän sitä näyttelyssä miettinytkään. Hän ei painottanut omana arvonaan puhdasta luontoa, mutta kuitenkin totesi ennen olleen puhtaampaa.⁶ Samaan tulokseen tuli myös itsensä luontoihmiseksi kokenut kävijä⁷. Luonnonmukainen elämäntapa tuli muutamien kävijöiden mielestä esiin näyttelyn niissä osissa, joissa ei kerrottu teollisuudesta⁸.

Luonnonmukainen elämä on ikään kuin kehityskertomuksen alkujuurena, josta on vieraannuttu kauas⁹. Luontoa on hyödynnetty, mutta on oltu myös luonnonvoimien armoilla¹⁰. Luonto on ollut vastustaja ja hyödyn lähde.

¹ INF1N, nauha n:o 8, 1-2; INF5N, nauha n:o 8, 5

² INF1N, nauha n:o 8, 1-2

³ INF1N, nauha n:o 8, 1-2.

⁴ INF1N, nauha n:o 8, 7.

⁵ INF1N, nauha n:o 8, 1.

⁶ INF7N, nauha n:o 9, 26.

⁷ INF26N, nauha n:o 14, 86, 90-91

⁸ INF5N, nauha n:o 8, 17; INF7N, nauha n:o 9, 26; INF9N, nauha n:o 10, 34; INF27N, nauha n:o 14, 94

⁹ INF9N, nauha n:o 10, 34

¹⁰ INF5N, nauha n:o 8, 17

Näyttely ei ole julistava luonnonsuojelunäyttely¹ ja eläimistöä ei juuri ole esillä². Se ei myöskään ota kiihkeästi kantaa muun ympäristönsuojelun puolesta:

"Luonnosta. Kertoks' se nyt luonnosta kovin paljon. Kerto erilaisista töistä, työtavoista ja elämästä ja asumisesta kivikaudesta eteenpäin. Mutta ei nyt luonnosta mun mielestä ollut eikä missään kohdassa ottanut kantaa luonnon saastumisiin eikä. Mää olen varmaan kiertänyt semmosen paikan ohi, jos on ollut luonnosta jotain. Itämeren saastumisesta tai mistään."³

Missä muodossa luonto näyttäytyy museossa? Se ilmenee arvona, esihistoriallisen ja saariston luonnon puhtauden hyveenä ja ihmistoiminnan viitekehyksenä. Se paljastuu myös meren antimien, kalansaaliiden muodossa⁴. Luonto ilmentyy välillisesti käsityömäisen valmistuksen ja materiaalien kautta. Esimerkit osoittavat ihmisten hyödyntäneen luontoa tarpeisiinsa. Luonnonmateriaalit viittasivat enemmän käsityön puhtauteen ja luovuuteen kuin teollisesti valmistettu muovi:

"... muovikausi ja kaikki tämmönen niin, jotenkin tuntuu hirveen vastenmieliseltä, että nää kiilluu valoissa. Että, että tota kaikki mielikuvitus ja tämmönen tekemisen ilo ja kaikki, niinkun on hävinnyt."⁵

Ihmisen aineellisen ympäristön muuttuminen teolliseksi tuntui kävijästä vastenmieliseltä. Hän esitti kritiikkiä myös nykyaikana esiintyvää mukavuudenhalua kohtaan.

Arvot ilmenevät näyttelyn sisällössä ja myös kävijä tuo niitä mukanaan. Näyttely toi mieleen perinteen kunnioittamisen, käsityön, työnteen ja puhtaan luonnon arvon. Käynnin antia oli arvojen kohtaaminen:

"Kyllä se pisti miettimään näitä elämän arvoja. Tuntuu, että nykyään on kauhee kiire ja tehokas pitää olla, että on ollu varmaan paljon fiksumpiakin elämänarvoja aikaisemmin."⁶

¹ INF5N, nauha n:o 8, 16; INF6M, nauha n:o 9, 18; INF14N, nauha n:o 10, 46

² INF5N, nauha n:o 9, 16

³ INF9N, nauha n:o 10, 30

⁴ INF7N, nauha n:o 9, 23

⁵ INF7N, nauha n:o 9, 28.

⁶ INF14N, nauha n:o 10, 46.

7.3 Ihmiskuva ja kuvaus niukasta elämäntavasta

Kävijät kunnioittivat ihmisten selviytymistä luonnonympäristössä ilman nykyaikaista tekniikkaa¹. Nykyaikaan verrattuna karu elämä² ja elämäntapa herättivät kunnioitusta³. Yksi kävijöistä arvioi elämänlaadun paremmaksi kuin nykyisin, koska ennen oli aina tekemistä⁴. Elämäntapa näytti arvostettavalta jo siksi, että se oli mennyttä:

"Sanotaan toi vanhan ajan elämäntyylillä sinänsä on jo arvo."
"Kyllähän historiassa aina oma arvonsa on." "No, olihan siellä kuitenkin näitä kalastukseen liittyviä asioita, joilla on mun mielestä semmonen tietynlainen arvo."⁵

Arvoista muodostuvan henkisen eetoksen kokeminen on varsin tärkeää museokokemuksessa. Kävijä huomasi vaikeuksissa selviytymisen, joka teki kuvasta todellisuudesta kunnioittamisen arvoisen. Hän aisti menneisyyden ja perinteen sanomaa nykyajan ihmisille.

"...sitä arvostaa kyllä että se eläminen on ollu rankkaa sielläkin, minkälaisissa oloissa ne on ollu kun ei oo ollu mitään jääkaappeja ja nykyajan tekniikkaa, että on kuitenkin pitänyt hengissä pysyä ja luonnonvoimat on ollu ankaria. Että se niinkun pani, pani kunnioittamaan niitä ihmisiä, jotka siinä on saanu elantonsa ja pystynyt olemään siinä."⁶

Tehdastyöläisten ja maanviljelijöiden ruumiilliseen työhön kohdistui arvostusta⁷. Myös saaristolaisten elämä näytti kunnioitettavalta luonnonolosuhteiden karuuden vuoksi⁸ ja siksi, että työnteon arvostus ajankohdastaistui museossa⁹. Näyttelyssä esitelty työ näytti ympäristöystävälliseltä ja fyysistä ponnistelua vaativalta, koska se oli tuotettu vähäisellä teknologialla. Koneellistumaton työ herätti kunnioitusta:

¹ INF5N, nauha n:o 8, 11-14

² INF12M, nauha n:o 10, 37

³ INF6M, nauha n:o 9, 21; INF34M, nauha n:o 16, 142

⁴ INF34M, nauha n:o 16, 142

⁵ INF6M, nauha n:o 9, 21.

⁶ INF5N, nauha n:o 8, 14.

⁷ INF23N, nauha n:o 12, 73

⁸ INF9N, nauha n:o 10, 32; INF23N, nauha n:o 12, 73

⁹ Esim. INF9N, nauha n:o 10, 32

"...kyllä taas se saha-satamaosuus herättää kunnioitusta niitten ihmisten työlle, mitkä on aikanaan sitä hommaa tehny. Sen verran se kertoo siitä arkipäivästä ja elämästä tälleen. Nykysin kun vaan konetta näpyttää, niin on se vähän helpompaa kun silloin ehkä."¹

Museossa aistittiin ihmisen, esineiden ja ympäristön välistä tasapainoisuutta. Siellä vallitsi kauneuden ja puhtauden harmonia. Käsityöt ja käden taidot olivat kauniita ja vaikuttivat puhtauden mielikuvaan, koska ne oli tehty ilman koneellista teknologiaa. Ne näyttivät uskottavilta ihmiskäden tuotteilta ja todistivat ihmisten ahkeruudesta. Ne viittasivat myös kestävään elämäntapaan. Monet käsityöt on tehty luonnonmateriaaleista välttämättömiin tarpeisiin. Niitä on korjattu moneen kertaan ja ne ovat olleet pitkään käytössä. Ne ovat säästyneet vielä käytön jälkeen museoon.

Menneisyys viestittää henkisyden ihannetta. Aikaisemmin ihmiset elivät vaatimattomasti ja selviytyivät karuissa olosuhteissa. Siten menneisyyden ihmisiin kietoutuu myyttillistä sankaruutta. Heidät nähtiin selviytyjinä, jotka voittivat luonnon tai elivät sen kanssa sopusoinnussa. Heidän henkisinä pyrkimyksinään oli toisten auttaminen, yhteistyö ja riidattomuus. Menneisyys esittyi monien omaehtoisten kävijöiden mielessä varsin ihanteellisena.

Kävijä koki sodissa selviytymisen lähes sankarilliseksi, koska ne koettelevat ihmisten mielen tasapainoa. Merellä ja kriisiaikoina psyykkisesti selviäminen sai kävijän pohtimaan:

"... se Ruotsinsalmi-näyttely, kun ajattelee ne olosuhteet siellä merellä ja sitten kun ajattelee vielä väestön kannalta. Niin ylipäätänsä kaikki sotiin liittyvät, niin ihmettelee, että ihmiset on siellä täysjärkisinä säilynyt. Jos nyt ajattelee uusimpia sotiakin."²

Ihmisten taidollinen osaaminen koettiin kunnioitettavaksi ja osaamisen tulokset osittain kadonneiksi³. Ainakin taidot ja työn tulokset ovat vuosi-

¹ INF20M, nauha n:o 11, 64-65.

² INF14N, nauha n:o 10, 45.

³ INF19N, nauha n:o 11, 56; INF33M, nauha n:o 16, 132-133

satojen kuluessa muuttuneet, eikä nykykulttuurissa samoja käsityötaitoja koeta enää keskeisiksi kuin esiteollisessa kulttuurissa.

"No, kyllähän ne Nikolain hommat ainakin, että ennen vanhaan on voitu rakentaa tollasia kaikkii hienoi, sellanen ainakin. Siellä ne nyt meren pohjassa makaa."¹

Näyttely antoi kuvan tekevästä ja osaavasta ihmisestä, jolle käsityön tekeminen oli välttämätöntä. Se oli aikaa vievää², joten se loi kuvaa kiireettömyydestä käsitöiden tekemisessä. Kävijät kokivat näyttelyn kertovan taidoista, erityisesti käsityötaidosta³. Käsityötaito tuli esiin keskeneräisistä käsitöistä ja valmiista esineistä:

"Taitoja, siellähän nyt luonnollisesti kerrotaan tällasta tai välityy, erityisesti entisaikojen tää, tää puunkäsittelytaito, yleinen kädentaito, käsityöläisyys, tämmönen asia välittyy sieltä sekä esineissä, niitten valmistuksessa, että myös tietenkä siinä satamaosuudessa jossain määrin kerrottu kuinka homma käy."⁴

Monet kävijät harrastivat käsitöitä⁵ ja kokivat, että näyttelyssä korostettiin erityisesti käden taitojen arvoa. Monet heistä pystyivät vahvistamaan omaa taidollista osaamistaan museossa.

"No, mää oon käynny kotiteollisuuskoulun, että siellä tota tehtiin ihan, ihan kaikkii mahollist´ vanhan ajan mallin mukaan mukaan, että revinnäiset ja kaikki tollaset kokeiltiin mitä vanhanai-kasii on ollu, melkein kaikkee olen kyll´ kokeillu."⁶

¹ INF19N, nauha n:o 11, 56.

² INF28N, nauha n:o 15, 103; INF30N, nauha n:o 15, 108

³ INF1N, nauha n:o 8, 2, 4; INF6M, nauha n:o 9, 21; INF7N, nauha n:o 9, 24; INF9N, nauha n:o 10, 32; INF12M, nauha n:o 10, 36; INF17N, nauha n:o 10, 49; INF19N, nauha n:o 11, 55; INF20M, nauha n:o 11, 64; INF23N, nauha n:o 12, 72; INF24N, nauha n:o 13, 80; INF27N, nauha n:o 14, 97; INF31N, nauha 16, 116; INF32N, nauha n:o 16, 123; INF33M, nauha 16, 133

⁴ INF20M, nauha n:o 11, 64.

⁵ INF1N, nauha n:o 8, 3; INF5N, nauha n:o 8, 13; INF7N, nauha n:o 9, 25; INF19N, nauha n:o 11, 55; INF23N, nauha n:o 12, 72; INF26N, nauha 14, 89; INF27N, nauha n:o 14, 97; INF28N, nauha n:o 15, 103, INF33M, nauha n:o 16, 133

⁶ INF19N, nauha n:o 11, 56.

Käsityöt muodostivat osan menneen arjen kauneudesta. Näyttely välitti kotiteollisuuskoulun käyneelle naiselle käsitöihin liittyvää kauneusarvoa¹. Hän ja askartelua harrastava nainen saivat ideoita omien käsitöidensä tekemiseen².

Naiskävijät kiinnittivät huomiota näyttelyssä esiteltyihin musiikkitaitoihin³. Musiikkia harrastavat löysivät omia taitojaan ja pystyivät flyygelin ja Harmony Sisters -laulajien kohdalla samaistumaan musiikin harjoittamiseen⁴. Taidollisen pääoman lisäksi tiedollinen pääoma kuten historiantuntemus vahvistui⁵. Muutamat kävijät eivät löytäneet näyttelystä kosketuspintaa taitoihinsa tai harrastuksiinsa, koska heidän mielestään esillä oli omasta elämästä poikkeavaa entisajan elämää⁶.

Käynti vahvisti keräilyharrastusta⁷ ja säilyttämisen arvoa, joka kohdistui esimerkiksi perinteisiin ja esineisiin⁸. Näyttelyssä perinteen kunnioittaminen voimistui⁹. Perinteen arvostaminen näkyy omassa harrastuksessa:

”No paljon perinteitähän siinä oli, että mä arvostan hyvin paljon kaikkia perinteitä ja vanhaa ja justiin keräilen niitä, että sillä tavalla se liittyy arkeen tietysti. On kiva kattella ja ehkä siinä saa oppia vähän näistä eri tyyliuunnista, jotka mulle on vielä hepreaa, kun mä oon aikasess´ vaiheess´ täss´ antiikin keruussa ja harrastuksessa, että niin sillä tavalla se liittyy.”¹⁰

¹ INF19N, nauha n:o 11, 56

² esim. INF1N, nauha n:o 8, 3; INF19N, nauha n:o 11, 55

³ INF5N, nauha n:o 8, 12; INF9N, nauha n:o 10, 32; INF14N, nauha n:o 10, 44; INF23N, nauha n:o 12, 72; INF28N, nauha n:o 15, 103; INF30N, nauha n:o 15, 109

⁴ INF5N, nauha n:o 8, 12; INF8N, kirj., INF11N, kirj., INF25N, kirj.

⁵ INF1N, nauha n:o 8, 7, 10; INF20M, nauha n:o 11, 61, 64; INF27N, nauha n:o 14, 97

⁶ INF17N, nauha n:o 10, 49; INF30N, nauha n:o 15, 109.

⁷ INF5N, nauha n:o 8, 12, 15; INF32N, nauha n:o 16, 123-124; INF33M, nauha n:o 16, 134

⁸ INF7N, nauha n:o 9, 27; INF17N, nauha n:o 10, 47; INF20M, nauha n:o 11, 66; INF27N, nauha n:o 14, 97; INF33M, nauha n:o 16, 133

⁹ INF5N, nauha n:o 8, 15; INF9N, nauha n:o 10, 32; INF32N, nauha n:o 16, 121, 123

¹⁰ INF5N, nauha n:o 8, 15.

Kyseinen perinteen harrastaja oli yhdistänyt elämäntapaansa moottori-
pyöräilyä ja ympäristötietoisuuteen pyrkivää kuluttamista¹. Perinteiden
arvostaminen osoittaa, että omaehtoiset kävijät halusivat yhdistää oman
aikansa nopeasti muuttuvaan tavaramaailmaan jotain pysyviä elementtejä.
Ne eivät kuitenkaan ole kehitykseksi tai edistykseksi kutsutun ajan etene-
misen kanssa vastakkaisia. Perinteellä on monta tehtävää, koska sen
avulla voidaan kyseenalaistaa niin kutsuttu edistys.

Vanhan ajan elämäntyyli ja historia tulivat arvoina esille². Kolmelle kävi-
jälle näyttely heijasti perheen ja kodin arvoa, mikä tuli esille koti-interiöö-
reissä³ ja valokuvissa⁴. Porvarillisen familismin viitekehyksessä nähtiin
riipaus ihanteellista rauhallisuutta ja ydinperheen eheyttä. Yhden mielestä
perusnäyttely kokonaisuutena oli niin neutraali, ettei siellä ollut arvoja
esillä, vaan tosiasioita⁵.

"Yhteiskunnasta kerrottiin tavallaan tällasena hyvin työ-
painotteisena, ja tavallaan työntekijän ja tavallisen ihmisen
kannalta. Työ korostu voimakkaasti."⁶

Puolet haastatelluista oli sitä mieltä, että näyttelystä välittyi ennen muuta
työn arvo⁷. Se oli myös kävijöiden oma arvo⁸. Arvojen tasolla näyttely
korostaa työtä ja sen ympäristöä. Työntekoa voi pitää yhteiskunnallis-
kulttuurisena arvona⁹, joka on siirtynyt sukupolvilta toisille ja ilmenee eri

¹ INF5N, taustatiedöt

² INF6M; nauha n:o 9, 21

³ INF30N, nauha n:o 15, 108-109; INF31N, 116-117

⁴ INF32N, nauha n:o 16, 122

⁵ INF20M, nauha n:o 11, 64

⁶ INF26N, nauha n:o 14, 84.

⁷ INF7N, nauha n:o 9, 24; INF9N, nauha n:o 10, 32; INF14N,
nauha n:o 10, 45; INF23N, nauha n:o 12, 72-73; INF24N, nauha
n:o 13, 80-81; INF26N, nauha n:o 14, 85; INF27N, nauha n:o 14,
98; INF28N, nauha n:o 15, 103; INF30N, nauha n:o 15, 108;
INF32N, nauha n:o 16, 121

⁸ INF7N, nauha n:o 9, 24; INF9N, nauha n:o 10, 32; INF14N,
nauha n:o 10, 45; INF23N, nauha n:o 12, 72; INF24N, nauha n:o
13, 81; INF26N, nauha n:o 14, 85-86; INF27N, nauha n:o 14, 98;
INF32N, nauha n:o 16, 122

⁹ Ks. esim. Nurmela, Pehkonen & Sänkiäho 1997, 188 suomalai-
sille työn arvo on tutkitusti yksi tärkeimpiä.

instituutioissa, koska se on yleensä myös osa niiden työntekijöiden arvo-
maailmaa.

Osa kävijöistä koki, että museossa tuli esille myös luonnon tai ympäristön
arvo¹. Elämä vaativassa ympäristössä teollisuuden² ja luonnonvoimien
ehdoilla koettiin arvoksi³. Toisaalta elämän luonnonmukaisuus näytti ar-
volta⁴. Museokävijät eivät pitäneet luonnonympäristöä tai rakennettua
ympäristöä itseisarvona, vaan arvostaminen kohdistui ihmisiin ja heidän
toimintaansa ympäristössään.

Näyttely suhdejärjestelmänä kertoo ihmisen, esineiden ja ympäristön
välisistä suhteista. Esineet ovat keskeisasemassa todistamassa ihmisyy-
destä ja sen arvosta. Ympäristö näyttäytyy välinearvona, koska siinä
selviytyneiden ihmisten työ korotetaan jälkeensä arvoonsa. Ihmisen ja
ympäristön välillä näyttää vallinneen tasapaino, sillä ongelmia ei ole esillä.

Menneisyydestä löydettiin klassisia ja puhtaita arvoja kuten kauneutta,
totuutta ja hyvyyttä⁵. Ne ovat henkisiä arvoja, jotka ovat aineellisuudesta
puhtaita. Ne eivät sitoudu likaisena pidettyyn saastumiseen ja kulutta-
miseen. Kävijä oli kiitollinen menneille sukupolville, siitä "kaikesta mitä
meillä tällä hetkellä on hyvää ja kaunista"⁶. Osa menneisyyden hyveistä oli
hänen mukaansa säilynyt nykypäivään asti.

Museossa välittyvä puhtaus on muutakin kuin luonnon puhtautta. Se on
henkisyyden ihanteen toteutumista myönteisiksi koettuina sosiaalisina,
esteettisinä ja yleensä henkisinä arvoina. Vaikka museo on aineellista
perintöä vaaliva ympäristö, niin siellä kävijät siirtyvät henkisiin arvoihin.
Aineelliset ilmentymät siirtävät henkistä eetosta. Ne johdattavat kävijää
pohtimaan arvojen kestävyyttä ja muuttumista.

¹ INF7N, INF14N, nauha n:o 10, 45

² INF7N, nauha n:o 9, 24

³ INF5N, nauha n:o 8, 14

⁴ INF1N, nauha n:o 8, 5

⁵ Liehtalanniemen aineisto; KyMM:n haastattelut ja kirjoitelmat

⁶ INF32N, nauha n:o 16, 127

Saastuminen on rikkonut harmoniaa, johon sisältyi puhtautta ja kauneutta. Kävijät kaipasivat tasapainoa ja alkuperäisyyttä, jota he löysivät museosta kauneuden ja puhtauden muodossa. Museossa koettu rauha syntyi monista asioista. Siellä vallitsi kiireettömyyden vaikutelma, ja menneisyyden työn-teko tulkittiin rauhallisena. Rauhaisa tunnelma tuli myös siitä, että muse-ossa koettiin tasapainoisuutta. Arvot vaikuttivat sopusointuisilta ja jopa hyveellisiltä, koska oli kauneutta ja ahkeruutta.

"No, kyll' tää on semmonen hieno vanha talo, niin tääll' tulee semmonen arvokas tunnelma kun tänne tulee, ihan semmonen rauhallinen ja tyyni tunnelma, ihan tää on ihan hieno."¹

Museorakennuksen historiallisuus lisäsi positiivista vaikutelmaa. Museora-kennus huokui arvokkuutta ja juhlavuutta². Tunnelma koettiin vaikuttavak-si myös siksi, että perinnettä ja historiaa arvostettiin.

7.4 Kotkan ja ulkosaariston menneisyyden heijastuminen

Omaehtoiset kävijät toivat esille, että nykyisin työ on vähentynyt, käsityö-taidot heikentyneet ja kiireettömyyden tuntu hävinnyt. He kaipasivat ka-dotettua. Nuoret ikään kuin hyväksyivät ympäristön muutoksen kaupun-gistumiseen ja teollistumiseen kuuluneena historiallisena tosiasiana. Monet heistä näkivät sahatteollisuuden olleen välttämätöntä Kotkan kehitykselle. Toki vanhemmatkin huomasivat tosiasioita, mutta heistä osa suhtautui kehitykseen kriittisesti.³

Omaehtoiset kävijät suuntautuivat näyttelyssä historiaan tai esineisiin. Keski-iän ylittänyt informantti koki esineiden siirtävän lapsuuteen, vaikka hän myös koki niiden kuvaavan Kotkalle tyypillistä hylkeenpyyntiä ja ka-lastusta. Muistikulttuurin aktivoitumista todistaa se, että lapsuusmuistot

¹ IN19N, nauha n:o 11, 57.

² INF12M, nauha n:o 10, 38; INF19N, nauha n:o 11, 57

³ Omaehtoisten informanttien haastattelut, kirjoitelmat ja lukiolaisten kirjoitelmat.

tulivat mieleen. Hän katseli näyttelyä ajallisesta positioista:

”Lähes 60 vuotiaana museoista löytää niin paljon esineistöä jotka vievät omaan lapsuuteen. Tässä museossa esim. hylkeenpyynti ja kalastukseen liittyvä esineistö kuvaavia juuri Kotkalle. Myös kalusteet, pitsit ym. vievät muistikuvat menneeseen. Osasto Hietasesta hyvä.”¹

Porvoolaisinformantti näki esineistön kertovan aikansa kauneuden arvostuksista ja käsityötaidoista. Pohtivasta positioista vuosisadan alun huonekalut näyttivät kauniilta. Kotkaan liittyneet sahat ja puuteollisuus toivat mieleen ajallisen muistikuvan siitä, kun oli itse työskennellyt lautatarhalla ylösottajana. Subjektiivinen muistikuva yhdistyi tietoon sahateollisuuden laajuudesta. Tässäkin yhteydessä oli kyse muistikulttuurin aktivoitumisesta. Hän esitti myös eettisen arvioinnin hylkeiden pyynnistä, koska ne ovat kauniita eläimiä. Kävijällä oli siis myös ympäristötietoinen positio.

”Sahat ja puuteollisuus Kotkassa näytti olevan erittäin laajaa, en aikaisemmin tiennyt sitä. Olen itsekkin koulutyttönä ollut Kajaani Oy:n sahalla tukin uitossa ja lautatarhalla ylösottajana, joten mielenkiinnolla katsoin kotkalaista teollisuutta, sekä vanhoja työkaluja. Hylkeiden pyytäminen tuntuu pahalta, kaunis eläin.”²

Muutamit kävijät kokivat, ettei näyttely välittänyt yhtenäistä ympäristökuvaa. Ei-kotkalainen informantti huomautti, että kaupungin historiasta kerrotaan katkonaisesti, koska paloja ei oltu yhdistelty toisiinsa. Hän yhdisteli historian tunnilla opittua näyttelystä saamiinsa tietoihin, joiden mukaan Kotkan historia vaikutti alkavan Venäjän vallan ajasta ja metsäteollisuus näytti leimaavan kaupunkia.³

Lähiseudulla asuva informantti kirjoitti, että vaikka näyttely kertoi mielenkiintoisesti Kotkasta ja ympäristöstä, niin eri osien välillä ei ollut selkeitä yhteyksiä. Hänen mielestään museossa paikallinen historia oli keskusasemassa, jota ympäröi Kotkan lähiseutu. Kymenlaakso oli äärialuetta, josta ei ollut juuri mitään. Saaristosta oli kuitenkin enemmän esillä.⁴

¹ INF7N, kirjoitelma.

² INF10N, kirjoitelma.

³ INF11M, kirjoitelma.

⁴ INF20M, kirjoitelma.

Kirjoitelman kirjoittanut ja myös haastateltu kotkalaisnainen tunsikin tärkeäksi ulkosaariston elämäkuvauksen, koska se merkitsi hänelle isovanhempienkin kokemaa ja elämää todellisuutta. Se oli kuitenkin nyt jo saavuttamaton, koska monia tietoja siitä jäi tallentamatta. Toinen kerros kuvasi pikemmin Kotkan kuin Kymenlaakson historiaa. Kirjoitelmassa ja haastattelussa toistuva yhdenmukaisuus osoittaa, että molemmilla menetelmillä voidaan saada samansuuntaisia tuloksia.

"Näyttelyssä kiinnosti eniten elämä ulkosaaristossa, koska sukuni on kotoisin Lavansaaresta. Näyttelyä katsoessa tuli mieleen että olisi aiemmin pitänyt enemmän haastatella saarella asuneita isovanhempia."¹

Lähikunnassa asuvan informantin mukaan näyttelyt kertoivat hyvin ympäristöstä "ennen vanhaan". Hän vertaili valokuvissa kuvattua Kotkaa nykyiseen Kotkaan. Hän koki, että esillä oli useita erillisiä näyttelyitä, mutta niistä sai kuitenkin kuvan entisestä ympäristöstä. Esihistorialliset ruukunpalaset tuntuivat joka paikassa esitetyltä asialta, vaikkakin se oli hänestä tarpeellista.² Tamperelaisinformantti koki näyttelyn kuvaavan hyvin juuri Kotkan menneisyyttä. Aikaulottuvuus ulottui esihistoriaan, josta olivat esillä sovinnaiset ruukunsirpaleet aivan "kuin muissakin museoissa".³

Iäkkään kotkalaisvastaajan mielestä näyttely kertoi paljon siitä ympäristöstä ja niistä menneistä ajoista, joita ei itse muista. *Kotkan kehitystä* kuvattiin "menneeltä vuosisadalta tähän päivään asti". Hän havaitsi näyttelyssä kehityskertomuksen kuten lukiolaisetkin. Hänen mielestään esillä oli paikkakunnan menneisyys, nykyisyys ja meriasiat.⁴

Kymenlaaksolaisen vastaajan mielestä näyttely kertoi enemmän Kotkasta ja sen elämästä kuin ympäristöstä. Ympäristö tuli esille saaristolaiselämää kuvaavassa osassa siten, että siinä eläminen ei ollut todella helppoa. Saa-

¹ INF17N, kirjoitelma ja haastattelu. Ks. myös sivu 136.

² INF21N, kirjoitelma.

³ INF22M, kirjoitelma.

⁴ INF25M, kirjoitelma.

ristolaiselämä näyttäytyi selviytymisenä vaativassa ympäristössä. Siinä ilmeni ympäristön eletty ulottuvuus. Koko näyttelyn esineistö tuntui viestittävän ihmisten käsityötaidoista. Menneisyyden käsitöitä taitaviin ihmisiin hän vertaili oman aikansa ihmisiä:

"Aina museossa käydessään tai vanhaa esineistöä nähdessään täytyy vain ihmetellä entisaikojen ihmisten kärsivällisyyttä ja taitavuutta. Me nykyajan ihmiset emme taida saada aikaan kaikkine koneinemme yhtä kaunista aikaan".¹

Arvioinnin mukaan mennyt näytti kauneuden ja käsitöiden tekemisen kulta-ajalta ja nykyisyys koneellistumisen ajalta. Informantti käytti seuraavia jäsenyyksiä: elämä, esineet ja taidot. Hän tarkasteli näyttelyä pohtivasta positiosta:

"Sahan osalta näyttely oli mielestäni valaiseva ja mielenkiintoinen. Samoin huoneiden kohdalla (oliko sahapatruunan asunto). Kotkahan on ollut aina puusta riippuvainen joten aihe oli hyvä. Samoin St. Nikolaista nostettu esineistö, joka sekin kertoo Kotkan toisesta tärkeästä elinkeinosta merenkulusta. Lähinnä näyttely kertoi minulle elämästä enemmän kuin ympäristöstä, paitsi saariston elämästä kertova osa, joka on tämän päivän ihmiselle tärkeää tietää ettei elämä ole ollut todella helppoa."²

Kotkalaisen opiskelijan mukaan näyttely kertoi "Kotkasta ennen" sen, että sahaperinne ja lasiosaaminen on ollut voimakasta. Esineet hän yhdisti historiaan, sillä "Venäjän vallan vaikutus näkyi astiastoissa". Muinaislöydöt ilmensivät Kymenlaaksoa hiukan hajanaisesti.³

Informantit käyttivät yleensä jäsenyyksinään historiaa, esineitä, elämää, taitoja, mutta harvemmin ympäristöä. Näyttely välitti ihmiskuvan taitavasta ja osaavasta ihmisestä. *Se kertoi ihmisten elämästä ja historiasta.* Kotkan koettiin olevan näyttelyn polttopisteenä, kun taas Kymenlaakso jäi jo valittujen teemojen vuoksi vähemmälle huomiolle.

¹ INF29N, kirjoitelma.

² INF29N, kirjoitelma.

³ INF35N, kirjoitelma.

8 AJALLISIA MILJÖÖSUHTEITA

8.1 Miljöö ja aika suhdejärjestelmässä

Miljöö on järjestetty kokonaisuus. Se sisältää kokoelmien esineitä sekä niiden suhteita taustakuviin, pukunukkeihin ja rakenteisiin. Siinä toiminta saa inhimillisen muodon, esimerkiksi kalastus todentaa saaristolaisuutta. Toiminta todistaa sitä, mikä on aikaisemmin tapahtunut alkuperäisessä ympäristössä. Miljöössä yhdistellään katkelmia inhimillisestä ympäristöstä, johon sisältyy ihmisen käyttämää ja muokkaamaa luontoa. Kuvaukselle on ominaista ihmisenäkökulma, jonka mukaan ympäristö on alisteinen ihmisen toiminnalle.

Miljöö on alkuperäisen ympäristön todentamista ja esittämistä. Se on historiallisista osista rakennettu kokonaisuus, joka on kuitenkin tiivistetty tosiasioista ja oletuksista. Juuri sellaista hetkeä, niiden kuvien ja esineiden summaa ei ole samalla kertaa tapahtunut, sillä miljöö koostuu paikkojen, vuodenaikojen ja ihmisten summasta. Museomiljöössä on yhtä aikaa monta vuodenaikaa ja paikkakuntaa. Sen erottaa tavallisesta arjen todellisuudesta se, että pitkä ajallinen tapahtuminen yhtä aikaa on mahdollista.

Näyttelyn tekijät rakentavat tilasta järjestyneen miljöön, johon sisältyy tapahtuma- ja ympäristökuvausta. Se on suhteellinen osien summa ja tilaan rakennettu kooste. Saaristolaisuudessa ja Koti Kotkassa -huoneessa on miljöö, kun taas esihistorialliseen tilaan se ei mahtunut laajana rakennelmana. Esihistoriallinen tila on suhteellinen osiensa summa. Siinäkin on otettu koko tila haltuun ja järjestetty se ajallisten jäsennyksien avulla, joita ovat muun muassa kivi-, pronssi- ja rautakausi.

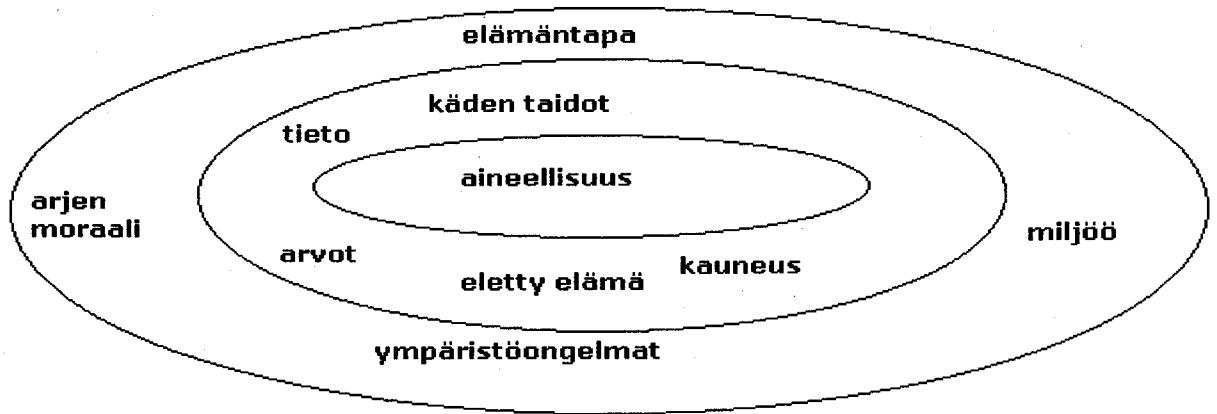
Tilat kytkeytyvät alueellisesti toisiinsa. Ne muodostavat alueellisen tilasarjan, jossa kerrotaan kotkalaisuudesta, saaristolaisuudesta ja vähän kymenlaaksolaisuudesta. Tilat erottautuvat toisistaan siinä, että ne kukin keskittyvät omaan teemaansa.

Näyttelyn tekijät puhuivat tilasta ja miljööstä. Tilaan on luotu järjestys rakentamalla siihen museaalisesti järjestetty näyttely. Tila voidaan ymmärtää keinotekoisena muunnettuna, jonne on luotu aidosti koettava miljöö. Sille on annettu merkitykset ja se on jäsennetty. Useat teemat jakautuvat alaotsikoiksi. Koti jakautuu kahteen aikatasoon porvarillisena ja keskiluokkaisena. Kaupunki järjestyy elinkeinoin, harrastuksiin ja rakennuksiin.

Museaalisen todistusaineiston avulla on helpompi kertoa ihmisen esineellisestä menneisyydestä kuin kokonaisesta elinympäristöstä. Museokokoelmat todentavat, että elettyä elämää on ollut tietynlaisissa ympäristöissä kuten saaristossa ja kaupungissa. Ne voivat heijastaa ihmisen toimintoja, joista on jäänyt jälkensä esimerkiksi ulkosaariston ja Viron välisessä seppärakaupassa käytettyihin kalatynnyreihin. Todistusaineisto ei kuitenkaan kerro suoraan ympäristön laadusta ja siitä, mitä ongelmia ihmisellä oli selviytyä ympäristössään. Museoon järjestetty todellisuuden kuvaus pyrkii realistisuuteen. Näyttelyn tekijöiden mukaan todistusarvoa on ensisijaisesti aidoilla esineillä, joista lavastettu ympäristön kuvaus erottuu.

Suhdejärjestelmä on elementtien muodostama kokonaisuus, jota ei ole luotu tietoisesti ympäristökasvatuksen päämääriä tavoitellen. Siinä kaikuivat tutkijoiden korostukset, alueellinen todellisuus ja museon kokoelmat. Teemat päätettiin yhdessä ja kukin tutkija saattoi luoda teeman sisällön sellaiseksi kun itse sen näki. Heille oli tärkeää esineiden aitous, tieteellisen tiedon totuus sekä tiedon ja kauneuden suhde. Esineet, tieto ja kauneus ovat kivijalkaa, jonka varaan tulkintaa ympäristöstä voitiin muokata. Kivijalka nousee museaalisesta todellisuuspohjasta eli pääosin siitä, mitä Kymenlaakson menneisyydestä on tallennettu ja tutkittu museossa. Kivijalka on perusrakennetta ja ympäristökuvaus päällysrakennetta.

Suhdejärjestelmän sisäkehässä on aineellisuus. Toisessa kehässä ovat tieto, käden taidot, kauneus, eletty elämä ja arvot. Niitä ympäröi miljöö, joka kuuluu ympäristökasvatukseen mahdollisuuksiin yhdessä elämäntavan, arjen moraalin ja ympäristöongelmien pohtimisen kanssa.



Kuvio 15. Ympäristökasvatuksen mahdollisuudet kulttuurihistoriallisen museon perusnäyttelyssä.

Näyttely välitti arjen moraalia, jos kävijä suostui sitä pohtimaan. Monet kävijät tulkitsivat sen moraalista opetusta siten, että se opetti arjesta selviytymistä työtä tekemällä, vähäisen tekniikan avulla ja kiireettömästi.

Ympäristö oli läsnä kehysmiljöönä ihmisten elämässä. Eletty elämä nousi enemmän esiin kuin ympäristö. Osat ovat suhteessa toisiinsa: kauneus ja elämän jälkiä tuottaneet käden taidot yhdistyivät toisiinsa.

Näyttelyn esittämän ihmiskuvan mukaan ihminen on tehnyt työtä sekä omannut kädentaitoja ja kauneusarvoja. Hän on elänyt lähemmässä kosketuksessa luonnonympäristöönsä kuin nykyisin ja vieraantunut siitä teollistumisen ja kaupungistumisen myötä.

Perusnäyttely on sekä näyttelyn tekijöiden että kävijöiden kannalta suhdetarjestelmä. Kävijöiden näkökulmasta jäsentyvää kokonaisuutta on eroteltava useampiin osiin kuin pelkästään ihmisen ja ympäristön välisiin suhteisiin. Tällöin aineellisuuden ja henkisyyden suhteet näyttäytyvät tärkeinä. Kävijä ylittää aineellisuuden henkisesti pohtiessaan arvoja, miljöötä ja taitoja. Hän siirtyy ajallisesti esineistä henkisiin asioihin.

Mielenkiintoista rituaalissa on se, että aineellisen näyttelyn kautta kävijä laskeutuu henkiseen eetokseen, arvoihin. Niiden tajuaminen antaa käynnille syvällistä ulottuvuutta. Ne ovat osa kulttuurista järjestystä. Ihmiskeksinen työn ja osaamisen arvot vaikuttavat voittavan ympäristön arvon. Työ näyttäytyy ihmisenä olemisen kulmakivenä ja kävijät arvostavat sitä. *Rituaali vahvistaa taidollista osaamista*, niin kävijän omia käsityötaitoja kuin menneisyydenkin ihmisten taitoja.

Perusnäyttelyn käsitteleminen suhdejärjestelmänä auttaa ymmärtämään museokäynnin rituaalisuutta. Suhteet selventävät rituaalin funktiota ja sitä miksi käynti ei ole puhtaasti ympäristökasvatuksellinen. Näyttely on sopusointuinen suhdejärjestelmä, jonka *toisena funktiona on tuottaa kävijöille tasapainon tunteen luomaa mielihyvää*. Ristiriitojen kuten ympäristöongelmien poissaolo lisää puhtauden vaikutelmaa.

Museokäynnin funktio on ristiriitainen, koska se vapauttaa hetkellisesti kävijän epäpuhtaudesta osoittamalla aikaisemmin olleen puhtautta. Kuitenkin se palauttaa käynnin jälkeen ympäristötietoisien kävijän nykyajan ympäristöongelmiin. Vapautusta seuraa havahtuminen siihen, että ongelmien poissaolo on vain lumetta. Vanhan ajan elämäntyyli perinnetaitoineen ja kiireettömine kasvoineen on katoamassa, mutta se on ollut ajallisessa menneisyydessä voimakkaasti läsnä. Elämäntavan puhtaus on utopia ja ihanne, jota on enää vaikea tavoittaa ehkä muualta kuin museosta.

Osa kävijöistä näki esteettisyyttä ja ideaalisuutta menneisyyden ihmisten elämässä. He aistivat tasapainoisuutta, joka on juuri miljöörituaalin yksi funktio. Museossa vallitsee harmoninen järjestys, jossa ihmiset, arvot, esineet ja ympäristö ovat keskenään sopusoinnussa, vaikka sosiaalinen hierarkia on erotteleva. Kukin tila erottelee sosiaaliset luokat toisistaan, mutta tilalliset etäisyydet ovat silti pieniä ja vaikuttaa, ettei luokkien välillä ole ristiriitoja. Näyttelyssä ei esitellä ristiriitoja. Karuus ja vanhanaikaisuus tasoittuvat katsojien mielessä jopa kauniiksi menneisyyskuvaksi.

Omaehtoiset kävijät kokivat näyttelyssä kuvatun menneisyyden lähes kulta-aikana. Esihistoria ja saaristolaiselämä kuvasivat puhdasta ja luonnonmukaista elämäntapaa, tehdasyhteisössä vallitsi yhteisyys, koti edusti sosiaalista vaurautta ja Sankt Nikolai -laiva herätti kunnioitusta. Menneisyys näyttäytyi niin epäkohdilta puhdistetulta, että muutamien kävijöiden mielestä sitä oli kaunisteltu ja siloiteltu¹. Yhden informantin mielestä kodin tunteellinen ilmapiiri ei tullut esiin, vaikka hän koki vaikutelman siistiksi, säädyllyiseksi ja seesteiseksi². Toisen informantin mielestä tekstiilit olivat silitetympiä kuin ehkä entisajan saaristolaiskodissa³. Useiden kävijöiden mielestä näyttely kuitenkin vastasi heidän käsitystään ulkosaariston⁴ ja Kotkan todellisuudesta⁵ tai osatodellisuudesta⁶, jossa käsiteltiin tiettyjä sosiaaliryhmiä⁷ ja aiheita.

Kävijät pystyivät vahvistamaan omia taitojaan ja arvojaan näyttelyssä. He saattoivat nähdä niiden yhteyksiä perinteen kunnioittamiseen. Esimerkiksi käsitöiden tekeminen osoittautui tuloksiltaan näkyväksi ja mahdollisesti säilyväksi. Työnteolla, sosiaalisuudella ja kauneudella on arvoina jatkuvuutta, vaikka niiden koettiin vähentyneen. Arvoihin liittyi siis myös niukentumisen ja katoamisen tunnetta, koska menneisyydessä ne koettiin voimakkaampina kuin nykyajassa.

Rituaalissa kävijä siirtyi enemmän sosiokulttuuriseen miljööseen ja järjestykseen kuin ekologiseen. Hän kohtasi erityisesti työn miljöön. Miljöö merkitsee kävijöille koettua paikkaa, johon liittyvät aistiminen ja arvot. Se on kokemuksellinen, koska siihen sisältyy tunnelmaa ja visuaalista näkemistä.

¹ INF26N, nauha n:o 14, 88; INF33M, nauha n:o 17, 136

² INF26N, nauha n:o 14, 88

³ INF33M, nauha n:o 17, 136-137

⁴ INF17N, nauha n:o 10, 51

⁵ INF9N, nauha n:o 10, 31; INF12M, nauha n:o 10, 35, 39; INF19N, nauha n:o 11, 54, 59; INF20M, nauha n:o 11, 63-54; INF24N, nauha n:o 13, 79-80; INF30N, nauha n:o 15, 107-108; INF34M, nauha n:o 16, 139-140

⁶ INF23N, nauha n:o 12, 71; INF26N, nauha n:o 14, 87-88

⁷ INF1N, nauha n:o 8, 10; INF7N, nauha n:o 10, 27; INF14N, nauha n:o 10, 41; INF19N, nauha n:o 11, 53; INF27N, nauha n:o 14, 95; INF28N, nauha n:o 15, 102

Miljöörituaalissa kävijä paikantui moniin miljöösiin, jotka poikkesivat hänen muusta ympäristöstään. Rituaali poikkesi normaalin arjen miljööstä ja järjestyksestä, vaikka siellä oli omia vastaavia arjen arvoja ja taitoja. Käynti antoi kuvan miljöön muutoksesta. Useimmat kävijät kokivat miljöön muuttuneen huomattavasti näyttelyn esittelemästä ajasta.

NÄYTTELYTILAN ULOTTUVUUDET	
näyttelyn tekijät	kävijät
tila	miljöö
järjestetty tila ja miljöö	koettu miljöö
suunnittelun tulos	aistimisen tulos
tieto / kauneus	esineet / elämä
esineet / konteksti	historia / ympäristö / taidot
ajan erillisuus	ajan yhdistäminen
tilan jakaminen jäsenyyksiin	narratiivin katkokset ja jatkuvuus

Taulukko 2. Näyttelytilan ulottuvuudet tekijöiden ja kävijöiden kannalta.

Museokokemuksessa yhdistyvät tilan ja ajan jännite. Kävijät yhdistelivät ajallisia jaksoja ja välähdyksiä toisiinsa. He eivät jakaneet aikaa samanlaisiksi jaksoiksi, kuin mitä tutkijat olivat otsikoihin kirjoittaneet. Kävijät suuntautuivat erityisesti 1800-luvun ja 1900-luvun vaihteeseen, siis jossain määrin katkelmalliseen aikaan. Näyttelyn aika etenee kuitenkin lineaarisesti esihistoriasta historialliseen aikaan, tosin väliin jää pitkiä katkoksia, joita ei voida tilallistenkaan rajoitusten vuoksi käsitellä. Kukin tila ja siinä esitetty miljöö tuottaa ikään kuin tietyn ajallisen katkelman, johon kävijät asettuivat positioistaan. Monet heistä siirtyivät ajallisesti miljöön esittämään aikaan.

Aika sulautuu miljöön sisään, joten suurta ristiriitaa tilan ja ajan kokemisessa ei syntynyt. Jännite pehmenee kun kävijät eläytyvät miljööseen ja rajaavat ajan omalla tavallaan. Yhdessä tilassa ei voi kokea yhtenäisesti

pitkäkestoista aikaa, mutta ratkaisuna olikin katkaista aika aina kussakin tilassa. Siten tilat muodostavat myös ajallisen sarjan, jota tulkitaan eri positioista.

Kun kukin tila kertoo erilaisesta miljööstä ja rajautuu ajallisesti eri tavalla, niin jo tämä edellyttää position vaihtamista. Näyttely jaksottuu teemojen mukaan ajallisesti kuhunkin tilaan. Kävijän on seurattava jaksollista järjestystä voidakseen edetä näyttelyssä.

Usein miljöö näyttäytyi elettyinä, toisinaan myös historiallisena ja harvoissa tapauksissa luontona. Kävijät tarkastelivat positioistaan ihmisten elämää ja menneisyyttä enemmän kuin luontoa. He keskittyivät menneisyyden ihmisiin ja ihmisten elämää todistaviin esineisiin.

Omaehtoiset kävijät kokivat miljööt ihmisen elämän kokoisina. Heidän oli vaikeaa vastata kysymykseen, mitä näyttely kertoi ympäristöstä, koska ympäristö merkitsi heille laajaa, paikallisuuden ylittävää näkökohtaa. He myönsivät, että näyttely kertoi ihmisten elämästä ja yhteiskunnasta, mutta sen sanoma ympäristöstä oli häilyvä.

Näyttelyssä kävijä on läsnä miljöössä, muttei ympäristössä. Näyttely vain esittää ympäristöä, mutta siihen ei voi ajallisesti siirtyä. Kävijät kokivat, että näyttely kertoi merellisestä ympäristöstä ja siitä, minkälaista Kotkassa oli ennen. Se ei ota kantaa esimerkiksi luontoa tai rakennuksia suojelevasti, joten siinä suhteessa se kuvaa menneisyyden ympäristöä neutraalisti.

Museonäyttely on kulttuurinen konstruktio. Se on näyttelyn tekijöiden tulkinta ihmisestä, aineellisesta todistusaineistosta ja ympäristöstä. Kulttuurinen rakennelma muuntuu eri tilanteissa. Näyttely mahdollistaa muuntuvuuden, kun narratiivia tai positiota vaihdetaan. Kävijät muodostavat menneisyydestä ihmis- ja ympäristökuvan, joka on myös tulkinta.

Aineistoni perusteella vaikuttaa siltä, että omaehtoiset kävijät arvostelivat nykyaikaa, tekniikkaa ja ympäristön pilaantumista. Museo voi toimia nyky-aikaisuuden vastalauseena. *Rituaalissa vieraannutaan nykyajasta, liitytään perinteiseen, ihanteelliseen järjestykseen ja poistuessa palataan arkeen hieman puhdistuneempina.* Perinteinen sosiokulttuurinen järjestys antaa kävijälle ajallisen sijainnin, jota hän ei juuri muualla kohtaa. Hän voi olla poissa normaalista arjestaan ja viivähtää erilaisessa miljöössä.

Kävijä koskettaa rituaalin aikana henkistä eetosta, joka sisältää hänen omia arvojaan ja niitä näyttelystä tulkittuja arvoja, jotka ovat vähentyneet nykyajasta. Käytännöllistenkin arvojen taustalla on henkisiä ihanteita puhtaudesta, kauneudesta, rauhasta ja sosiaalisesta sopusoinnusta.

Perusnäyttely jäsentää ihmisen sijaintia ajallisessa ympäristössä. Se ilmaisee ihmisen ja ympäristön välistä suhdetta, joka on luotu tuottamalla järjestys. Näyttelyssä ympäristö on järjestetty usein miljöön muotoon.

Ihmisen ja ympäristön suhde on järjestetty tilaan. Suhde on rakennettu konkreettisista esineistä, rakennelmista, valokuvista, teksteistä ja videoista. Esityskeinot pukevat ne yhteen eleyksi todellisuudeksi. Menneisyyden todellinen luonne vakuutetaan kävijälle. Hänet valtuutetaan astumaan eletyn elämän miljööseen tai sukeltamaan faktoihin, jotka todentavat alueellista ja paikallista menneisyyttä.

Narratiivin kertomisella voidaan tuottaa kävijälle sijainteja. Opas voi kertoa tilaan ja tilanteeseen sopivaa tarinaa, jossa hän antaa merkityksiä. Samasta näyttelystä voi luoda useita erilaisia narratiiveja valikoimalla näyttelystä tiettyjä piirteitä ja muiden lähteiden kuten historian ja kansatieteellisten tutkimusten tietoja.

8.2 Kohti sosiokulttuurista järjestystä

Museonäyttely on realistinen esitys, joka toimii todellisuutta vahvistavilla merkeillä kuten esineillä ja valokuvilla. Nämä merkit todistavat ihmisestä ja miljööstä. Miljöö on ihmisen lähiympäristöä kuten kaupunkia tai saaristoa.

Museonäyttely voi välittää mikrotason ympäristökuvauksessaan paikallista miljöökuvaa. Valitsemassani tapauskohteessa esitys on kuvaileva. Miljöökuvauksena on jo kuitenkin ympäristöhistorian esiaste, vaikka se ei ole ongelmakeskeistä ympäristökasvatusta, koska niin menneisyyden kuin nykyisyydenkin ympäristöongelmat jätetään varsin vähälle huomiolle.

Näyttely on luotu kulttuurinen järjestys, johon kävijä osallistuu. Sen keskeisiä elementtejä ovat työ ja sen ympäristö. Järjestyksessä esitetään monta elämänmiljöötä, jotka osittain ovat kuvitelmia, mutta ne perustuvat todellisuutta vahvistaviin merkkeihin.

Yksilö paikantuu näyttelyssä kokonaisuuden osaksi kulttuuriseen ja yhteiskunnalliseen rakenteeseen. Lisäksi hän voi liittyä siellä historiaan, kuten useimmat lukiolaiset tekivät. Museoympäristössä kävijää ohjataan ulkoisesti ja hän myös itse säätelee paikantumistaan. Hänen on vaihdettava positioitaan tarjottuihin ympäristöllisiin kehyksiin, jolloin näyttely on mahdollista ottaa ajallisesti ja tilallisesti haltuun.

Järjestykseen osallistuminen tuottaa sopusointua, koska se antaa kävijälle paikan tunteen. Hänellä on rituaalin aikana erilaisia positioita, joista hän voi asemoitua järjestykseen. Sopusointu syntyy menneisyyteen liitetystä hyvistä puolista. Menneisyys voi väikkyä nykyajan vastakohtana, jolloin ympäristöasiatkin olivat kohdallaan ja ihmiset olivat vielä hyveellisiä. Myönteinen kokemus tasapainottaa nykyajassa koettuja epäkohtia.

Rituaalissa tapahtuva sopusoinnun kokeminen ei tarkoita menneisyyden varauksetonta ihailua. Kävijä vain haluaa palauttaa idyllisiä, turvallisuutta

tuottavia ja eheyttäviä ajatuksia menneisyydestä niin, että hän paremmin kestäisi kulttuurisen järjestyksen muuttumisen. Esihistorian ja saaristolaisuuden kulttuurissa luonto oli vielä kaikkialla ympärillä, kun taas kaupungistuneessa kulttuurissa ihminen on vallannut luonnon. Ihmisen hallitseva asema ja erkaantuminen luonnosta aiheuttavat kitkaa ja ongelmia. Käynnin aikana kävijä voi paikata vieraantumisen kokemusta viivähämällä hetken esihistorian ja saaristolaisuuden "alkutilassa".

Näyttelyssä käynti on osallistumista kulttuuriseen logiikkaan. Ajallinen jänne luo kertomuksellista kokemusta siitä, että ihminen on tulossa josta-kin ja päätymässä johonkin. Kävijä itse ja opastavat tutkijat luovat narratiivia, joka saa näyttämään kulttuurisen kehityksen ehyeltä vastakohtana sirpalemaisudelle. Opastusta saaneet lukiolaiset hahmottivat näyttelyn kehityskertomuksena, jossa paikkakunnan ajallinen kehitys eteni teollisuuden alkuvaiheista kohti järjestynyttä teollisuus- ja satamakaupunkia. Koululaisten historiarituaalin funktio oli liittyminen kaupungin historiaan, jota oli käsitelty myös historian ja yhteiskuntaopin tunneilla.

Rituaalissa osallistutaan taitojen ja arvojen kulttuuriseen järjestykseen. Ne ovat keskeisessä asemassa ja ovat osa elämäntapaa. Käynnin ei koettu tuovan mullistavia uusia tietoja, vaan lähinnä vahvistavan aikaisempia tietoja. Se antoi tietoa ympäristön muuttumisesta, joka on osa kulttuurisen järjestyksen muuttumista.

Näyttelyn järjestyksen funktio on niin koululaisille kuin omaehtoisille kävijöillekin ylläpitää yhteiskunnan järjestystä. Kävijä liittyy rituaalin alussa biokulttuuriseen järjestykseen ja sen keskivaiheilla ja lopussa sosiokulttuuriseen järjestykseen. Nykyaikaa lähemmäksi tultaessa rituaali tukee yhteiskunnassa vallitsevaa järjestystä, jossa ihmisen toiminta on keskeistä ja luonto yhteiskunnallista reuna-aluetta.

Kävijän positio on suhteessa järjestykseen. Hänen on samassa tilassa pystyttävä liukumaan ajallisesti ja paikallisesti. Jos hän ei muuta positio-

taan eli tarkastelukulmaansa, hän joutuu omaksumaan tilan kokonaisuutena aikatasoineen ja tapahtumineen. Hän näkee samanaikaisesti, että vuodenaajat vaihtuvat ja työn rytmi seuraa vuodenaikoja. Usein kävijät kokivat samassa tilassa useita positioita. He pystyivät liukumaan ajallisesti paikassa, pohtimaan ja toisinaan myös tarkastelemaan ympäristötietoisesti.

Kävijän positio asemoitui suhteessa tilan järjestykseen. Kotka-huoneessa se asemoitui teollisuusmiljööseen, kun taas Koti Kotkassa -tilassa se kohdistui kotimiljööseen. Miljöö muuttui monta kertaa käynnin aikana. Kävijä siirtyi saaristolaismiljööstä yläkerran kaupunkimiljööseen siinä tapauksessa, että hän aloitti kierroksen alakerrasta.

Näyttely tarjoaa humanistisen ihmiskuvan siitä, että ihminen on osa kulttuuria. Kävijät kunnioittivat nimenomaan ihmisten taitoja, työtä ja selviämistä luonnossa. Humanismin ihmiskeskeisessä näkemyksessä arvot ovat ihmiseen suuntautuneita ja kunnioittaminen on ihmiskeskeistä. Luonto saa arvonsa ihmisen käden jäljen tuoman arvon perusteella. Siinä ei vedota biologiseen ihmiskuvaan, jonka mukaan ihminen on osa luontoa.¹ Näyttelyssä ihmistä tarkastellaan historiassa eläneenä subjektina. Ihminen on ajassa toimiva subjekti ja ajallisesti määrittyvä. Luonto edustaa jonkinlaista ajattomuutta, pitkäkestoista esihistoriaa ja saaristolaisuuden 1900-luvun alkupuolen aikaa. Biokulttuurinen luonto on ollut kauan olemassa, mutta se väistyy kohti nykyaikaa tultaessa. Järjestyksen olemus muuttuu ajan edetessä sosiokulttuuriseksi. Luonnon läheisyydessä elänyt ihminen yhteiskunnallistuu ajan edetessä. Ihmisen elämä esiintyy ajallisena ja se kietoutuu lopulta historiallisuuteen.

Luonnon parissa on työskennelty menneisyydessä ja nykyisin. Luonto on yhteiskunnallistunut ja siihen kohdistuu selkeä työnjako. Ihminen on yhteiskunnallinen toimija eli subjekti, kun taas luonto on toiminnan kohde. Näyttely tukee humanistista näkemystä ihmisestä yhteiskunnallisena ja kulttuurisena toimijana, ja toisaalta luonnosta toiminnan kohteena.

¹ Vilkka 1998, 141-143.

Näyttelyn jaksollinen järjestys antaa kaikelle mitä tapahtuu ajallisen paikan, korostaa menneen muotoa ja asettaa myös ihmisen elämän historialliseen yhteyteen. Jakso selventää, sijoittaa asiat yhteyksiin¹ ja antaa myös kävijälle sijainnin tunteen järjestyksessä. Kävijät sijoittavat itsensä suhteessa asioihin. Menneisyyden ymmärtäminen vaatii tietoisuutta ihmisten ja asioiden ajallisesta sijainnista². Näin muodostuu ajallinen kehys.

Järjestyksessä on ajallinen ja tilallinen ulottuvuus. Olennaisina pidetyt suhteet on järjestetty tilaan. Siihen on luotu aika eri miljöisiin, tieto teksteihin, kauneus rakenteisiin ja esineisiin, rauha tunnelmaan ja aitous esineiden avulla. Nämä suhteet sopivat keskenään niin hyvin yhteen, että muodostuu tasapaino. Kun menneisyyteen liittyy kävijöidenkin mielissä kauneutta ja moraalista hyvyyttä, niin se saa hivenen kaunistellun merkityksen. Se saa oikeutuksensa ja sitä arvostetaan. Toisinaan mennyttä jopa ihanteellistetaan, kun se puhdistetaan ongelmista.

Miljöösuhteet jäsentyvät sopusointuisen järjestyksen osiksi, jonka pääosat ovat sosiokulttuurinen ja biokulttuurinen järjestys. Sosiokulttuurinen järjestys koostuu kulttuurisesta toiminnasta sosiaalisessa ympäristössä. Siihen sisältyvät myös sosiaaliset suhteet, miljööt ja luokat. Biokulttuurinen järjestys muodostuu ihmisten kulttuurisesta toiminnasta luontoa hyödyntäessään.

Näyttelyä luotaessa muodostetaan suhteiden välinen järjestys. Siinä järjestetään ajan, kauneuden, tiedon ja aitouden välisiä suhteita, jotka yhdistetään toisiinsa ja miljööseen. Luontoa ei voida esittää aitona, vaan se on keinotekoisesti luotava sisätilaan.

Näyttelyn järjestyksessä vallitsee ihmisen toiminnan arvo. Luontoa käsitellään alisteisena välinearvona. Näyttelyn alussa kulttuuri ja luonto kytkeytyvät toisiinsa, mutta loppupuolella ne esittyvät jo vastakkaisina. Luon-

¹ Lowenthal 1988, 63

² Lowenthal 1988, 224

nosta tulee kulttuurin ulkoista todellisuutta¹. Luontokeskeisestä näkökulmasta ihminen olisi ekologisen järjestelmän osa ja luonnolla olisi itseisarvonsa², kun taas ihmiskeskeisestä näkökulmasta hän kuuluu sosio-kulttuuriseen järjestelmään ja luonnolla on välinearvo.

Tutkijoiden suunnitteleman järjestyksen suhteista ihmisen elämä aika, arjen kauneus ja aitous toteutuvat paremmin kulttuurin kuin luonnon esittämisessä. Myös ajallisuus ja arki kuuluvat kulttuuriin. Luontoa ei voida aitona esittää, joten se ei asetu järjestykseen alkuperäisenä ihmisen miljöönä.

Kulttuuri on ajallista, niin myös miljööt sisältävät ajallisen ulottuvuuden. Luonto esiintyy kulttuurihistoriallisessa museossa ajallisesti rajaamattomana. Kävijät eivät erotelleet elettyä, historiallista ja luonnon aikaa toisistaan. Useimmat eivät mieltäneet luontoa kokonaisuuden osana, eivätkä he siirtyneet siihen ajallisesti. Heille luonnon täytyy olla luonnontilaisempaa ja alkuperäisempää kuin mitä siellä esitettiin.

Tulkintani mukaan näyttelyssä kuvailtu luonto on humanisoitua, ihmistöimintaan sidoksissa olevaa. Se on otettu haltuun alueellisten elinkeinojen resurssina. Osa lukiolaisista näki sen erityisesti hyödyn kohteena. Luonto objektivoituu, koska siihen kohdistuu toimintaa.

Kulttuurihistoriallisessa museossa kulttuurista ja luonnosta esitetty tieto on yhteiskunnallisesti hyväksyttyä ja suodattunutta. Museo ei esitä ideologista, esimerkiksi vihreään liikkeeseen viittaavaa tietoa, sillä se voisi viedä instituution luottamuksen eikä tukisi valtakulttuurin tietoa. Näyttelyssä esitetään tutkijoiden järjestämää tietoa luonnosta, joka on yhdistetty kulttuuriin. Siksi kutsun sitä biokulttuuriseksi järjestykseksi.

¹ Vrt. Williams 1983; Haila 1991

² Vilkkä 1996, 24

8.3 Kulttuurihistoriallinen perusnäyttely ympäristökasvattajana

Edellisestä kulttuurisen järjestyksen jaottelemisesta voi hyvin jatkaa museon tarjoaman ympäristökasvatuksen analysoimiseen. Kulttuurisesta järjestyksestä seuraa se, ettei ympäristökasvatus ole tyypillisen paradigman mukaista luonnosta ja ekologisista ongelmista opettamista. Tässä yhteydessä on joko luovuttava sovinnaisen ympäristökasvatus-termin käyttämisestä tai tuotettava sille uusi määritelmä.

Kulttuurihistoriallisen museon ympäristökasvatus on luonteeltaan yleensä kulttuuriin yhdistyvää: bio- tai sosiokulttuurista. Luonto liittyy museotyöntekijöiden mielestä ihmisen toimintaan luontevana osana, eikä sen ekologista käyttöä aina kyseenalaisteta ja historian sisältämiä paikallisia ja alueellisia ympäristöongelmia oteta huomioon. Maakuntamuseon alueelliset rajat sulkevat ulkopuolelleen kansalliset ja maailmanlaajuiset ympäristöongelmat. Virallisessa ympäristökasvatuksessa lähiympäristön opetustakin pidetään hyödyllisenä, mutta sen ohella varsinkin varttuneemmat oppilaat yritetään saada ymmärtämään laajempaa ympäristöä, jopa maailmanlaajuisia ympäristöongelmia.

Kulttuurin ja ympäristön alueellinen kuvaus voi lisätä paikallista ja alueellista tietoisuutta, mikä on nähty myös ympäristökasvatuksen tehtävänä. Museo voi lisätä kävijöiden paikan tuntemusta ja vahvistaa heidän kiinnostymistään siihen. Tämä voi toimia esiasteena sille, että ihminen oppii toimimaan vastuullisesti asuinympäristössään.

Tapaustutkimukseni kohdemuseo välittää kuvailevaa ympäristökasvatusta. Se kuvaa kotkalaismiljöiden muutoksia ja saaristolaismiljöön ihmisten kulttuuriekologista suhdetta luontoon. Kohdemuseo mahdollistaa myös arvokasvatuksen. Se välittää erityisesti sosiokulttuurisen ympäristön arvoja: yhteisyyttä ja työntekoa. Siten se liittää ihmisen sosiokulttuuriseen järjestykseen. Esteettinen kauneuden arvo välittyy muun muassa käsitöissä ja biokulttuurinen luonnon puhtauden arvo esihistoriassa ja saaristo-

laiselämässä. Näissä näyttely asemoi ihmisiä esteettiseen ja biokulttuuriin järjestykseen.

Kävijät eivät voi paikantua ekologiseen järjestykseen, koska ekologisuutta ei ole esillä yhtenä teemana tai liitettynä eri teemojen yhteyteen. Saaris-tolaisteemassa sivutaan kulttuuriekologisuutta, joten siinä tilassa luonto ja kulttuuri esittyvät toisiinsa kietoutuneina hyvin selvästi.

Kulttuurihistoriallisessa museossa luonto tai muu ympäristö ei ole itsenäisessä asemassa, koska tehtävänä on kuvata ihmistä ympäristössään. Tapauskohteessani näyttelytilat teksteineen ja kävijöiden tulkinnat kertovat, että ontologisena perustana on ihminen.

Etnologian professori Bo Lönnqvist on kirjoittanut, että museo edustaa ajattelun henkisiä rakenteita. Yhteiskunnassa vallitsevat ajattelutavat heijastuvat museoon. Se on instituutio, joka vahvistaa yhteiskunnallista järjestystä.¹ Oman aineistoni perusteella se vahvistaa yhteiskunnan jatkuvuuden kannalta tärkeää työn arvoa. Näyttelyn sisällön suunnitteleiden tutkijoiden arvomaailma, sidos yhteiskuntaan ja oma toimenkuva vaikuttivat siihen mitä muita asioita pidettiin tärkeänä. Kokoelma-amanuenssin vastuualaa ovat aidot esineet, kun taas arkeologi tuo esille pitkän aikaperspektiivin.

Henkisten asioiden kuten eettisyyden, esteettisyyden ja ekologisuuden pohtiminen antaa mahdollisuuden ympäristökasvatukselle. Kävijä ohjautuu joko opastavan narratiivin avulla ajattelemaan näyttelyyn rakentamattomia ympäristöasioita ja -ongelmia tai sitten hän omatoimisesti miettii niitä. Ympäristökasvatuksen tulee vaikuttaa henkisesti ajatteluun, jonka muutosten jälkeen voi seurata käytännöllistä toimintaa. Se voi antaa elämäntavallisia virikkeitä ja lisätä elämäntavallista tietoisuutta. Tässä tapauksessa näyttely antaa virikkeitä menneen ajan niukasta kuluttamisesta.

¹ Lönnqvist 1996, 141-147.

Ympäristökasvatusta on mahdollisuus omaksua eri positioista. Se avautuu parhaiten ympäristötietoisessa positiossa, mutta myös ajallinen siirtyminen menneisyyteen merkitsee mahdollisuutta ymmärtää ja aistia ympäristön käyttöä. Museokäynti on rituaali siinä mielessä, että siinä siirrytään positioista toiseen ja normaalista ympäristöstä menneen ajan miljöisiin.

Biologisen luonnon yhdistäminen kulttuuriin on vaikeaa resurssien rajallisuuden vuoksi. Kulttuuri rajautuu alueellisesti ja ajallisesti selkeämmin kuin luonto, jota ei ole tallennettu kokoelmiin historiallisessa aikaulottuvuudessa muuten kun ehkä valokuvina. Kun luonnon koettiin nivoutuvan kansatieteelliseen ja historialliseen teemaan, niin se otettiin näyttelyssäkin esille. Esimerkiksi saaristolaisosaan luonto yhdistyy kiinteästi, mutta ei enää Koti Kotkassa -osaan¹. Perusnäyttelyssä haluttiin käyttää omiin museokokoelmiin kuuluvia aitoja esineitä, jotka olivat saaneet museaalisen statuksen. Vain välttämättömissä kohdissa käytettiin keinotekoisia rakennelmia ja täytettyjä eläimiä.

Henkilökunnan näkemyksen mukaan ympäristön esittelyä rajoittaa tila. Kun tila oli jo olemassa, niin näyttelyn pohjustava perusrajaus oli tehty. Valitut teemat oli visualisoitava ja kontekstit rakennettava. Miljöö voitiin rakentaa sen laajuisena kuin se mahtui tilaan ja liittyi teemaan. Ongelma-keskeinen tai luontoon painottuva ympäristön esittely ei kuulu linjaan, eikä se mahdu tilaan. Rajausten tekeminen pienissä tiloissa on välttämätöntä ja järjestystä luovaa.

Museologian professori Janne Vilkuna on esittänyt museoiden yhteiseen tilapulmaan ratkaisuksi hajautettua museota. Museorakennuksen ulkopuolelle voidaan hajauttaa kokoelmia ja näyttelyitä. Niitä ovat esimerkiksi muinaismuistolain alaiset kiinteät muinaisjäänökset, rakennussuojelukohteet ja luonnonsuojelualueet.² Luontokohteet voitaisiin yhdistää kiinteämmin kulttuuriperintöön, jos niihin olisi viittauksia alueen keskusmuseossa. Luonto- ja kulttuurikohteissa voitaisiin järjestää ympäristökasvatus-

¹ HKH1, nauha n:o 1, 40; HKH4, nauha n:o 3, 43-44

² Vilkuna 1997, 11.

ta. Rakennetun ympäristön ympäristökasvatusta on ohjelmallisesti käynnistetty koulujen ja museoiden Suomen Tammi-projektissa. Siinä on pidetty tärkeänä opintokokonaisuuksien luomista paikallisesta kulttuuriympäristöstä, esineperinnöstä ja muinaisjäänöksistä.¹

Ammatillisesti hoidetut kulttuurihistorialliset museot eivät yleensä harjoita vallitsevan ekologisen paradigman mukaista ympäristökasvatusta, mutta ne ovat laillisesti oikeutettuja ympäristöinstituutioita, jotka kertovat rakennetusta ja asutusta ympäristöstä. Ne siirtävät kulttuurista tietoa esittämällä ajallisia välähdyksiä ihmisestä fyysisessä ja sosiaalisessa ympäristössä. Ne välittävät myös arvoja, joihin kuuluvat muun muassa esineissä näkyvät käden taidot.

Tulevaisuuteen suuntautuva visio saa näkemään, että museon rooli ympäristöinstituutiona voimistuu. Nykyiset kulttuurihistorialliset museot vaalivat ensisijaisesti sosiokulttuurista ympäristöä näyttelyissään ja osallistuessaan rakennusten suojeluun. Ne ovat yhteiskunnallisesti merkittäviä instituutioita, koska ne tasapainottavat alinomaista muutoskehitystä. Ne tarjoavat pysyvyyttä osoittamalla kohteillaan, että kulttuurilla on jatkuvuutta ja muutokset voidaan sopeuttaa perinteisiin ja menneisyyteen yleensä.

Museo 2000 –museopoliittisen ohjelman laatinut toimikunta korostaa kokonaisvaltaista käsitystä museoista kulttuuri- ja luonnonperinnön vaalijoina. Alueellinen keskusmuseo voi yhdistää taiteen, kulttuurin ja luonnon esittelyä. Toimikunta esittää, että museoiden harjoittamaa kulttuuriympäristöjen tutkimusta vahvistettaisiin. Tutkimuksen tuloksien ja näyttelyiden pohjalta voidaan keskustella arvoista, sillä museo suojelee kulttuuriympäristöä myös osallistumalla sitä koskevaan arvokeskusteluun.²

Kenen tai keiden ympäristöinstituutioita museot ovat? Kymenlaakson maakuntamuseon tutkimuksen painopisteet ovat arkeologia, merihistoria ja rakennustutkimus³. Osa maakuntamuseoista keskittyy tallennus- ja näyt-

¹ Melanko 1998, 2-3

² Museo 2000, 51, 69.

³ Kymenlaakson maakuntamuseon toimintasuunnitelma 2000-2004, 3

telypolitiikassaan kaupungin ja maaseudun kulttuuriin¹. Tutkimusten kontekstina tulee ympäristö, jota ei voida eristää. Kun monien museoiden tallennus- ja tutkimusvastuut ovat laajoja, olisiko alueellistenkin museoiden syytä enemmän erikoistua? Myös Museo 2000 -toimikunta on esittänyt, että tallennusvastuun jako parantaisi museoiden mahdollisuutta hallita kokoelmia ja kehittää näyttely-yhteistyötä².

Lainsäädännössä museo määritellään ihmisestä ja hänen ympäristöstään ajallisesti huolehtivana instituutiona. Museot huolehtivat näyttelyiden lisäksi monista tehtävistä, esimerkiksi miljöökokonaisuuksien suojelusta. Näyttelyissä esitellään todistusaineistoa ihmisestä ja ympäristöstä, joka todistetaan muuttuneeksi. Siitä esitellään valikoituja todistuspaloja miljöökäsi tiivistettynä.

Ympäristö koostaa näyttelyä yhteen ja se toimii taustajuonteena. Sen esittämiseen sitoo eettinen vastuu, ammatillinen koodisto ja lainsäädäntö. Tehtävä liittyy jossain määrin luontevasti alueellisessa kulttuurihistoriallisessa museossa työskentelyyn, mutta sitä ei näyttelyä tehtäessä aina tiedostettu. Ympäristönäkökulma tuli joihinkin teemoihin mukaan ilman tietoista tavoitetta.

¹ Museoiden dokumentointi- ja tutkimustyöryhmän muistio 1987, liitteet 4-6

² Museo 2000, 52

9 YMPÄRISTÖKASVATUKSEN LAAJENTAMISEN MAHDOLLISUUS

Ympäristökasvatuksen osa-alueita, joihin perusnäyttelyä esimerkiksi voitaisiin käyttää:

- rakennetun ympäristön muutosten havaitsemiseen
- sosiaalisen ympäristön kerrostumien huomaamiseen
- esteettisyyden aistimiseen menneisyyden ja nykyisyyden arjessa sekä juhlissa
- ihmisten luontosuhteen tarkasteluun esihistoriasta nykyaikaan saakka
- käden taitojen toteuttamiseen ja arvostamiseen
- kulutuksen pohdintaan
- elämäntapojen arviointiin
- ajallisten miljöösuhteiden luomiseen ja vahvistamiseen
- pohdintaan kehityksestä ja sen kestävyydestä
- paikallisten ja alueellisten ympäristöongelmien käsittelyyn

Kymenlaakson maakuntamuseon perusnäyttelyn alussa vallitsi biokulttuurinen järjestys, joka teollistumiseen ja kaupungistumiseen tultaessa muuttui sosiokulttuuriseksi. Koska näyttely kertoo luonnon ja yhteiskunnan yhteydestä kulttuuriin, se mahdollistaa ympäristökasvatuksen opastettaessa ja jälkeinpäin näyttelyä pohdittaessa. Ilman opasta liikkuville kävijöille se välittää kuvailevaa ympäristökasvatusta, silloin kun heillä on vastaanottamiseen sopivia positioita. Se kertoo ihmisen käyttämästä ja muokkaamasta luonnosta sekä rakennetusta, sosiaalisesta ja henkisestä ympäristöstä. Opastettaessa on mahdollisuus sivuta myös ympäristöongelmia ja miettiä ekologisia näkökohtia.

Näyttelyn tuottajat olivat luoneet ihmisiin, esineisiin ja miljööseen viittaavia suhteita. Humanistisesti painottuneet museoammattilaiset puolustivat ihmisten ja esineiden arvoa, mutta he liittivät ne tietoihin ja miljöökokonaisuuksiin. Vaikka luonto jääkin taustaseikaksi, henkisen ja sosiaalisen ympäristön konteksteja on runsaasti.

Kävijöiden aikaan ja miljööseen siirtyvät positiot tulivat vahvasti esille. Pohdintaakin ilmeni haastattelun aikana ja osalla havainnoitavista. Ympäristötietoisia positioita en voinut havainnointien perusteella osoittaa, mutta haastattelussa niitä oli vähemmistöllä informanteista. Omaehtoiset kävijät

eivät olleet kuulleet ympäristöstä opastuksessa, eivätkä tulkinneet näyttelyä ekologisesti ajatellen. He olivat kyllä tietoisia sosiaalisesta ja henkisestä ympäristöstä. Viestinnällisesti rituaalissa välittyivät itselle tutut taidot ja arvot.

Omaehtoisten kävijöiden rituaalin funktiot olivat puhdistuminen, sopusoinnun kokeminen ja historiallisen merkityksen löytäminen. Museossa he jättivät kuluttajan roolin ja siirtyivät hyveellissävyiseen menneisyyteen. He laskeutuivat normaalista ympäristöstään poikkeavaan aikaan ja paikkaan. He siirtyivät erilaiseen miljööseen, jonka kautta he saivat kosketuksen ympäristöön. Suurin osa lukiolaisista ja pieni osa omaehtoisista kävijöistä osallistui historiarituaaliin, jossa erilainen ajallisuus, esineellisyys ja kehityskertomuksen hahmottaminen olivat läsnä.

Miljöösuhteiden luominen näyttelyä tehtäessä ja niiden kokeminen vierailun aikana osoittautui aineistoni pohjalta tärkeäksi. Tulokseni tulee lähelle virallista ympäristökasvatusta, jossa on korostettu henkilökohtaisen ympäristösuhteen muodostamisen merkitystä. Miljöösuhde merkitsee sitä, että kävijä voi kokea hetkellistä siirtymistä menneen ajan miljööseen, nähdä ihmisen merkityksen miljöön muodostajana ja luonnon muokkaajana. Hän voi vertailla myös nykyistä ympäristöä ja oivaltaa suojelun merkityksen. Ennen kaikkea hän voi pohtia ihmisen toimintaa ympäristöllisessä viitekehäksessä.

Miljöösuhteita voitaisiin luoda näyttelyyn ja niiden ulkopuolelle tietoisesti. Näyttelyiden miljöösiin ja dioraamoihin voitaisiin kytkeä virtuaalisia näyttöjä, jossa voitaisiin liikkua esitellyssä kohteessa ja saada siitä lisätietoa. Lisäksi voitaisiin järjestää retkiä, joissa herkistytettäisiin paikallisen miljöön tarkkailuun. Retkillä voitaisiin hyödyntää ympäristökasvatuksessa kehitettyjä äänimaisen ja nähdyn maiseman harjoituksia. Tutkimassani kohdemuseossa on jo järjestetty kaupunkikävelyjä, jotka nekin tähtäävät ympäristön kokemisen syventämiseen.

Pelkkä ympäristöongelmista kirjoittaminen ja kerrotun kuunteleminen ei varmaan ole tehokasta, siksi tarvitaan keskusteluja joko näyttelykäynnin yhteydessä tai sen jälkeen ja erillisiä ympäristöhistoriallisia tilaisuuksia. Pohtimisen tarkoituksena olisi päästä ympäristökasvatuksen uloimmalle kehälle vaikuttamaan arjen moraaliin eli niihin toiminnallisiin ratkaisuihin, joita ihminen kuluttajana nykyajan yhteiskunnassa tekee. Menneisyys ei ehkä tarjoa suoraa mallia toiminnalle, mutta se voisi antaa virikkeen itse tekemiseen ja vähemmällä kulutuksella selviämiseen. Ympäristöhistorian etuna olisi se, että sen avulla voitaisiin osoittaa seurausten näkyvän pitkällä aikavälillä kuten esimerkiksi Kymiyoessakin vaikuttavat edelleen vuosisadan alun teollisesta ja yhdyskuntien asumisjätteistä aiheutuneet kuormitukset nykyisten kuormitusten lisänä.

Miljöösuhteiden lisäksi toinen tärkeä aineistosta nouseva seikka on kiinnittää huomiota siihen minkälainen kertomus kehityksestä näyttelyssä ja opastettaessa kerrotaan. Onko se kertomus edistyksestä vai menneisyydestä oppimista? Sisältääkö kertomus kokonaisvaltaisen käsityksen ympäristöstä ja minkälainen osa siinä ympäristöllä on?

Kävijöiden miljöösuhdetta ja ympäristöstä kertovaa kertomusta voidaan pyrkiä luomaan sellaiseksi, että heille muodostuu positioita miljöön ja ajan kohdatessa. Ne auttaisivat muodostamaan ajallisen miljöösuhteen, johon sisältyisi menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus. Kävijät tulisivat tietoisiksi ympäristöstä ja sen muutoksista tulevaisuuteen saakka.

Kävijöiden positiot, arvojen kohtaaminen ja narratiivi ovat yleistettävissä tutkimukseni teoriasta ja analyysistä koskemaan muidenkin kulttuurihistoriallisten museoiden perusnäyttelyitä. Yleensä ne viestivät arvoja ja niistä rakentuu kertovia esityksiä. Kävijöillä voi ilmetä muitakin positioita kuin todentamiani kolmea tyyppiä. Myös miljöösuhteita ja kertomuksen kehityksestä voi löytää muistakin museonäyttelyistä. Suhteiden järjestelmä voi painottua eri tavalla, mutta näyttelyistä on kuitenkin löydettävissä esimerkiksi perustavaa laatua olevia tiedon ja kauneuden suhteita.

Lisensiaatintyöni loppuvaiheessa päädyn ympäristökasvatuksen määritelmän laimentamiseen niin, että siinä nähtäisiin kulttuuriset ja sosiaaliset sidokset. Näitä olisivat muun muassa käden taitojen välittäminen, rakennetun ympäristön tuntemiseen ja arvostamiseen ohjaaminen, arjen esteettisyyden näkeminen ja kulutuskriittisyyteen kasvattaminen.

Tarkoituksenani on jatkaa aiheesta väitöskirjaksi, koska haluan analysoida miten ihmisen vaikutus ympäristöön ja ennen kaikkea luontoon näkyy luonnontieteellisessä museossa. Antaako luonnontieteellinen museo nimenomaan biologista ympäristökasvatusta? Voisiko sekin laajentaa luontoon painottuvaa ympäristökäsitystään? Uskon, että olisi antoisaa lähestyä monitieteisesti perusnäyttelyiden suunnittelua ja tehdä muissakin toiminnoissa museoiden välistä yhteistyötä. Tieteiden välinen vuoropuhelu olisi tärkeää monipuolisen ympäristökasvatuksen kehittämiseksi. Siihen tarvittaisiin kasvatus- ja luonnontieteen sekä kulttuurintutkimuksen näkökulmien yhdistämistä.

LÄHTEET:

PAINAMATTOMAT LÄHTEET:

Kymenlaakson maakuntamuseon (KyMM) kenttätöaineisto 1997 ja 1999:

Näyttelyn tekijöiden taustatiedot.
Näyttelyn tekijöiden tilaesittelyt.
Näyttelyn tekijöiden haastattelut (1997 ja 1999).
Omaehtoisten kävijöiden havainnoinnit.
Omaehtoisten kävijöiden haastattelut.
Omaehtoisten kävijöiden haastattelupöytäkirjat.
Omaehtoisten kävijöiden kirjoitelmat.
Omaehtoisten kävijöiden taustatiedot.
Lukiolaisten havainnoinnit.
Koululaisten kirjoitelmat.
Lukiolaisten taustatiedot.
Opettajien kyselyt.

Liehtalanniemen museotilan kysely- ja havainnointiaineisto, Puumala 1996.

Kaikki kenttätöissä kerätty alkuperäisaineisto on tekijän hallussa.

Kotkan kaupunginarkiston aineisto (KA):

Kotkan kaupungin museotoimen johtosääntö 26.3. 1980, n:o 7. Kotkan kaupungin säädöskokoelma n:o 10 1987: n:o 490.

Kotkan kaupunginvaltuuston kokouksen esityslista n:o 8, 25.8.1966.
Kotkan kaupunki, kaupunginvaltuusto ca 86, 1966.

Kirjalliset lähteet:

Alaraudanjoki, Pirjo 1997: Pohjoisten lukiolaisten luontoa ja ihmisten luontosuhdetta koskevat käsitykset konstruktivistisesta näkökulmasta ympäristökasvatuksen kontekstissa. Kasvatustieteen lisensiaatintyö. Lapin yliopisto.

Borg, Olavi 1968: Sisällönerittelyn tavoitteista ja metodisista pulmista. Tampereen yliopiston tutkimuslaitos. Monistesarja. N:o 42. Tampere.

HKH1:n näyttelyn suunnittelukansio.

Hänninen, Kirsi 1994: Maakuntamuseon perusnäyttely kulttuurin viestintäsysteeminä. Esimerkkinä Pohjois-Pohjanmaan museo. Suomalaisen ja vertailevan kansatieteen pro gradu –tutkielma. Turun yliopisto.

Iguchi, Hisao 1995: Environmental education through museums: a case study of ecology exhibition in the Natural History Museum. University of London. Institute of Education. Ph.D. 1995.

Itäisen Suomenlahden saariston hylkeenpyynnistä, kalastuksesta ja sepra-kaupasta. Näyttelyn opasmoniste.

Kemppinen, Lauri 1994: Narratiivi historian opetuksessa. Kasvatustieteen pro gradu –tutkielma. Turun yliopiston Rauman opettajankoulutuslaitos.

Korkeila, Seppo. Ansioluettelo.

Kymenlaakson maakuntamuseon toimintakertomus vuodelta 1993.

Koti Kotkassa. Näyttelyn opasmoniste.

Kymenlaakson maakuntamuseon toimintakertomus vuodelta 1994.

Kymenlaakson maakuntamuseon toimintakertomus vuodelta 1995.

Kymenlaakson maakuntamuseon toimintakertomus 1996.

Kymenlaakson maakuntamuseon toimintakertomus 1997.

Kymenlaakson maakuntamuseon toimintasuunnitelma vuosiksi 1996-2000.

Kymenlaakson maakuntamuseon toimintasuunnitelma 2000-2004.

Linko, Maaria 1994: Museot ja taideyleisö. Kirjoituksia museoiden muuttuvasta merkityksestä ja kuvataiteesta puhumisen tavoista. Lisensiaatintutkimus. Helsingin yliopisto. Sosiologian laitos.

Merriman, Nick 1988: The role of the past in Contemporary Britain, unpublished Ph.D. thesis. University of Cambridge.

Mertanen, Tiina 1996: Sankt Nikolai 1790. Käsiohjelma.

Vilkuna, Janne 1999: Viisi teesiä Suomen museoliitolle.

PAINETUT LÄHTEET:

- Aho, Leena 1992: Ajatuksia luonto- ja ympäristöopetuksen kehittämisestä. Opettajankouluttaja n:o 2/1992. Savonlinna: Suomen Harjoittelukoulujen Opettajat r.y.
- Ahola, Eeva-Katri 1995: Taidemuseon imago yleisön näkökulmasta. Ecco-cult-projekti. Helsinki: Helsingin kauppakorkeakoulun julkaisuja D-214.
- Ahonen, Sirkka 1998: Historiaton sukupolvi? Historian vastaanotto ja historiallisen identiteetin rakentuminen 1990-luvun nuorison keskuudessa. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura. Historiallisia tutkimuksia 202.
- Alaraudanjoki, Pirjo 1995: Traditionaalinen ympäristötietoisuus syvällisen ympäristökasvatuksen mahdollisuutena. – Jouko, Jokisalo, Timo Järvikoski & Kari Väyrynen (toim.), Luonnonsuojelua ajattelusta ympäristökasvatukseen. Oulu: Oulun yliopisto. Ecocenter.
- Alasuutari, Pertti 1995 (1993): Laadullinen tutkimus. 3. painos. Tampere: Vastapaino.
- Alkumeri 1999. Vaihtuvan näyttelyn 1.12.1999 – 16.1.2000 opaskirjanen. Turku: Wäinö Aaltosen museon julkaisuja nro 27.
- Ames, Michael M. 1992: Cannibal Tours and Glass Boxes. The Anthropology of Museums. Vancouver: UBC Press.
- Anttonen, Veikko 1995: Kulttuuri ihmisessä, ihminen kulttuurissa. Teoksessa Pekka Elo & Hannu Simola (toim.), Arvot, hyveet ja tieto. Elämäntutkimustiedon opetuksen 10-vuotisjuhlakirja. Helsinki: FETO, Filosofian ja elämäntutkimustiedon opettajat ry.
- Apo, Satu 1990: Kertomusten sisällön analyysi. – Klaus Mäkelä (toim.), Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus.
- Apo, Satu & Kinnunen, Eeva-Liisa (toim.) 1998: Perinteentutkimuksen terminologia. Helsinki: Helsingin yliopiston kulttuurien tutkimuksen laitos. Folkloristiikka.
- Arcadius, Kerstin 1997: Museum på Svenska. Länsmuseerna och kulturhistoria. Nordiska museets Handlingar 123. Nordiska museets förlag. Stockholm: Nordiska Museet.
- Arjas, Inari 1996: Fluksuksesta luksukseen. Ei-maisemallisista esteettisistä arvoista ympäristössä. Teoksessa Pauline von Bondsdorff (toim.), Ympäristöestetiikan polkuja. International Institute of Applied Aesthetics Series Vol. 2. Jyväskylä: Gummerus.
- Arola, Pauli 1992: Kertomus koulussa. – Pirkko Pitkänen (toim.), Menneisyyden merkitys. Jyväskylä: HYOL ry.

Asunmaa, Martti 1997: Paikallista ympäristöhistoriaa tutkimaan. – Markku Käpylä & Riitta Wahlström (toim.), *Vihreä ihminen. Ympäristökasvatuksen menetelmäopas 2. Oppimateriaaleja 25.* Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskus.

Aura, Seppo, Horelli, Liisa & Korpela, Kalevi 1997: *Ympäristöpsykologian perusteet.* Porvoo: WSOY.

Barzel, A. 1991: *The Theoretical Issues. Concepts and Methodology. On the conceptual and methodological foundations of environmental education.* - Shoshana Keiny & Uri Zoller (eds.), *Conceptual Issues in Environmental Education. American University Studies. Series XIV Education Vol. 28.* New York: Peter Lang.

Baxandall, Michael 1991: *Exhibiting Intention. Some Preconditions of the Visual Display of Culturally Purposeful Objects.* In Ivan Karp & Steven D. Lavine (eds.), *Exhibiting Cultures. The Poetics and Politics of Museum Display.* United States of America. Washington: Smithsonian Institution Press.

Bennett, Tony 1994: *The Exhibitionary Complex.* - Nicholas B. Dirks, Geoff Ely & Sherry B. Ortner (eds.), *Culture/Power/History. A Reader in Contemporary Social Theory.* Princeton: Princeton University Press.

Berdyaev, Nicolas (1943) 1944: *Slavery and Freedom.* London: Geoffrey Bles: The Centenary Press.

Bird, Frederick 1980: *The Contemporary Milieu.* - Ray R. Browne (ed.), *Rituals and Ceremonies in Popular Culture.* Ohio: Bowling Green University Popular Press.

Bourdieu, Pierre & Darbel, Alain avec Schapper, Dominique 1969: *l'amour de l'art: les musées d'art européens et leur public.* Deuxième édition revue et augmentée. Paris: Les Éditions de minuit.

Brown, Alastair 1994: *Når rovdyr møtes. Beretning om en inegert kultur- og naturhistorisk utstilling.* Oslo: Norsk museumsutvikling. Skriftserie nr 7.

Bruner, Edward M. 1986: *Expression and Its Expressions.* - Victor W. Turner & Edward M. Bruner (eds.), *The Anthropology of Experience.* Urbana, Illinois: University of Illinois Press.

de Certeau, Michel 1984: *The practice of everyday Life.* Berkeley, Los Angeles, Calif.: University of California Press.

Coxall, Helen 1994: *Museum text as mediated message.* – Eilean Hooper-Greenhill (ed.), *The Educational Role of Museum.* Leicester Reader in Museum Studies. London: Routledge.

- Davallon, Jean, Grandmont, Gérald, Schiele, Bernard & de Koninck, Marie-Charlotte 1992: *The Rise of Environmentalism in Museums*. Quebec: Musée de la civilisation.
- Davis, Peter 1996: *Museums and the Natural Environment. The Role of Natural History Museums in Biological Conservation*. London and New York: Leicester University Press.
- Deegan, Mary Jo 1988: *American Ritual Dramas. Social Rules and Cultural Meanings*. Contributions in sociology no. 76. New York: Greenwood.
- Derrida, Jacques 1988: *Positioita. Keskusteluja Henri Ronsen, Julia Kristevan, Jean-Louis Houdebien ja Guy Scarpettan kanssa*. Helsinki: Gaudeamus. Philosophica-sarja.
- Dickie, George 1981: *Estetiikka. Tutkimusalue, käsitteitä ja ongelmia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Tietolipas 86.
- Dierking, Lynn D. 1996: *Contemporary Theories of Learning.- Gail Durbin (ed.), Developing Museum Exhibitions for Lifelong Learning*. Museums & Gallery Commission Gem. London: The Stationery Office.
- Dorst, Jean 1973: *The role of museums in furthering nature conservation. - Natural History Museums and the Community*. Symposium held in October 1969 at the Swedish Museum of Natural History (Naturhistoriska riksmuseet) in Stockholm. Oslo: Universitetsforlaget.
- Douglas, Mary 1988 (1966): *Purity and Danger. An Analysis of Concepts of Pollution and Taboo*. Reprinted. London: Routledge.
- Duncan, Carol (1993) 1994: *The Aesthetics of Power. Essays in Critical Art History*. Cambridge: University Press.
- Duncan, Carol 1995: *Civilizing rituals. Inside public art museums*. London: Routledge.
- Durkheim, Emilie (1895) 1982: *Sosiologian metodisäännöt*. Helsinki: Tammi.
- Ehn, Billy 1986: *Museendet. Den museala verkligheten*. Stockholm: Carlsons.
- Eliade, Mircea 1959: *The Sacred and the Profane*. New York: Harper & Row, Publishers.
- Englund, Harri 1994: *Kulttuurien käsitteellistäminen. Essee etnografian metodologiasta. - Tapio Nisula (toim.), Näköaloja kulttuureihin. Antropologian historiaa ja nykysuuntauksia. Suomen antropologisen seuran julkaisuja*. Helsinki: Gaudeamus.

Fienberg, Stephen 1977: Next steps in qualitative data collection. The collection and analysis of ethnographic data in educational research. – William J. Tikunoff & Beatrice A. Ward (eds.), Exploring qualitative /quantitative research in methodologies in education. Anthropology & Education quarterly. Volume VIII, number 2. May 1977. Washington: Council of Anthropology and Education.

Filho, Walter Leal & Hale, Monica (eds.) 1994: Trends in environmental education worldwide. London: Guildhall University.

Fornäs, Johan 1998: Kulttuuriteoria. Myöhäismodernin ulottuvuuksia. Tampere: Vastapaino.

Füredi, Frank 1992: Mythical Past, Elusive Future. London & Boulder, Colorado: Pluto Press.

Garbarino Merwyn S. 1977: Sociocultural Theory in Anthropology. A Short History. Prospect Heights, Illinois: Waveland Press.

van Gennep, Arnold 1960: The Rites of Passage. Chicago: The University of Chicago Press.

Gjessing, Gutorm 1968: Complementarity, Value and Socio-Cultural Field. Ethnographical Museum of the University of Oslo Bulletin no. 12. Oslo: Universitets förlaget.

Haacke, Hans 1986: Museums, Managers of Consciousness. In Brian Wallis (ed.), Hans Haacke, Unfinished Business. The New Museum of Contemporary Art, New York. Cambridge: Mass, The MITP.

Haila, Yrjö 1991: Ekologiasta yhteiskuntaan. Onko 'yhteiskuntaluonnontiede' mahdollinen? - Ympäristökysymys. Ympäristöuhkien haaste yhteiskunnalle. Ilmo Massa ja Rauno Sairinen (toim.) Helsinki: Gaudeamus.

Hansen, Judith Friedman 1979: Sociocultural Perspectives on Human Learning. An Introduction to Educational Anthropology. Eaglewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall.

Harvey, Penelope 1996: hybrids of modernity. Anthropology, the nation state and the universal exhibition. London: Routledge.

Hautio, Minna 1998: Konkreettista historiaa ruohonjuuritasolta. – Minna Hautio (toim.), Koulun ja museon ystävyys. Raportti Aboa Vetus & Ars Nova-museoiden ja seitsämän Turun alueen koulun perinneluokkatoiminnasta. Turku: Aboa Vetus & Ars Nova –museot. Perinnettä tutkimassa 3.

Heidegger, Martin 1991: Silleen jättäminen. Filosofisia tutkimuksia Tampereen yliopistosta vol XIX. Sarjan toim. Juha Varto. Tampere: Tampereen yliopisto.

Hill Jr, Thomas E. 1997: Inhimillisen erinomaisuuden ihanteet ja luonnol-
listen ympäristöjen säilyttäminen. - Markku Oksanen & Marjo Rauhala-
Hayes (toim.), Ympäristöfilosofia. Kirjoituksia ympäristönsuojelun eettisistä
perusteista. Helsinki: Gaudeamus.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (1979) 1985: Teemahaastattelu. 3.
painos. Helsinki: Yliopistopaino.

Honko, Lauri 1988: Studies on tradition and cultural identity. An introducti-
on. - Lauri Honko (ed.), Tradition and Cultural Identity. Turku: Nordic
Institute of Folklore.

Hooper-Greenhill, Eilean 1994: Museum education. Past, present and fu-
ture. - Roger Miles & Lauro Zavala (eds.), Towards the Museum of the
Future. New European Perspectives. London: Routledge.

Huopainen, Raili 1997: Tulevaisuuden museossa. Helsinki: Museovirasto.

Husserl, Edmund 1982: Collected works. Vol. 2. Ideas pertaining to a pure
phenomenology and to a phenomenological philosophy. First book. The
Hague: Nijhoff.

ICOM Statutes. Code of Professional Ethics 1990: ICOM, International
Council of Museums. Maison de l' Unesco. Paris: ICOM.

Juntunen, Matti 1986: Edmund Husserlin filosofia. Fenomenologia ja apo-
diktisen tieteen idea. Helsinki: Gaudeamus.

Järvikoski, Timo 1995: Sosiologian klassikot ja `luonto'. - Timo Järvikoski,
Pekka Jokinen & Pertti Rannikko. Näkökulmia ympäristösosiologiaan. Tur-
ku: Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja A:33.

Kant, Immanuel 1997: Prologemena eli johdatus mihin tahansa metafy-
siikkaan, joka vastaisuudessa voi käydä tieteestä. Helsinki: Gaudeamus.

Kantola, Ismo & Konttinen, Annamari 1994: Energiatietämys projektien
aikakaudella. Energiatietämyksen muotoutuminen-tutkimusprojektin lop-
puraportti. Helsinki: Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitoksen ener-
giajulkaisuja 14.

Kaplan, Flora E. S. 1995: Exhibitions as communicative media. - Eilean
Hooper-Greenhill (ed.), Museum, Media, Message. London: Routledge.

Karkama, Pertti 1979: Sanataiteen suhde todellisuuteen. Materialistisen
sanataideteorian perusteet. Oulu: Pohjoinen.

Karppinen, Eira 1997: Herraseurasta maakuntamuseoksi. - Timo Miettinen
(toim.), Kymenlaakson maakuntamuseo 70 vuotta. Kotka: Kymenlaakson
maakuntamuseon julkaisuja nro 25.

Kaukonen, Marianna, Matsson, Hannele & Tapio, Olavi (toim.) 1998: Museotilasto 1998. Helsinki: Museovirasto.

Kersten, Fred 1989: Phenomenological Method: Theory and Practise. Contributions to Phenomenology. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.

Kettunen, Maija 1990: Joensuun taidemuseon kokoelmat ympäristökasvatuksen oppimateriaalina peruskoulun ala-asteella. Joensuu: Joensuun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunnan opetusmonisteita n:o 18.

Kinnunen, Aarne 1969: Esteettisestä elämäksestä. Porvoo. Helsinki: WSOY.

Kinnunen, Aarne 1991: Kertomuksen teoreettista pohdintaa. – Juha Kytömäki (toim.), Nykyajan sadut. Joukkoviestinnän kertomukset ja vastaanotto. Jyväskylä: Gaudeamus.

Koho, Liisa & Salmijärvi, Marja (toim.) 1991: Kymenlaakson museoita. Kotka: Kymenlaakson maakuntamuseon julkaisuja 15.

Kostet, Juhani & Haahtela, Ilpo (toim.) 1997: Kohti kokonaisvaltaista museota. Luonnontieteelliset museopäivät Turussa 8.-9.10.1992. Turku: Turun maakuntamuseo. Monisteita 10.

Kotkan kaupungin kunnalliskertomus vuodelta 1996. Kotka: Kotkan kaupunki.

Kovala, Urpo 1997: Teksti elämänhistorian kehyksessä. – Katarina Eskola & Eeva Peltonen (toim.), Aina uusi muisto. Kirjoituksia menneen elämästä meissä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 54.

Kymenlaakson ympäristön tila 1995. Kymenlaakson ympäristöpolitiikka 1996: Ympäristöpoliittinen neuvottelukunta. Kotka: Kymenlaakson Liiton julkaisuja B:114.

Käpylä, Markku 1991: Kohti ympäristökasvatuksen kokonaisuutta. Suomen kasvatustieteellinen aikakauskirja Kasvatus 22 (5-6). Jyväskylä: Kasvatustieteiden tutkimuslaitos.

Käpylä, Markku 1994: Yhdentyvä kasvatus ympäristökasvatuksen holistisena viitekehysenä. Teoksessa Markku Käpylä & Riitta Wahlström (toim.), Ympäristökasvatuksen menetelmäopas. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen tutkimuksia ja selvityksiä 17.

Käpylä, Markku & Wahlström, Riitta 1997: Vihreä ihminen. Ympäristökasvatuksen menetelmäopas 2. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen opetusmateriaaleja 25.

Lahti, Leena K. 1997: Luonnon ja sen ilmiöiden tuntemus ympäristökasvatuksen keinona. – Markku Käpylä & Riitta Wahlström (toim.), Vihreä ihminen. Ympäristökasvatuksen menetelmäopas 2. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskus. Oppimateriaaleja 25.

Laki museolain muuttamisesta. Lainmuutos n:o 1166/1996. Op. 408.

Leimu, Tuula & Jaatinen, Toimi (toim.) 1982: Museoarkkitehtuuria. Toinen painos. Helsinki: Suomen museoliiton julkaisuja 22.

Leimu, Tuula & Kuhmonen, Pirkkoliisi (toim.) 1987: Opintokäynti museoon. Opas kouluille ja museoille. Helsinki: Suomen museoliiton julkaisuja 32.

Lindström, Aslak 1999: Menneisyyden tulevaisuus. – Ritarit reaaliajassa. Kulttuuriperintö ja yleissivistys. Helsinki: Suomen Unesco-toimikunnan julkaisuja no. 76.

Lopreato, Joseph 1984: Human nature & Biocultural evolution. University of Texas at Austin. Boston: Allen & Unwin.

Lowenthal, David (1985) 1988: The Past is a Foreign Country. Reprinted 1986 and 1988. Cambridge: Cambridge University Press.

Lundberg, Bengt & Ågren, Per-Uno 1995-96: Historiebilder i fyra svenska kulturhistoriska museer. Bohusläns museum, Uddevalla, Hälsinglands museum, Hudiksvall, Landskrona museum, Landskrona, Smålands museum, Växjö. Om intention och reception i utställningsmediet. Umeå: Umeå universitet. Institution för museologi.

Liotard, Jean-Francois 1985: Tieto postmodernissa yhteiskunnassa. Tampere: Vastapaino.

Liotard, Jean-Francois 1991: Phenomenology. SUNY Series in Contemporary Continental Philosophy. Albany: State University of New York Press.

Lönnqvist, Bo 1996: De andra och Det annorlunda. Etnologiska texter. Helsingfors: Skrifter utgivna av Svenska Folkskolans Vänner. Serie, Vol. 12.

Macdonald, Sharon 1996: The Influence of Visitors Preconceptions on Their Experience of Exhibitions. – Gail Durbin (ed.), Developing Museum Exhibitions for Lifelong Learning. Museums & Gallery Commission Gem. London: The Stationery Office.

Maigret, Jacques 1993: ICOM, patrimoine naturel et collections vivantes. – Jacques Prescott, Marie-Charlotte de Koninck & Charles Farrar (eds.), Les musées de sciences naturelles au coeur du débat environmental. Comptes-rendus de colloque du Comité international des Sciences naturelles du Conseil International des Musées. Quebec: Jardin zoologique de Québec et Musée de la Civilisation.

Malinowski, Bronislaw 1961 (1922): Argonauts of the Western Pacific. An account of native enterprise and adventure in the archipelago of Melanesian New Guinea. Reprinted. London: Routledge.

McKenna, William 1982: Husserl's "Introduction to phenomenology". *Phaenomenologica* 89. Hague: Nijhoff.

Melanko, Kirsti 1998: Suomen Tammen istutus. Suomen Tammi, 1998 – 2000 museoiden ja koulujen yhteisprojekti. Syksy 1998. Helsinki: Suomen Tammi –projekti. Opetushallitus & Museovirasto.

Mertanen, Tiina 1997: "Muuten me olemme sitä mieltä, että museo on Kotkaan saatava" Kymenlaakson maakuntamuseo 1927-1997. – Timo Miettinen (toim.), Kymenlaakson maakuntamuseo 70 vuotta. Kotka: Kymenlaakson maakuntamuseon julkaisu nro 25.

Museo 2000. Museopoliittinen ohjelma. Komiteanmietintö 31:1999. Helsinki: Opetusministeriö.

Museoasetus 11.1.1992/1312. OP 409.

Museolaki 3.8.1992/729. OP 408.

Mäkinen, Matti K. 1993: Suomalainen ja hänen miljöönsä. - Paula Tuomikoski (toim.), Miljöörakentaminen. Helsinki: Opetusministeriö.

Nair, S. M. 1993: Interpretative programmes in a natural history museum for promoting environmental education – The Indian experience. – Jacques Prescott, Marie-Charlotte de Koninck & Charles Farrar (eds.), *Les musées de sciences naturelles au coeur du débat environmental. Comptes-rendus de colloque du Comité international des Sciences naturelles du Conseil International des Musées*. Quebec: Jardin zoologique de Québec et Musée de la Civilisation.

Nurmela, Sakari, Pehkonen, Juhani & Sänkiaho, Risto 1997: Viiltoja suomalaiseseen yhteiskuntaan – katsaus suomalaisten arvojen ja asenteiden kehitykseen. – Suomen tulevaisuus – taloudesta arvoihin. Valtioneuvoston tulevaisuusselonteko eduskunnalle osa II. Oheisjulkaisu II. Helsinki: Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 1997/6.

Numminen, Jaakko 1993: Koulutuksen avulla parempaan miljööseen. - Paula Tuomikoski (toim.), Miljöörakentaminen. Helsinki: Opetusministeriö.

Oksanen, Markku 1997: Esipuhe. - Markku Oksanen & Marjo Rauhala-Hayes (toim.) 1997: Ympäristöfilosofia. Kirjoituksia ympäristönsuojelun eettisistä perusteista. Helsinki: Gaudeamus.

Oksanen, Markku & Rauhala-Hayes, Marjo (toim.) 1997: Ympäristöfilosofia. Kirjoituksia ympäristönsuojelun eettisistä perusteista. Helsinki: Gaudeamus.

- Parr, A. E. 1950: Museums of Nature and Man. The Museum Journal vol. 50, November. Philadelphia: University Museum.
- Parr, A. E. 1959: Mostly about museums (from the papers of A. E. Parr). The American Museum of Natural History. New York: The American Museum of Natural History.
- Peirce, Charles Sanders 1986: Philosophical Writings of Peirce. Selected and edited with an introduction by Justus Buchler. New York: Dover Publications.
- Peltonen, Jouni & Heikkinen, Kirsi 1995: Elämäkatsomustieto ja pedagoginen toiminta. - Pekka Elo & Hannu Simola (toim.), Arvot, hyveet ja tieto. Elämäkatsomustiedon opetuksen 10-vuotisjuhlakirja. Helsinki: FETO, Filosofian ja elämäkatsomustiedon opettajat ry.
- Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 1994. 1996: 3. korjattu painos. Helsinki: Opetushallitus.
- Pietarinen, Juhani 1995: Ihminen ja luonto: Neljä perusasennetta. - Pekka Elo ja Hannu Simola (toim.), Arvot, hyveet ja tieto. Elämäkatsomustiedon opetuksen 10-vuotisjuhlakirja. Opetus & kasvatus -sarja. Helsinki: FETO, Filosofian ja elämäkatsomustiedon opettajat ry.
- Pirttilä, Ilkka 1979: Johdatusta yhteiskuntatieteiden metodologiaan. Helsinki: Gaudeamus.
- Prescott, Jacques, de Koninck, Marie-Charlotte, Farrar, Charles (eds.), 1993: Les musées de sciences naturelles au coeur du débat environmental. Comptes-rendus du colloque du Comité international des Sciences naturelles du Conseil International des Musées. Quebec: Jardin zoologique de Québec et Musée de la Civilisation.
- Rannikko, Pertti 1995: Ympäristötietoisuus ja ympäristörivistiriidat. - Timo Järvikoski, Pekka Jokinen & Pertti Rannikko: Näkökulmia ympäristösosiologiaan. Turku: Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja A:33.
- Rappaport, Roy A. 1979: Ecology, meaning and religion. Richmond, California: North Atlantic Books.
- Rosén, Bengt 1988a: Rapport 1. Ekologin och läns museerna. Rapport från projektet Ekologiskt kunskapsspridning. Stockholm: Naturhistoriska riksmuseet, Skansen och statens kulturråd.
- Rosén, Bengt 1988b: Rapport 2. Ekologin, pedagogiken och Skansen. Rapport från projektet Ekologisk kunskapsspridning. Stockholm: Naturhistoriska riksmuseet, Skansen och statens kulturråd.

Rouhinen, Sauli 1991: Ympäristöpolitiikka Suomessa. - Ilmo Massa & Rouno Sairinen (toim.), Ympäristöuhkien haaste yhteiskunnalle. Helsinki: Gaudeamus.

Routila, Lauri 1979: Miten teen taiteesta tiedettä. Turku: Suomen filosofian ja fenomenologisen tutkimuksen seura ry.

Rüsen, Jörn 1987: Historical narration: Foundation, types, reason. - History and Theory 26(4). The Representation of Historical Events. Middletown, Wesleyan Station: Wesleyan University.

Räsänen, Matti & Räsänen, Riitta 1982: Ihminen fyysisen ympäristön viitekehyksessä. - Päivikki Suojanen & Lassi Saressalo (toim.), Kulttuurin kenttätutkimus. Tampere: Tampereen yliopiston kansanperinteen laitos.

Sadeniemi, Matti (päätoim.) 1992: Nykysuomen sanakirja III. Lyhentämätön kansanpainos. Kolmastoista painos. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Samaanit 1998: Siperian luonnonkansojen salattu maailma. Saatavilla www-muodossa <URL:<http://www.tampere.fi/vapri/näyttely/samaanit/>> 1.12.1998.

Saresto, Sari 1992: Museot kävijän silmin. Valtakunnallinen museoiden kävijätutkimus. Helsinki: Suomen museoliiton julkaisuja 38.

Sarmela, Matti 1970: Perinneaineiston kvantitatiivisesta tutkimuksesta. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Tietolipas 65.

Schama, Simon 1996: Landscape and Memory. First published in Great Britain 1995. New York: Vintage Books.

Selvitys ympäristökasvatuksen tilasta Suomessa 1992: Suomen maaraaportti OECD/CERI:n Environment and School Initiatives-projektia varten. Opetusministeriö. Helsinki: Opetushallituksen julkaisusarjat raporttisarja 28/1992.

Selänniemi, Tom 1996: Matka ikuiseen kesään. Kulttuuriantropologinen näkökulma suomalaisten etelänmatkailuun. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 649.

Seppovaara, Ossi 1988: Kymijoki. Virran kohtaloita vuosisatojen saatossa. Kouvola: Kymijoen Vesiensuojeluyhdistys.

Shils, Edward 1981: Tradition. London & Boston: Faber and Faber.

Silverstone, Roger 1994: The medium is the museum. An object and logics in times and spaces. - Roger Miles & Lauro Zavala (eds.), Towards the Museum of the Future. New European Perspectives. London: Routledge.

Squires, F. 1973: The modern museum in the modern world. – Natural History Museums and the Community. Symposium held in October 1969 at the Swedish Museum of Natural History (Naturhistoriska riksmuseet) in Stockholm. Oslo: Universitetsforlaget.

Stansfield, Geoffrey 1969: Museums and environmental education. Museums Assistants Group Transactions 8. S.I.: Museum Professionals Group.

Stránský, Zbyněk 1995: Introduction to the study of museology for the students of International Summer School of Museology – ISSOM. Brno: Masaryk University in Brno.

Suojanen, Päivikki 1996: Kulttuurien tutkijan arki. Kokemuksia omasta ja vieraasta. Jyväskylä: Antrokirjat.

Suomen korkeakouluinsinöörit ja arkkitehdit 1956: Helsinki: STS ja TFIF.

Suomen ympäristöpolitiikka 1989: OECD:n ja sen ympäristökomitean vuosina 1986-1987 Suomen hallituksen esityksestä tekemä arvio. Helsinki: Ympäristöministeriön ympäristönsuojeluosasto sarja A 72/1988.

Tajakka, Veikko 1981: Vapaus ja välttämättömyys Berdjajevin ajattelussa. Oulun yliopisto. Historian laitos. Yleinen aate- ja oppihistoria. Laudatur-tutkimus. Syyskuu 1981. Oulu: Oulun yliopisto. Monistuskeskus.

Tajakka, Veikko (metropoliitta Tiihon) 1990: Vapaus ja aika Nikolai Berdjajevin ajattelussa. Aatehistoriallinen tutkimus. Joensuu: Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja n:o 10.

Tuomikoski, Paula 1987: Taide ja ihminen. Helsinki: Hanki ja Jää.

Turunen, Kari E. 1995: Tieto ja tiede. Jyväskylä: Atena kustannus Oy.

Uhanalaisten eläinten ja kasvien suojelutoimikunnan mietintö I 1986: Yleinen osa. Komiteamietintö 1985:43. Helsinki: Ympäristöministeriö.

Ukkonen, Pirkko 1993: The post-glacial history of the Finnish mammalian fauna. – Annales zoologici fennici vol. 30, no. 4. December. Helsinki: Finnish Zoological Publishing Board.

Uusitalo, Hannu 1991: Tiede, tutkimus ja tutkielma. Johdatus tutkielman maailmaan. Porvoo: WSOY kurssikirjat .

Wahlström, Erik, Reinikainen, Tapio & Hallanaro, Eeva-Liisa 1992: Ympäristön tila Suomessa. Helsinki: Vesi- ja ympäristöhallitus. Ympäristötietokeskus.

Walsh, Kevin 1992: The Representation of the Past. Museums and heritage in the post-modern world. London: Routledge.

Varto, Juha 1993: Tästä jonnekin muualle. Polkuja Heideggerista. Filosofisia tutkimuksia Tampereen yliopistosta. VOL XL. Suomen fenomenologinen instituutti. Sarjan toim. Juha Varto. Tampere: Tampereen yliopisto.

Veikkola, Juhani 1992: Yhdessä luomakunnan kanssa. Ekologinen tietoisuus haasteena kristilliselle jumalakuvalle ja ihmiskäsitykselle. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus. Sarja A Nro 60.

Viitanen, Pirjo 1997: Kaupunkiretki kuvaamataidon ympäristöprojektina. – Markku Käpylä & Riitta Wahlström (toim.), Vihreä ihminen. Ympäristökasvatuksen menetelmäopas 2. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskus. Oppimateriaaleja 25.

Vilka, Leena 1993: Ympäristöetiikka. Vastuu luonnosta, eläimistä ja tulevista sukupolvista. Helsinki: Yliopistopaino.

Vilka, Leena 1998: Oikeutta luonnolle. Ympäristöfilosofia, eläin ja yhteiskunta. Helsinki: Yliopistopaino.

Vilka, Leena 1999: Mustavihreä filosofia – Uutta yhteiskuntaa etsimässä. Tampere: Elämänsuojelija -lehti.

Vilka, Leena 1996: Ympäristöetiikka. Luonnon arvot ja ihmisen asenteet. – Leena Vilka (toim.), Ekologiseen elämäntapaan. 2. painos. Helsinki: Yliopistopaino.

Vilkuna, Janne 1992: Suomalaiset vainajien karsikot ja ristipuut. Kansatieteellinen tapatutkimus. Toim. Leena Sammallahti. Kansatieteellinen arkisto 39. Helsinki: Suomen muinaismuistoyhdistys.

Vilkuna, Janne 1997a: Luonnontieteellisten museoiden osuus valtakunnallisessa museotoiminnassa. – Juhani Kostet & Ilpo Haahtela (toim.), Kohti kokonaisvaltaista museota. Luonnontieteelliset museopäivät Turussa 8.-9.10.1992. Turku: Turun maakuntamuseo.

Vilkuna, Janne 1997b: Pelko pois – hajautettu museo ei ole hajotettu museo! Museo n:o 3, 1997. Helsinki: Suomen museoliitto.

Williams, Raymond 1983: Keywords. A Vocabulary of Culture and Society. 2nd ed. London: Fontana.

Wonders, Karen 1993: Habitat Dioramas. Illusions of Wilderness in Museums of Natural History. Acta Universitatis Uppsaliensis Figura Nova Series 25. Dissertation. Uppsala: Uppsala universitet.

Wood, Richard 1996: Families. – Gail Durbin & Group for Education in Museums (eds.), Developing Museum Exhibitions for Lifelong Learning. Museums & Galleries Commission Gem. London: The Stationary Office.

Vuorinen, Jyri 1993: Estetiikan klassikoita. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Tietolipas 126.

Vuorisalo, Timo (1985) 1993: Ympäristöekologia. Ympäristönsuojelun ekologiset perusteet ja alkuperäisen luonnon suojeleminen. Toinen, uudistettu painos. Turku: Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisu A:5.

Yin, Robert K. 1989: Case Study Research. Design and Methods. Newbury Park, California: Sage Publications.

Ympäristökasvatuksen toimikunnan mietintö 1978. Komitean mietintö 1978:2. Helsinki: Opetusministeriö.

Zoller, Uri 1991a: Environmental Education: The State of the Art. Preface. - Shoshana Keiny & Uri Zoller (eds.), Conceptual Issues in Environmental Education. American University Studies. Series XIV Education Vol. 28. New York: Peter Lang.

Zoller, Uri 1991b: Problem Solving and the "Problem Solving Paradox" in Decision-Making-Oriented Environmental Education. - Shoshana Keiny & Uri Zoller (eds.), Conceptual Issues in Environmental Education. American University Studies. Series XIV Education Vol. 28. New York: Peter Lang.

LIITE 1. ESITUTKIMUKSESSA KÄYTETTY KYSELY

Hyvä museokävijä! Tämä kysely liittyy tutkimukseni kenttätööhön. Toivon Sinun vastaavan mahdollisimman perusteellisesti. Voit jatkaa vastauksiasi kääntöpuolelle. Antamasi tiedot ovat luottamuksellisia.

1. Mitkä asiat tässä museoympäristössä saavat Sinut irtaantumaan tavanomaisesta ympäristöstäsi? _____

2. Minkälaisena koet tämän paikan? _____

3. Mitä aikaa paikka mielestäsi kuvailee? _____

4. Millä tavoin koet erilaisen ajan? _____

5. Koetko siirtyväsi menneisyyteen ajatuksissasi tai mielikuvissasi? Miten? _____

6. Mitkä tekijät täällä irrottavat nykyajasta? _____

7. Mikä täällä yhdistää nykyaikaan? _____

8. Mitä samanlaista löydät täältä kuin muistakin tuntemistasi paikoista? _____

9. Mikä Sinusta tässä ympäristössä on miellyttävää?

10. Mikä mielestäsi täällä on vastenmielistä? _____

11. Mikä Sinusta tässä ympäristössä on aitoa? _____

12. Kenen kulttuuriperintöä tämä ympäristö mielestäsi on?

13. Koetko samaistuvasi tämän paikan asukkaisiin? _____

14. Mikä Sinusta on paikan henki? _____

15. Mitä maaseutu merkitsee Sinulle? _____

16. Vastaako tämä mielestäsi käyntiä torpparin pientilalla? _____

Mitkä asiat tuntuvat historiallisilta? _____

Mitkä tekijät vaikuttavat epähistoriallisilta? _____

17. Millainen on mielimaiesmasi? _____

18. Mitä Saimaa Sinulle merkitsee? _____

19. Kuinka etäisiksi koet seuraavat asiat tässä ympäristössä?

Ympyröi sopivimpina pitämäsi numero.

1 = hyvin lähellä

2 = lähellä

3 = ei kumpaakaan

4 = kaukana

5 = hyvin kaukana

saasteettomuus 1 2 3 4 5

Miksi? _____

rauhallisuus 1 2 3 4 5

Miksi? _____

tekniikka 1 2 3 4 5

Miksi? _____

tasapainoisuus 1 2 3 4 5

Miksi? _____

20. Kuinka etäisiksi koet täällä seuraavat asiat?

1 = hyvin lähellä

2 = lähellä

3 = ei kumpaakaan

4 = kaukana

5 = hyvin kaukana

alkeellisuus 1 2 3 4 5

maaseutu 1 2 3 4 5

luonto 1 2 3 4 5

yhteisöllisyys 1 2 3 4 5

köyhyys 1 2 3 4 5

uskonnollisuus 1 2 3 4 5

historia 1 2 3 4 5

keinotekoisuus 1 2 3 4 5

tavallisuus 1 2 3 4 5

kurjuus 1 2 3 4 5

menneisyys 1 2 3 4 5

kulttuuriperintö 1 2 3 4 5

kodikkuus 1 2 3 4 5

perinnetaidot 1 2 3 4 5

kauneus 1 2 3 4 5

totuus 1 2 3 4 5

hyvyys 1 2 3 4 5

onnellisuus 1 2 3 4 5

arki	1	2	3	4	5
työnteko	1	2	3	4	5
pyhyys	1	2	3	4	5
juurtuminen	1	2	3	4	5
ympäristöön					

Vastaavatko seuraavat väitteet kokemustasi tällä alueella?

1 = kyllä

2 = en tiedä

3 = ei

21. Vertailen menneisyyttä ja nykyaikaa.	1	2	3
22. Saan virikkeitä elämäntapani muuttamiseen.	1	2	3
23. Olen eristyksissä muusta yhteiskunnasta.	1	2	3
24. Koen ottavani haltuun luonnon suomia aarteita.	1	2	3
25. Pääsen osalliseksi luonnon lahjoista.	1	2	3
26. En tunne olevani osa luontoa.	1	2	3
28. Koen aineellisen kulttuurin katoavaisuuden.	1	2	3
29. Kohtaan alkuperäisyyttä.	1	2	3
30. Muistelen täällä elämänvaiheitani.	1	2	3
31. Paikka tuo mieleen lapsuuteni.	1	2	3
32. Tämä on minulle idylli.	1	2	3

Tähän kysymykseen voit rastittaa yhden tai useampia vaihtoehtoja

33. Tahtoni säilyttää voimistuu täällä
- a) rakennuksia
 - b) perinnetaitoja
 - c) esineitä
 - d) tietoja
 - e) ympäristöä

Taustatiedot:

34. Oletko ___ nainen ___ mies

35. Asutko ___ maaseudulla
___ taajamassa
___ kaupungissa

36. Etäisyys kotoa museoon
___ alle 50 kilometriä
___ 50-150 kilometriä
___ yli 150 kilometriä

37. Paikkakunta: _____

38. Ammatti: _____

39. Koulutus: _____

40. Ikä: _____

41. Oliko käyntisi päämäärä
___ luonnossa liikkuminen
___ museoon tutustuminen
___ venelaiturin käyttäminen

42. Aiotko kiertää luontopolun tai kiersitkö sen?
___ lyhyemmän
___ pidemmän

43. Oletko aikaisemmin käynyt Liehtalanniemessä?
___ en
___ kerran
___ useita kertoja

Kiitos Sinulle vaivannäöstäsi!

LIITE 2. HAVAINNOINTIKEHYS

Paikka:

Kerros:

Osasto:

Aika:

Klo:

Kesto aika:

Viikkipäivä:

Sää:

Havainnoinnin toteutustapa:

Istumispaikka:

Varusteet:

Muistiinpanojen kirjoitusajankohta:

Havainnoinnin suorittaja:

Pyrim kirjamaan muistiin kävijöiden käyttäytymisen ja reaktiot perusnäyttelyssä. Tarkkailen heidän liikehtimistä, sanallisia ja sanattomia ilmaisuja, kiinnostuksen osoittamista, jota indikoi esimerkiksi katseen suuntaaminen.

Tiedot havainnoitavista: Arvioitu ikä, sukupuoli, seura, kansalaisuus.

Havainnoinnin kohteet:

1. Kävijöiden positio ilmeneekö? Miten?

- a) asenteet (henkinen)
- b) tarkastelukulma (konkreettinen)
- c) roolit
- d) osallistumisen aste

2. Kävijöiden positio

- a) ajallinen
- b) tiedollinen/ympäristötietoinen
- c) pohtiva

3. Näyttelytila

- a) reagoiminen rakennettuihin viitteisiin
- b) tilan käyttäminen

4. Ympäristökasvatus

- a) oppimisreaktiot
- b) viittaukset luontoon
- c) viittaukset sosiokulttuuriseen ympäristöön

LIITE 3. HAASTATTELUN KYSYMYSAIHIO NÄYTTELYN TEKIJÖILLE

I Museon päätehtävä

- minkä näkee museon päätehtäväksi?
- mikä osuus perusnäyttelyllä?
- entä yleensä näyttelytoiminnalla?

II Näyttelyn tuottaminen

- Mitkä tekijät vaikuttivat oman osaston tekemiseen?
- mitkä tavoitteet omalla näyttelyosastolla on?
- mitä kävijöiden halutaan siitä oppivan?
- minkälaisen käsityksen haluaa antaa valitsemastaan aiheesta?
- mikä vaikutti teeman valintaan?
- mitkä tekijät vaikuttivat aikatasojen valintaan?
- entä tiedon?
- sosiaaliryhmien valintaan?
- miten osastoa käytetään kouluopetuksessa?
- mitä museon perusnäyttelyn tulisi opettaa kävijöille?

III Ympäristökasvatus

- mitä ajattelee ympäristökasvatuksen tarkoittavan?
- mikä on museoiden vastuu ympäristöstä?
- miten ajattelee ko. museon perusnäyttelyn voivan toimia ympäristökasvattajana?

IV Ongelmakeskeinen ympäristökasvatus

- pitäisikö kulttuurihistoriallisen museon kertoa luonnosta? Ja millä tavoin?
- pitäisikö museon käsitellä perusnäyttelyssä ympäristöongelmia?
- mistä syystä vaikeaa tai ei pitäisi?
- pitäisikö museon herättää ympäristöhuolta ja saada ihmiset huolestumaan ympäristöstään?

LIITE 4. NÄYTTelyn TEKIjÄN TAUSTATIEDOT

Antamanne tiedot ovat luottamuksellisia. Käsittelemme niitä taustatietoina.

HAASTATELLUN HENKILÖTIEDOT:

1 Nimi

2 Osoite

3 Syntymäaika

4 Koulutus:

tutkinto

pääaine

sivuaineet

yliopisto tai vastaava

5 Toimenkuva

6 Työskentelyaika maakuntamuseossa _____ alkaen

7 Aikaisemmat asuinpaikat

Kiitos osallistumisestanne ja aikanne antamisesta tutkielman tekemiseen!

LIITE 5. HAASTATTELUPÖYTÄKIRJA

Paikka:

Pvm:

Viikontäivä:

Klo:

Varusteet:

(Sää:)

Haastateltava:

Haastattelumuoto/tyyppi:

Haastattelun aihe:

Aiheen esittely:

Olosuhteet:

Häiriötekijät:

Tunnelma/ilmapiiiri:

Erityistä huomioitavaa:

LIITE 6. HAASTATTELUKYSYMYSTEN TEEMAT JA AIHIOT OMAEHTOISILLE INFORMANTEILLE

I. Vapaita ajatuksia siitä, mitä käynti herätti

II. KOKEMUS

- Minkälainen kokemus perusnäyttelystä oli?
- Minkälaisena koet tämän ympäristön/paikan?
- Minkälaista aikaa perusnäyttelyssä kuvattiin?
- Koitko siirtyväsi menneisyyteen ajatuksissasi tai mielikuvissasi?
- Miten?
- Mitkä tekijät täällä irrottivat nykyajasta?
- Mikä täällä yhdisti nykyaikaan?

III. OMIEN TAITOJEN JA TIETOJEN TUNNE

- Mitä omia taitojaan löysi perusnäyttelystä?
- Mitkä asiat pysähdyttivät?
- Mihin kiinnitti huomiota?
- (Mitä tietoja sai?)

IV. ARVOT

- Mitä omia arvoja löytyi perusnäyttelystä?
- Mikä oli täällä tärkeintä?
- (Miltä paikan henki tuntui?)

V. KUNNIOITUS

- Herättivätkö esitellyt aiheet kunnioitusta? Miksi?

VI. SIIRTYMÄ

- Koitko siirtyväsi pois normaaliympäristöstäsi? Millä tavoin?
- (Mikä vaikeutti keskittymistä ja siirtymistä aiheisiin?)
- Millä tavoin perusnäyttely liittyi arkeesi?
- Mitä annettavaa käynnillä oli arkesi sujumisen kannalta?

VII. YMPÄRISTÖ- JA MENNEISYYSKUVA

- Mitä ko. näyttely kertoi luonnosta?
- Mitä se kertoi ihmisten elämästä?
- (Mitä se kertoi historiasta?)
- (Mitä se kertoi rakennuksista?)
- Mitä tuli esille Kotkasta?
- Entä Kymenlaaksosta?

VIII. YMPÄRISTÖKASVATUS

- Mitä tietoja se antoi ympäristöstä?
- Käsiteltiinkö siellä mielestäsi ympäristöongelmia?

HAASTATELUSSA MUOTOILIN KYSYMYKSET EDELLÄ KUVATUISTA TEEMOISTA JA KYSYIN TILANTEESEEN SOPIVASTI MYÖS MUITA KYSYMYKSIÄ .

Haastattelun oli tarkoitus antaa vastaukset ainakin seuraaviin asioihin:

- kävijöiden positiot
- ympäristökasvatus
- ympäristö- ja menneisyyskuva

Lisäksi sen tarkoitus oli tuottaa uusia näkökulmia.

LIITE 7. OMAEHTOISTEN JA LUKIOTA KÄYVIEN INFORMANTTIEN TAUSTATIEDOT

Antamasi tiedot ovat luottamuksellisia.

Nimi: _____

Osoite: _____

Paikkakunta: _____

Asutko ___ maaseudulla
 ___ taajamassa
 ___ kaupungissa

Etäisyys kotoa museoon
___ alle 50 kilometriä
___ 50-150 kilometriä
___ yli 150 kilometriä

Syntymävuosi: _____

Ammatti: _____

Koulutus: _____

Oliko käyntisi päämäärä
___ vaihtuva näyttely
___ perusnäyttely
___ molemmat

Käynnin tarkoitus oli
___ lomamatka
___ opintokäynti
___ muu,
mikä? _____

Oletko aikaisemmin käynyt Kymenlaakson maakuntamuseossa
___ en
___ kerran
___ useita kertoja

(JATKUU)

Käsiteltiinkö näyttelyssä mielestäsi ympäristöongelmia?

Jos vastasit kyllä, niin kuvailisitko niitä tarkemmin.

Syntymäpaikkakunta: _____

Kuinka monta vuotta olet asunut nykyisellä
paikkakunnallasi? _____

Millä muilla paikkakunnilla olet asunut? _____

Mitä harrastuksia sinulla on? _____

Onko sinulla ympäristönsuojeluun liittyviä harrastuksia?

Jos on niin, mitä? _____

Kuulutko ympäristöliikkeisiin? _____

Mihin? _____

Mistä ympäristöongelmista olet huolestunut? _____

Kiitos sinulle!

LIITE 8. KIRJOITELMAN OHJEET

KIRJOITELMA

Valitse aineeseen ne asiat, jotka parhaiten vastaavat kokemustasi Kymenlaakson maakuntamuseon perusnäyttelystä. Kuvaile siinä ajatuksia, joita näyttely herätti sinussa. Vastaa erillisille paperille. Henkilötietosi ovat luottamuksellisia. Kiitos sinulle vaivannäöstäsi!

MITEN NÄYTTELY KERTOI YMPÄRISTÖSTÄ?

MITÄ SE KERTOI KOTKASTA?

MITÄ SE KERTOI KYMENLAAKSOSTA?

NIMI:

OSOITE:

SYNTYMÄVUOSI:

KUINKA MONTA VUOTTA OLET ASUNUT NYKYISELLÄ PAIKKAKUNNALLASI?

MILLÄ MUILLA PAIKKAKUNNILLA OLET ASUNUT?

LIITE 9. OMEHTOISTEN INFORMANTTIEN RITUAALI TAULUKOITUNA

INFORMANTTI	POSITION TYPPI	KOHDE	RITUAALI	MENNEISYYSKUVA	LUONNON ESITTYMINEN	AJAN ESITTYMINEN
INF1N	ajallinen ympäristötietoinen	saastumista vastaan	ympäristökasvatuksellinen miljööön aito tunnelma	puhtaampaa, ympäristö lähempänä	elinkeinojen muuttuminen	luonnonaika
	eettinen, aineen ylittävä pohtiva	kulutuskriittinen miljöö, puhutteli		yhteisöllisyys	elinkeinot ennen luonnonmukaisia	eletty aika
INF5N	pohtiva ajallinen	ilman tekniikkaa eletty poikkiesi tavallisesta arjesta	kadotetun harmonian kaipuu tunnelma	tärkeintä itselle historia m. opettaa nykyajasta; näkökulma tärkeintä elämän esittäminen elämä ollut rankkaa	pohiti luontoa & elämäntapaa meri, asutus	historiallinen ajallinen eletty aika eletty aika
			legitimoi harrastuksia/taitoja			
			siirtyi tunnelmaan			
INF6M	ajallinen pohtiva	kuvittelun avulla sodat, ideaalinen puhdas luonto	kiireettömyyden kaipuu elämähistoriallista muistelua	elämää ympäristössä vanhan ajan elämäntyyli arvona historiallia oma arvonsa		eletty aika eletty aika
INF7N	ajallinen pohtiva ympäristötietoinen	esineet merellisyyden heijastajina	elämäntavan kaipuu tehda smiljöö ennen puhtaampaa	tehdastyö miljöössä, työ yleensä	elinkeinot liittyivät luontoon	eletty aika
			legitimoi harrastuksia, taitoja		ennen puhtaampaa, ei kuitenkaan teollisuuskaupungissa	luonnonaika
INF9N	ajallinen pohtiva	"elämä lähti henkiin" ajatuksien sijoittelu esihistoriaan St. Nikolai	interiööreissä elämää eli miljööön kokemista historiarituaali	tärkeintä historiallinen tieto Kotkan kehittyminen saa henkistä elämään Venäjän vallan aika Kotkassa	ei luontoa esillä	historiallinen eletty aika
				seudun ja ympäristön kultt.perintöä saa ajattelemisen aiheita		
INF12M	eettinen, aineen ylittävä ajallinen	irrotti nykyajasta ja normaalilympäristöstä	miljööön tunnelma	työntäyteinen, vahvasti aiempaa	ei ajatellut	esihistoriallinen ja
			konkreettinen, toden tuntu tieto ja kauneus	kuvaa Kotkasta ja Kymenlaaksosta		historiallinen
INF14N	ajallinen ajallinen pohtiva	saaristolaismiljöö visuaalinen koti vuosisadan alun miljööstä luonto saaristolaismiljöössä museot ovat oma miljöönsä	miljöö	teollisuus tärkeää, alueen historia kiireen kyseenalastaminen työnteko tärkeää, irtautui omasta työstä elämän arvojen miettiminen	pohiti esittämisen vaikeutta	historiallinen esihistoriallinen ja historiallinen eletty aika
INF17N				Kotkan kehitys	sahateollisuus & kalastus liittyivät luontoon	hist. 1900-luvun alku

informaatti perheen loppu kohde vanhoja tavaroita kadotettujen tavaroiden kaippuu katoavien ihmisen elämä tavallisen ihmisen elämä muuttavat kivi- ja rautakausi luonnon esittämisen aika

	pohtiva	vanhoja tavaroita	kadotettujen tavaroiden kaippuu	tavallisen ihmisen elämä	muuttavat	kivi- ja rautakausi ei kiinnosta
			isovanhempien elämä ulkosaaristossa muistui mieleen	arkipäivän asiat		eletty aika
			harmitti kun taustaa ei osannut lapsena arvostaa			
	eläytyvä	saaristolaishuoneen elämä				
	ei ajallista positiota	lapset häiritsevät keskittymistä				
INF19N		Koti Kotkassa -huoneessa	arvokas tunnelma ympäristö muuttunut paljon	ylemmällä luokalla ollut hienoa Kotka on työläiskaupunki	vedenalaisuus, ei muuta	historiallinen 1900-luvun alku
			Hietasesta: kauneus tuhoataan	sodat, saarellaiset kalastaa ennen tehty parempaa käsityötä		esihistoriallinen.
	pohtiva		kadotetun kauneuden kaipuu	kauneusarvo		kivikausi, rautakausi pronssikausi
				pinnallinen kuva Kymenlaaksosta		
	ympäristötietoinen	Kotka-huoneen Hietasen sahasaari		kaikki kaunis tuhoataan		
	ajallinen	Koti Kotkassa -huoneessa				
INF20M	ajallinen	St. Nikolai	katkonainen kertomus Kotkan sataman historia ja historiikit mielenkiinnon kohteena	kertomus Kotkan merellisestä ympäristöstä ihmisten arkipäiväinen elämä	esihistoriallisen ajan luonnosta ja geologiasta	esihistoriallinen ja historiallinen aika
			katoavaa kulttuuria ja esineitä kannattaa säilyttää	Kotka on vanha teollisuuskaupunki		eletty aika luonnonaika
			miljö ja ym. välillisesti esiin	K. on merellinen satamakaupunki kaupungin historia		
			historiarituuali	nykyäika jatkoa historialle		
INF23N	ajallinen	esihistoriallinen kivi- ja rautakausi	erityisesti esihistoria	ruumiillista työtä		esihistorian kivi- ja rautakausi
			kaikki oli historiaa!	yhteishenki ja hyvät välit yhteisössä ei osaa sanoa sen esittämisestä	ei kiinnostunut luonnosta,	ja historiallinen aika
				kamppailua luontoa vastaan		eletty aika
				kaupunkikuva rähjäisempi		
				käsiteltiin lähinnä Kotkaa		
	ei pohtivaa	ei jäänyt aikaa	lomailijan miljöörituuali	Kotkan teollisuuden kehittyminen	ei paljoo luontoa, jos oli, meni ohi	eletty aika
		Kotka-huone	tehdasmiljöö	kaupunkikuvaan kehittyminen		
			lapsuuden asunut	niukka ja kova elämä		

informaatti positio tyyppi kohde rituaali menneisyystutelu luonnon elittymään aika

						tehdasmiljöössä	ihmisen työ		
						lomailmassa			
	ei ajallista		helkeksi pois normaaliympäristöstä			ei tietoja - katsottiin vain			
INF26N	pohtiva		laivaonnettomuus ja St. Nikolai vaivannäkö koristelussa ja huolittelussa			luontoihmisen miljöörituaali	työnteko saaristolaisten ankara elämä aavistus Kymenlaakson teollisuudesta	luonnon ja esim. puuvarojen käyttämisen kivikaudesta 1900- luvun alkuun	esihist. ja hist. aika
			Koti Kotkassa -huoneessa laivaelämästä St. Nikolai ja Hietasen saha kivikauden asiat			seesteinen, tunnepuoli puuttui		aina 7500 ekr. alkaen luonnonaika eletty aika	
			kivikauteen verrattuna nykyaikana pilataan ympäristöä koska oli lapsen kanssa				luonto oli toiminnan taustana varsinkin saaristolaisuudessa myös esihistoriassa		
INF27N	ei ajallista positiota					kadonnut Kotka eri miljöö kuin nykyisin	Kotkan oma historia tuokiokuvia jostain aikakaudesta	hist. aika, ehkä saaristossa	
						miljööritylaali	perinnehistorian/kulttuurin kannalta perinteiden säilyttäminen tärkeää kauneuselämykset kadonnut sahakulttuuri teollisuus tärkeä osa elämää ollut ennenkin, ajankuvat saaristolaisten ankara elämä eteiläisessä Kymenlaaksoissa ollut erilaista kuin Pohjois- Kymenlaaksoissa Kotka rannikkokaupunkina	1900-luvun alku mennyt aika eletty aika	
INF28N	ajallinen		sahan pienoismalli						hist. aika, jotain sata vuotta sitten eletty aika
	ajallinen		erityisesti St. Nikolai				hylkeenpynnin yhteydessä		
	ympäristötietoinen tietoinen		ei tietoja, mutta elämyksiä huoli hylkeenpynnistä			miljööritylaali ero normaaliympäristöön			
			Kotka-huoneessa saasteet						
INF30N						kotkalaiset vanhemmat muistivat mieleen - toinen vanhemmista ollut teollisuudessa töissä	ehkä onnellisempi elämä, käsitöitä tehty työnteko ei Kymenlaaksoista	hist., 1900-luvun alku eletty aika	
			kauneuselämyksiä käsitöistä						
						kauniita puutaloja kadonnut Kauppahalli purettu lapsuudenmuistoja mieleen huoli rakennetusta ympäristöstä			
	ympäristötietoinen		erityisesti Kotka-huone						

informaatio esittelytyyppi esitys muistutus ihmisen esittelytys aika

	ajallinen	Hietasen pienoismallin äärellä	miljöörituuaili					
INF31N			irti arjen rutiineista					
			miljöörituuaili	monipuolinen ja osaava kuva	kalastus ja merihenkisyys		esihist. aika: kivikausi	
			muistaa miljööt - ei yksityiskohtia	ihmisten elämästä			hist. aika: esim. 20-luku	
			kauniit värit				eletty aika	
			koti ja miljööt esteettisiä					
			irti arjen rutiineista -					
	ajallinen		mennään historiaan - ei tiedollisesti					
INF32N	pohtiva	elämää ennen meitä ja menneisyyden arvostaminen	vanhoja rakennuksia purettu	saaristolaiisten ankara elämä	ei jäänyt mieleen		esihist. aika: kivi- ja rautakausi	
			kalastus- ja vesiympäristö	työnteko				
	ei ajallista positiota	kesken työpäivää lasten kanssa	vanhat esineet hienoja ja keräilemisen arvoisia	Kotkan ympäristö ennen miljöörituuaili			hist. aika	
INF33M			ei huolta kadonneesta menneisyydestä	Kotkan vanhat paikat			eletty aika	
			esineiden keräily ja sukulaiset mieleen	arki			hist. aika:	
			pois arjen rutiineista	ei erityisesti historiaa			1800- ja 1900-luvun	
	ajallinen	Hietasen pienoismallin äärellä					vaihte	
INF34M	ajallinen ja ympäristötietoinen	Hallan sahan kohdalla	olisi voitu säästää rakennuksia miljöörituuaili	Alvar Aalto Kotkassa erilaista ja osaavaa	ei suoranaisesti		esihist. aika: kivikausi	
							hist. aika	
							eletty aika	